

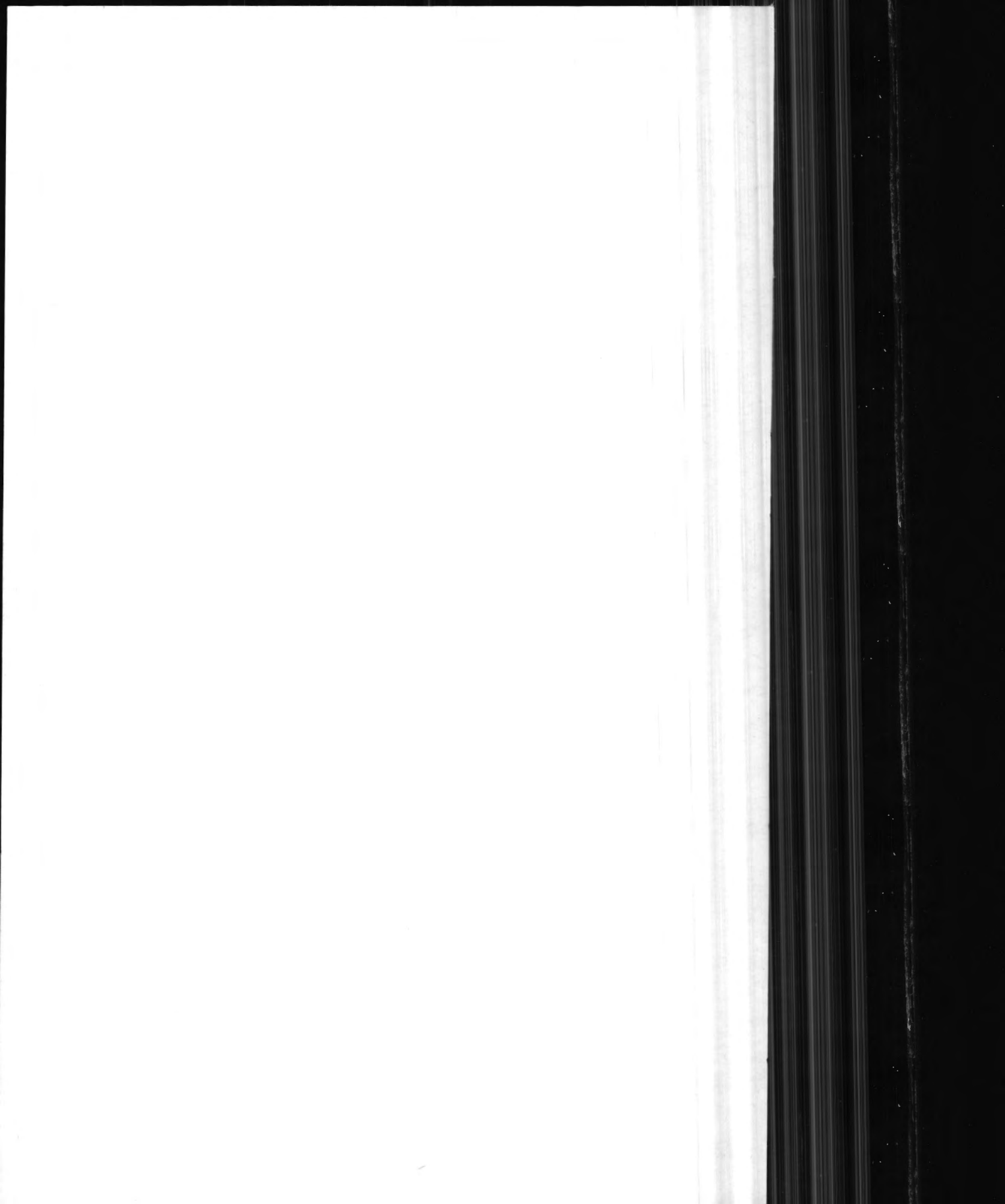

POLITIEK JAARBOEK
1980
L'ANNEE POLITIQUE

Nouvelle série N° 5 Nieuwe reeks n° 5

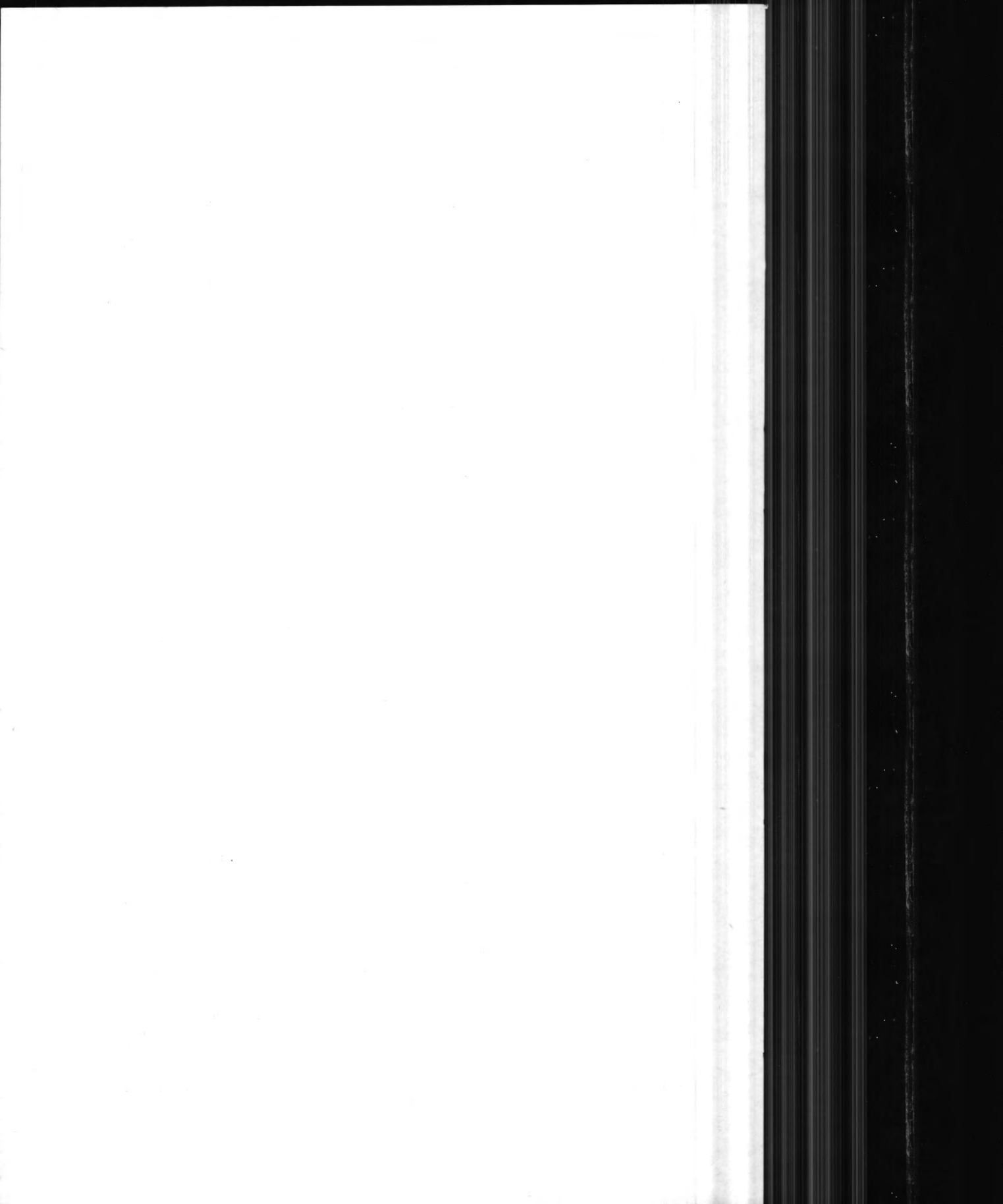
Éditée par **Res Publica**
Revue de science politique
1981, volume XXIII n° 2-3

Uitgegeven door **Res Publica**
Tijdschrift voor politologie
1981, bundel XXIII n° 2-3

SOMMAIRE — INHOUD

Overzicht van het Belgisch politiek gebeuren in 1980, door M. DEWEERDT	185-212
Souveraineté régionale et finances publi- ques. Approche par les recettes et les masses budgétaires, par A. DERSIN	213-238
Martens I, II, III, IV, door M. PLATEL	239-276
Organizing Belgian cabinets : governments in a turnmoil, by H. VAN HASSEL	277-306
Het beleid inzake de staalnijverheid in België en Europa, door J. DILEWIJNS en J.P. PAUWELS	307-326
De nationale zeehavenpolitiek, door V. VAN ROMPUY	327-344
Vingt ans de libéralisme en Wallonie et à Bruxelles. Du Parti Libéral au Parti Réformateur Libéral (1961-1980), par V. HASCAL et M. DETAILLE	345-358
De staats hervorming en de Duitstalige gemeenschap, door E. VAN DE VELDE	359-372
Morfologie van de uiterst-rechtse groeperin- gen in België, door P. VERLINDEN	373-408
De politieke opiniepeilingen in België in 1980, door J. SMITS	409-426
Bibliographie de l'année politique 1980, par W. PLAUSIC	427-438

Overzicht van het Belgisch politiek gebeuren in 1980

door Mark DEWEERDT,

Licentiaat in de politieke en sociale wetenschappen.

★

Op politiek gebied beleefde België in 1979 een woelig jaareinde. De mogelijke stationering van 48 Cruise-raketten stuitte op fel verzet van de (vooral Vlaamse) socialisten ; slechts door haar voortbestaan te verbinden aan de op 12 december vastgelegde beslissing, kon de regering-Martens I een crisis vermijden. Crisis dreigde er ook ten gevolge van een op het CVP-congres van 15 en 16 december goedgekeurde resolutie, waarin werd aangedrongen op de gelijktijdige bespreking van de tweede (tijdelijke en onomkeerbare) en derde (definitieve) fase van de staatshervorming en waarop de Franstalige regeringspartijen bitsig reageerden. Ten slotte begon op 21 december een deel van het medisch personeel een zorgstaking tegen het ontwerp van versoberingswet.

1. Van Martens I naar Martens II.

Tijdens het kerst- en nieuwjaarsreces kwam een werkgroep van kabinetshoofden bijeen, om een uitweg te zoeken voor vier knelpunten inzake de tweede fase van de staatshervorming : de bevoegdheden van gemeenschappen en gewesten ; de rechtskracht van de gewestelijke ordonnanties ; de structuur en de werking van het Brusselse gewest, inclusief de waarborgen voor de Brusselse Vlamingen ; de financiering van gemeenschappen en gewesten. De werkgroep kwam niet tot een vergelijk en tijdens het weekend van 5 en 6 januari ontwarde het kernkabinet dan zelf maar de knoop met een nogal vaag zespuntenvoorstel, dat in zekere mate tegemoet kwam aan de bezwaren van de CVP, maar door het FDF en de PS strijdig met het regeerakkoord werd genoemd en zonder meer van tafel werd geveegd.

Op 9 januari legde Martens aan het kernkabinet een persoonlijk « voorstel van de laatste kans » voor : op korte termijn zal het parlement een in

omvang beperkte, niet langer onomkeerbare en tot eind 1982 geldende overgangsfase van de staatshervorming goedkeuren (de zgn. mini-fase) en alle representatieve partijen worden uitgenodigd onmiddellijk besprekingen te beginnen over de definitieve staatshervorming. De vijf regeringspartijen stemden met dat voorstel in; wel maakte het FDF zijn akkoord afhankelijk van het geven van waarborgen door zijn Franstalige coalitiepartners. Geruchten over « geheime » afspraken tussen PS, PSC en FDF werden op 14 januari bevestigd, toen de voorzitters van deze partijen het bestaan en de inhoud van een solidariteitsakkoord bekendmaakten. Het akkoord, dat volgens FDF-voorzitster A. Spaak de onvolmaaktheden van het regeringscompromis corrigeerde, en meer bepaald de verbintenis de alarmprocedure op gang te brengen « wanneer een wetsvoorstel of -ontwerp indruist tegen de rechten die als essentieel worden beschouwd door 3/5 van de leden van de Waalse assemblée of van de Franstalige leden van de Brusselse assemblée » (1), werd door de CVP en de BSP scherp afgekeurd. Premier Martens noemde de verbintenis niet conform met de regeringsbeslissing van 10 januari.

In de ochtend van 16 januari besprak het kernkabinet de regeringsmededeling, die Martens in de namiddag zou afleggen en handelde over het akkoord van 10 januari en de Franstalige solidariteitsverklaring. Namens het FDF deelde minister Defosset mee dat zijn partij niet kon instemmen met de interpretatie die de regering aan de solidariteitsverklaring gaf. Om 14 uur legde Martens de mededeling ter stemming voor aan de minister-raad. De FDF-ministers stemden tegen, maar weigerden ontslag te nemen. Kort na 16 uur deelde het Paleis mee dat « op voorstel van de eerste-minister ontslag (werd) verleend aan de ministers Outers en Defosset en aan staatssecretaris Persoons ».

Door de verwijdering van de FDF-ministers was de door de Grondwet opgelegde taalpariteit verbroken en kon de regering niet meer rechtsgeldig beslissen. De regering beschikte ook niet meer over de twee-derdemeerderheid, die nodig is voor de goedkeuring van de staatshervorming. Als compensatie voor het wegvallen van die « kwantitatieve » garanties, eisten PS en PSC « kwalitatieve » waarborgen. Daarover raakte de regering het op 19 januari eens. Krachtlijnen van het zgn. St.-Mariusakkoord waren :

- onmiddellijk begin van de besprekingen over de definitieve fase door een parlementaire werkgroep ;

(1) Krachtens de Grondwet kan de alarmbel slechts worden geluid door 3/4 van de leden van een taalgroep in *Kamer of Senaat*.

— inperking van de draagwijdte van de tweede fase, die een tijdelijk karakter krijgt (tot 31 december 1984 en tot 31 december 1982 voor het dotatiestelsel).

Op 20 en 21 januari keurden PS, PSC en BSP het akkoord goed, maar de partijraad van de CVP was daarover weinig enthousiast. Vooral onder druk van het ACW, dat van geen slepende crisis wilde weten, aanvaardde de partij op 22 januari dan toch het akkoord, zij het zeer voorwaardelijk. Op 23 januari werd de regering herschikt: R. Urbain (PS) volgde L. Outers op als minister van Buitenlandse Handel en werd zelf op PTT vervangen door zijn partijgenoot A. Baudson; Outers' tweede portefeuille, van Wetenschapsbeleid, ging naar minister van Binnenlandse Zaken en Hervorming van de Instellingen, G. Gramme (PSC); C. Goor-Eyben (PSC) volgde L. Defosset op als minister van het Brusselse Gewest en de PS-er A. de Groeve kwam in de plaats van F. Persoons, staatssecretaris van de Franse Gemeenschap. Premier Martens deed op 24 januari een regeringsmededeling in het parlement, en kreeg nog dezelfde dag het vertrouwen van de Kamer (met 159 stemmen voor, 52 tegen en 8 onthoudingen) en op 29 januari van de Senaat (met 112 stemmen voor, 43 tegen en 2 onthoudingen). In zijn mededeling zei Martens o.m. dat de regering wenst dat de ontwerpen van versoberingswet en van gewest- en gemeenschapswet « op korte termijn en met gelijke tred » zouden worden afgewerkt. Opvallend in het Kamerdebat waren de bezwaren van de CVP, die bij monde van haar fractieleider K. Blancaert o.m. het toekennen van waarborgen aan de Brusselse Vlamingen vroeg, en de door de PS benadrukte koppeling van de staats Hervorming aan de versoberingswet.

Een neveneffect van de kortstondige politieke januari-crisis was de opschorting van de op 21 december 1979 begonnen zorgenstaking van een deel van het medisch korps, verenigd in het Eenheidsfront van apothekers, tandartsen en geneesheren onder de leiding van het Verbond van Belgische Artsenkamers van dr. Wynen, tegen een aantal bepalingen van het ontwerp van programma- of versoberingswet (2), en die begin 1980 scherpere vormen had aangenomen. In een eerste fase gingen de stakende artsen toen over tot hospitalisatie van zieken, wat leidde tot een verzaadiging van de ziekenhuizen in Brussel, de rest van Brabant en enkele Waalse steden (Bergen, Luik, Namen). In een tweede fase werden de wachtdiensten verlaten, telefoonlijnen van niet-stakende artsen gesaboteerd en verlieten een paar honderd stakers het land (de zgn. operatie valies) om aan opeising te ontsnappen (op 15 januari waren door de overheid ca. 250

(2) Zie M. DEWEERDT, *Overzicht van het Belgisch politiek gebeuren in 1979*, in *Res Publica*, XXII (1980), 3, blz. 324-325.

artsen opgevoerd). Half januari werd duidelijk dat de stakingsbeweging aan het afzwakken was en dr. Wynen greep maar al te graag de regeringscrisis aan om op 18 januari de actie op te schorten, « daar alle onderhandelingen onmogelijk zijn wegens het ontbreken van een verantwoordelijke regering ».

2. De regering-Martens II valt over artikel 5.

De Senaatscommissie voor de Institutionele Hervormingen hernam op 30 januari haar werkzaamheden. Op 12 februari deed zich een incident voor, toen CVP-senatoren amendementen indienden ter bescherming van de Brusselse Vlamingen, maar na een ontmoeting tussen de voorzitters van de meerderheidspartijen en de regeringstop, werden de amendementen 's anderendaags ingetrokken.

Intussen had op 11 februari de installatie plaatsgevonden van de parlementaire werkgroep, belast met de voorbereiding van de definitieve fase van de staatshervorming en voorgezeten door K. Blancaert (CVP) en H. Brouhon (PS). De werkgroep vergaderde op 19 februari voor de eerste maal, maar zou nadien niet meer bijeenkomen.

Terwijl de Kamercommissies, die het ontwerp van programma- of versoberingswet onderzochten, hun werkritme ter wille van het door de PS geëiste parallellisme afstemden op dat van de moeizaam vorderende Senaatscommissie, zorgde een verklaring van CVP-voorzitter L. Tindemans op het congres van de gemeentemandarissen van zijn partij (Sint-Niklaas, 16 februari) voor opschudding. Tindemans herhaalde dat de CVP niet zou aanvaarden dat de tweede fase van de staatshervorming de definitieve fase hypothekeert. Met grote belangstelling werd dan ook uitgekeken naar het voor 25 februari aangekondigde CVP-beraad over het staatshervormingsdossier. Door het plotse overlijden van Robert Vandekerckhove, CVP-senator en voorzitter van de Senaat (3) en van de Senaatscommissie voor de Institutionele Hervormingen, op 23 februari, werd de bijeenkomst verschoven naar 28 februari. Het bleek dat binnen de CVP nogal wat voorbehoud bleef bestaan tegenover de voorliggende wetsontwerpen 260 en 261 inzake de staatshervorming, dat naar de regering toe werd vertaald in de vraag naar supplementaire waarborgen. Als antwoord daarop kwam op 29 februari in de schoot van de regering het zoveelste compromis tot stand. Het voorzag in o.m. een versnelde uitvoering van de definitieve fase, het geven van grondwetgevende bevoegdheid aan de volgende Kamers en een reeks technische amendementen.

(3) R. Vandekerckhove werd op 5 maart als Senaatsvoorzitter opgevolgd door zijn partijgenoot Ward Leemans.

De goedkeuring op 6 maart van wetsontwerp 261 en van het ontwerp van versoberingswet in de Senaats-, resp. de Kamercommissie werd overschaduwd door drie andere nieuwsfeiten. Op 6 maart ontmoette CVP-voorzitter Tindemans een groep buitenlandse journalisten, tegenover wie hij, volgens het Nederlandse persagentschap ANP, enkele cassante uitspraken deed. Tindemans zei o.m. dat zowat de helft van zijn partij voorstander is van de unitaire staat, dat zijn relatie met eerste-minister Martens « niet meer is zoals vroeger » en dat van het sociaal-economisch CVP-programma weinig is terug te vinden in het regeerakkoord. Volgens het CVP-bureau gaf ANP een ontrouwe en oncorrecte weergave van het gesprek, maar Tindemans bevestigde dat de wederzijdse verhoudingen tussen hem en Martens « minder intiem, minder druk zijn » (4). In de tweede plaats riep de coöptatie (11 mei) van professor Jan De Meyer tot senator, in opvolging van R. Vandekerckhove, vraagtekens op. De Meyer, wiens kandidatuur door Tindemans zelf werd voorgedragen, stond met name bekend als een unitarist en tegenstander van de geplande staats-hervorming (5).

Ten slotte was er de heroplaiende herrie in de Voerstreek, die de aldaar eind 1979 ingetreden rust grondig verstoorde. Op 9 maart namen 1500 à 2000 Vlamingen deel aan een door het Taalaktiecomitee (TAK) georganiseerde « wandeling ». In Remersdaal kwam het tot een regelrechte veldslag tussen Vlamingen en ca. 400 Waalsgezinde tegenbetogers. Te Sint-Pieters-Voeren vuurde de Waalsgezinde Joseph Snoeck vanuit het raam op de eerste verdieping van zijn woning op de voorbijtrekkende « wandelaars » (volgens Snoeck handelde hij in staat van zelfverdediging, maar dit werd door de Vlamingen, o.m. aan de hand van foto's, betwist). Bij het incident werden twee « wandelaars » ernstig gewond. In totaal vielen bij de rellen een twintigtal gewonden onder de manifestanten en negentien bij de Rijkswacht en werd voor enkele miljoenen frank materiële schade aangericht. Verscheidene personen werden voorgeleid, van wie één (Snoeck) aangehouden bleef tot 14 maart. Even zag het er naar uit dat de incidenten een weerslag zouden hebben op het nationale politieke leven, met name op de parlementaire bespreking van de staats-hervorming, maar die dreiging kon gauw worden afgewenteld. Op 10 maart vaardigde de regering een samenscholingsverbod van meer dan vijf personen voor onbepaalde duur uit. Onder druk van de Horeca-sector en de Vlaamse Voere-naars, volgens wie hun verenigingsleven werd lamgelegd, werd de maatregel

(4) Premier Martens gaf voor de RTBF-televisie toe dat beiden een « objectief verschillende analyse » van het politieke leven maken (10 april).

(5) De Meyer nam van meet af aan een onafhankelijke positie in ten opzichte van de CVP en werd na enige tijd uit de CVP-Senaatsfractie geweerd.

geleidelijk versoepeld. Wel bleven politieke meetings, wandelingen van meer dan twintig personen en betogingen verboden (6).

De Senaatscommissie voor Institutionele Hervormingen begon op 11 maart de bespreking van wetsontwerp 260, het tweede luik van de staatshervorming, dat met een gewone meerderheid moest worden goedgekeurd. Blijkbaar bezorgd om de houding van een aantal onder hen, stuurde eerste-minister Martens op 17 maart twee nota's naar de parlementsleden van zijn partij, waarin hij de regeringsvoorstellen betreffende de staatshervorming verdedigde. Twee dagen later begon de openbare parlementaire bespreking van de ontwerpen van versoberingswet (Kamer) en hervorming der instellingen (Senaat), die volgens regeringsplan vóór Pasen (6 april) moest worden afgerond. Voor een verrassing zorgde PRL-voorzitter J. Gol, door bij het begin van het Kamerdebat aan te kondigen dat zijn partij bereid was de regering aan de (door haar in de Kamer niet-bereikte) twee-derdemeerderheid te helpen, die nodig is om de staatshervorming tot stand te brengen, op voorwaarde dat aan tien eisen (vijf communautaire en vijf fiscale) werd voldaan. De meerderheid leek niet geneigd op dat aanbod in te gaan en op 25 maart trok Gol zijn voorstel in.

Door allerlei incidenten en procedurekwesties liepen de besprekingen in de Senaat vrij vlug vertraging op het geplande tijdschema op. Overeenkomstig het door de PS opgelegde parallelisme vorderden de Kamerdebatten evenmin.

Op 24 maart vertrok eerste-minister Martens voor een officieel bezoek naar Spanje. 's Anderendaags rees in de Senaat verzet bij een aantal CVP-ers tegen artikel vijf van wetsontwerp 261, dat de samenstelling van de gewestraden regelt en o.m. bepaalt dat de twee FDF-verkozenen uit de randgemeenten tijdelijk in de Brusselse Gewestraad zetelen. Op voorstel van de CVP werd de bespreking van dat artikel verdaagd tot Martens — vervroegd — uit Madrid terugkwam.

De Senaat beleefde op 26 maart sensatierijke momenten. Totaal onverwacht nam François Perin (PRL) ontslag als senator, omdat niemand « orde op zaken (kan) stellen en het gezag van de Staat herstellen, aangezien in dit land geen natie meer bestaat ». Kort daarna werd over

(6) Later op het jaar bleven grote confrontaties uit, maar in de Voerstreek bleef een klimaat van angst hangen. Aan Vlaamse zijde zou boos worden gereageerd op een handdruk van eerste-minister W. Martens aan José Happart, de leider van de Waalsgezinde Action fouronnaise, op een receptie te Luik (27 september). Volgens Martens gebeurde de ontmoeting echter ongewild. Ook het niet ontvankelijk verklaren (8 december) door de raadkamer van de rechtbank van eerste aanleg te Luik van de aanklacht tegen R. Grosjean, de café-exploitant die in september 1979 op Vlaamse manifestanten had gevuurd, zette in Vlaanderen kwaad bloed.

artikel vijf gestemd. Door de neen-stem van vier CVP-senatoren (De Bondt, De Meyer, D'Hondt en Staels) en de onthouding van vijf partijgenoten (De Kerpel, De Seranno, Lindemans, Panneels en Storme) werd de vereiste twee-derdemeerderheid niet gehaald. De regeringscrisis was virtueel begonnen (7). Premier Martens vroeg een tweede lezing van het verworpen artikel. Op 30 maart bereikte de regering een akkoord om de moeilijkheden op te lossen die waren gerezen in de Senaat én in de Kamer, waar door leden van de meerderheid amendementen waren ingediend m.b.t. de sociale bijdragen van de zelfstandigen, de gelijkschakeling van de pensioenen van mannen en vrouwen en de decumulatie van inkomens van echtgenoten: door een aantal eigen amendementen zou zij de meerderheidsamendementen gedeeltelijk ondervangen en inzake de staats-hervorming zou een verklaring worden afgelegd, waarbij zich alle regeringspartijen zouden aansluiten. In die verklaring, die de premier op 2 april vóór de bespreking in tweede lezing van artikel vijf aflegde, werd o.m. gezegd dat de regering vóór de gemeenteraadsverkiezingen van 1982 waarborgen voor de Brusselse Vlamingen wil inbouwen in de definitieve regeling van de staats-hervorming. De verklaring van PS-fractie-leider Delmotte, die de Brusselse Vlamingen gelijkstelde met de andere taalminderheden in het land, viel bij een deel van de CVP niet in goede aarde. Bij de stemming kreeg artikel vijf voor de tweede maal niet de vereiste twee-derdemeerderheid: de CVP-ers De Bondt, De Kerpel, De Meyer, D'Hondt, Lindemans en Staels stemden tegen; Panneels en Storme onthielden zich. 's Anderendaags bood premier Martens het ontslag van zijn regering aan. Toen op korte termijn geen oplossing mogelijk bleek, aanvaardde de Koning op 9 april het ontslag.

3. De vorming van de regering-Martens III. Begrotingswet en sociaal overleg.

Ontslagnemend minister van Economische Zaken W. Claes (SP) werd op 12 april met een informatie-opdracht belast (8). Vijf dagen later stelde hij vast dat de weg open lag voor de vorming van een regering met de drie zgn. traditionele politieke families en werd hij afgelost door formateur W. Martens. Het eigenlijke formatieberaad begon op 21 april (9).

(7) Voor een uitvoeriger relaas hiervan, zie het artikel van M. PLATEL in dit nummer.

(8) Voor een meer gedetailleerd verslag van het formatieverloop, zie de bijdrage van M. PLATEL.

(9) Daags voordien betoogden te Gent, ca. 40.000 Vlamingen op initiatief van het Egmontcomité om te protesteren tegen o.m. een drieledige gewestvorming. Opmerkelijk was het anti-Belgisch karakter van de manifestatie.

Twee thema's beheersten het gesprek : de staatshervorming en het fiscaal beleid. Met betrekking tot het eerste thema evolueerde men vrij vlug naar een principieel akkoord over het verlenen van regionale autonomie aan Vlaanderen en Wallonië en het bevriezen van het Brusselse vraagstuk. Inzake de fiscaliteit slaagden de liberalen erin een door hen voorgestane belastingverlaging door te drukken ; de vraag hoe die kan worden gefinancierd werd doorgespeeld aan de te vormen regering en de sociale partners. De tweede ronde van het beraad, die begon op 29 april en tijdens welke de hangende knelpunten werden aangepakt, eindigde in de nacht van 10 op 11 mei met een akkoord over het ontwerp-regeerakkoord. Op 14 en 15 mei keurden de zes partijen het ontwerp-akkoord goed, maar nergens viel enig enthousiasme waar te nemen. De PVV kondigde zelfs een in het najaar te houden evaluatiecongres aan, een voorbeeld dat later door de PRL en de socialisten zou worden nagevolgd. Op 18 mei werd de regering-Martens III beëdigd. Ze telde twintig leden met nationale en zestien leden met regionale of gemeenschapsbevoegdheden.

Premier Martens legde op 20 mei de regeringsverklaring af. Hij zei o.m. dat het kabinet twee korttermijnige doelstellingen heeft : het tot stand brengen van de definitieve staatshervorming voor Vlaanderen en Wallonië en het laten goedkeuren van de (geamendeerde) programmawet bij de begroting 1980. Voorts lag het in de bedoeling van de regering met de sociale partners overleg te plegen over de hervorming van de sociale zekerheid en het tewerkstellingsbeleid. Op 23 mei kreeg de regering het vertrouwen van de Kamer, met 151 stemmen voor en 29 tegen, en op 24 mei van de Senaat, met 134 stemmen voor, 20 tegen en 5 onthoudingen van meerderheidsleden.

Voor de zomervakantie legden parlement en regering een bijzonder grote werkzaamheid aan de dag : ze behandelden een aantal begrotingen voor 1980, de grondwetsherziening en de staatshervorming (zie daarvoor § 4), en de zgn. begrotingswet.

De regering hield zich in eerste instantie bezig met het zoeken naar maatregelen om het groeiend begrotingstekort te dekken. Zij nam het ontwerp van programmawet van de regering-Martens I, die voor 50 miljard F besparingen bevatte, en de door de regering-Martens II opgelegde bezuiniging met 2,2 % op alle begrotingen (uitgezonderd voor de openbare schuld, de werkloosheid en de index-provisie), die 17 miljard F moest opbrengen, over, en voorzag in nog eens 13 miljard F (na herschatting herleid tot 11,6 miljard F) extra-besparingen. Tegen die bezuinigingspolitiek rees in enkele sectoren verzet.

In de sector van de landsverdediging had luitenant-generaal M. de Smet, stafchef van de Luchtmacht, reeds op 8 februari gezegd, dat zonder bijkomende financiële middelen de legervliegtuigen begin september wegens

brandstofgebrek aan de grond zouden moeten worden gehouden. Meer in het algemeen gaf minister van Landsverdediging J. Desmarets toe, dat er 1,5 miljard F voor brandstofaankopen te kort was om het leger operationeel te houden (10). Verre van bijkredieten te krijgen, moest het departement zich houden aan de begrotingsvermindering met 2,2 %. Als gevolg daarvan werd o.m. afgezien van deelname aan NATO-oefeningen. De discussie laaide terug op toen Defensie-minister Ch. Poswick (die in het kabinet-Martens III Desmarets was opgevolgd) op 23 juli in de Kamer meedeelde dat hij voor zijn begroting voor 1981 een verhoging met 10 % had gevraagd en met ontslag dreigde als daar niet werd op ingegaan. Op 9 augustus bleek dat Poswick 8,3 % meer kreeg dan in 1980 (de gemiddelde stijging van de rijksbegroting bedroeg 7,6 %), en daarnaast nog eens een extra-krediet van 750 miljoen F als compensatie voor de gestegen brandstofprijzen. Enkele weken later zou die beslissing aanleiding geven tot herrie onder de regeringspartijen (zie § 6).

Een tweede sector waar de bezuinigingen hard aankwamen was die van het onderwijs. Te zamen met het te verwachten verlies van duizenden betrekkingen bij het begin van het schooljaar 1980-1981, ten gevolge van de geboortendaling en de in 1979 besliste inkrimping van het lessenrooster, vormden de besparingsmaatregelen voor het onderwijzend personeel de aanleiding om opnieuw tot de actie over te gaan. Op 25 maart werden de lessen een uur geschorst en op 7 mei betoogden te Brussel ca. 20.000 leerkrachten. Nadat een ontmoeting van de Onderwijsministers met de vakbonden op 28 mei geen resultaat opleverde, werd op 4 juni gestaakt. Tijdens de vakantie werden de in 1979 als tijdelijke maatregel ingevoerde « zachte » oprichtings-, splitsings- en behoudsnormen verlengd of zelfs verlaagd, zodat het verlies aan arbeidsplaatsen in het kleuter- en lager onderwijs minimaal kon worden gehouden. Om budgettaire redenen werd de voor 1 september 1980 aangekondigde verlenging van de leerplicht andermaal voor een jaar uitgesteld. De 2,2 %-operatie was voor het Franstalig onderwijs des te moeilijker te realiseren, daar minister J. Hoyaux door allerlei omzendbrieven de bezuinigingsmaatregelen van de Anticrisiswet van 1979 had gemilderd en ten gevolge daarvan bijkredieten vroeg. Dat

(10) De ontoereikende weerbaarheid van het leger werd aangeklaagd in een open brief van 15 generaals met ruste (1 maart), kwam ter sprake tijdens een gesprek van eerste-minister Martens met NATO-secretaris-generaal Luns (14 juni) en ook het incident-Close stond daarmee in verband. Generaal-majoor R. Close, bekend om zijn boek *Europa weerloos?*, werd op 22 februari 1980 door de kabinetsraad ontslagen als voorzitter van de Commissie voor de Nationale Defensievraagstukken. De sanctie was het gevolg van de kritiek van Close op de defensie-opvattingen van de socialisten, met name van SP-voorzitter Van Miert. Op 1 juni ging Close met vervroegd pensioen. Hij zou naar verluidt een parlementair mandaat voor de PRL beogen.

lokte wel enig protest uit aan Vlaamse zijde, maar aan de aanmaning van premier Martens om de omzendbrieven in te trekken gaf Hoyaux geen gehoor (11). Om dit onderwijskapittel af te sluiten, dient hier nog melding te worden gedaan van wijvingen tussen de Vlaamse christelijke en socialistische partijen. Reeds bij de vorming van de regering-Martens III hadden CVP en SP de portefeuille van Nederlandstalig onderwijs bevochten. De strijd eindigde met een compromis: de socialist W. Calewaert kreeg, als minister van Nationale Opvoeding, de CVP-er en minister van Begroting G. Geens als adjunct-minister naast zich. Hoewel de regeling in socialistische kringen op gemengde gevoelens werd onthaald en door Calewaert zelf « een teken van wantrouwen » werd genoemd (7 juni), zou ze onder het kabinet-Martens IV behouden blijven. Minister Calewaert zorgde na de zomervakantie voor opschudding met zijn uitspraak in een interview met *Vrij Nederland* (12 september) dat de afschaffing van het katholiek onderwijs « een na te streven doel » is. SP-voorzitter K. Van Miert nam afstand van de verklaring en Calewaert zelf gaf een mededeling uit, waarin hij zei gesteld te zijn op de schoolvrede en het bestaansrecht van alle inrichtende machten te erkennen. Daarmee was het incident bijgelegd.

Op regeringsniveau was het zoeken naar besparingsmaatregelen intussen erg moeizaam verlopen. Dat had ook zijn weerslag op het sociaal overleg, dat volgens plan op 18 juni zou beginnen met een uiteenzetting door de regering van de besparingsmaatregelen, op 19 juni « tot de finish » het voorontwerp van wet tot hervorming van de sociale zekerheid bespreken, om dan in september het tewerkstellingsbeleid aan te pakken. Niet alleen was de regering op 18 juni nog niet klaar met haar besparingsvoorstellen, bovendien moest premier Martens op 19 juni tot zijn grote verrassing vaststellen dat zijn gesprekspartners (patronaat en vakbonden) meer interesse hadden voor de financiële kant van de sociale zekerheid dan voor de filosofie over de hervorming ervan. Op 21 juni stelde de eerste-minister dan maar voor te onderhandelen over de sanering van de sociale zekerheid. Op 30 juni, 10 en 11 juli en 4 augustus werd opnieuw vergaderd met als resultaat een plan om het tekort van 34 miljard F voor 1981 te dekken door een verhoogde staatstussenkomst (5,6), verhoogde bijdragen (13,4) en besparingen (15 miljard). Over de concrete uitwerking daarvan zou in september worden onderhandeld. Ook voor het wetsontwerp over de hervorming van de sociale zekerheid zou het verder sociaal overleg worden afgewacht.

Op 21 juni raakte de regering het dan toch eens over de besparingen en ook over de verhoging van een aantal indirecte belastingen. Al die maat-

(11) In 1981 deelde premier Martens mee dat het tekort op de begroting van Franstalige Opvoeding in 1980 1,7 miljard F bedroeg.

regelen werden bij het parlement ingediend als amendementen op de programmawet, die sindsdien de naam « begrotingswet » kreeg. De wet werd op 10 juli in de Kamer en op 31 juli in de Senaat goedgekeurd en verscheen als Wet van 8 augustus 1980 betreffende de budgettaire voorstellen 1979-1980 in het Staatsblad. Een van de belangrijkste hoofdstukken betrof de fiscale maatregelen. Op het gebied van de directe belastingen werd het decumulatiebeginsel — de zgn. *decumul* — ingevoerd voor gezinnen met twee inkomens (tot een plafond van 600.000 F voor het aanslagjaar 1980), wat betekent dat beide inkomens niet meer gezamenlijk (cumulatie), maar afzonderlijk en dus volgens een lager tarief worden belast. Voor de gezinnen met één inkomen (eveneens tot een plafond van 600.000 F in 1980) werd de zgn. *splitting* ingevoerd, een techniek waarbij het belastbare inkomen theoretisch wordt gesplitst in een gedeelte (20 % in 1980) dat wordt toegekend aan de thuisblijvende echtgenoot en een gedeelte (80 % in 1980) toegekend aan de echtgenoot die het bedrijfsinkomen geniet; beide gedeelten worden dan belast volgens het tarief dat geldt voor het grootste gedeelte. Tegenover deze belastingverminderingen voorziet de Begrotingswet op het gebied van de indirecte belastingen in de verhoging van bepaalde accijnsrechten (bijv. op benzine en alcoholhoudende dranken), van de BTW-tarieven op bijv. sigaren, margarine en bepaalde zeevruchten, en van de belastingen op spelen, weddenschappen en ontspanningstoestellen, en in de invoering van een speciale taks op luxegoederen (juwelen, uurwerken, wapens, cosmetica enz.). Andere belangrijke bepalingen hebben betrekking op de bestrijding van de belastingontduiking, de bevordering (via fiscale tegemoetkomingen) van bedrijfsinvesteringen en het sparen, de mogelijke oprichting van een overheidsbank (uitbreiding van activiteiten van de Algemene Spaar- en Lijfrentekas ASLK), structuurhervormingen in de energiesector, herziening van de ziekenhuiswetgeving, een lichte verhoging van de bijdragen voor de ziekte- en invaliditeitsverzekering, de herindeling van de geneesmiddelen in 4 terugbetalingscategorieën, enkele vormen van inkomensmatiging (o.a. inzake dividenden, tantièmes en inkomens van vrije beroepen) en een lichte aanpassing inzake de perekwatie van de kadastrale inkomens. De invoering van het autowegenvignet, een van de meest omstreden maatregelen uit het ontwerp van 1979, werd vervangen door een algemene forse verhoging van de verkeersbelasting (50 à 54 %).

4. De grondwetsherziening en de staatshervorming.

De tweede hoofdschotel op de parlementaire menu, naast de begrotingswet, was de behandeling van de grondwetsherziening en de gewest- en gemeenschapswetten.

Hoewel de op 17 december 1978 verkozen kamers bevoegd zijn om een zeventigtal grondwetsartikelen te herzien, werd bij de vorming van de regering-Martens III besloten in een eerste fase slechts die artikelen aan te pakken, waarvan de herziening noodzakelijk was voor de goedkeuring van de wetsontwerpen tot hervorming van de instellingen. De herzieningsoperatie verliep in twee tijden. Op 24 juni begon de Senaat met de bespreking van de artikelen 3ter, 26bis, 28, 59 bis §§ 1 en 5, en 108, die tegen 27 juni waren goedgekeurd. De Kamer deed hetzelfde van 1 tot 4 juli. Op te merken is dat de Kamer op 2 juli besloot een artikel 135 in de Grondwet in te voeren. Bij de bespreking van artikel 59bis hadden enkele Kamerleden (o.m. H. Schiltz) aangetoond dat, tussen de herziening van dat artikel en de inwerkingtreding van de uitvoeringswet daarvan, de Cultuurraden in een vacuüm zouden belanden. Om dat te voorkomen werden in artikel 135 een aantal overgangsbepalingen opgenomen. De tweede trein herzieningsbesluiten betrof de artikelen 110, 111, 113, 107ter en artikel 59bis § 8, die door de Kamer werden goedgekeurd op 22 en door de Senaat op 28 juli. Hierna volgt een overzicht van de belangrijkste herzieningsbesluiten.

In artikel 3ter werd de term « cultuurgemeenschap » vervangen door « gemeenschap ». Het artikel bepaalt dat België drie gemeenschappen omvat : de Vlaamse, de Franse en de Duitstalige (vóór de herziening was in de Grondwet sprake van Nederlandse en Duitse cultuurgemeenschappen. De vervanging van « Nederlandse » door « Vlaamse » lokte fel protest uit, voornamelijk in heel-Nederlandse kringen). Aansluitend daarbij worden door het nieuwe artikel 59bis § 1 de Cultuurraden vervangen door de Gemeenschapsraden en worden uitvoerende organen — Executieven genaamd — gecreëerd ; ook wordt het de Gemeenschapsraden mogelijk gemaakt gewestbevoegdheden uit te oefenen. Door de invoeging van een nieuwe § 2bis in artikel 59 wordt de (culturele) bevoegdheid van de Gemeenschapsraden uitgebreid tot de zgn. persoonsgebonden materies. Het nieuwe artikel 26bis geeft de wetgever de mogelijkheid de rechtskracht te bepalen van de normen van de gewestelijke instellingen en aan deze instellingen de bevoegdheid toe te kennen om decreten met kracht van wet te nemen (door dat artikel blijven voor het Brusselse Gewest alle mogelijkheden open). Krachtens het herziene artikel 108 kan de organisatie en de uitoefening van het administratief toezicht op de lagere besturen, dat tot dusver uitsluitend aan de nationale wetgever toekwam, worden toevertrouwd aan de Gemeenschaps- of Gewestraden. Voorts werd in de Grondwet een hoofdstuk « voorkoming en regeling van conflicten » ingevoegd, waarin o.m. wordt voorzien in de oprichting van een Arbitragehof dat de conflicten tussen wet en decreet en tussen decreten onderling regelt. Ten slotte werd door de wijziging van de artikelen 110, 111 en 113 de

eigen fiscaliteit voor de gemeenschappen en de gewesten en de afschaffing van de provinciale fiscaliteit mogelijk gemaakt.

Na de grondwetsherziening pakte het parlement de twee wetsontwerpen op de staatshervorming aan. Zonder noemenswaardige moeilijkheden keurden de Senaat op 25 juli en de Kamer op 5 augustus met de opgelegde bijzondere meerderheid het ontwerp van Bijzondere Wet tot hervorming der instellingen goed (Wet van 8 augustus 1980). Het ontwerp van Gewone Wet tot hervorming der instellingen werd met een gewone meerderheid op 3 augustus door de Kamer en op 7 augustus door de Senaat goedgekeurd (Wet van 9 augustus 1980). Beide wetten zijn op 1 oktober 1980 in werking getreden. Hoewel het gaat om een « definitieve » staatshervorming moet worden opgemerkt dat enerzijds die wetten een aantal tussenfasen voorzien, waarvan sommige kunnen gelden tot 1987, en dat anderzijds een definitieve regeling voor het Brusselse Gewest en de Duitstalige Gemeenschap pas later zal worden tot stand gebracht.

De Bijzondere Wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen kent rechtspersoonlijkheid toe aan de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap, het Vlaamse Gewest (grondgebied van de provincies Antwerpen, Limburg, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen en van de arrondissementen Halle-Vilvoorde en Leuven) en het Waalse Gewest (grondgebied van de provincies Henegouwen, Luik, Luxemburg en Namen en van het arrondissement Nijvel). Die rechtspersonen hebben eigen wetgevende en uitvoerende organen, waarvan de structuur evenwel asymmetrisch is : terwijl er aan Franstalige kant enerzijds een Franse Gemeenschapsraad en een Franse Gemeenschapsexecutieve en anderzijds een Waalse Gewestraad en een Waalse Gewestexecutieve zijn, bestaat aan Vlaamse zijde slechts een Vlaamse Raad en een Vlaamse Executieve, die de bevoegdheden uitoefenen van de Vlaamse Gemeenschap en van het Vlaamse Gewest (een gelijkaardige fusie van de Franstalige instellingen blijft evenwel mogelijk). De gemeenschappen zijn bevoegd voor culturele (kunsten, omroep, bibliotheken, musea, jeugdbeleid, toerisme, voor- en naschoolse vorming, enz.) en zgn. persoonsgebonden aangelegenheden (o.m. aspecten van het gezondheids-, gezins-, bejaarden-, vreemdelingen- en gehandicaptenbeleid). De gewestelijke bevoegdheden hebben betrekking op aspecten van o.m. ruimtelijke ordening, het leefmilieu, de landinrichting en het natuurbehoud, de huisvesting en het water-, economisch, energie- en tewerkstellingsbeleid. De raden oefenen hun bevoegdheden uit door middel van decreten, die kracht van wet hebben, door de Executieve (en niet de Koning) worden bekrachtigd en afgekondigd, en in het *Belgisch Staatsblad* worden bekendgemaakt ; de executieven oefenen hun uitvoerende macht uit door middel van besluiten van de executieven. De raden zijn samengesteld uit rechtstreeks verkozen senatoren (tot de herziening van de

grondwetsartikelen die de samenstelling van de Senaat regelen gelden overgangsbepalingen). De leden van elke executieve worden uit en door de raad verkozen en kunnen geen lid zijn van de nationale regering (ook hiervoor zijn overgangsbepalingen van kracht).

De Gewone Wet van 9 augustus 1980 tot hervorming der instellingen handelt grotendeels over de financiering van de gemeenschappen en de gewesten. Ter zake zijn vijf financieringsbronnen voorzien : a. eigen niet-fiscale middelen verbonden aan de uitoefening van de eigen bevoegdheden (bijv. het afleveren van jacht- en visverloven) ; b. kredieten ten laste van de Rijksbegroting of dotaties (39 milliard F voor de gewesten en 47 miljard F voor de gemeenschappen, jaarlijks aan te passen aan de evolutie van de index der consumptieprijzen) ; c. *ristorno's* op nationale belastingen en heffingen (bijv. kijk- en luistergeld, verkeersbelasting, successierechten en personenbelasting) ; d. eigen fiscale middelen (bijv. de onder c genoemde belastingen of heffingen, die volledig toegewezen zijn aan de gemeenschap of het gewest) ; e. leningen. Vanaf 1 januari 1982 wordt de provinciale fiscaliteit afgeschaft ; aan de provincies zullen wel andere inkomensbronnen worden verschaft. De wet stelt voorts een uitvoerige procedure in ter voorkoming en regeling van de bevoegdheids- en belangenconflicten, in afwachting dat (overeenkomstig de gewijzigde Grondwet) een Arbitragehof wordt opgericht, en bevat ten slotte een reeks bepalingen die het taalgebruik van de gemeenschaps- en gewestelijke ministeries en van de diensten van de executieven regelen.

5. Vermoeide excellenties.

De ontvangst op 6 juni van de ministers, parlementariërs, leden van het *corps diplomatique* en vertegenwoordigers van de « gestelde lichamen » op het Koninklijk Paleis, luidde het begin in van een lange reeks manifestaties ter gelegenheid van de viering van de 150ste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid. De herdenkingsfeesten begonnen 's anderendaags officieel te Péronnes, waar een stoet van 18 boten (telkens een per Belgische provincie en een per EG-lid-staat) vertrok, die de Schelde, het Albertkanaal en de Maas afvoer, en in zestien plaatsen aanlegde (12).

Verscheidene van de geplande manifestaties trokken grote publieke belangstelling. Anderzijds lokte de herdenking ook contestatie uit, met name in Vlaams-nationalistische kringen, waar men van oordeel was dat er geen reden was om 150 jaar België te vieren en als tegenhanger 150 jaar

(12) De botenstoet had op 21 juli te Hastière moeten worden ontbonden, maar wegens de overvloedige regenval en daarmee gepaard gaande overstromingen, eindigde het spektakel in de meest complete chaos.

Vlaamse Beweging herdacht. Uit protest bleven de parlementsleden van de Volksunie en het Vlaams Blok afwezig op de vermelde ontvangst op het Koninklijk Paleis en eveneens op de plechtige bijeenkomst in de Kamer van Volksvertegenwoordigers van 10 november (eerstgenoemde plechtigheid werd om politieke redenen van andere aard ook door het FDF en het RW niet bijgewoond). Toppunt van de agitatie was de verstoring op 21 juni van het bezoek van het vorstenpaar aan de stad Antwerpen door enkele honderden betogers, die anti-Belgische, anti-royalistische en Vlaams-republikeinse leuzen riepen.

Tussen de herdenkingsfeesten in, werkte de regering — naast de begrotingswet, de grondwetsherziening en de staats hervorming — nog enkele andere dossiers af.

Op 31 juli hechtte het ministerieel comité voor de economische en sociale coördinatie zijn goedkeuring aan het textielplan (ook plan-Claes genoemd). Nadat vertegenwoordigers van de betrokken patronale en syndicale organisaties het plan op 6 augustus eveneens onderschreven, keurde de ministerraad het op 8 augustus definitief goed. Het plan heeft een looptijd van vijf jaar, zal 35 miljard F kosten en moet het mogelijk maken de tewerkstelling in de textielsector op 100.000 eenheden (verlies van 20.000 arbeidsplaatsen) te behouden. Zonder die tussenkomst zou het aantal verloren arbeidsplaatsen in de periode 1980-1985 35.000 (volgens het studiebureau McKinsey) à 45.000 (volgens minister Claes) bedragen (13).

Twee andere belangrijke maatregelen werden op 9 augustus genomen. Vooreerst werd, na jarenlang touwtrekken en uitstellen, de Zeebrugse knoop doorgehakt. De regering besliste de haven van Zeebrugge maximaal uit te bouwen, d.w.z. dat voor de voorhaven wordt geopteerd voor een westelijke strekdam van 1.750 m lengte en dat in de achterhaven de bouw van de zeesluis (inclusief de verbinding met het Boudewijnkanaal en de afwerking van het noordelijke insteedok) wordt voltooid. Concreet hield de beslissing de goedkeuring in van de deelcontracten A4 — derde fase (voltooiing van de LNG-bouwplaats tegen 1 september 1981, zodat de LNG-terminal, waar vanaf 1986 Algerijns aardgas moet aankomen, tegen 1 september 1985 kan gereed zijn) en 5A — eerste fase (aanzet van de westelijke havendam over een lengte van 1.050 m). Dat de regering prioriteit gaf aan de uitbouw van Zeebrugge, lokte opnieuw felle reacties uit in Antwerpen. Een deel van de Antwerpse mandatarissen dreigde met georganiseerd verzet (o.m. een « mars op Brussel ») om de regering te dwingen op haar beslissing terug te komen. Het meer realistische deel van het zgn. Antwerpse front slaagde erin in de loop van 1980 een aantal toegevingen aan de Antwerpse eisen te bekomen. Ook vanuit Gent

(13) Het plan-Claes zou eerst begin 1981 operationeel worden.

kwam protest tegen de regeringsbeslissing van 9 augustus, maar in de verbale « havenoorlog » tussen Antwerpen en Zeebrugge bleef dat op de achtergrond.

Ten slotte legden de regeringsleden, alvorens met vakantie te gaan, op 9 augustus de ontwerp-begroting voor 1981 vast. Ze voorzag in 1.104 miljard F lopende ontvangsten (waarvan 1.065 miljard F fiscale) en in 1.195 miljard F lopende uitgaven. Het deficit bedroeg dus 91 miljard F (tegenover 82 miljard F op de initiële en 131,5 miljard F op de aangepaste begroting voor 1980). Daarnaast bevatte het ontwerp 165,7 miljard F kapitaaluitgaven en 14,4 miljard F kapitaalontvangsten (deficit : 151,3 miljard F). De totale netto-aangroei van de staatsschuld bedraagt dus 242 miljard F of 6,4 % van het BNP (tegenover 253,7 miljard F of 7,3 % op de aangepaste begroting 1980) (14). Een van de in het kader van het begrotingsontwerp geplande maatregelen, nl. de instelling van een pensioenbijdrage van 2 % op de wedden van de overheidsambtenaren, zou later stof doen opwaaien...

De drukke politieke agenda van de periode mei - begin augustus veroorzaakte niet alleen hevige misnoegdheid bij parlementsleden en parlementair personeel. Ook in de ministeriële rangen waren de gevolgen daarvan merkbaar. Op 29 juni nam minister van Financiën R. Henrion om gezondheidsredenen ontslag (15). Hij werd nog dezelfde dag opgevolgd door zijn partijgenoot en extra-parlementariër Paul Hatry, tot dan toe directeur-generaal van de Belgische petroleumfederatie (16). De ministers Claes en Vanderpoorten dienden het om gezondheidsredenen wat kalmer aan doen. Hun collega Geens verbleef enkele dagen in het ziekenhuis. Bij de parlementsleden haakten o.m. S. Moureaux, H. Brouhon en F. Baert tijdelijk af. Ten slotte werd koning Boudewijn van 14 juli tot 1 augustus wegens ritmestoornissen aan het hart voor observatie gehospitaliseerd. Nadien werd hem een « verlengde rustperiode » opgelegd, waardoor een voor het najaar geplande China-reis niet doorging (17).

(14) De in december aan het parlement ter stemming voorgelegde begroting werd nog gewijzigd. De lopende ontvangsten werden verminderd tot 1.055 miljard F, zodat het deficit op 140 miljard F werd geraamd. Het netto te financieren saldo bedraagt aldus 291 miljard F.

(15) Volgens *De Morgen* (1 juli 1980) zou Henrion door zijn partij (PRL) tot ontslag gedwongen zijn omdat hij de bestrijding van de belastingfraude te ernstig nam.

(16) De benoeming van Hatry lokte aan socialistische zijde negatieve reacties uit. In de pers werd een verband gelegd tussen die reacties en de beslissing Hatry niet te laten zetelen in het beperkte politieke kernkabinet (7 leden), waarin Henrion wél zetelde.

(17) Eerder in het jaar (9 februari) was koning Boudewijn geopereerd wegens acute ischias.

6. Het ontslag van de regering-Martens III.

De voor de politieke wereld zo broodnodige vakantierust werd verstoord door moeilijkheden rond de oprichting van een Nederlandstalige school te Komen en het vakbondsprotest tegen de hogergenoemde 2 %-pensioenheffing.

Op 13 augustus wees de Komense gemeenteraad de oprichting van een Nederlandstalige gemeenteschool (18) af, omdat een aantal van de daartoe ingediende aanvragen ongeldig zou zijn. Daarop vroeg minister van (Franstalige) Nationale Opvoeding G. Mathot het advies van de Raad van State over de geldigheid van de aanvragen en stuurde hij een onafhankelijke commissie naar Komen om de aanvraagformulieren (waarmee volgens de Vlaamse Komenaars zou zijn geknoeid) te onderzoeken. Op 20 augustus maakte de Raad van State zijn advies bekend: de (veertigtal) voor het schooljaar 1979-1980 ingediende aanvragen blijven ook geldig voor het schooljaar 1980-1981. Vijf dagen later kreeg minister Mathot het rapport van de neutrale commissie, maar hij vond een diepgaand onderzoek noodzakelijk. Geconfronteerd met het blijvend verzet van het Komense gemeentebestuur, de aarzelende houding van minister Mathot en het toenemend Vlaamse ongenoegen, keerde premier Martens op 27 augustus vervroegd uit vakantie terug. Nog dezelfde dag besliste het politieke kernkabinet, dat het rijk, op grond van het Schoolpact, een Nederlandstalige lageronderwijsafdeling zal openen bij het Koninklijk Atheneum te Komen (voor een kleuterafdeling was het vereiste minimum aantal aanvragen niet bereikt). De beslissing lokte aan Vlaamse zijde bittere reacties uit; vooral het feit dat het gemeentebestuur niet werd — en ook niet zou worden — gesanctioneerd en dat de taalfaciliteiten niet werden toegepast, nu daar voor de eerste maal door Vlamingen een beroep werd op gedaan, werd fel gelaakt. Op 1 september begon het schooljaar. Slechts zeven kinderen, onder wie drie kleuters, daagden op. Zij en hun ouders werden die dag — en de daaropvolgende weken — door Waalse betogers uitgejouwd. Mede door deze intimidatie was op 30 september het door de wet vereiste aantal leerlingen (16) om de school in stand te houden niet bereikt (er waren negen leerlingen in het L.O. en zeven kleuters, die echter niet meetelden), maar de regering besloot een afwijking toe te staan en de school tot 30 juni 1981 in stand te houden. Tevens werd overeengekomen de autoweg Pecq-Armentières, die Komen via het Vlaamse grondgebied met Henegouwen moet verbinden, af te werken. Terwijl van Waalse zijde werd geprotesteerd tegen het behoud van de school, werd laatstgenoemde

(18) Zie ook M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 321-322.

beslissing in Vlaanderen door velen als een « koehandel » beschouwd en fel gelaakt (19). Op 25 oktober betoogden ca. 3.000 personen, onder wie heel wat landbouwers, tegen de aanleg van de autoweg. Later op het jaar besloot het kernkabinet dat geen nieuwe aanvragen voor het schooljaar 1981-1982 moeten worden ingediend.

Het regeringsvoornemen van 9 augustus om een pensioenbijdrage van 2 % te heffen op de wedden van de ambtenaren, lokte felle reacties uit bij de overheidsvakbonden en gaf aanleiding tot beperkte lokale acties en tot plannen voor zgn. vrijdagstakingen. De protestbeweging kreeg meer politieke diepgang met het interview van SP-voorzitter K. Van Miert aan *Het Belang van Limburg* (29 augustus). Behalve op de 2 %-heffing (« dat pik ik niet »), formuleerde Van Miert kritiek op de brandstoftoeslag van 750 miljoen F voor Defensie (zie § 3) en op een mogelijke verhoging van de Belgische militaire bijstand aan president Moboetoe (« de corrupte dictator van Zaïre »), en verzette hij zich tegen een snelle beslissing inzake de plaatsing van kernraketten. Het SP-bureau schaarde zich op 1 september unaniem achter zijn voorzitter.

Terwijl de liberalen bitter reageerden op Van Mierts « herfstoffensief », maakten ook de PS, PSC en CVP bezwaren tegen de pensioenheffing. Als gevolg daarvan besloot het kernkabinet op 5 september de 2 %-heffing « in beraad te houden » en het (op 10 september te hervatten) sociaal overleg af te wachten, waaruit wellicht « andere oplossingen » konden voortspruiten.

Met betrekking tot de socialistische bezwaren inzake het defensiebeleid, besliste het politieke kernkabinet op 8 september de brandstoftoeslag te bevriezen, in afwachting dat een gemengde commissie van parlementsliden, militairen en deskundigen, die in uitvoering van het regeerakkoord het operationele karakter van het defensiebeleid en van de tot dat doel aangewende middelen moet onderzoeken, en een eerste verslag zou hebben uitgebracht.

De eventuele plaatsing van NATO-kernraketten in België (20), waarover eerste-minister Martens bij de bespreking van het regeerakkoord had gezegd dat de beslissing daarover niet kon vallen vóór de NATO-raad van juni 1980, maar in ieder geval moet worden genomen vóór eind 1981, werd op 19 september door de kabinetsraad besproken. In een vrij dubbelzinnige compromistekst werd o.a. gezegd dat « België van nu af aan de besluiten

(19) Op het CVP-kongres van 19 oktober kwam heel wat kritiek op die beslissing. Naar verluidt zou de « degradatie » van R. De Backer in de regering-Martens IV daarmee in verband staan. De Backer stemde, als hoofd van de Vlaamse deelregering, telefonisch, met de beslissing in. Volgens haar was van een koppeling of koehandel geen sprake, daar de autowegbeslissing reeds eerder was genomen en nu gewoon bevestigd werd.

(20) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 325.

van de onderhandelingen (van de VS) met de USSR (over de kernwapens voor middellange afstand) aanvaardt en het deel zal uitvoeren dat aan ons land wordt voorbehouden in het kader van de Alliantie ». Bij mislukking van die onderhandelingen « zal België, in solidariteit met zijn bondgenoten, de maatregelen treffen waarover tussen de NATO-partners overeenstemming zal zijn bereikt ». Uit perscommentaren en partijreacties bleek dat de « houding » van de regering (de term besluit werd expliciet vermeden) nogal uiteenlopend werd geïnterpreteerd.

Wat tenslotte de militaire hulp aan Zaïre betreft, werd op 8 september overeengekomen zich te houden aan het akkoord van juni 1979 (21) en niet in te gaan op het voorstel van Defensie-minister Poswick de hulpverlening te verruimen en Belgische para-eenheden voor oefeningen naar Zaïre te sturen.

De regering werd andermaal geconfronteerd met het staaldossier (22). Onder druk van PS-voorzitter Cools, die op 16 september een echt ultimatum richtte aan de regering, keurde het sociaal-economisch kernkabinet voor 20 miljard F nieuwe investeringen in de staalsector goed : 3 miljard F voor de zgn. Driehoek van Charleroi (ontstaan door fusie van Hainaut-Sambre, Thy-Marcinelle et Providence en Laminoids du Ruau) ; 9,1 miljard F voor Cockerill ; 6,4 miljard F voor Sidmar ; 1 miljard F voor Forges de Clabecq ; 420 miljoen F voor Fabrique de Fer en 199 miljoen F voor Phenix Works. De helft van de investeringen worden gefinancierd door de overheid, de overige 10 miljard F door de holdings (23). Aan de operatie werd een aantal voorwaarden verbonden inzake herstructurering, verbetering van de productiviteit en van de kwaliteit van de afgewerkte produkten en een onderzoek van het financiële beleid.

Op 10 september werd het sociaal overleg hervat (zie § 3), dat tot 30 september zou lopen. Alvorens te spreken over werkgelegenheid, arbeidsduur en inkomensmatiging, dienden eerst de voor de vakantie niet uitgeprate sociale-zekerheidsproblemen te worden opgelost.

De liberalen maakten van een en ander gebruik om — na het succesvol offensief van Van Miert — in de tegenaanval te gaan. Hun eisenbundel, waaraan verdere regeringsdeelname werd verbonden, legden ze op 24 september aan premier Martens voor : meer besparingen en minder nieuwe lasten voor de sociale zekerheid ; dringende goedkeuring van herstelmaat-

(21) *Idem*, blz. 326. Het akkoord bepaalt o.m. dat België instaat voor de opleiding van de 21ste brigade in Shaba, logistiek- en ravitailleringsofficieren ter beschikking stelt en de brigades van de Kamanyoladivisie zal omscholen.

(22) *Idem*, blz. 312-313.

(23) De holdings, die daartoe een financieringsmaatschappij hadden opgericht, vonden moeilijk geld op de kapitaalmarkt. In december groeide de idee om via een nieuwe maatschappij buitenlands kapitaal aan te trekken, dat niet alleen voor het staal, maar ook voor o.a. de elektriciteitssector zou bestemd zijn.

regelen voor de kleine en middelgrote ondernemingen (KMO's) en de bouwsector ; herziening van alle openbare uitgaven in functie van de nul-lijn. De regering slaagde er niet in haar interne verdeeldheid te overbruggen en de voor 30 september geplande ultieme ronde van het sociaal overleg werd naar een onbepaalde datum verschoven. Om uit de impasse te geraken, legde premier Martens op 3 oktober aan de ministerraad een globaal herstelplan (begroting, tewerkstelling, sociale zekerheid) ter stemming voor — een ongebruikelijke procedure. De liberale ministers stemden tegen. Toen ook een gesprek met de voorzitters van de meerderheidspartijen op niets uitdraaide, bood Martens op 4 oktober het ontslag van het kabinet aan. Na een laatste mislukte verzoeningspoging aanvaardde de koning op 7 oktober het ontslag (24).

7. Martens IV : van Nationale Arbeidsconferentie tot mini-herstelwet.

Nog op 7 oktober en zonder de gebruikelijke raadplegingen te houden (waartegen vooral de liberalen protesteerden) belastte het staatshoofd W. Martens met de vorming van een nieuw kabinet. Deze begon onmiddellijk onderhandelingen met de christelijke en socialistische partijen. Voor de PS en de SP volstond het te praten over Martens' laatste voorstellen van 6 oktober, maar omdat CVP en PSC een ruimer overleg wilden, duurde het toch tot 16 oktober vooraleer een ontwerp-regeerakkoord tot stand kwam. De respectieve partijcongressen keurden het ontwerp met vrij comfortabele meerderheden goed (19 oktober). Op 22 oktober werd het rooms-rode kabinet-Martens IV beëdigd.

Vooraan in het regeerprogram, dat de premier op 24 oktober voor het parlement toelichtte, stond een globaal sociaal-economisch herstelplan, waarvan een aantal kernpunten (tewerkstelling, inkomensmatiging, sanering van de sociale zekerheid) met de sociale partners zou worden besproken in het kader van een Nationale Arbeidsconferentie. Mocht dat overleg mislukken, dan zou de regering — aldus Martens — « niet aarzelen haar volle verantwoordelijkheid op te nemen en de herstelmaatregelen te treffen, die zich opdringen ».

Tijdens het investituurdebat zei de oppositie, dat de samenstelling van de regering in strijd was met de Wet van 8 augustus 1980 inzake de staatshervorming, omdat twee ministers tegelijk lid zijn van de nationale regering en van een deelregering, maar volgens de premier was de betrokken wetsbepaling nog niet van toepassing. Op 29 oktober kreeg de

(24) Voor een uitvoeriger verslag van de regeringscrisis en het formatiebereid, zie de bijdrage van M. PLATEL.

regering het vertrouwen van de Kamer (met 117 stemmen voor, 47 tegen en 9 onthoudingen) en op 31 oktober dat van de Senaat (met 112 stemmen voor, 34 tegen en 3 onthoudingen).

Op 17 november ging in het Brusselse Egmontpaleis de Nationale Arbeidsconferentie (NAC) van start, die een week zou duren. De 80 deelnemers (regering, patronaat, middenstand, landbouwers en vakbonden) vergaderden in één centrale en drie gespecialiseerde werkgroepen (sociale zekerheid, zelfstandigen, openbaar ambt). Na een laatste gespreksronde (21 november) legde de regering op 24 november een 41 bladzijden tellend document ter tafel, dat grotendeels een ontwerp van centraal akkoord omvatte en daarnaast matigingsvoorstellen voor de vrije beroepen. Het ontwerp van centraal akkoord voorzag o.m. in het behoud van de indexering van lonen en wedden, een loonstop van twee jaar in de privé-sector voor werknemers die meer dan 35.000 F bruto verdienen en een gelijkwaardige matiging voor ambtenaren die meer dan 40.000 F verdienen.

Na de eerste (negatieve) reacties van de sociale partners, keurde de regering op 26 november een « zachtere » versie goed. Martens verwachtte tegen 2 december de antwoorden van de betrokken partijen, die allemaal — zij het in verscheidene toonaarden — afwijzend waren. Een door de regering voorgesteld *gentlemen's agreement* betreffende de niet-uitbetaling van de CAO-loonsverhogingen in januari werd door de sociale partners eveneens verworpen. Toch gaf het kabinet de moed niet op. Minister van Tewerkstelling en Arbeid R. De Wulf voerde — overigens zonder succes — informele gesprekken met vakbonden en patronaat en tijdens het weekend van 13-14 december legden Martens en De Wulf op het kasteel Hertoginnedal, in het geheim, een nieuw ontwerp van centraal akkoord aan de sociale partners voor.

Dat belette niet dat het kabinet intussen een wetsontwerp « houdende bewarende en tijdelijke maatregelen voor de matiging van alle inkomens » (de zgn. mini-herstelwet) bij het parlement indiende. Het wetsontwerp, dat op 18 december door de Kamer en op 22 december door de Senaat werd goedgekeurd, bepaalt o.m. dat voor de werknemers van de privé-sector en de openbare diensten, die in november 1980 meer dan 35.000 F bruto per maand verdienden, van 1 januari tot 15 februari 1981 geen enkele loonsverhoging of enig ander nieuw voordeel mag worden toegekend (wel bleef de indexering behouden), dat de tarieven van notarissen en gerechtsdeurwaarders volledig en de erelonen van geneesheren gedeeltelijk worden geblokkeerd, en dat de inkomsten uit alle politieke en openbare ambten per 1 januari 1981 met 5 % worden verminderd. Wel was voorzien dat de bepaling inzake de loonmatiging zou wegvallen, indien vóór 1 januari 1981 een centraal akkoord voor twee jaar wordt gesloten dat aan de doelstellingen van de mini-wet beantwoordt, maar na de negatieve

houding van het ABVV, dat reeds tot protestacties was overgegaan (ACV en VBO reageerden eerder positief op het Hertoginnedal-ontwerp), zat die mogelijkheid er niet meer in.

Op 23 december stemde de regering in met een globaal herstelplan, dat onder de vorm van acht wetsontwerpen bij het parlement werd ingediend en in 1981 goedgekeurd.

Dat parlement werkte in de laatste maanden van het verslagjaar de resterende begrotingen voor 1980 af en keurde de rijksmiddelenbegroting 1981 en een aantal begeleidende wetten goed (huurwet, steun aan bouwsector). De Senaat hechtte zijn goedkeuring aan het reeds in 1978 door de Kamer goedgekeurde wetsontwerp inzake het vreemdelingenbeleid en een bijzondere Senaatscommissie begon een onderzoek naar de privé-milities en de ordehandhaving.

Begin december kwam het in de regering tot wrijvingen over het onderwijsbeleid. In juli was in de Nationale Schoolpactcommissie overeenstemming bereikt over de uitvoering van de Schoolpactwetten van 1973 en 1975 betreffende de rationalisatie en programmatie van het secundair onderwijs, het deblokkeren van het zgn. waarborgfonds voor schoolgebouwen en de oprichting van een hoge raad voor het pluralistisch onderwijs en van een nationale dienst voor het leerlingenvervoer. Op de kabinetsraad van 5 december rees van (vooral Franstalige) socialistische zijde verzet tegen de toepassing van die maatregelen, met name tegen de deblokkering van het waarborgfonds voor het vrij onderwijs, omdat de budgettaire weerslag daarvan te groot zou zijn. Op 8 december kon het verzet gebroken worden en keurde de regering de door de Schoolpactcommissie vastgelegde maatregelen ongewijzigd goed. Wel werd overeengekomen dat de Onderwijsministers vóór 15 januari 1981 de gevolgen van de maatregelen op de begroting zouden berekenen en voorstellen doen om deze binnen de perken van de ingediende budgetten te houden.

Nog in december, ten slotte, flakkerde de communautaire spanning weer op, naar aanleiding van de zgn. Brusselse referendums. De idee daarvoor ging terug tot september, toen twee PSC-mandatarissen (burgemeester Thys van Jette en schepen Demaret van de stad Brussel) in het noordwesten van de agglomeratie ca. 65.000 (Franstalige) vragenlijsten lieten verspreiden waarvan er 2.581 werden teruggestuurd. Midden november besliste de Conferentie van Burgemeesters een referendum te organiseren in de negentien gemeenten over de toekomst van Brussel-Hoofdstad (fusie van de negentien gemeenten, grenzen en statuut van het Brussels gewest, waarborgen voor de twee cultuurgemeenschappen). Op 8 december werd een akkoord bereikt over de vragenlijst. Intussen hadden twee FDF-burgemeesters (Persoons van Sint-Pieters-Woluwe en Defosset van Etterbeek) besloten een eigen referendum te houden. Aan Vlaamse zijde werd

daartegen heftig geprotesteerd en werd een dergelijk referendum ongrondwettelijk en strijdig met het algemeen belang genoemd. Volgens de Brusselse deelregering en, in navolging daarvan, de nationale regering was de raadpleging in geen geval een referendum, maar een soort onderzoek naar de mening van de inwoners. Hoewel de gemeenteraadsbeslissingen door de gouverneur van Brabant waren geschorst, had in Etterbeek (12-15 december) en Sint-Pieters-Woluwe (14 december) toch een raadpleging plaats. In eerstgenoemde gemeente nam 43,7 % van de « kiesgerechtigden » daaraan deel, in laatstgenoemde gemeente 40,9 %. Op alle vragen werd massaal instemmend geantwoord. Kort daarna sprak de gemeenteraad van Sint-Jans-Molenbeek zich tegen het houden van een referendum uit. In de overige gemeenten zou de raadpleging begin 1981 worden georganiseerd.

8. Buitenlands beleid.

Hoger is reeds melding gemaakt van de SP-kritiek op het bezoek van minister van Landsverdediging Ch. Poswick aan Zaïre (augustus) en diens belofte de Belgische militaire bijstand aan dat land te verhogen (zie § 6). Meer in het algemeen vielen in 1980 herhaaldelijk protesten te horen tegen de schending van de mensenrechten in Zaïre. Tijdens een kort werkbezoek van minister van Buitenlandse Zaken Ch.-F. Nothomb aan Kinsjasa (oktober), uitte president Moboetoe zijn ongenoegen over de in België geformuleerde kritiek op zijn beleid. Ook verweet hij de regering Zaïrese politieke vluchtelingen (o.m. de ex-onderwijsminister Mungal Diaka) op te nemen en hen toe te laten zijn regime openlijk aan te vallen.

Een ander thema betreffende het buitenlandse beleid waren de Belgische wapenleveringen aan landen met een dictatoriaal of in opspraak gebracht regime. Begin 1980 bleek tijdens een onderzoek van de UNO-Commissie tegen de Apartheid dat België een belangrijk centrum is van de wapenhandel met Zuid-Afrika. Eind maart, begin april leidden de wapenleveringen aan Uruguay tot een politiek incident. Hoewel de ministers Claes (Economische Zaken) en Eyskens (Ontwikkelingssamenwerking) hun veto hadden gesteld tegen de exportverzekering van een omvangrijke levering (o.a. voor 320 miljoen F militair materiaal) aan dat land, leverde minister van Buitenlandse Zaken H. Simonet toch een exportvergunning af. Toen het weekblad *Pour* in mei bewijzen aandroeg voor de rol die Simonets vrouw zou hebben gespeeld als tijdelijk afgevaardigde-beheerder van een Belgisch bedrijf dat pantserwagens leverde aan Uruguay en Argentinië, spande de gewezen minister (Simonet maakte geen deel uit van de regering-Martens III) een rechtsgeding in tegen het blad wegens eeroof. In het najaar werden een levering van antitankmijnen aan Libië en de

theoretische en praktische opleiding van vijftien Libiërs op een oefenterrein te Lommel aangeklaagd. Minister Nothomb ontkende deze feiten niet, maar hij verklaarde dat er niets ongewoons aan de hand was ; hij had slechts een door zijn voorganger afgesloten contract vernieuwd. Dat de fabrikant de opleiding van de kopers op zich nam, noemde hij gebruikelijk.

Op 22 mei deelde de regering mee dat het officiële België zich zou onthouden van elke aanwezigheid op en directe of indirecte steun aan de Olympische Zomerspelen te Moskou. Daarmee sloot België, te zamen met de meeste westerse landen, zich aan bij de boycot-actie van VS-president Carter. De regeringsbeslissing betekende o.m. dat de overheid geen financiële steun verleende aan de naar Moskou reizende atleten. Want drie dagen eerder had het Belgisch Olympisch Comité besloten wél aan de Spelen deel te nemen.

Op 9 september werd in het Brusselse Egmontpaleis het Verdrag tussen België en Nederland inzake de Nederlandse Taalunie ondertekend door resp. minister van Buitenlandse Zaken Ch.-F. Nethomb en staatssecretaris van Buitenlandse Zaken D.F. van der Mei. Het doel van de Taalunie is te komen tot een integratie van Nederland en de Nederlandstalige gemeenschap van België op het vlak van de Nederlandse taal en letteren. Organen van de Taalunie zijn een Comité van Ministers (twee Belgische en twee Nederlandse), dat verantwoordelijk is voor het beleid, de Advise-rende Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren (45 deskundigen), een Interparlementaire Commissie en een Algemeen Secretariaat.

9. De evolutie in de politieke partijen.

Op het partijpolitieke vlak vielen ook in 1980 enkele belangrijke feiten en evoluties waar te nemen.

Er was vooreerst de officiële stichting van de Socialistische Partij (SP), de na het uiteenvallen van de unitaire Belgische Socialistische Partij (1978) ontstane autonome Nederlandstalige socialistische formatie, op het statutair en administratief congres van 8 en 9 maart te Brussel. Krachtens de (met 373 stemmen voor, 6 tegen en 5 onthoudingen goedgekeurde) statuten streeft de SP naar een klassenloze samenleving (van klassenstrijd wordt niet meer gesproken). Het partijlidmaatschap is niet langer gebonden aan dat van de andere takken van de Gemeenschappelijke Actie (vakbond, ziekenfonds en coöperatie), ten einde de na te streven openheid van de partij niet in het gedrang te brengen. In de bestuursorganen wordt meer plaats ingeruimd aan jongeren en vrouwen. De vrouwelijke partijleden worden gegroepeerd in de Socialistische Vrouwen, die een eigen nationaal secretariaat en eigen financiële middelen krijgen. Voorts wordt de onverenigbaarheid ingevoerd tussen de uitoefening van een politiek mandaat

en een beheersmandaat in de privé-sector en, vanaf 1 januari 1983, tussen een Europees, nationaal of gewestelijk mandaat met dat van burgemeester, schep en of OCMW-voorzitter, maar hierop zijn afwijkingen mogelijk. Op het congres werd K. Van Miert unaniem in zijn voorzittersfunctie bevestigd en werd een nieuw partijbestuur verkozen, alsook een administratieve commissie, een nieuw orgaan dat instaat voor de partijorganisatie, propaganda en financiën.

De eind 1979 gegroeide ontredde in de SP, naar aanleiding van de rakettenaffaire, werkte in het begin van het verslagjaar door. Op 19 januari kwam de Algemene Raad achter gesloten deuren bijeen om zich over de toestand te beraden. Er bleek een grote eensgezindheid te bestaan over de noodzaak van de vernieuwing van de partij. Wel werd gewaarschuwd voor de gevaren van een generatieconflict en voor al te snelle veranderingen in het partijbeleid. Dat de vernieuwingspogingen echter niet algemeen werden aanvaard, bleek o.m. uit het verzet van een fractie in de socialistische beweging tegen het inpompen van nieuwe financiële middelen in de in moeilijkheden verkerende krant *De Morgen*, die nauw aanleunt bij de strekking-Van Miert. In januari verscheen het eerste nummer van *Doorbraak 80*, een door het Herman Vos-Instituut (het vormingsinstituut van de SP) uitgegeven maandblad van de SP.

De moeilijkheden rond de staats hervorming stelden begin 1980 de verhoudingen binnen de CVP zwaar op de proef. Na de verwijdering van het FDF uit de regering-Martens stemde het partijbureau op 22 januari slechts schoorvoetend en onder druk van de arbeidersvleugel (ACW) met het op 19 januari bereikte communautair vergelijk in. *Het Laatste Nieuws* (23 januari) schreef naar aanleiding van die bijeenkomst over de « aftakeling » en de « verscheurdheid » van de CVP. Tijdens de parlementaire bespreking van het wetsontwerp 261 op de staats hervorming was alweer sprake van een tweespalt binnen de partij. *De Standaard* had het op 5 maart over de « dreigende kloof in de CVP ». Onmiskenbaar was in ieder geval de verdeeldheid van de Senaatsfractie over wetsontwerp 261. Het stemgedrag van de tegenstanders — die onder zware druk van andermaal ACW-zijde stonden — leidde tot de val van het kabinet-Martens. Berichten over wrijvingen tussen eerste-minister Martens en partijvoorzitter Tindemans werden, in tegenstelling tot vroeger, niet ontkend. Dat bleek met name uit de rel rond de persontmoeting van Tindemans van 6 maart (zie § 2). Met de machtsstrijd tussen Tindemans en Martens werd ook de coöptatie (11 maart) van Jan De Meyer tot senator in verband gebracht (zie § 2).

In het najaar kwamen nieuwe spanningen in de CVP aan het licht. Op het congres van 19 oktober waarop het regeerprogramma van het rooms-rode kabinet-Martens IV werd goedgekeurd, viel scherpe kritiek

te horen op in de voorgaande maanden genomen regeringsbeslissingen (o.m. inzake Komen) en op de vakbondsleiders. Ook werd gevraagd naar een krachtiger en harder optreden van de partij in de regering. Martens zei achteraf geschokt te zijn door « de agressiviteit tegenover de sociale partners » en in het ACW-blad *Volksmacht* was sprake van « onrechtmatig gestook » tegen de vakbonden. Een en ander wees op een groeiende kloof tussen de partijtop, inzonderheid de regeringsleden, en de basis. Deining was er ook op het congres van 13-14 december over de sociale zekerheid, waar met aandrang werd gepleit voor een grotere selectiviteit bij het toekennen van sociale uitkeringen. Met name een op voorstel van de CVP-Jongeren goedgekeurde resolutie om de werkloosheidsuitkeringen te koppelen aan het gezinsinkomen lokte reactie uit bij de arbeidersvleugel en deed *Volksmacht* schrijven dat de « verhouding ACW-CVP zoals we die momenteel kennen geen eeuwige wetmatigheid hoeft te zijn ».

De belangrijkste gebeurtenis voor de Volksunie was de op 12 oktober te Brussel gehouden bijeenkomst van ca. 2.000 kaderleden, die volgens politieke waarnemers een punt zette achter het interne partijconflict, dat was ontstaan met de ondertekening van het Egmontpact in 1977. Vooral de verklaring van de toenmalige voorzitter H. Schiltz, dat het Egmontpact voortaan tot de geschiedenis behoort, vormde daarvan het bewijs. De op 12 oktober bereikte « grote verzoening » werd kort nadien enigszins bedreigd door onenigheid tussen het VU-partijbureau en H. Schiltz, over diens aanvaarding van het voorzitterschap van de raad van beheer van de financiële holding Ibel. Volgens het bureau, dat de beslissing van de oud-voorzitter betreurde, wordt daardoor de beweeglijkheid van Schiltz als politicus beperkt, maar deze zei dat zijn beroepsactiviteit niet op zijn politieke stellingnamen zou wegen. Eerder op het jaar (26 maart) had Schiltz het tijdschrift *Vlaanderen morgen* voorgesteld, het orgaan van de gelijknamige werkgroep, die op zijn initiatief en na zijn ontslag als partijvoorzitter (juni 1979) was opgericht, en ijvert voor een dynamisch, pluralistisch, democratisch en rechtvaardig Vlaanderen. Voor deining zorgde de publikatie van het boek *Van binnenuit bekeken* van gewezen VU-parlementslid en partijbestuurslid Evrard Raskin, waarin deze op een onthullende en kritische wijze — bijwijlen tot op de rand van de persoonlijke afrekening — het interne leven van de VU in de periode 1965-1978 beschrijft.

De PVV hield op 18 en 19 januari te Kortrijk het tweede luik van haar ideologisch congres (de eerste bijeenkomst vond van 26 tot 28 oktober 1979 plaats, eveneens te Kortrijk). Op het congres werd ter vervanging van het manifest *Steeds meer* van 1971, het *Handvest van het moderne liberalisme* goedgekeurd. Opvallend was dat de ontwerp-tekst tijdens de

debatten grondig werd geamendeerd, met name door de PVV-Jongeren, die erin slaagden grote delen van hun *Radicaal Manifest* in het *Handvest* te laten opnemen.

Aan Franstalige zijde viel de toenadering op tussen het FDF en het RW, die op termijn zou moeten leiden naar de vorming van de grootste Belgische Franstalige partij en zich manifesteerde in de verkiezing van A. Lagasse tot secretaris-generaal van de Conseil général van het FDF-RW, een functie die al enkele jaren vacant was. Beide partijen maakten op 22 september een rapport bekend over « de discriminaties waarvan Frans-taligen in België het slachtoffer zijn ». De problemen in verband met een eventuele alliantie met het RW kwamen aan bod in de vertrouwelijke nota *Rétroactes - stratégies, questions* van P. Havelange (samenvatting gepubliceerd in *Le Soir* van 29 oktober 1980) aan de leden van de partijtop. Andere uitdagingen voor het FDF zijn, volgens die nota, de zwakke inplanting van de partij in het westen van de Brusselse agglomeratie en de definitie van een nieuwe politieke lijn te Brussel om de kiezers te behouden. In 1980 werden voor de eerste maal breuklijnen tussen de verschillende ideologische strekkingen binnen het tot dusver monolithisch voorkomende FDF zichtbaar. Met name op het congres van 7 juni te Ukkel lieten sommige aanwezigen hun ongenoegen horen over de snelle opmars van de liberale fractie in de partij en werd kritiek geuit op de FDF-top. Tegen de wil van die top in werd G. Désir tot nieuwe secretaris-generaal van het FDF verkozen; in de tweede stembeurt haalde hij het van Fr. Persoons. Op het congres werd A. Spaak in haar voorzittersfunctie bevestigd (met 89,1 % der stemmen). Onvrede over het partijbeleid leidde tot het ontslag van R. Werrion, gemeenteraadslid van Schaarbeek, die eind november aankondigde een nieuwe partij, de Union pour la défense des francophones, op te richten.

Bij de Franstalige socialisten kende het slepende conflict tussen de partijleiding en H. Simonet, die bekend staat als een reformist en een fervent aanhanger van de NATO, een verrassende ontkenning. Tijdens de onderhandelingen over de vorming van de regering-Martens III, deelde A. Cools mee dat de PS niet langer geïnteresseerd was in de portefeuille van Buitenlandse Zaken. Die beslissing was duidelijk gericht tegen Simonet, die in de vorige regeringen minister van Buitenlandse Zaken was geweest. Als reactie daarop nam Simonet, die vooraf van de beslissing niet op de hoogte was, ontslag uit het partijbureau. Voor een ander wrijvingspunt, tussen de PS en de socialistische vakbond, werd gewaarschuwd op het congres van 19 oktober, waarop de PS-deelname aan de regering-Martens IV werd goedgekeurd. Ondanks die waarschuwing barstte na de mislukking van de Nationale Arbeidsconferentie toch een conflict los, toen A.

Cools in een interview met *Pourquoi Pas ?* (11 december) de schuld voor die mislukking grotendeels toeschreef aan de houding van ABVV-leider G. Debunne. Hoewel de wrijvingen tussen beiden nadien werden afgezwakt, was een diepgaande malaise in de verhouding tussen partij en vakbond niet te ontkennen.

Souveraineté régionale et finances publiques

Approche par les recettes et les masses budgétaires

par Arthur DERSIN,

Professeur à l'Université de l'Etat à Mons.

★

Les approches successives de régionalisation sont inadéquates et insuffisantes parce qu'elles ont pour traits communs l'octroi arbitraire de chartes par le pouvoir central aux régions et l'absence de lien rationnel entre ces pouvoirs octroyés et les moyens financiers (notamment) octroyés pour les exercer.

Ces moyens financiers sont, en effet, également des moyens octroyés et il n'existe dans notre appareil budgétaire traditionnel aucune procédure liant compétences et moyens. En sorte que si l'octroi de pouvoirs est arbitraire, l'octroi de moyens financiers l'est encore plus.

1. Des compétences octroyées et tronquées.

L'octroi arbitraire de chartes aux régions (1) est bien illustré en dernier lieu par le titre II « Des compétences » de la loi spéciale de réformes institutionnelles du 8 août 1980. Rappelons que les articles 4, 5 et 6 de cette loi déterminent les matières « culturelles », « personnalisables » et « d'intérêt régional » délaissées aux régions en application des articles 59 bis et 107 quater de la Constitution.

Ces articles constituent une suite d'énumérations limitatives, truffées de restrictions et d'exceptions.

(1) Le terme « région » couvre pour nous génériquement les formes « régionale » et « communautaire ».

Ainsi, en schématisant, on constate que sont régionalisées :

- 1° la politique de dispensation de soins,
mais, à l'exception notamment de l'assurance-maladie-invalidité (art. 5 - § 1 - 1° C) ;
- 2° la politique des handicapés,
mais, à l'exception du financement, des allocations et de l'intervention financière pour leur mise au travail (art. 5 - § 1 - II - 4 - a et b) ;
- 3° la politique du troisième âge,
mais, à l'exception du revenu garanti (son minimum, son octroi, son financement) (art. 5 - § 1 - II - 5°) ;
- 4° la chasse,
mais, à l'exception de la fabrication, du commerce et de la détention d'armes de chasse (art. 6 - § 1 - III - 5°) ;
- 5° la politique de l'eau (art. 6 - § 1 - 4) soit :
 - a) la production et la distribution,
mais, à l'exclusion des grands travaux hydrauliques décrétés d'intérêt national (leur création, leur subvention, leur gestion).
 - b) l'épuration des eaux usées,
mais, à l'exclusion du calcul des tarifs et du taux de subvention des entreprises industrielles ;
- 6° la politique économique (art. 6 - § 1 - VI)
 - a) les richesses naturelles,
mais, seulement les conditions de leur exploitation ;
 - b) la planification régionale, l'initiative industrielle publique au niveau régional et l'expansion économique régionale,
mais,
 - à l'exclusion des secteurs relevant de la politique sectorielle nationale, et que ces secteurs sont décrétés tels par la loi spéciale ;
 - et à l'exclusion des aides conjoncturelles, dont le montant et la durée sont fixés par le pouvoir central, et des avantages fiscaux portant sur la législation demeurant nationale ;
 - c) les « aspects régionaux » de la politique du crédit,
mais, dans le cadre des politiques nationales monétaire et du crédit ;

- 7° la « politique de l'énergie » : ses aspects régionaux, *mais*, à l'exclusion notamment de matières « dont l'indivisibilité technique et économique requiert une mise en œuvre homogène sur le plan national ». Notamment : l'utilisation rationnelle de l'énergie, le plan d'équipement national du secteur de l'électricité, le cycle du combustible nucléaire, les tarifs, les sources d'énergie lorsqu'elles dépassent l'intérêt local, etc. (art. 6 - § 1er - VII).
Bref des exceptions plus importantes que les compétences mêmes.
- 8° la « politique de l'emploi » : le placement des chômeurs, *mais*, en exécution des mesures arrêtées par l'autorité nationale (art. 6 - § 1er - IX). Compétence symbolique.
- 9° la recherche scientifique appliquée (art. 5 - § 1er - III) et la recherche appliquée (art. 6 - § 1er - X) pour les matières relevant de la compétence exclusive des régions.

Pour qualifier l'ampleur de cette « régionalisation » on pense sans hésitation à l'adage de droit qui veut que « donner et retenir ne vaut ». On a pu faire observer en commission parlementaire que la manière dont a été délimité ce transfert, réduit et grignoté, de compétences aux régions sera gage de nombreux conflits, au bénéfice desquels la « récupération » des dites compétences par l'Etat sera chose aisée.

Ce qui éclaire peut-être cet autre constat dans le même lieu, que l'on transfère des compétences sans fournir les moyens nécessaires à cet effet.

2. L'octroi de moyens financiers

On vient de voir que l'on a transféré, sous l'appellation « compétences » un magma de « politiques » et de tâches d'exécution.

On va voir que sous l'appellation « moyens financiers » on a octroyé une énumération de sources de recettes, sans lien évident avec ces politiques.

2.1. Du 107 quater à la loi ordinaire du 9 août 1980.

Le chemin qui va de l'article 107 quater à la loi du 9 août 1980 est une succession d'avatars en sens divers qui traduisent deux tendances : l'une est la limitation par le pouvoir central des moyens financiers à déléguer au pouvoir régional, l'autre est le combat entre régions pour la part à conquérir par chacune d'elles.

- L'article 107 quater, s'il consacre, dès 1970, la division du pays en trois régions, n'organise pas la régionalisation des moyens financiers correspondants.

— *La loi de régionalisation provisoire du 1er août 1974 (art. 5)* « réserve », pour la première fois une somme globale dans le budget général pour couvrir les dépenses de la politique régionale différenciée dans certaines matières fixées par l'article 2 (embryon de l'article 6 de la loi du 9 août 1980). Cette somme sera répartie selon des critères de population (pour 1/3), de superficie (pour 1/3) et de rendement, dans la région, de l'impôt des personnes physiques (pour le dernier tiers). Cette dotation budgétaire est la seule source de financement et il n'est nulle trace de fiscalité régionale.

— Suivent les tentatives avortées :

1. *Les accords d'Egmont (juin 1977)* préfigurent l'article 1er de la loi du 9 août 1980 en ce qu'ils prévoient, *en ce qui concerne les régions* : des recettes non fiscales propres, une dotation budgétaire, des ristournes supplétives de certains impôts, une fiscalité propre, des emprunts. *Le financement des communautés* y apparaît pour la première fois, sous la forme d'une dotation budgétaire, répartie selon les clefs 2/3 à la population, 1/3 à la superficie.
2. *Les accords de Stuyvenberg* (février 1978) ajoutent la possibilité pour les communautés d'émettre des emprunts.
3. *Le projet 461* (Chambre, août 1978) est en recul en ce qu'il ne fait plus état d'une fiscalité propre.
4. *Le projet 260* (Sénat 1979) réintroduit cette notion et uniformise le financement des régions et des communautés.

2.2. *Le régime financier de la loi ordinaire de réformes institutionnelles* (9 août 1980).

Par la loi du 9 août 1980, communautés et régions sont financées par un système de ressources unique, du moins quant à leur origine :

- 1° des moyens non fiscaux propres ;
- 2° un crédit à charge du budget national ;
- 3° des ristournes sur le produit de certains impôts et perceptions fixés par la loi ;
- 4° une fiscalité propre ;
- 5° des emprunts.

2.2.1. *Des moyens non fiscaux propres*, c'est-à-dire les « recettes non fiscales » liées à l'exercice des compétences régionales (art. 2), on se bornera à observer dès à présent que sur 30 Md, 10 Md représentent des redevances radio-TV, lesquelles sont en tête de la liste de « certains impôts » qui peuvent être *ristournés* (cf. 3 ci-après), bien que dans le budget des Voies et Moyens, ils figurent bel et bien sous la rubrique recettes courantes non fiscales, ce qu'a fait observer un membre de la Commission, sans autrement émouvoir le Premier Ministre.

2.2.2. *Du crédit budgétaire.*

Quoique la loi entre en vigueur au 1er octobre 1980, le crédit budgétaire visé par les articles 3 et 4 n'est prévu que dans le budget de l'Etat de 1982. Il comporte un crédit global (crédit non dissocié) de 39 Md (15 en dépenses courantes + 24 en dépenses de capital) pour les matières visées à l'article 107 quater (matières régionales) et un crédit global de 47 Md (40 Md de dépenses courantes et 7 Md de dépenses de capital) pour les matières visées à l'article 59 bis (matières culturelles et « personnalisables »), soit en tout 86 Md en chiffres 1980, adaptables uniquement à l'évolution de l'indice des prix à la consommation.

Le budget national étant de l'ordre de 1.200 Md, ce n'est certes pas par la dotation qu'on s'oriente vers une redistribution des pouvoirs, ni vers une autonomie financière des régions.

Un membre de la Commission de la Chambre ayant affirmé que les dotations joueront longtemps un rôle prépondérant, et qu'en se basant sur une croissance réelle du PNB d'un pour cent par an, il faudrait septante ans avant qu'elles soient réduites à la moitié des budgets fédéraux, le Premier Ministre a tenu à le détromper. Le système financier adopté instaure au contraire une véritable responsabilité financière, la dotation est un revenu minimum garanti, un montant forfaitaire, auquel s'applique la « croissance zéro » et adapté uniquement à l'évolution de l'indice des prix. Il en résulte que l'élément dynamique de ce système réside dans la recherche *d'autres sources de financement*, ce à quoi les régions seront très vite amenées, non seulement pour couvrir la croissance réelle des budgets régionaux, mais surtout parce que leurs besoins financiers tels qu'ils résultent des prévisions seront rapidement croissants ! Par conséquent la dotation est appelée à représenter une part proportionnelle progressivement décroissante (2). Après une telle déclaration, on s'attend à voir l'accent mis sur ces autres sources. Qu'en est-il ?

(2) Si l'on utilise les indications fragmentaires figurant au Doc. Ch. 619-13, ann. I et IV, l'ensemble des budgets régionaux, *limités aux dotations*, présenterait en 1985 un solde de désépargne de 10 Md et un solde à financer (*ceteris paribus*) de 30 Md. Le solde de désépargne des communautés serait de 17 Md. Les informations sont insuffisantes quant au solde à financer des communautés (cf annexe I et II).

2.2.3. Des ristournes sur certains impôts et perceptions.

Pour financer les dépenses régionales, culturelles et personnalisables, les articles 9 à 11 de la loi organisent en outre la ristourne, à partir de 1982, d'un montant global à prélever, en tout ou en partie, sur les impôts et perceptions suivants, *dans l'ordre* : — redevance radio-TV — taxe de circulation — taxe sur les jeux et paris — taxe sur les appareils de jeux automatiques — précompte immobilier — taxe d'ouverture sur les débits de boissons — droits d'enregistrement sur les transmissions d'immeubles — droits de succession, et *si ces moyens ne suffisent pas*, une partie de l'impôt des personnes physiques.

Ce « montant global » de ristournes est un pourcentage « du crédit global » en « dépenses courantes » « accordé pour l'année budgétaire antérieure », pourcentage au moins égal au taux de croissance réel du montant global des dépenses courantes de l'Etat (chômage et calamités exclus).

Si le terme « pourcentage » signifie « tant pour cent » et que « le tout est plus grand que chacune de ses parties », on devrait comprendre que le total de la dotation globale en opérations courantes (en chiffres 1980) étant de 55 Md (régions : 15, communautés : 40) la ristourne (en ces mêmes termes) ne pourrait dépasser ce montant. Par exemple, on ne pourrait ristourner les montants de 69 Md ou plus comme l'indiquent les exemples de l'annexe V Doc. Chambre 619 ((1979-1980) n° 13 (3)). D'autre part, le minimum légal de la ristourne globale serait (chiffres initiaux 1980) de 14 Md ($1.104 \times 1,28$ pc) — (taux de croissance du budget, chômage exclu, 7,7 pc ; indice des prix 6 pc) c'est-à-dire à peine plus que le montant (10 Md) de la première source à ristourner, la redevance radio-TV.

Le Premier Ministre a toutefois estimé en Commission de la Chambre que les crédits attribués sous forme d'impôts ristournés devront augmenter plus rapidement que le minimum légal étant donné qu'une partie des charges du budget national seront incontestablement transférées aux budgets régionaux. On pense notamment aux moyens financiers correspondants aux personnels transférés aux régions (8.400 agents ? 2.900 aux régions et 5.400 aux communautés).

Les ristournes constituent donc une forme de transfert progressif de masses fiscales, pendant au transfert des compétences, mais les impôts ristournés ne doivent pas être considérés comme autre chose qu'un mode d'attribution de la recette d'un impôt national : c'est *une technique de répartition de crédits*.

(3) Voir annexe III et IV.

C'est d'ailleurs le Budget des Voies et Moyens qui prévoira les ristournes globales, après concertation du gouvernement et des exécutifs régionaux, et qui fixera les impôts et perceptions objets de la ristourne, l'ordre légal étant impératif, et d'ailleurs pas neutre, et le montant et le répartition des ristournes seront fixés par arrêté royal délibéré en Conseil des Ministres, après consultation d'un Comité de concertation à créer (art. 31).

Une mention spéciale quant à la présence et à la place de *l'impôt des personnes physiques* dans les impôts ristournables. On vient de dire que l'impôt ristourné n'a rien à voir avec un impôt propre et l'on verra plus loin les limites de la fiscalité propre. Mais ici, constatons que l'impôt des personnes physiques — prévu dans l'accord gouvernemental — ne vient qu'en lanterne rouge, avec l'espoir qu'on n'en arrivera pas là. Un membre de la Commission de la Chambre s'est d'ailleurs demandé « pourquoi le gouvernement est si pressé d'introduire une partie du produit de l'impôt des personnes physiques dans ses dispositions » estimant que « cela peut attendre », et un autre, que le choix des impôts et perceptions retenus est assez bon, « excepté l'impôt des personnes physiques ».

Dans la liste des moyens financiers établie par le Prof. Peeters, l'impôt des personnes physiques recueillait la préférence. Le gouvernement s'est basé sur cette liste mais n'en a retenu que la moitié et a placé l'impôt des personnes physiques en queue et à titre subsidiaire.

Par conséquent :

1. L'énumération des impôts et perceptions est limitative. Aucun autre impôt ou perception revenant à l'Etat ne peut être affecté au montant des ristournes.

2. L'ordre légal implique que les impôts cités seront ristournés successivement.

3. Ce n'est qu'en dernière instance et au cas où le produit des impôts énumérés était attribué dans sa totalité qu'il peut être recouru à l'impôt des personnes physiques, par le budget des Voies et Moyens de la loi.

On peut constater que la ristourne d'impôt, prolongement de la dotation budgétaire conserve le même caractère jacobin et que, sous cet angle également, l'autonomie financière se réduit à une pure décentralisation, un « fédéralisme de consommation », non une responsabilité financière.

2.2.4. De la fiscalité propre.

L'autonomie financière des régions n'est certes pas non plus réalisée par la « fiscalité propre » objet des articles 12 à 16. Cette appellation équivoque se limite à prévoir pour les régions :

1° le droit de perception des centimes additionnels aux impôts et perceptions « ristournables » en principe ;

2° l'interdiction d'en percevoir sur les impôts d'Etat « non ristournables » ;

3° ensuite de la modification des articles 110, 111 et 113 de la Constitution, et faisant usage de leur compétence fiscale générale, le droit de lever des impôts ou des perceptions sur des matières qui ne sont pas imposées par l'Etat ;

4° lorsque le produit d'un impôt ou perception ristournable est *complètement attribué* à la région, le droit, à partir de l'année suivante, d'en modifier le taux, la matière imposable, la base et les exonérations.

Centimes additionnels et imposition de matières non encore frappés par l'Etat s'appliquent à partir de 1982. Mais ces centimes ne peuvent porter préjudice aux droits des communes ni augmenter, pendant quatre ans, la pression fiscale globale, ce pourquoi leur instauration est subordonnée à concertation gouvernement-régions pendant cette période. Quant aux 10 Md de taxes provinciales, ils retourneront aux provinces après avoir transité par l'Etat et les régions, mais ne seront pas gérées par celles-ci.

Ajoutons en outre que parmi les impôts ristournables, échappent au droit du législateur régional de modifier les matières bases et exonérations : la taxe de circulation, la taxe sur les appareils automatiques et les droits de succession.

Quand on aura relevé que le Ministère des Finances national continue à assurer le service des impôts, « réaction unitaire » qui enlève aux régions le contrôle de ses propres recettes fiscales, de l'inspection fiscale, du contentieux fiscal et des statistiques fiscales, on aura bouclé la boucle qui fait de la « fiscalité propre » une modèle rien moins que fédéral.

2.2.5. *Des emprunts.*

C'est dans la loi spéciale du 8 août 1980 de réformes institutionnelles, articles 14 et 15, qu'il faut revenir trouver le siège de la matière.

En court, les régions, qui ont la personnalité juridique, peuvent contracter des emprunts et émettre des emprunts publics.

Le cadre en est national : une programmation des emprunts publics fixée par le gouvernement, les conditions soumises à l'approbation du Ministre des Finances, le calendrier des émissions publiques fixé en dernier ressort par le gouvernement.

Mais l'Etat ne garantit pas les emprunts.

C'est la procédure de tutelle des pouvoirs subordonnés, sauf qu'on y ajoute l'arbitrage éventuel du gouvernement.

Les régions, de l'aveu du Premier Ministre, devront faire face dans l'avenir à d'importantes dépenses (4).

Par ailleurs, il n'est pas pensable de mener des politiques régionales (économique par exemple), alors que la politique du crédit notamment demeure nationale. Les régions doivent, au delà des dotations en capital, financer les déficits d'opérations courantes et les dépenses de capital, par l'emprunt ; les charges de celui-ci, à leur tour, viennent accroître le déficit des opérations courantes. On connaît, au surplus, la technique des crédits corrélatifs, qui consiste à faire préfinancer des dépenses de capital par des organismes comme le Crédit Communal, ce qui entraîne pour l'avenir des charges d'intérêt en opérations courantes et des remboursements en dépenses de capital. Cette politique est couramment adoptée par le Pouvoir Central mais le Premier Ministre suggère aux régions de la répudier pour elles-mêmes.

Toutes ces dépenses pour l'avenir, on est conscient que les régions ne pourront jamais les couvrir avec les autres moyens de financement (crédit budgétaire, ristourne, qui rappelons-le n'est qu'un pourcentage des dépenses courantes, « fiscalité propre ») et devront avoir largement recours à l'emprunt. Or, la politique du crédit demeure largement nationale.

*
**

De l'aperçu des cinq moyens financiers octroyés aux régions par la loi du 9 août 1980, on peut conclure :

- 1° qu'ils sont sans aucun lien avec les compétences octroyées ;
- 2° qu'ils sont choisis arbitrairement ;
- 3° qu'ils sont sans proportion avec les « politiques » régionalisées ;
- 4° qu'ils sont dérisoires.

*
**

Ainsi, la procédure de l'octroi de compétences et de ressources par le pouvoir central aux régions demeure arbitraire, inefficace et insuffisante. Elle ne réalise ni l'autonomie des régions ni même l'assomption par elles des compétences qui leur sont délaissées avec les moyens (dérisoires) qui leur sont consentis.

(4) Cf annexes I et VI.

3. Une liaison possible des politiques et des dépenses ?

Est-il impossible de procéder à une meilleure forme de régionalisation, même aussi partielle, liant dans une certaine mesure politiques octroyées et dépenses consenties ? Il semble bien que non.

La pratique rudimentaire des clefs de répartition des crédits budgétaires est évidemment arbitraire.

Les classifications budgétaires traditionnelles permettent-elles, une fois délimitées les compétences des régions, de relier à ces compétences *les dépenses correspondantes* ? Pour s'en tenir aux seules dépenses du pouvoir central, ce n'est même pas le cas. Le pronostic est encore plus réservé pour les dépenses des pouvoirs subordonnés et de la sécurité sociale.

3.1. La classification économique.

On connaît la finalité de la classification budgétaire, dite économique, votée par les Chambres depuis 1965. Son analyse montre aisément que le seul but poursuivi par ses protagonistes était d'insérer les éléments du budget de l'Etat dans la comptabilité nationale pour contribuer à la détermination des grands agrégats, comme la consommation publique, l'épargne publique, etc., toutes données purement macro-économiques. Le vote depuis 1975 du budget dit unique n'a fait qu'accentuer cette vocation. Le budget tel qu'il est voté ne constitue donc en aucune façon un outil de gestion, au service du pouvoir, quel qu'il soit, dans l'exécution de ses politiques.

3.2. La classification par programmes.

Plusieurs pays, comme la Suède, la France, le Canada, ont progressivement mis en place de tels outils budgétaires, sous diverses appellations (program budgeting, rationalisation des choix budgétaires, etc.) avec pour but commun d'en faire des budgets par programmes. Cette procédure lie évidemment compétences et moyens financiers et son existence offrirait la possibilité de déléguer les deux à la fois de façon cohérence. Des expériences menées dans les années 70 dans ce pays ont, comme tant d'autres pendant cette décennie, tourné court faute de volonté politique.

L'exemple (5) tiré de ces travaux, utilisés au Parlement, montre toutefois la praticabilité du procédé, largement répandu dans les pays précités. Plusieurs départements, au cours de ces années, avaient d'ailleurs été traités expérimentalement en budgets de programmes.

(5) Source : Budget 1977 Ministère de l'Emploi et du Travail. Rapport de la Commission, Doc. Chambre 4 XVII (1976-1977), n° 4, cf annexe V.

3.3. La classification fonctionnelle.

Un substitut très lointain à la programmation budgétaire est la classification budgétaire dite fonctionnelle. Elle n'est pas votée mais reconstituée a posteriori au départ de la classification économique. Elle représente le regroupement du budget en grandes masses de dépenses, correspondant aux grandes missions de l'Etat (défense, éducation, interventions sociales, logement, commerce et industrie, etc.) classées en fonctions et sous-fonctions, abstraction faite des compétences départementales et indépendamment du mode de financement (dépenses budgétaires, courantes et de capital, fonds, dépenses débudgétisées). Ce faisant elle procure une grossière appréciation des coûts globaux et des objectifs et politiques gouvernementaux et on pourrait s'en servir pour transférer aux régions les moyens avec les pouvoirs. Son élaboration se fait malheureusement avec un certain retard et les chiffres de 1974 à 1979 n'ont été publiés qu'en septembre 1980 (6), la dernière publication antérieure remontant à 1974.

L'extrait concernant la fonction « Interventions Sociales et Santé Publique » montre combien la ventilation y est poussée. Les chiffres globaux qui y figurent par fonction et sous-fonctions sont en outre la sommation des dépouillements départementaux. De sorte qu'il est aisé de retrouver dans chaque département les dépenses consacrées aux politiques régionalisées.

4. Une souveraineté régionale effective : approche par les recettes et les masses budgétaires.

Sous l'angle opposé des recettes, le pouvoir central, outre la dotation forfaitaire, conserve le choix des impôts ou parts d'impôts qu'il ristourne aux régions ou dont il leur confie la perception.

Dans la forme de régionalisation octroyée qui s'instaure en Belgique, les moyens financiers des régions sont de l'ordre de 8 % des ressources budgétaires. On pourra objecter qu'il faut y ajouter par exemple l'Education Nationale, le Fonds des Communes. En fait ces crédits ne sont pas maîtrisés ni gérés par les régions.

Quant à la part de chacune des régions, nous nous sommes volontairement abstenu de plonger dans la débauche des affirmations contradictoires sur le sujet.

(6) Chambre 1978-1979 Doc. 4. Exposé général. Annexe relative au regroupement fonctionnel des opérations du Pouvoir Central.

Toutes les supputations macro-économiques effectuées jusqu'ici pour conforter ou infirmer les « critères objectifs » de dotations budgétaires sont plus ou moins sollicitées pour des raisons polémiques ou politiques où se heurtent les notions de juste retour et de solidarité. Elles n'ont de valeur scientifique que celle qu'on veut bien leur attribuer.

La part de chaque région dans les recettes et les dépenses sera une donnée, à constater a posteriori par collecte statistique.

Plutôt que de se battre pour ronger le même os, les régions seraient mieux inspirées de renverser la philosophie de la régionalisation.

Le principe d'organisation fédérale, où les régions exercent la plénitude des compétences, sauf celles qu'elles consentent à déléguer d'un commun accord au pouvoir central, garantit sans conteste beaucoup plus sûrement la pleine souveraineté des régions. Il régit un certain nombre de pays (RFA, Suisse, Canada, Australie, USA) et dans ces pays fédéraux, l'expérience démontre que les régions ou états fédérés maîtrisent une part importante des recettes (40 à 60 %) (7).

4.1. *Les recettes et les dépenses courantes.*

Un exercice d'application de ce principe à la Belgique porte sur l'année budgétaire 1980. En raison de ce qui est dit plus haut, il se base sur les seules données de la classification économique (recettes et dépenses courantes et de capital) du pouvoir central.

Cet exercice est fondé :

1° sur la praticabilité technique de localisation des recettes fiscales d'une part, et

2° sur une hypothèse d'affectation des masses budgétaires (dépenses) correspondant grossièrement aux compétences demeurant nationales et aux compétences régionalisables, approche rudimentaire à cause, on le répète, de la pauvreté de l'instrument budgétaire.

Il apparaît que les 2/3 des recettes courantes sont aisément localisables et donc susceptibles de régionalisation (tabl. I).

(7) Cf Rapport Mac Dougall, CEE Rapport du groupe de réflexion sur le rôle des finances publiques dans l'intégration européenne. Collection Etudes, Série Economie et Finances, 1977. Cf également Doc. 614-13, ch. p. 5.

Aux Etats-Unis tous les impôts indirects sont fédéraux ; en Suisse 85 % des budgets ont été transférés aux cantons. En Belgique, 78 % des impôts peuvent être fédéralisés [Rapport Chambre Doc. 627 (79-80) n° 10].

TABLEAU I

	<i>Montant du produit des impôts et taxes en 1980 (en millions)</i>
1. Recettes courantes 1980 localisables	
A. Contributions directes	
1. Prélèvement Immobilier	1.600
2. Taxes sur les jeux et paris	1.750
3. Taxes sur les appareils automatiques et les divertissements	550
4. Taxes de circulation	9.480
5. Impôt sur le revenu global perçu par rôle à charge des personnes physiques	32.500
6. Impôt des personnes physiques perçu sous forme de prélèvement professionnel	365.850
7. Prélèvement mobilier	55.540
8. Impôt non ventilé versé par anticipation par les personnes physiques	83.777
9. Idem sociétés.	59.779
10. Impôt global rôle sociétés	6.200
B. Enregistrement et domaines	
1. Droits d'enregistrement	27.000
C. Recettes non fiscales	
1. Appareils récepteurs	10.152,50
Total localisable	654.178,50 soit 64 %
12. Non localisables	
A. Droits de douane et accises	
1. Douane	150
2. Accises :	
a) bières	3.700
b) boissons fermentées	2.580
c) eaux de vie	2.000
d) boissons non alcoolisées	1.850
e) huiles minérales.	46.900
f) tabacs	20.150
g) sucres et sirops de raffinage	220
Taxes de consommation sur alcools et eaux de vie	4.650
B. Enregistrement	
1. TVA, droits de timbre et taxes assimilées	260.560
2. Divers (pour partie localisable)	4.000
C. Recettes non fiscales	20.050
Total non localisable	366.810 soit 35,9 %
Total général : 1.020.988,50	

Dans une première approche des dépenses courantes (1.104 Md), 37 % (8) des dépenses courantes demeurent nationales et 46 % sont régionalisables, le reste l'étant également pour partie (3 % ?) à déterminer sur base d'une analyse détaillée (tableau II).

TABLEAU II

II.1. <i>Dépenses courantes</i> : 1980 = 1.104.320	
<i>Dépenses non régionalisables</i>	
Dettes publiques*	124.270
Pensions**	119.705
Dotations	3.137
Dépense nationale	60.944
Gendarmerie	12.531
Prévoyance sociale**	89.260
	409.847 / 1.104.320 = 37,1 %
II.2. <i>Dépenses régionalisables</i>	
Affaires économiques	19.990
Travaux publics	47.258
Communications	68.550
PTT	16.804
Education	201.266
Santé publique et Famille	27.874
Intérieur (Fonds Communes + Fonds Provinces)	60.923
	442.667
Région + Communauté (prévision 80 Initiales)	62.702
	505.366 / 1.104.320 = 45,76 %
II.3. <i>Dépenses à ventiler entre I et II</i>	
Premier Ministre	1.969
Justice	16.824
Intérieur (solde)	69.549
	— 60.923
	8.626
Affaires étrangères.	6.887
Coopération Développement	7.447
Agriculture	8.129
Classes moyennes	5.097
Emploi	83.543**
Finances	29.192
	167.714 / 1.104.320 = 15,18 %

* Devrait progressivement entrer dans l'enveloppe régionale.

** Devrait disparaître en partie en cas de régionalisation de la Sécurité Sociale.

(8) Moins, si la Sécurité sociale était régionalisée.

Ainsi, le pouvoir fiscal maîtrisable par les régions dépasse les fonctions régionales et peut être l'objet de ristournes au pouvoir central pour des missions individualisables, en tenant compte des principes de faculté contributive des régions et de solidarité (péréquation horizontale).

4.2. *Les dépenses de capital.*

La détermination des parts des dépenses de capital n'est pas aisée. Elle doit être opérée en tenant compte d'autres éléments que la praticabilité. Les dépenses de capital relatives aux investissements sont facilement localisables (1980 : pratiquement la totalité de 245 Md de crédits budgétaires + secteur débudgétisé). C'est moins le cas en ce qui concerne le déficit aux opérations courantes et le solde à financer, c'est-à-dire l'augmentation de la dette publique. Ce financement se fait par appel à l'épargne. La répartition des opérations de capital est donc liée à l'évolution de la part régionale dans les investissements et les emprunts ultérieurs, et d'autre part, à la régionalisation du crédit, ce qui va à l'encontre des textes (loi du 8 août 1980, art. 14-15) votés à majorité spéciale.

4.3. *La Sécurité Sociale.*

Les projets de régionalisation conservent le plus souvent, pour des motifs variés, la Sécurité Sociale dans sa structure unitaire actuelle. Même si on s'accorde sur une certaine uniformité des principes généraux de la Sécurité Sociale, la régionalisation de ses recettes et de ses dépenses n'en est pas exclue pour autant.

Elle ne pose pas de problème de praticabilité.

La régionalisation des recettes parafiscales (438 Md de cotisations) (9) est dans la logique de la régionalisation des recettes fiscales (+ 1.000 Md dont plus de 600 Md localisables). Elles représentent le 1/3 des recettes totales et la 1/2 des recettes régionalisables.

La régionalisation des dépenses dépend de la régionalisation des statistiques, question qui relève de la Commission des Etudes Sociales et Statistiques du Ministère de la Prévoyance Sociale.

La régionalisation statistique des recettes et des dépenses impose des corrections (domicile versus lieu d'emploi, lieu des cotisations versus lieu des prestations) guère plus difficiles qu'en matière de fiscalité.

Un aspect supplémentaire propre à la Sécurité Sociale est l'obligation d'appréhender en même temps que les crédits budgétaires, les comptes de gestion de quelque 15 organismes parastataux.

(9) *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 6-7-8, 1980, tableau 10, p. 120.

Cette difficulté a été résolue et le regroupement a été opéré dans les départements de la Prévoyance Sociale, des Pensions et de l'Emploi, sous forme de budgets de programmes ventilant les 85 % des dépenses totales de la politique sociale entre les politiques spécifiques (famille, handicapés, soins, troisième âge, emploi, etc.) (10). C'est donc au contraire une supériorité sur le classement des masses budgétaires par département suivant le schéma économique.

En cas de régionalisation de la Sécurité Sociale, les budgets des Pensions et de la Prévoyance Sociale quitteraient en partie la part nationale (cf. tableau II, 1.) et celui de l'Emploi (cf. tableau II, 3.) serait plus largement régionalisé, ce qui réduirait la part considérée au départ comme demeurant nationale à 1/5 du total.

*
**

Sur ce que d'aucuns ont appelé « le long chemin de la régionalisation », chemin qui va (à reculons ?) de palinodie en palinodie, les lois de réformes institutionnelles des 8 et 9 août 1980 sont une étape, non une arrivée. Une étape qui a le mérite d'exister, mais une étape seulement. Il ne faut pas être visionnaire pour penser que les années à venir viendront le confirmer.

L'Histoire abonde d'exemples qui montrent que le Pouvoir ne se dessaisit jamais sans y être contraint.

Nous avons voulu faire apparaître la fragilité tant des compétences que des moyens octroyés par ces textes aux régions. Nous avons voulu aussi dégager la route et montrer que sont parfaitement surmontables les soi-disants obstacles techniques qui empêcheraient d'aller plus loin, exactement vers une souveraineté régionale effective.

Pour aller dans cette direction, il faut renverser la vapeur. Tous les pouvoirs doivent émaner des régions. Il appartiendra à la dynamique propre de chacune d'elles (dynamique politique, dynamique économique, dynamique sociale, dynamique culturelle, dynamique financière) que s'inscrive une nouvelle page de notre Histoire dans cette direction.

Même s'il s'avère que dans ce combat pour les pouvoirs, certains luttent pour les conquérir et d'autres pour les garder.

*
**

(10) Voir Budget du Ministère de la Prévoyance Sociale, Synthèse budget-programme pour 1977.

ANNEXE I

Evolution des dépenses des Régions

(Source — Exposé général 1980)

I. REGION FLAMANDE

A. Titre I-Dépenses courantes

1. Points de départ.

a. Situation 1980 :

1) Dotation (art. 3 et 5 de la loi ordinaire de réf. inst. : 8,6

2) Dépenses prévues : 10,3

— Intérêts : (évolution voir annexe II) 5,2

— F.E.E.R.R. : (évolution voir annexe III) 3,8

— Autres : (croissance annuelle 7 %) 1,3

10,3

b. Index : annuellement 7 %.

2. Evolution prévue.

Année	Dotation + index	Dépenses prévues
1980	8,6	10,3
1981	9,2	12,1
1982	9,8	13,9
1983	10,5	15,5
1984	11,2	17,3
1985	12,0	19,3

B. Titre II-Dépenses de capital

1. Points de départ.

a. Situation 1980 :

1) Dotation (art. 3 et 5 de la loi ordinaire de réf. inst. : 13,8

2) Dépenses prévues : 13,5

— Amortissements : 3,2 (évolution voir annexe II) ;

— F.E.E.R.R. : 2,5 (évolution voir annexe III) ;

— Programme d'investissement : 7,8.

b. Index : annuellement 7 %.

2. Evolution prévue.

Année	Dotation + index	Dépenses prévues
1980	13,8	13,5
1981	14,8	17,0
1982	15,8	18,5
1983	16,9	20,2
1984	18,1	20,1
1985	19,4	28,6

II. REGION WALLONNE

A. Titre I-Dépenses courantes

1. Points de départ.

a. Situation 1980 :

1) Dotation (art. 3 et 5 de la loi ordinaire de réf. inst.) : 6,4.

2) Dépenses prévues :

— Intérêts : 3,7 (évolution voir annexe II) ;

— F.E.E.R.R. : 1,8 (évolution voir annexe III) ;

— Autres : 1,1 (croissance annuelle 7 %).

b. Index : annuellement 7 %.

2. Dépenses prévues.

Année	Dotation + index	Dépenses prévues
1980	6,4	6,6
1981	6,9	7,8
1982	7,4	9,0
1983	7,9	10,2
1984	8,5	11,4
1985	9,1	12,6

B. Titre II-Dépenses de capital

1. Points de départ.

a. Situation 1980 :

1) Dotation (art. 3 et 5 de la loi ordinaire des réf. inst.) : 10,2.

2) Dépenses prévues (en milliards de francs) :

— Amortissements : 2,4 (évolution voir annexe II) ;

— F.E.E.R.R. : 3,8 (évolution voir annexe III) ;

— Programme d'investissements : 6,0.

b. Index : annuellement 7 %.

c. Croissance budget national 8 %.

2. Evolution prévue.

Année	Dotation + index	Dépenses prévues
1980	10,2	12,2
1981	10,9	13,5
1982	11,7	14,8
1983	12,5	16,6
1984	13,4	17,0
1985	14,3	24,2

ANNEXE II

Evolution des dépenses des Communautés

L'article 4 de la loi ordinaire de réformes institutionnelles prévoit que les Communautés recevront pour 1982 un crédit qui sera égal au crédit arrêté conventionnellement pour 1980, majoré en fonction de l'évolution de l'indice des prix à la consommation.

Le crédit pour 1980 a été fixé conventionnellement à 40 milliards pour les dépenses courantes (Titre I) et à 7 milliards pour les dépenses de capital (Titre II).

Le budget des Communautés comprend des crédits pour la culture et des crédits pour les matières personnalisables.

TITRE I — DEPENSES COURANTES

1. *Le budget culturel.*

Celui-ci peut se subdiviser suivant les rubriques de dépenses ci-après :

- Instituts de radio et T.V. (48 % des dépenses totales).
- Enseignement artistique (21 % des dépenses totales).
- Formation permanente : subsides aux organisations pour la protection de la jeunesse et des adultes, aux associations sportives et aux bibliothèques (16 % des dépenses totales).
- Activités culturelles : subventions accordées notamment au cinéma, au théâtre, à l'opéra, aux ballets, aux orchestres, aux fonds culturels, à la Commission néerlandaise de la Culture à Bruxelles (15 % des dépenses totales).

Pour ce qui est des Communautés flamande et française, les dépenses totales ont évolué comme suit :

- 1976 : 12,7 milliards ;
- 1977 : 14,6 milliards, soit + 14,96 % ;
- 1978 : 16,4 milliards, soit + 12,32 % ;
- 1979 : 17,4 milliards, soit + 6,09 % ;
- 1980 : 19,2 milliards, soit + 10,34 % (estimation).

Dans les prochaines années, les dépenses seront fortement influencées par l'application des décrets, notamment le décret sur les théâtres, le décret sur les établissements de formation et le décret relatif aux bibliothèques.

C'est ainsi que les dépenses effectuées en exécution du décret relatif aux bibliothèques passeront, pour ce qui est de la Communauté flamande, de 180 millions en 1980 à 1.730 millions en 1986 (la clause « dans les limites du budget » n'a pas été insérée dans ce décret).

Il ressort de ce qui précède qu'on peut s'attendre à une augmentation annuelle de 10 %, dont 7 % pour la hausse de l'index.

2. *Le budget des matières personnalisables.*

Le tableau ci-dessous reprend les postes les plus importants de dépenses (95 % des dépenses totales) en indiquant en pourcentage l'augmentation enregistrée en 1978 par rapport à 1977 et en 1979 par rapport à 1978.

	1977-1978	1978-1979
Formation professionnelle O.N.E.M.	+ 14 %	+ 12 %
Organismes sanitaires	+ 21 %	+ 34 %
Centres d'aide sociale	+ 38 %	+ 19 %
Centres de formation pour aides familiales et senior	+ 26 %	+ 23 %
Fonds des Handicapés (Santé publique)	+ 16 %	+ 24 %
Œuvre nationale de l'Enfance	+ 14 %	+ 14 %
Protection de la jeunesse	+ 9 %	+ 10 %

Pour les Communautés flamande et française, les dépenses totales ont évolué comme suit pour les postes précités :

- 1977 : 14,4 milliards ;
- 1978 : 16,6 milliards, soit + 14,48 % ;
- 1979 : 18,7 milliards, soit + 12,65 % ;
- 1980 : 21,2 milliards, soit + 13,37 % (estimation).

Les Communautés devront également supporter les charges d'intérêt des emprunts qui seront contractés à partir du 1er janvier 1980 pour assurer le financement des dépenses destinées à couvrir la construction d'hôpitaux, d'établissements médico-sociaux et de crèches.

Pour 1980-1981, les charges d'intérêt suivantes sont dues :

- 1980 : 81,9 millions ;
- 1981 : 493,7 millions.

L'évolution future de ces charges d'intérêt dépendra de la décision des Communautés de maintenir ou non le système du préfinancement qui s'accompagne de très lourdes charges d'intérêts et de remboursement.

Pour les Régions, qui supportent les charges du préfinancement depuis 1975, on constate en 1980 que les intérêts représentent 50 % des dépenses totales.

Compte tenu de ce qui précède et de la nature des dépenses, on peut affirmer que dans les prochaines années, les crédits pour les matières personnalisables devront être majorées d'au moins 14 % par an.

TITRE II — DEPENSES DE CAPITAL

1. Budget culturel.

Les crédits d'ordonnement résultent principalement du programme d'investissements ; la part des crédits non dissociés est minime. Pour le budget culturel, il n'y a pas de préfinancement.

Pour l'année budgétaire 1979, les crédits d'ordonnement ont été répartis comme suit :

- crédits non dissociés : 454,4 millions, soit 11 % ;
- ordonnancements liés à des investissements : 3.689,0 millions, soit 89 %.

Au cours des années précédentes, les crédits d'engagement et d'ordonnement ont augmenté comme suit (en millions de francs) :

Année	Crédits d'engagement		Crédits d'ordonnement	
	Chiffres absolus	Taux de croissance	Chiffres absolus	Taux de croissance
1976	2.858,3	—	2.556,3	—
1977	3.213,9	12,4 %	2.828,8	10,7 %
1978	3.778,7	17,6 %	3.518,3	24,4 %
1979	4.537,2	20,1 %	4.143,4	17,8 %

Ce tableau permet de faire les constatations suivantes :

- a) le taux de croissance des crédits d'engagement diffère d'une année à l'autre ;
- b) les crédits d'ordonnement correspondent chaque année à 90 % environ des crédits d'engagement.

Pour l'année 1980, la majoration du programme d'investissement relatif aux matières culturelles a été limitée à 6,5 % tout comme d'ailleurs celle de tous les autres programmes d'investissement. Les crédits d'engagement ont été fixés à 4.824,1 millions, de sorte que les crédits d'ordonnement peuvent être

évaluées à $\frac{4.824,1 \times 90}{100}$ 4.341,7 millions.

Pour évaluer l'évolution des dépenses pendant les prochaines années il convient de tenir compte des données suivantes :

- a) les taux de croissance des années antérieures ;
- b) les besoins toujours importants du secteur culturel ;
- c) le subventionnement des travaux d'infrastructure réalisés en application des décrets, notamment sur la protection des monuments et sur les bibliothèques. Une majoration annuelle de 10 % pendant les années à venir suffira dès lors à peine à couvrir les besoins.

2. Budget des matières personnalisables.

Contrairement aux crédits culturels, on constate que les crédits d'ordonnement du Titre II relatif aux matières personnalisables se composent principalement de crédits non dissociés et qu'il est fait usage du système de préfinancement (construction d'hôpitaux et de crèches).

Pour l'année budgétaire 1980, la situation se présente comme suit (communauté flamande + française) :

- a) Crédits non dissociés : 2.380,9 millions ;
- b) Crédits d'ordonnement destinés à financer le programme d'investissement proprement dit : 201,5 millions.

Les crédits non-dissociés augmenteront considérablement dans les prochaines années. Pour 1980, on prévoit en effet, pour la construction d'hôpitaux, d'établissements médico-sociaux et de crèches, des autorisations corrélatives d'engagement pour un montant de 11 milliards, dont 6 milliards de crédits d'engagement et 5 milliards d'autorisations d'emprunts.

Le remboursement des emprunts contractés à partir du 1er janvier 1980 sera à charge des Communautés.

Les données et le temps dont on dispose actuellement ne permettent toutefois pas d'établir des prévisions dûment motivées.

NOTE CONCERNANT LES DEPENSES COURANTES

Dotation conventionnelle 1980 : 40 milliards.

Index : 7 % par an.

Dépenses probables.

— Budget culturel : augmentation annuelle de 10 %.

— Budget de matières personnalisables : augmentation annuelle de 14 %.

Année	Dotation + Index	Dépenses probables		
		Culture	Matières personnelles	Total
1980	40,0	19,2	22,2	41,4
1981	42,8	21,1	25,3	46,4
1982	45,8	23,2	28,2	52,0
1983	49,0	25,5	32,8	58,3
1984	52,4	28,1	37,4	65,5
1985	58,1	30,9	42,6	73,5

ANNEXE III

Evolution du budget de la Région et de la Communauté

(total en milliards, par habitant et en francs)
compte tenu d'hypothèses alternatives concernant la fiscalité attribuée

	Budget 1		Budget 2		Budget 3		Budget 4	
	Total (mil. F.)	Par habit.	Total (mil. F.)	Par habit.	Total (mil. F.)	Par habit.	Total (mil. F.)	Par habit.
A. Budget de la Région								
Flandre	22,22	3.967	37,02	6.610	112,3	20.050	150,0	26.781
Wallonie	16,78	5.203	24,64	7.640	65,2	20.217	85,6	26.543
Bruxelles	?	—	(7+4,75)	—	(7+23,9)	—	33,3	—
Total	(39,00)	—	(66,41)	—	(201,4)	—	(268,9)	—
B. Budget de la Communauté								
Flandre	25,85	4.454	45,11	7.772	141,8	24.431	190,1	32.753
Wallonie	21,15	5.238	35,38	8.762	103,7	25.681	137,9	34.151
Total	47,00	—	80,49	—	245,5	—	328,0	—
C. Total (A+B)								
Flandre	—	8.421	—	14.382	—	44.481	—	59.534
Wallonie	—	10.441	—	16.402	—	45.898	—	60.694
Total	86,00	—	146,9	—	446,9	—	596,9	—
Ratios Wallonie/Flandre								
A.	—	131,2	—	115,6	—	100,6	—	99,1
B.	—	117,6	—	112,7	—	105,1	—	104,3
C.	—	124,0	—	114,1	—	103,2	—	102,0

Budget 1 : les dotations pour 1980.

Budget 2 : budget 1 + les « autres impôts » ristournés (= 60,9 milliards, voir tableau 1 ; les impôts sont alloués pour 45 % au budget de la Région et pour 55 % au budget de la Communauté, soit d'après l'importance relative des dotations respectives).

Budget 3 : budget 2 + 300 milliards d'impôts des personnes physiques ristournés (45 % au budget de la Région et 55 % au budget de la Communauté).

Budget 4 : budget 2 + 450 milliards d'impôts des personnes physiques ristournés.

(1) Cette annexe a été déposée par un membre. Voir page 25 du rapport.

ANNEXE IV

Produits des impôts localisables

Impôts	1977	1978	1979				Estimation 1980
			Flandre (1)	Wallonie	Brabant	Total (1)	
Redevance radio et télévision . . .	9.007,7	7.597,2	—	—	—	9.979	10.152,5
Taxe de circulation .	7.901,9	8.917,6	5.676	2.680	984	9.342	9.480
Duverture débits de boissons . . .	176	174	— (2)	—	—	170 (2)(3)	170
Impôts sur les Jeux et paris	1.831,2	1.784,1	246	632	926	1.804	1.750
Appareils automati- ques de divertisse- ment	519,5	553,8	267	194	50	511	550
Droits d'enregistrement des biens immobili- ers (1)	22.769	25.141	14.764	7.033	4.215	26.012	27.000
Précompte Immobilier (national)	1.368,7	1.454,9	750	426	315	1.491	1.700
Droits de succession.	7.886	9.448	5.849	3.362	2.446	11.657	12.600

(1) Répartition non connue.

(2) Répartition non encore connue.

(3) Estimation des recettes probables.

(4) Montant total des droits d'enregistrement dans lequel le droit sur les transferts de biens immobiliers se taille la part du lion.

* Les chiffres indiqués ci-dessus sont issus de source dont la méthodologie n'a pas fait l'objet d'une coordination.

ANNEXE V

Budget de programme du Ministère de l'Emploi et du Travail

Catégories	Sous-catégories	Programmes	Coût
1. Emploi	11. Politique de l'emploi →		18.049.000
	12. Politique du marché de l'emploi (déjà partiellement régionalisé) Loi 1 août 1974	121. Mobilité professionnelle 122. Placement 123. Immigration 124. Prépension 125. Chômeurs mis au travail	
	13. Promotion sociale et professionnelle des travailleurs	131. Promotion sociale et professionnelle 132. Promotion Intellectuelle, morale et sociale	1.025.502.000 17.120.000
	14. Commission du travail des femmes →		4.676.000
	15. Garantie en matière de revenus	151. Revenus de remplacement 152. Revenus de complément	35.253.796.000 5.888.910.000
2. Organisation sociale du travail	21. Conditions sociales du travail	211. Réglementation générale 212. Relations entre employeurs et travailleurs 213. Conseils et surveillance	8.105.000 103.531.000 194.699.000
	22. Conflits collectifs →		26.304.000
3. Qualité de vie de l'homme au travail	31. Humanisation du	311. Sécurité du travail 312. Hygiène du travail et des lieux de travail 313. Médecine du travail	75.029.000 46.002.000 26.403.000
	32. Promotion du travail et des travailleurs	321. Problèmes humains du travail 322. Reconnaissance des mérites	16.615.000 17.837.000
	3. Politique de concertation →		20.306.000
	34. Environnement industriel	341. Etablissements dangereux, insalubres, incommodes 342. Déchets industriels	70.912.000 9.363.000
4. Reclassement social des handicapés		411. Préparation du dossier 412. Exécution du processus 413. Documentation et sensibilisation de l'opinion publique	79.635.000 2.843.735.000 6.400.000
5. Relations Internationales			45.835.000

Source : Budget 1977 Ministère de l'Emploi et du Travail - Rapport de la Commission. Doc. Chambre 4 XVII (1976-1977) - N° 4.

Summary : Regional sovereignty and public finance : an approach by expenditures and resources.

1. A short analysis of the institutional reform legislation of August 1980 allows the ascertainment that the competences « granted » by the central power to the regions are truncated.

2. Financial means are also « granted ». They consist in merely listing sources of revenues : receipts other than tax, block grants, tax shares, limited tax entitlement and borrowing power. Those financial means are arbitrary chosen, they are not related to the competences granted, they are insufficient.

3. Anyway, the existing budgeting system (functional and economic classification) does not allow connecting policies and financial means. A new classification (program budgeting) should be of more adequacy to achieve this end.

4. Actual regional sovereignty implies that all competences explicitly attributed to the federal level should belong to the regions. In the countries where such a system exists, the regions are mastering 40 to 60 % of the revenues. The kind of regionalisation implemented in Belgium only grants about 8 % to the regions.

It is pointed out that 65 % of the current revenues and 46 % of the expenditures could technically be subject to federalisation. Should also the financial system of social security be federalized, then should the part of both resources and expenditures belonging to the regions increase to 75 %.

On the long way to federalism in Belgium, the new legislation is just a step, not an arrival. The forthcoming years will probably confirm it.

Martens I, II, III, IV

door Marc PLATEL,

Dr. in de rechten, licentiaat in de perswetenschappen,
Politiek verslaggever BRT-radio.

★

Inleiding.

Het politieke jaar 1980 zou wel eens het referentiejaar bij uitstek kunnen worden voor studies over « politieke stabiliteit », over « legislatuurregering » : vier verschillende regeringsformules in amper één jaar. Het jaar begon inderdaad met een rooms-rood kabinet met het FDF er bij, dat eind januari « ontslag kreeg ». Martens deed verder met alleen maar de christendemocraten en de socialisten, maar struikelde uiteindelijk toch over de zoveelste poging om de staatshervorming door het parlement te loodsen. Verkiezingen werden vermeden, doordat de liberalen aanvaardden Martens III mee te vormen, maar dit kabinet « van nationale eenheid » viel na amper vier maanden uiteen. Martens III werd Martens IV, weer de christendemocraten en de socialisten samen brengend. En dit alles zonder verkiezingen...

Hoofdstuk I. — Van Martens I naar Martens II.

« *L'Offensive Tindemans* » (2).

Het vooruitzicht van het voor half december 1979 aangekondigde CVP-congres over de definitieve staatshervorming veroorzaakte opvallend veel politieke zenuwachtigheid. Maar die onrust was al enkele weken

(1) Deze bijdrage werd uitsluitend op basis van persoonlijke documentatie en informatie geschreven. Het is geenszins de bedoeling hiermee aan definitieve geschiedschrijving te doen, maar enkel de neerslag te brengen van eigen ervaringen zoals die op het ogenblik zelf werden genoteerd.

(2) Titelbijdrage van *Pourquoi Pas ?*, 25 oktober 1979.

voelbaar. Op 16 oktober 1979 had CVP-voorzitter Tindemans tijdens een discussie in de Kamer over de staats hervorming, een oproep gericht tot Walen en Vlamingen om zich samen uit te spreken over de toekomst van België, een oproep dus voor een Vlaamse-Waalse dialoog. Terzelfdertijd stelde de CVP-voorzitter dat zijn partij meende « dat de teksten zoals ze nu door de regering zijn ingediend bij de Senaat, voor de overgangperiode, verder gaan dan de strikte toepassing van het regeerakkoord » (3). Tindemans herhaalde zijn oproep voor een Vlaams-Waalse dialoog in de daarop volgende dagen nog vaak (4). Intussen werden de leden van de Christelijke Volkspartij en de militanten opgeroepen voor het congres van 16 december te Brussel. Daar zou het CVP-standpunt over de definitieve staats hervorming vastgelegd worden « opdat onze senatoren en volksvertegenwoordigers in dat licht zouden kunnen werken » (5). De aan de gang zijnde besprekingen over de staats hervorming liepen vast, wat meteen ook de opschorting betekende van de besprekingen in de Kamer over de versoberingswet. CVP-voorzitter Tindemans reageerde herhaaldelijk bits op dit politiek parallelisme : dat was gewoon inciviek, zo stelde hij (6).

Aan de vooravond van het CVP-congres, waarschuwde het socialistische partijblad *Le Peuple* dat een crisis niet uitgesloten was : « Si ce n'est pas 'oui' à la déclaration gouvernementale — ni plus ni moins — ce sera la fin du gouvernement et la crise institutionnelle... » (7). Van zijn kant herhaalde FDF-senator Lagasse op een inderhaast bijeengeroepen partijmeeting in de Brusselse Magdalenazaal dat voor zijn partij, Brussel, derde gewest met dezelfde rechten als de twee andere gewesten, een *conditio sine qua non* was. Dat lokte dan weer bitse reacties uit in de Vlaamse pers : « Als het FDF niet tevreden is met de uitslag van het CVP-congres, moet het maandag maar uit de regering stappen. Het zou voor premier Martens een goede opruiming zijn » (8).

Het CVP-congres.

Inhoudelijk waren van het congres, dat plaats had op de Heyzel in Brusel, weinig verrassingen te verwachten. De voorstellen van de partij

(3) Verklaring Tindemans in het BRT-Radiomagazine, Actueel, uitzending van 18 oktober 1979, 19 uur.

(4) Zie o.m. in *Le Soir*, 1 november 1979, vrije tribune van Leo TINDEMANS onder de titel « L'Etat qui meurt »; ook in het CVP-ledenblad *Zeg*, 2 november 1979 : « Open Brief aan onze Waalse vrienden ».

(5) *Zeg*, 16 november 1979, « Een Mijlpaal ».

(6) *La Libre Belgique*, 26 november 1979.

(7) *Le Peuple*, 14 december 1979 : « Dimanche »; zelfde toon in *La Wallonie*, 15 december 1979 : « Il n'y a plus rien à discuter ».

(8) *Het Volk*, 15 december 1979, « CVP Kongres », een commentaar van Leo MARYNISSEN.

waren al geruime tijd officieel bekend gemaakt en bovendien lag er, zoals André Méan stelde in *La Cité*, een rechte lijn in de CVP-houding inzake de staatshervorming sinds het congres van Antwerpen in 1972 over het congres van Brugge in 1976 (9). Des te belangrijker was de politieke ondertoon die tot uiting zou komen in een éénparig goedgekeurde resolutie, waarin het congres stelde dat over de tweede en de definitieve fase van de staatshervorming gelijktijdig besprekingen moesten plaats hebben (10). Over de definitieve, de derde fase was tijdens de honderd dagen onderhandelingen voor de vorming van het kabinet-Martens geen overeenstemming bereikt : de definitieve fase werd dan maar naar het Parlement versluisd. Intussen werden in een eerste fase drie gewestelijke ministercomités opgericht ; in de tweede fase kregen de gewesten en de gemeenschappen wat meer vorm en inhoud. Theoretisch zou men echter alles in de derde en definitieve fase kunnen overdoen : de gewestraden, die in de tweede fase werden opgericht, zou men in de derde en definitieve fase weer kunnen afschaffen of de samenstelling ervan kunnen wijzigen. CVP-voorzitter Tindemans noemde dat een « juridische fictie ». De tweede fase, zo vreesde men op het CVP-congres, zou wel eens de definitieve fase kunnen worden of ze dan toch in grote mate determineren en daarvan wilde men niet weten. Waarom dan niet meteen vragen dat die tweede fase wordt opgedoekt ? Antwoord van CVP-voorzitter Tindemans : « Dat was tussen de lijnen van de congresresoluties te lezen, maar dat zou een oorlogsverklaring geweest zijn en die oorlogsverklaring hebben we niet willen uitspreken » (11).

De Franstalige meerderheidspartijen reageerden daags na het congres al opvallend kordaat én eensgezind. André Cools (PS), Vanden Boeynants (PSC) en Antoinette Spaak (FDF) gingen samen naar de eerste minister om te vragen of het regeerakkoord nog werd uitgevoerd of niet. Het jawoord van Martens betekende uiteraard niet dat de moeilijkheden waren opgelost. Voorzitter Van Miert van de Socialistische Partij gaf toe « dat het een ontzettend moeilijke onderneming zou worden... Als ik de reacties begrepen heb van de Parti Socialiste en van de andere Franstalige partijen dan schijnen zij dat (het aanbod om over de derde fase meteen te beginnen praten) te interpreteren als een breuk met het regeerakkoord. Ik vraag me af of zij daar de consequenties dan gaan uit trekken » (12).

(9) *La Cité*, 15 december 1979.

(10) Volgens de opvallend fel toegejuichte voorzitter van de CVP-jongeren waren de CVP-opties inzake Brussel en de regeringsontwerpen over de tweede fase « water en vuur ».

(11) BRT-Radiomagazine Actueel, uitzending 17 december 1979, 13 uur.

(12) BRT-Radiomagazine Actueel, uitzending 17 december 1979, 19 uur.

« *Het woord is nu aan FDF en PS* » (13).

Daarmee besloot hoofdredacteur Goossens in *De Morgen* zijn eerste commentaar bij het CVP-congres. In *Het Volk* stelde Leo Marijnissen de zaken nog scherper : « Indien het FDF dit aanbod (om over fase 2 en 3 gelijktijdige onderhandelingen te voeren) aangrijpt om een politieke crisis uit te lokken, bewijst het zijn onverantwoordelijkheid en is zijn plaats niet in de regering » (14). Het FDF dacht er duidelijk niet aan meteen op te stappen : volgens het FDF-partijbureau waren de CVP-congres-resoluties in strijd met het regeerakkoord en dus konden de CVP-ministers niet in de regering blijven. De CVP-ministers moesten ontslag nemen. Feit was dat de CVP-ministers en ook premier Martens de resoluties van hun partijcongres hadden goedgekeurd. PS-voorzitter Cools ging niet zover dat hij het ontslag van de CVP-ministers vroeg, maar stelde toch dat de regeringsverklaring op de helling werd gezet door de besluiten van het CVP-congres. Zijn PSC-collega Vanden Boeynants onthield zich van elke commentaar.

Voor het Brusselse dagblad *Le Soir*, dat toen nog sterk aanleunde bij het FDF, was er geen twijfel meer mogelijk : « Présidents francophones reçus par M. Martens : la crise est ouverte » (15). Martens had het blijkbaar zelf ook zo begrepen : « Normaal gesproken zou het CVP-congres tot een politieke crisis hebben geleid » (16). De Senaatscommissie voor Institutionele Hervormingen had haar werkzaamheden opgeschort tot 9 januari, zodat men wat tijd had om een uitweg te zoeken, ook al geloofden maar weinigen nog in het mogelijk succes van een reddingsoperatie : « A quoi bon se battre pour un gouvernement réduit à la paralysie et dont le crédit est bien mince », zo titelde *La Libre Belgique* (17). Toch werd vrij snel een procedure gevonden om er uit te geraken. Na Nieuwjaar zou de regering antwoorden in de Senaatscommissie op vragen in verband met enkele knelpunten in de staats hervorming, zoals de bevoegdheden van de gewesten, de rechtskracht van de ordonnanties (de gewestwetten), de structuur van Brussel en vooral de financiële middelen voor de deelgebieden. Ook de werkgroep voor Brussel zou onder impuls van de regering geactiveerd worden. De derde en definitieve fase zou worden ingebouwd in de tweede fase. Ook FDF-minister Defosset

(13) *De Morgen*, 17 december 1979.

(14) *Het Volk*, zelfde datum.

(15) *Le Soir*, 18 december 1979.

(16) Interview verschenen in *Het Belang van Limburg*, op 18 december, maar afgenomen op de avond van het congres. In dat gesprek viel Martens opvallend scherp uit tegen de CVP-jongeren « die een manoeuvre willen uithalen om het kabinet te doen struikelen ».

(17) *La Libre Belgique*, 18 december 1979.

stemde in met dit voorstel van het Kernkabinet van dinsdag 18 december, maar zowel hijzelf als de eerste minister lieten meteen uitschijnen dat dit niet het jawoord betekende van het FDF zelf. Senator Lagasse pakte overigens uit met een soort ultimatum aan het adres van Martens. Nog vóór de stemming over de Rijksmiddelenbegroting in de Senaat, wenste hij een duidelijk en formeel antwoord van de premier op drie vragen betreffende de volwaardige drieledige gewestvorming, de financiële middelen en de rechtskracht van de ordonnanties. Lagasse kreeg voor zijn optreden geen steun van de andere Franstalige meerderheidspartijen, ook al was bij de PS-senatoren enige aarzeling; het Franstalige front was blijkbaar niet zo stevig als sommigen wel wilden. Volgens PSC-voorzitter Vanden Boeynants was er trouwens helemaal geen front: « Il n'y a pas de front francophone, mais il y a bien des présidents francophones des partis de la majorité, qui se sont réunis » (18). Het antwoord van de eerste minister op de vragen van Lagasse kon niet bepaald worden geïnterpreteerd als een politieke overwinning voor die partij. Zoals men kon verwachten bevestigde Martens zijn trouw aan het regeerakkoord. Voorts werd duidelijk gesteld dat het nieuwe België « gebaseerd (zou zijn) op de erkenning van drie Gemeenschappen en drie Gewesten », maar, zo vervolgde de eerste minister toch, bepaalde elementen die nu al zo lang elke poging tot staatshervorming hypothekeerden, zullen in de tweede fase worden geïntegreerd. Het FDF nam genoegen met dit antwoord en keurde de Rijksmiddelenbegroting goed; vast staat dat PS en PSC op dat ogenblik al niet meer bereid waren het FDF te blijven volgen.

Het was nu wachten op de confrontatie van 9 januari als de regering in de Senaatscommissie zou antwoorden op de gestelde vragen. De kabinetschefs van acht ministers zouden hun eindejaarsdagen moeten spenderen aan het zoeken van oplossingen, aan het formuleren van antwoorden.

« Een maat voor niets. »

Al op 2 januari wist *La Cité* te melden dat de werkgroep, — werkgroep-Dehaene genoemd naar de kabinetschef van de premier die de besprekingen leidde —, een maat voor niets was. Het eindverslag van de werkgroep was volgens *La Cité* « plus un rapport d'anti-thèses qu'une base de positions communes » (19). Het dossier werd dan maar weer doorgeschoven naar het Kernkabinet, dat tijdens het eerste weekeinde van 1980 zou trachten het regeringsantwoord op de vragen van de senatoren op papier te zetten.

(18) *Le Soir*, 19 december 1979.

(19) *La Cité*, 3 januari 1980. Over de resultaten van de Werkgroep zie ook *Le Soir*, zelfde datum, en *De Morgen* van 4 januari 1980.

De premier had intussen een brief gekregen van de FDF-voorzitster Spaak, waarin zij stelde dat voor haar partij « l'heure de la clarté ne peut être déferée » (20). PS-voorzitter Cools liet in *Le Peuple* horen : « Aucun diktat, aucun ukaze ne nous fera plier. Certes, des aménagements, des améliorations, des interprétations aux textes sont encore possibles » (21). Er kon dus toch nog wel ergens gepraat worden. De drie Franstalige voorzitters bleven tijdens de RTBF-TV uitzending « Faire le Point » van begin januari formeel op hun gemeenschappelijk standpunt : zo nodig, eventueel wel enkele technische verbeteringen van de regeringsteksten, maar geen nieuwe onderhandelingen (22).

Het weekeinde van 5-6 januari werd een druk vergader-weekeinde : zaterdagmiddag vergaderden de ministers van het Kernkabinet. Zondagvoormiddag kwam de werkgroep-Dehaene nogmaals bijeen en 's middags was er weer Kernkabinet voor een nieuwe vergadering die pas maandagmorgen rond kwart over zeven zou eindigen. Zonder een formeel akkoord. Wel hadden de ministers aanvaard het voorstel « voor te leggen » aan hun partijinstanties. Volgens de eerste minister zouden de meeste ministers het voorstel ook verdedigen « maar ik mag dat niet zeggen van alle leden van het Kernkabinet. Op dit ogenblik moet ik zeggen dat er dus nog twijfels bestaan. Ik weet niet wat de reactie zal zijn van alle meerderheidspartijen » (23). Niet alleen het FDF zou negatief reageren, ook de PS bleef erg terughoudend.

Schematisch kwam het voorstel hierop neer (24) :

- artikel 3/4, waarmee de drieledige gewestvorming grondwettelijk werd bevestigd, wordt ingetrokken ;
- het gewest Brussel krijgt niet noodzakelijk dezelfde bevoegdheden als de twee andere gewesten ;
- voorstellen inzake het definitieve financieringssysteem zouden nu al in de wet worden ingebouwd ;
- reeds in de voorlopige fase worden bepaalde elementen in verband met Brussel in de wet ingebouwd ;

(20) *Le Soir*, 6 januari 1980. De brief wordt integraal in het blad gepubliceerd.

(21) *Le Peuple*, 5 januari 1980 : « Vertaling a.u.b. ! ».

(22) Zie ook de verklaringen van Vanden Boeynants tijdens de uitzending : « De nouvelles discussions sur le fond sont inimaginables et même inacceptables. Des améliorations peuvent certes intervenir, à condition qu'elles soient équilibrées. »

(23) Verklaring eerste minister Martens, BRT-ochtendnieuws van 7 januari 1980.

(24) Voor meer details over de verschillende voorstellen, zie J. BRASSINE, *La réforme de l'Etat*, CRISP, n° 874-875.

— de gewestwetten (ordonnanties) krijgen voorlopig geen kracht van wet.

Opvallend snel zegden de Franstalige christendemocraten formeel ja, zonder daarover overleg te plegen met PS en FDF. Bij de Franstalige socialisten moest vice-premier Spitaels, die het voorstel verdedigde, het afleggen tegen Cools en Dehousse. Cools bleef trouw aan zijn bondgenootschap met het FDF. Voor de PS betekende het voorstel « *proposé par le premier Ministre une renégociation sans apporter aucune garantie quant au respect de la déclaration gouvernementale et au vote rapide de la régionalisation* ». Dat de PS het voorstel zo krachtig afwees kwam wel als een verrassing over. Zowel de PS als het FDF riepen een Algemene Raad bijeen. Bij het FDF gebeurde dat dinsdagavond 8 januari en daar werd zoals verwacht het standpunt van het partijbureau dat het voorstel 's maandags al had afgewezen, ook bevestigd. De Franstalige socialisten zouden pas woensdagmorgen 9 januari bijeenkomen, wat betekende dat de politieke activiteit tot dan ook stilviel.

Het CVP-bureau had zich de maandagvoormiddag gunstig uitgelaten over het voorstel omwille « van de tendens die in het voorstel tot uiting komt om de derde fase van de staatshervorming nu niet te belasten en om te pogen de tweede fase met een nieuwe geest te bekijken ». Tegen 's avonds veranderde het CVP-partijbureau zijn standpunt, omdat « de uitspraken van het FDF en de PS over de conclusies van het Kernkabinet, het nutteloos en gevaarlijk (maken) het CVP-standpunt over de grond van de zaak bekend te maken. Op enkele punten die ons essentieel lijken in de staatshervorming, gaat deze tekst echter niet in de richting van de besluiten van het CVP-congres van 16 december » (25).

Overleven.

« Men stond gisteren even ver als tijdens de regeringsonderhandelingen een jaar geleden en er was geen valabele uitweg. » Zo concludeerde Van Erps in *De Nieuwe Gids* op 8 januari. Martens kon weliswaar terugvallen op het min of meer positief antwoord van CVP, SP en PSC, maar daartegenover stond het onomwonden « neen » van PS en FDF.

Daarbij kwam nog dat er duidelijk misverstanden bestonden over het voorstel en dan nog wat Brussel betreft. Volgens de PSC zou tzt. gepraat worden over Brussel én over het randgebied. Die versie werd prompt en formeel afgewezen door SP-voorzitter Van Miert. Die dubbelzinnigheid

(25) Verklaring Tindemans na afloop van de tweede bijeenkomst van het CVP-partijbureau.

rond het Vlaamse randgebied rond Brussel lokte meteen heel wat vragen uit of er toch ergens werd gepraat over de grenzen van Brussel. Op vragen daaromtrent antwoordde CVP-voorzitter Tindemans nogal sybillijns : « Ik antwoord op die vraag niet, want u wil iets uitlokken dat al de zaken kan bemoeilijken » (26). In deze verwarde situatie werd de bijeenkomst van de Senaatscommissie voor Institutionele Hervormingen die voor 9 januari was gepland, uitgesteld. Martens ontving intussen één na één de voorzitters van zijn meerderheidspartijen, maar dat loste blijkbaar ook niet veel op. Toen hij na zijn gesprekken met de voorzitters dinsdagavond naar een nieuwe vergadering van het CVP-partijbureau trok, verklaarde hij « er niet zeker van te zijn dat men uit de crisis zal geraken ».

De buitenwereld gaf het kabinet alvast niet veel kansen op overleven. Woensdag 9 januari titelde *Le Soir* : « Les Ministres vont dire si le gouvernement doit démissionner ou non ». Toch had Martens intussen een nieuw voorstel uitgedokterd, dat schematisch als volgt kan worden samengevat :

- in een parlementaire werkgroep zouden alle representatieve partijen meteen beginnen aan een gesprek over de definitieve staatshervorming. Een nieuwe « Werkgroep van de 28 » ?
- de voorlopige fase valt weg eind 1982, voor zover tegen die tijd geen definitieve oplossing is gevonden ;
- in de voorlopige fase houdt men alles zo beperkt mogelijk ;
- elke aanpassing van de grondwet wordt uitgesteld ;
- de mini-overgangsgewestvorming moet eind februari door het Parlement goedgekeurd zijn. In die mini-gewestvorming kreeg het gewest Brussel enkele bevoegdheden minder dan Vlaanderen en Wallonië (o.a. de polders en wateringen, de ruilverkaveling, de industrialisering van de visvangst, enz.).

Dit nieuwe voorstel dat woensdagavond na zes uur vergaderen door het Kernkabinet werd aanvaard, werd donderdagmorgen 10 januari door de Kabinetsraad, m.a.w. door de volledige regering, goedgekeurd. Blijkbaar zonder veel moeilijkheden, want de vergadering duurde amper twintig minuten. De Algemene Raad van de Parti Socialiste had woensdagavond het licht op groen gezet : blijkbaar redeneerde men in de zin van beter « een » gewestvorming in de hand, dan wel « de » gewestvorming in de lucht. Ook bij de PSC werd het voorstel gunstig onthaald, maar het FDF

(26) Radiomagazine Actueel, uitzending 8 januari 1980, 19 uur.

stelde voorwaarden. Die partij maakte een ja-antwoord afhankelijk van waarborgen die de PS en de PSC haar moesten geven over de verdere afwikkeling van de volwaardige driedelige gewestvorming.

Tussen de drie Franstalige meerderheidspartijen werd druk overleg gepleegd, maar het viel wel op dat niet alle partners bij dat overleg even enthousiast waren. Zo ontkende PSC-vice eerste minister Desmarests na de kabinetsraad van 11 januari « formeel dat er ooit een geheim akkoord zou geweest zijn... het is geen Franstalig front, het is een gemeenschappelijke solidariteit, maar meer is er niet » (27). PSC-voorzitter Vanden Boeynants stelde voor de RTBF-radio uitdrukkelijk dat het in de Kabinetsraad bereikte akkoord « nooit afhankelijk is gesteld van het akkoord waarover vandaag wordt gesproken (d.i. het akkoord onder de Franstalige partijen) ».

Eerste minister Martens liet intussen duidelijk horen dat er « geen manoeuvreerruimte meer was ». De beslissing van de Kabinetsraad « kan niet meer gewijzigd worden, er is geen enkele ruimte voor onderhandelingen en bovendien is de beslissing uiterst concreet genomen » (28). De FDF-ministers hadden in de Kabinetsraad geen enkel voorbehoud gemaakt, zo voegde hij er nog aan toe. Het was duidelijk dat binnen het FDF de al lang smeulende strijd tussen participationisten en zij die uit de regering wilden nu in volle scherpte tot uiting kwam. Bij de oppositionele groep voerden senator Lagasse en volksvertegenwoordiger Clerfayt het hoge woord.

Het Franstalige front.

Het FDF zou uiteindelijk toch ja zeggen, maar diezelfde vrijdag 11 januari, accepteerden de drie Franstalige partijvoorzitters een « geheim » akkoord, waarvan de inhoud nog diezelfde avond uitlekte. Het akkoord was op het middaguur onderhandeld op het kabinet van PS-minister Mathot : deelnemers aan het gesprek waren de socialisten Cools, Spitaels, Dehousse en Hoyaux, de PSC'ers Vanden Boeynants, Desmarests, Gramme en Hansenne terwijl het FDF voorzitster Spaak had gestuurd samen met de ministers Defosset en Persoons. Lagasse was er dus blijkbaar niet bij. Vanden Boeynants en Cools ondertekenden het akkoord niet « wegens tijdsgebrek ». Het akkoord omvatte vier punten :

- men zou samen optreden om de Franstalige Gemeenschap te beschermen : zeker tot eind 1982 zou men dezelfde standpunten verdedigen.

(27) Radiomagazine Actueel, uitzending 11 januari, 13 uur.

(28) Radiomagazine Actueel, uitzending 11 januari 1980, 13 uur.

Het FDF kon zijn partners niet bewegen tot formele waarborgen om het FDF tot dan in de regering te houden.

- men zou automatisch de grondwettelijke alarmbel (art. 38 bis Grw.) « in geval van misbruik » ten opzichte van de Franstalige Gemeenschap of ten opzichte van het Brusselse of het Waalse Gewest, aanwenden ;
- het akkoord inzake de verdeling van de Gemeenschapsgelden binnen de Franstalige gemeenschap wordt bevestigd (verdeling van de culturele gelden tussen Wallonië en Brussel) ;
- het gewest Brussel behoudt zijn volle bevoegdheid.

Een niet ondertekend akkoord tussen de Franstalige meerderheidspartijen, een nieuw voorstel van eerste minister Martens... zo te zien waren de onweerswolken overgedreven, maar het FDF wenste eerst andermaal zijn Algemene Raad te consulteren. De Algemene Raad is het hoogste beslissingsorgaan van het FDF en vergadert gewoonlijk achter gesloten deuren. Die zou pas maandagavond 14 januari bijeenkomen. Intussen lokte het Franstalig akkoord opvallend bitse en scherpe reacties uit en niet alleen in de Vlaamse pers. Martens zelf reageerde al zaterdagmiddag via een RTBF-radiodebat : hij noemde het akkoord ronduit ongrondwettelijk en strijdig met wet en openbare orde », dus onaanvaardbaar. Hij zou dat tijdens de wekelijkse televisieuitzendingen op zondagmiddag « Faire le point » en « Confrontatie » nog herhalen

Het CVP-partijbureau van maandag 14 januari oordeelde dat het Franstalig akkoord « het regeerakkoord in het gedrang zou brengen ». De CVP vroeg een onderhoud met de eerste minister omdat « men klaarheid wil over het al dan niet bestaan van zulk geheim akkoord en dat nog voor de Senaatscommissie voor Institutionele Hervormingen weer zou vergaderen ». Ook SP-voorzitter Van Miert ging bij Martens uitleg vragen. PS-voorzitter Cools en zijn PSC-collega Vanden Boeynants deden intussen al het mogelijke om de draagwijdte van het akkoord te minimaliseren. Dat bemoeilijkte dan uiteraard weer de verhoudingen met het FDF, waar de bijeenkomst van de Algemene Raad één dag werd uitgesteld. Uiteindelijk zou die Algemene Raad na urenlange discussies alleen maar overeenkomen om te zeggen dat de FDF-ministers geen ontslag moesten nemen. FDF-voorzitster Spaak stelde herhaaldelijk en uitdrukkelijk dat het akkoord tussen de Franstaligen een « correctie » betekende van de regeringsvoorstellen en precies die uitdrukking kwam bijzonder onhandig en zwaar over. Immers, hoe konden partijvoorzitters eenzijdig een in de Kabinetsraad overeengekomen beslissing corrigeren zonder dat tenminste alle meerderheidspartijen hun fiat gaven ?

De eerste minister had intussen tegenover de pers nadrukkelijk gesteld « dat een politieke moeilijkheid was ontstaan na de bekendmaking van het politiek akkoord van de Franstalige partijvoorzitters. Mevrouw Spaak, aldus de premier nog, heeft gezegd dat dit politiek akkoord de beslissing van de regering corrigeert. Inderdaad, ik ben van mening dat het politiek akkoord, het punt twee daarvan (dat is het automatisme bij het gebruik van de alarmbel) niet in overeenstemming is met de beslissing van de regering en ik houd bij aan de beslissing van de regering » (29). Na een nieuwe vergadering van het CVP-partijbureau, de avond van die 15^e januari, stelde CVP-voorzitter Tindemans uitdrukkelijk dat precies dat tweede punt in ieder geval weg moest. De eerste minister had intussen op de middag andermaal de Franstalige voorzitters ontvangen, dit keer samen. Na dit tweede gesprek verklaarde Vanden Boeynants: « als men daarvan gebruik zou maken om een crisis uit te lokken, wel dan moet ik zeggen, dan begrijp ik van politiek niets meer ». Martens had de Franstalige voorzitters eerder elk om beurt ontvangen.

« *L'Impasse des Impasses* ».

Terecht titelde *Le Soir* woensdag 16 januari zo pessimistisch. In *La Cité* gaf André Méan intussen toe dat het akkoord van de Franstalige meerderheidspartijen, een politieke blunder was, waardoor men, zij het dan ongewild aan de Vlaamse meerderheidspartijen een voorwendsel had bezorgd om de regeringsovereenkomst niet uit te voeren « qu'elle trouve, sans doute, à ses yeux de plus en plus dangereux (puisqu'il est une ébauche du fédéralisme à trois tant abhorrée). Cet accord des francophones est donc, indépendamment de son contenu, une sorte de faute politique, car il se retourne contre ceux qui l'ont signé... ».

Gemakshalve geven we een chronologisch overzicht van die woelige 16e januari.

- 8.30 uur : eerste vergadering van het Kernkabinet dat het antwoord moet voorbereiden dat Martens zal geven op interpellaties in de Kamer over het regeringsbeleid. Het ontwerp-antwoord zou door de leden van het Kernkabinet worden voorgelegd aan de respectieve partijen.
- 10.15 uur : Kernkabinet bijeen voor een tweede lezing. Het FDF staat geïsoleerd : de FDF-ministers stemmen niet in met de passus uit het antwoord waarin gezegd wordt dat « akkoorden tussen

(29) Radiomagazine Actueel, uitzending 15 januari 1980, 13 uur.

partijen niet in strijd mogen zijn met de grondwettelijke opvattingen en evenmin de individuele vrijheid van de parlementsleden mogen beknotten ». Voor het FDF was dat al te zeer een uitholling van het tweede punt van het akkoord, het automatisch gebruiken van de alarmbel.

- 11 uur : de eerste minister woont de vergadering van de Senaatscommissie voor Institutionele Hervormingen bij.
- 12 uur : derde vergadering van het Kernkabinet. Het ontwerp-antwoord wordt goedgekeurd, behalve door de aanwezige FDF-minister Outers, die zijn partij wil raadplegen.
- 14 uur : de Kabinetsraad, met uitzondering van de FDF-ministers, aanvaardt het ontwerp-akkoord. De eerste minister vraagt dat de FDF-ministers de politieke conclusie zouden trekken uit hun houding en ontslag nemen, maar zij weigeren. Martens kondigt aan dat hij verslag zou uitbrengen bij de Koning.
- 14.55 uur : de Kabinetsraad opnieuw bijeen. Tijdens een schorsing gaat Martens in alle stilte naar de Koning. Bij zijn terugkeer in de Wetstraat 16 ontvangt hij de FDF-ministers één na één, die hun weigering om het antwoord te aanvaarden, alleen maar konden bevestigen. Martens maakt met de FDF-ministers een nieuwe afspraak om half vijf. Intussen gaat hij opnieuw naar de Koning.
- 15.57 uur : het persbureau Belga maakt het ontslag van de FDF-ministers bekend. Dat ontslag wordt om 16 uur gemeld door BRT- en RTBF-radio.
- 16.02 uur : het persbureau geeft het officieel communiqué van het Paleis over het ontslag.
- 16.30 uur : de FDF-ministers, die hun ontslag via de radio hebben vernomen, melden zich, zoals afgesproken, bij de eerste minister. Martens zou zich later in het Parlement openlijk verontschuldigen voor het feit dat het ontslag voortijdig was uitgelekt. Volgens Outers was met Martens om 14 uur afgesproken dat de FDF-regeringsleden alsnog overleg mochten plegen met hun politieke vrienden. Terwijl de FDF-ministers hun ontslag samen met de FDF-partijtop aan de pers probeerden uit te leggen, circuleerden in de Wetstraat al de namen van de Franstalige Brusselaars die de FDF'ers zouden vervangen. Er kwamen dus zeker geen nieuwe verkiezingen : de Franstalige partijen hadden het FDF niet meer nodig, ook al zou men nu een regering hebben zonder de vereiste dubbele meerderheid nodig

om de gewestvorming in wetteksten om te zetten. Ook de zo besproken « majorité significative » in de drie gewesten was nu verloren. Nochtans had die eis wekenlang de vorming van het kabinet-Martens in het begin van 1979 bemoeilijkt. Bovendien was de regering niet meer paritair samengesteld, wat gedurende enkele dagen door de Franstalige meerderheidspartijen gebruikt zou worden als politiek wapen.

Artikel 88 van de Grondwet.

Zeventien januari werd weer één van die verwarde crisisdagen. Talloze tegenstrijdige verklaringen, over en weer geloop, terwijl Martens zich opsloot en elk contact met de pers en de buitenwereld ontweek. Het meest opvallende incident gebeurde die dag in de Kamer. Voor het eerst in de geschiedenis van België maakten de oppositiepartijen, in afwezigheid van de meerderheidspartijen overigens, gebruik van artikel 88 van de Grondwet: de eerste minister werd door de Kamer « gevorderd » om uitleg te komen geven. De eerste minister liet weten dat hij inderdaad zou komen, maar 's anderendaags om 10 uur, zoals de Kamer het eiste.. Intussen werkte hij nog maar een variante uit van zijn voorstellen inzake de staatshervorming. « La majorité se meurt, mais Wilfried Martens ne se rend toujours pas », zo werd in *Le Soir* van 18 januari geschreven. De belangrijkste punten uit het nieuwe voorstel, of beter gezegd uit de nieuwe versie van het voorstel waren :

- De Brusselse bicommunautaire instellingen komen in de bevoegdheid van de twee Brusselse culturele staatssecretarissen, die zelf toegevoegd worden aan de eerste minister ;
- In de parlementaire werkgroep voor de definitieve staatshervorming zou men eerst en vooral een akkoord nastreven over de verdeling van de bevoegdheden. Dat akkoord zou definitief en onomkeerbaar zijn.

Terzelfdertijd moest men zorgen voor stevige waarborgen om de afgeslankte gewestvorming door het Parlement te krijgen, zeker nu het kabinet-Martens in het Parlement niet meer beschikte over de noodzakelijke meerderheid. Uit de reacties van de meerderheidspartijen bleek intussen dat iedereen een crisis met verkiezingen wilde vermijden. Er kon derhalve nog gepraat worden.

Zoals beloofd ging de eerste minister vrijdagmorgen naar de Kamer, vergezeld van zijn drie vice-eerste ministers. Tot een debat kwam het niet, omdat de eerste minister, zoals verwacht, stelde dat de regering

gewoon niet kon antwoorden omdat ze niet paritair was samengesteld en dus ongrondwettelijk was. De oppositie interpeleerde toch, maar dat was dan meer symbolisch, want daarbij bleef het. Volgens J. Brassine was het antwoord van de eerste minister een louter politieke beslissing. Op basis van vroegere adviezen van de Raad van State « on peut penser que le gouvernement aurait pu prendre la décision de répondre aux interpellations. L'aspect politique a prévalu et le premier ministre a jugé qu'il valait mieux ne pas répondre » (30). Vooral de PSC wilde van geen parlementair werk meer weten zolang de regering niet opnieuw paritair was samengesteld. PSC-voorzitter Vanden Boeynants eiste bovendien dat er « binnen de 24 uur een klare en duidelijke situatie zou zijn. Binnen die tijd moest de eerste minister, en niet de regering, een nieuw voorstel voorleggen, zoniet « is de toestand waarschijnlijk hopeloos geworden » (31). Vanden Boeynants werd in die houding gesteund door Cools: Martens kreeg van de Franstaligen zowat het weekeinde om er uit te geraken. « Je crois que mardi effectivement Monsieur Martens doit savoir s'il peut compléter son gouvernement ou si il doit donner sa démission au Roi » (32).

Martens had intussen wel één zorg minder: de staking van de artsen, apothekers en tandartsen was intussen doodgebloed. Officieel werd de staking opgeschort omdat er geen regering meer was, maar het was voor iedereen wel duidelijk dat de actie sinds enige tijd aan het uitsterven was.

Vrijdagmorgen werd in het Kernkabinet nog maar eens een voorstel uitgewerkt, zij het dan na twaalf uur vergaderen. Men zou meteen beginnen praten over de definitieve staats hervorming. Tevens werd overeengekomen dat de deelregeringen pas na 1982 autonoom zouden worden, voorzover intussen de nodige waarborgen werden gevonden voor de Vlamingen in Brussel. De bicommunautaire instellingen in de hoofdstad bleven onder de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de twee culturele staatssecretarissen, die in geval van betwisting niet naar de eerste minister zouden gaan, maar naar de paritair samengestelde kabinetsraad. Eind 1982 zou het dotatiesysteem vervangen worden door een definitief financieringssysteem. Aangezien de herziening van de Grondwet werd uitgesteld, zou de uitbreiding van de culturele autonomie tot de persoonsgebonden aangelegenheden ook worden uitgesteld tot later. De overgangsgewestvorming zou alvast van kracht blijven tot eind 1984, m.n. tot halfweg de volgende legislatuur. Die verlenging van de overgangsgewestvorming werd aan Franstalige kant ervaren als een overwinning: het voorlopige zou wel definitief

(30) J. BRASSINE, o.c., blz. 45.

(31) PS-voorzitter Cools in Radiomagazine Actueel, uitzending 18 januari 1980, 13 uur.

worden. De Franstalige meerderheidspartijen betoonden het snelst en het duidelijkst hun instemming met dit nieuwe voorstel. Bij de PS gebeurde dat de zondag op een extra-congres, met 486 stemmen voor tegen 73 neen en 30 onthoudingen. Wel werd aangekondigd dat de Franstalige socialistenvan binnen de drie maanden een evaluatiecongres zouden houden. De Parti Social Chrétien keurde maandagvoormiddag eenparig het jongste voorstel van Martens goed, maar stelde als voorwaarde dat de gewestvorming vóór Pasen zou zijn goedgekeurd door het Parlement. Aan Vlaamse kant had men meer moeite met het nieuwste voorstel. De Vlaamse socialistenvan zegden weliswaar « ja », maar over de juiste draagwijdte van dat positief antwoord ontstond enige verwarring. De grootste moeite had Martens met zijn eigen partij, de Christelijke Volkspartij. Het CVP-partijbureau vergaderde zoals gewoonlijk maandagmorgen, maar besliste 's avonds opnieuw bijeen te komen. Tevens werd een partijraad samengeroepen op diezelfde avond. De sfeer in de wandelgangen van de partijraad was zeer gespannen en vooral verward. De vergadering verliep achter gesloten deuren, maar die deuren waren dan toch niet zo goed gesloten dat de pers niet de nodige flarden kon opvangen van de discussies binnen. De gespannen sfeer van de wandelgangen was duidelijk overgeslagen naar de vergaderzaal, waar velen niet goed meer wisten waarover men het nu eigenlijk nog had. De deelnemers beschikten over een tekst van acht bladzijden met vragen en opmerkingen bij het jongste voorstel, het voorstel van vrijdag 19 januari. Dat voorstel moest worden ingebouwd in het akkoord van 16 januari, dat dan weer gebaseerd was op de voorstellen van 10 januari... Wie dan wel nog precies begreep waar men precies aan toe was, had nogal wat bezwaren tegen de volharding van Martens om altijd weer met nieuwe voorstellen voor de dag te komen. Uit gesprekken in de wandelgangen kwam vaak de klacht naar boven dat Martens beter had afgehaakt, in plaats van zijn partij te verplichten nu dwars te liggen. Het ging vooral tegen het verlengen van de overgangsgewestvorming tot 1984: men wilde voor eind 1982 iets voor Brussel. De partijraad die tot na middernacht duurde eindigde in feite onbeslist: officieel werd « ja » gezegd, maar het partijbureau of het partijbestuur kreeg het laatste woord om te zeggen of men nu al dan niet nog eerst een partijcongres zou bijeenroepen om een oordeel te vellen over de voorstellen van Martens. Na de bijeenkomst van de partijraad, stelde voorzitter Tindemans dat bij de besprekingen tussen de coalitiepartners nog vijf punten ter sprake zouden komen: de waterverdragen, het definitief financieringssysteem voor de deelgebieden, de waarborgen voor de Vlamingen in Brussel, de grenzen van de deelgebieden en de financiering van de persoonsgebonden zaken. Tindemans verklaarde uitdrukkelijk dat hij die punten ter sprake zou brengen in akkoord met

SP-voorzitter Van Miert. Dat deed vragen rijzen rond het jawoord dat de SP 's morgens had gegeven en die twijfel werd nog versterkt toen SP-minister Claes dinsdagmorgen aan de eerste minister een brief kwam overhandigen, waarin het ja van de SP formeel werd bevestigd. Een over en weer geloop dat aanleiding gaf tot heel wat misverstanden (32). De CVP liet dus op zich wachten en intussen was het al dinsdag geworden, de dag waarop Vanden Boeynants en Cools een klare en duidelijke situatie wilden. Eerstgenoemde had intussen laten blijken dat hij zonder enig enthousiasme mee zou opstappen: « Ce ne sera pas dans l'enthousiasme que nous le défendrons, mais avec le sentiment que c'est la seule solution possible » (33).

Na veel vergaderen en veel over en weer geloop, zou de CVP uiteindelijk ook ja zeggen, weliswaar met sterk voorbehoud. Zo eiste de CVP o.m.:

- dat er geen parallelisme zou zijn tussen de afwikkeling van de staats-hervorming en de versoberingswet;
- dat het definitieve financieringssysteem voor de deelgebieden moest gebaseerd zijn op eigen fiscaliteit;
- dat nog voor de komende gemeenteraadsverkiezingen van eind 1982 wettelijke waarborgen werden gevonden voor de Vlamingen in Brussel, onder meer op het gemeentelijk vlak.

Het feit dat de afgeslankte gewestvorming zou duren tot 1984 werd blijkbaar aanvaard, maar men stelde wel dat nog tijdens deze legislatuur werk zou worden gemaakt van de definitieve staats-hervorming. Binnen de CVP-top zou de eerste minister voor zijn voorstel nogal wat steun gekregen hebben van de vertegenwoordigers van wat men gewoonlijk « de standen » noemt, met name het ACW, de Boerenbond en het NCMV, die van geen crisis met verkiezingen wilden weten.

Met het jawoord van de CVP op zak kon Martens I zijn kabinet omvormen tot Martens II. Het werd een CVP/PSC-SP/PS kabinet dat zoals gezegd niet meer beschikte over de vereiste meerderheid om de gewestvorming op eigen krachten door het parlement te laten goedkeuren. De drie FDF-ministers werden vervangen door de Franstalige socialisten Baudson en De Groeve, terwijl mevrouw Goor van de PSC als minister, voorzitter werd van de Brusselse Gewestregering. Haar partijgenoot Maystadt kreeg bij zijn staatssecretariaat van het Waalse Gewest ook de

(32) *De Morgen*, 23 januari 1980: « Nacht van de CVP: het gewilde misverstand ».

(33) *Dimanche Presse*, 20 januari 1980.

bevoegdheid voor de « gezondmaking van de verlaten industriële oorden », dit ten nadele van zijn Waalse collega Anselme van de PS. Een ander PSC minister, Gramme, die al minister was van Binnenlandse Zaken en van de Hervorming van de Instellingen, kreeg er nu ook nog het Wetenschapsbeleid bij. De PSC haalde manifest de grootste winst uit het vertrek van het FDF.

Parallelisme

In de twintig bladzijden lange regeringsmededeling van het nieuwe kabinet werd het woord « parallelisme » niet gebruikt, toch wenste de regering « dat zowel de programmawet als de ontwerpen van Gewest- en Gemeenschapswetten op korte termijn en met gelijke tred worden afgehandeld ». Voor de fractieleider van de CVP in de Kamer, Karel Blanckaert, kon er van parallelisme geen sprake zijn: « Onderscheiden materies, zoals de staats Hervorming en de programmawet aan elkaar binden is voor eerst het parlementair immobilisme zelf organiseren, de parlementaire creativiteit uithollen en het normale werk van de Kamer onmogelijk maken... Alles samen koppelen wordt door ons uit zuiver parlementaire fierheid verworpen ». Zijn Franstalige socialistische collega Brouhon stelde even duidelijk dat de programmawet en de staats Hervorming wel samen zouden worden afgewerkt: « Pour nous parlementaires socialistes, la discussion de la loi programme à la Chambre, avec toute l'importance que nous y attachons, sera exactement réalisée au même rythme que se dérouleront les débats relatifs au projet sur la régionalisation au Sénat ». Het wantrouwen was met andere woorden ingebouwd. Toch kreeg Martens II het vertrouwen met 119 stemmen tegen 52 neen en 8 onthoudingen. « A quand la prochaine crise ? », zo vroeg het Brusselse weekblad *Spécial* op 1 februari. Niet ten onrechte want al gauw zou blijken dat *La Cité* gelijk had toen het schreef dat geen enkel probleem fundamenteel was opgelost.

Hoofdstuk II. — Martens II wankelt...

Eind januari 1980 leek alles weer op goede banen. De staats Hervorming werd naar de Senaat toegespeeld en niet naar de Kamer, omdat de coalitie in de Senaat over de vereiste meerderheid beschikte. De Kamerleden zouden zich bezighouden met de programmawet of versoberingswet, daarvoor had men immers maar een gewone meerderheid nodig. De politieke aandacht werd nochtans van meetaf toegespitst op de Senaatscommissie die de overgangsgewestvorming moest onderzoeken. Van meetaf bleek duidelijk dat vooral de CVP-commissieleden de regeringsontwerpen

zeer grondig zouden bestuderen. Pas op 19 maart kon de bespreking van de overgangsgewestvorming in de openbare vergadering van de Senaat beginnen. De optimisten meenden dat één week wel voldoende zou zijn, hooguit twee voor beide ontwerpen samen. De overgangsgewestvorming was inderdaad verspreid over twee ontwerpen : één daarvan kon het stellen met een normale meerderheid, maar het andere vereiste een dubbele meerderheid.

De eerste dag van de besprekingen in de openbare vergadering werd vrijwel uitsluitend in beslag genomen door de vraag tot welke taalgroep PVV-senator mevrouw Bernaerts nu wel behoorde. Ze werd immers « toevallig » verkozen als « Vlaamse » senator in een « Franstalig arrondissement », maar in de Franstalige Cultuurraad werd zij geweigerd, terwijl de Nederlandse Cultuurraad bij het standpunt bleef dat ze in de Franse raad thuis hoorde. Met het oog op het vastleggen van de meerderheid in beide taalgroepen, was deze discussie dus niet helemaal zinloos, ook al werd er een hele dag aan gepend. Precies diezelfde woensdag 19 maart begon de Kamer met de bespreking van de versoberingswet en dat in een opvallend lusteloze en onverschillige sfeer. De voltallige PS-fractie was ingeschreven op de sprekerslijst : zodoende kon men de gelijktijdige vooruitgang van de besprekingen in Kamer en Senaat goed volgen. In de Senaat schoot het werk alvast niet op : aan het einde van de eerste week had men 3 van de 69 artikelen van de bijzondere Gewest- en Gemeenschapswet afgehandeld. Bij de stemming over artikel 1, waarin de drieledige gewestvorming « bij overgangsmaatregel » wordt vastgesteld, geraakte de regering met de hakken over de sloot, dank zij de steun van de Franstalige oppositie.

Uitstel.

De sceptici voelden meteen dat ze gelijk zouden krijgen : het wantrouwen dat bij de totstandkoming van Martens II zo zwaar had doorgewogen, was niet van aard om een normaal politiek samenleven binnen de coalitie mogelijk te maken. Daarbij kwam nog dat de Senatoren geacht werden iets goed te keuren waarvan men geredelijk kon aannemen dat het uiteindelijk niet door de Kamer zou geraken, ook al bleef de eerste minister geloven in een heruitgave van wat bij de grondwetsherziening van 1970 was gebeurd, toen de liberalen vanuit de oppositie voor een wisselmeerderheid zorgden. De Parti Réformateur Libéral (PRL) deed wel een aanbod, maar stelde daarbij zoveel voorwaarden dat het aanbod niet ernstig werd genomen.

Dinsdag 25 maart waren de Senatoren aan artikel 5 toe van de bijzondere Gewest- en Gemeenschapswet. Dat artikel voorzag dat de FDF-

parlementsleden Clerfayt en Mathieu, beide uit het Vlaamse randgebied rond Brussel nu al zitting zouden hebben in de Brusselse Gewestraad. De CVP-senaatsfractie vroeg de bespreking van artikel 5 uit te stellen tot eerste minister Martens uit Spanje was teruggekeerd, waar hij een officieel bezoek bracht. Het ging duidelijk niet om technische problemen, er was politieke herrie. Op de regeringsbanken zaten immers op dat ogenblik negen regeringsleden, onder wie de twee ministers voor de Hervorming van de Instellingen. Geen van hen drong aan op voortzetting van het debat. De premier kwam dan maar haastig terug uit Madrid, zodat hij woensdagmiddag weer in de Senaat was. Op het middaguur had hij een langdurige ontmoeting met de CVP-fractie van de Senaat, waar hij nogmaals stelde dat de regering zou zorgen voor waarborgen ten gunste van de Vlamingen in Brussel. Bij geheime stemming binnen de fractie zegden toen 39 leden akkoord te gaan met artikel 5, terwijl 7 leden neen zegden en 3 zich onthielden. Drie fractieleden waren afwezig. De CVP-senatoren uit Brussel en omgeving bleven bij hun afwijzende houding. Niettegenstaande deze negatieve stemming — 7 neen stemmen was te veel om er door te geraken in de openbare vergadering — gaven de woordvoerders van de fractie en de eerste minister na de bijeenkomst een zeer optimistische indruk over het verdere verloop van de gebeurtenissen.

De openbare vergadering begon 's middags niet met artikel 5, maar met het nogal sensatieverwekkend ontslag van PRL-senator Perin : hij stelde niet meer te geloven in de Belgische Staat en er dus ook geen parlementair vertegenwoordiger te kunnen van zijn. Toen artikel 5 na veel over en weer geloop omdat men eerst de vervanger van Perin moest introduceren, toch aan bod kwam, werd een verklaring verwacht van de eerste minister, maar die kwam er niet. De CVP-fractie stelde ook geen vragen, wat uiteraard reactie uitlokte bij de oppositie die zich afvroeg waarom de CVP-senatoren daags voordien niet wilden praten over artikel 5 en waarom men nu zweeg, nu de eerste minister alle gewenste uitleg kon geven. Bij de stemming haalde het artikel net één stem te kort : 5 CVP-senatoren hadden zich onthouden en 4 stemden tegen (34). Artikel 5 was dus verworpen. Meteen werden in de Kamer de besprekingen over de versoberingswet ook stilgelegd. De regering had daar overigens nog geen uitsluitsel kunnen geven aangaande amendementen bij die versoberingswet, die waren ingediend door leden van de meerderheid. Men zat vast, maar Martens week niet. Met maar één stem tekort zou men wel een uitweg vinden : artikel 5 werd naar een tweede lezing verwezen en intussen zou men de rest van het ontwerp afhandelen.

(34) Stemden tegen : Staels, D'Hondt, De Bondt, De Meyer. Onthoudingen kwamen van de Serrano, Lindemans, De Kerpel, Panneels en Storme.

Het werden weer dagen van zenuwachtig her en der geloop met tegenstrijdige verklaringen, maar toch zag het er naar uit dat Martens de eerste verjaardag van zijn kabinet (begin april) zou kunnen vieren. Men kwam immers binnen de meerderheid tot een zoveelste pakket met enerzijds regeringsamendementen op de versoberingswet en anderzijds een verklaring van de regering in verband met de staats hervorming. Daarin werd formeel beloofd dat het volgende parlement grondwetgevende bevoegdheid zou hebben: voor Brussel kwam er een formele belofte inzake de waarborgen vóór 1982. Een belofte, van waarborgen « hier en nu » was geen sprake. « Martens wil met beloften CVP-senatoren inpalm », zo titelde *De Standaard* op 1 april.

« Ja, ik kom er door. »

« Ja, ik haal het », zo reageerde Martens (35). De premier herinnerde er aan « dat meer dan tachtig procent van de CVP-senatoren zich naamloos en buiten alle tactiek om (hadden uitgesproken) voor het ontwerp 261. Dat is de ware toestand ». Steeds volgens Martens zou het « voor sommige oppositieleden (in de Kamer) moeilijk zijn om de gewestvorming te saboteren ». De premier hoopte duidelijk nog altijd op wisselmeerderheden in de Kamer, maar intussen moest hij het reeds verworpen artikel 5 nog door de Senaat loodsen, waar hij officieel wel over de nodige meerderheid beschikte.

In een korte verklaring bij het begin van de ochtendzitting van 2 april herhaalde de eerste minister dat de regering « in elk geval voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1982 waarborgen voor de Brusselse Vlamingen zou inbouwen in het raam van een globale oplossing van de staats hervorming ». Een belofte die op applaus werd onthaald, ook op de CVP-banken. Na de premier kwamen, zoals was afgesproken tussen de meerderheidspartijen de fractieleiders van de meerderheidspartijen aan het woord. De verklaring van PS-fractieleider Delmotte, die stelde dat de Franstalige socialisten zeer gehecht bleven « au respect de toutes les minorités de ce pays. Nous serons donc heureux de voir confirmer leurs droits dans la phase définitive de la réforme de l'Etat, qui implique un accord global. En effet, conforter les uns sans apaiser les autres serait pour nous inacceptable ». De fractieleiders van de CVP en de SP, die nadien aan het woord kwamen, gingen aan de verklaringen van Delmotte voorbij, maar toen vroeg senator Leo Lindemans van de CVP (Brussel) het woord: hij kondigde aan dat hij voortaan « neen » zou stemmen uit protest tegen wat hij noemde de « beledigende » uitlatingen van Delmotte. Lindemans

(35) Vraaggesprek in *Knack*, 2 april 1980.

nam het niet dat Delmotte de Vlamingen Brussel gelijkgesteld had met « een » minderheid. Het was meteen duidelijk dat artikel 5 ook in de tweede lezing er niet zou doorgeraken.

In hoever de verklaring van Delmotte de doorslaggevende factor was in het gebeuren, is uiteraard moeilijk te achterhalen. Wel is het manifest dat Delmotte iets te duidelijk had gesproken. De opvallende aanwezigheid in het halfroond van de Senaat van de zieke CVP-senator Van Herreweghe met een brede sjaal rond hals en mond, zou niet veel helpen. De ochtendvergadering liep in de grootste verwarring ten einde. De opposanten bij de CVP werden veel gevraagde figuren : niet alleen in de wandelgangen, maar zelfs in het halfroond werden ze om de haverklap door een collega aangesproken, duidelijk om hen tot betere gevoelens te brengen. Vooral de ACV-vertegenwoordigers binnen de CVP deden daarbij hun best om overtuigend te zijn. Van zijn kant probeerde Martens naar verluidt op het middaguur Lindemans nog te verzoenen met Delmotte. Er werden allerlei uitwegen gesuggereerd, bijvoorbeeld dat Delmotte na de middag in de openbare vergadering een soort rechtzetting zou geven, maar daarvan wilde de PS-fractie niet weten. Ook zou het FDF gevraagd zijn zich welwillend te tonen. Om 14 uur was het in de Senaat de sfeer van de grote dagen. Op de voor hen voorbehouden tribune bemerkte men tientallen volksvertegenwoordigers, dicht opeen. De PS-fractie en de CVP-senatoren lieten op zich wachten : alleen bij de PSC was van zenuwachtigheid niet veel sprake. Rond half vier pas trokken de fractieleiders van de vier meerderheidspartijen zich andermaal terug. Bij de CVP bleef de stemming negatief. Intussen liepen de aanwezige regeringsleden, onder wie Martens, over en weer, niet goed wetende wat en hoe.

Even voor vier uur ging dan toch de bel voor de stemming over artikel vijf. Op vraag van het FDF, daarin gesteund door CVP-senator mevrouw Staels, werd de stemming over het artikel gesplitst per alinea. Zodoende werd het eerste deel van het artikel waarin de samenstelling van de Waalse Gewestraad werd beschreven, zonder moeite goedgekeurd. Bij de tweede alinea over de Brusselse Gewestraad werden paragraaf 1 en 2 dank zij de stemmen van het FDF goedgekeurd, maar bij alinea 3 liep het mis op de CVP-banken. Zeven senatoren stemden tegen en er was één onthouding. Bij de stemming over het volledig artikel werd deze negatieve houding bevestigd : 117 ja, 61 neen en 2 onthouden, dat was 5 stemmen tekort voor de vereiste 2/3 meerderheid. Bij de CVP waren er zes neen-stemmen, vooral uit Brussel en omgeving : Lindemans, De Kerpel, De Bondt, De Meyer, Dhondt en Staels. Hun partijgenoten Storme en Panneels hadden zich onthouden. Het was 16.10 uur, woensdag 2 april 1980. De eerste minister vroeg meteen de schorsing van de bespreking van het ontwerp « sine die » ; in de wandelgangen hoorde men al moge-

lijkheden om er uit te geraken, zo zou men bijvoorbeeld artikel 5 als een afzonderlijk wetsontwerp kunnen indienen. Niettegenstaande de eerste minister in de voormiddag de goedkeuring van artikel 5, dat nu al een tweede keer was verworpen, als een vertrouwensvotum had aangekondigd, was er toch geen sprake van ontslag. Wel werd de Koning, die met vakantie in Spanje was, gevraagd terug te keren. Tot zolang zou men noodgedwongen in het ongewisse moeten blijven over het verdere verloop van de gebeurtenissen, meer bepaald over het voortbestaan van het kabinet-Martens, dat nu op één dag na net één jaar oud was en al aan zijn tweede val toe was. Officieus hoorde men wel zeggen dat het Staatshoofd wellicht het ontslag van het kabinet zou weigeren.

PS-fractie leider Delmotte liet van zijn kant intussen weten in een verklaring aan het persbureau *Belga* dat hij alvast bereid was de door hem gebruikte term « minderheid » te motiveren, maar, zo voegde hij er aan toe, niemand heeft enige uitleg gevraagd. Wel was het voor hem duidelijk uit de cijfers dat de Vlamingen in Brussel inderdaad een minderheid waren, maar dat « hun rechten verschillend zijn van die van andere minderheden ».

Terloops : de stemming in de Senaat was de eerste concrete toepassing van de zgn. grendelgrondwet van 1970 : de grendel werkte hierbij wel in het nadeel van de Franstaligen.

Een jaar regering Martens.

Precies op de eerste verjaardag van zijn regering, intussen toch grondig gewijzigd in haar samenstelling na het vertrek van het FDF, diende de eerste minister het ontslag van zijn kabinet aan te bieden aan de Koning. Zoals verwacht, hield de Koning zijn antwoord in beraad.

Aan Franstalige kant, PSC en PS stond men duidelijk op één lijn : op initiatief van de voorzitters van die twee partijen werden de andere Franstalige partijen uitgenodigd voor een gezamenlijk overleg, dat al op vrijdag 4 april plaats had, weliswaar zonder tastbare resultaten. Aan Vlaamse kant ging het tussen de twee meerderheidspartijen duidelijk minder vlot : de Vlaamse socialisten verweten de christendemocraten « grote dubbelzinnigheid », terwijl de CVP haar vertrouwen bevestigde in de CVP-regeringsleden, maar ook in de CVP-senaatsfractie.

Martens zelf zou trachten een oplossing te vinden binnen de meerderheidspartijen. Volgens de mededeling van het Paleis moest dit « op korte termijn » gebeuren, wat algemeen werd vertaald als « enkele dagen na Pasen ». Na weer veel vergaderen en overleg, was er inderdaad woensdagmiddag 9 april al één definitief punt : de Koning had het ontslag van het kabinet-Martens aanvaard. Uit talrijke gesprekken had Martens moeten

besluiten dat zelfs het minimale vertrouwen ontbrak om met dezelfde partners opnieuw rond de onderhandelingstafel te gaan zitten. Niemand wenste nochtans nieuwe verkiezingen, dus moest men naar andere uitwegen zoeken : een herschikt christendemocratisch-socialistisch kabinet met een minimumprogramma, een christendemocratisch minderheidskabinet of een regering van nationale eenheid, een regering met de drie traditionele politieke families. Het moest in ieder geval snel gaan : parlamentsverkiezingen vóór de grote vakantie, waren alleen mogelijk als nog vóór begin mei het parlement werd ontbonden. PVV-voorzitter De Clercq liet weten dat voor de Vlaamse liberalen het nieuwe kabinet zich prioritair zou moeten bezig houden met de economische, financiële en sociale problemen. En in het CVP-ledenblad *Zeg* van 11 april kon men lezen : « De overgrote meerderheid van de CVP-leden vraagt vandaag geen staats hervorming. Onze mensen liggen niet wakker van een hertekening van de staatsstructuren. Zij wensen dat de regering zich bezig houdt met de economische toestand en met het redden van de frank ». De Volksunie drong van haar kant aan op een Vlaams crisisberaad, wat ruim een jaar later schuchter op gang zou komen binnen de Vlaamse Raad. De Franstalige partijen pleegden intussen regelmatig samen overleg ; overeengekomen werd dat geen van hen in een regering zou gaan als die niet op korte termijn de gewestvorming zou realiseren. Volgens PS-voorzitter Cools, zou men bijvoorbeeld een regering op de been kunnen brengen, desnoods met de liberalen er bij, die alleen maar de gewestvorming tot stand zou brengen om dan naar verkiezingen te gaan (36).

Willy Claes, informateur.

Zaterdag 12 april kreeg de Vlaamse socialist Claes andermaal de opdracht na te gaan hoe een regering snel kon worden gevormd die de economische, sociale en budgettaire problemen aankon (37). De nieuwe regering moest wel over voldoende meerderheid beschikken, aldus steeds de mededeling van het Koninklijk Paleis, om de staats hervorming te realiseren. Het zou dus een regering worden, ruimer dan het kabinet van christendemocraten en socialisten ; voor de christendemocraten mocht het mét de liberalen, dat was bekend, terwijl Cools zijn veto tegen de liberalen had laten vallen. SP-senator Wijninckx verklaarde van zijn kant dat niemand mocht worden uitgesloten (38). De liberalen waren dus de

(36) Verklaring van Cools tijdens een toespraak in Barvaux, *Le Soir*, 14 april 1980.

(37) Bij de vorming van het eerste kabinet Martens, na de verkiezingen van december 1978 was hij eerst informateur en nadien samen met Nothomb (PSC) bemiddelaar.

(38) *De Morgen*, 14 april 1980.

gevraagde partij. PVV-voorzitter De Clercq herinnerde er nogmaals aan dat voor zijn partij de strijd tegen de crisis prioriteit had : « Wanneer we daarover onder de drie nationale partijen, zo hoop ik, een consensus kunnen bereiken, met het oog op een doeltreffend beleid, dan zijn we bereid te praten over die staats hervorming » (39). Steeds volgens De Clercq zou de regering proberen overeenstemming te bereiken over de krachtlijnen van de staats hervorming, en vanuit de krachtlijnen zou men dan de uitvoering van de staats hervorming toevertrouwen aan het parlement (40). Zijn Franstalige collega van de PRL, Jean Gol vond evenzeer dat de sociale, economische en financiële problemen eerst moesten worden aangepakt, maar even prioritair was voor hem de gewestvorming.

Na zijn eerste weekeinde « informateur » kon Claes volgende samenvatting geven van de toestand :

- een driedelig kabinet was niet uitgesloten, ook al was er bij de Vlaamse socialisten nog voorbehoud voor het liberaal sociaal economisch programma ;
- de Franstaligen bleven de gewestvorming koppelen aan het sociaal-economisch programma, terwijl de CVP van zulke koppeling niet wilde weten, daarin alvast gesteund door de PVV.

Intussen was het wel opvallend dat de PSC van Vanden Boeynants zich losweekte uit het Franstalige front : meer en meer werd stelling genomen zonder te wachten op de andere Franstalige partijen. Voor de informateur kwam het er blijkbaar vooral op aan de juiste procedure te vinden om iedereen rond de tafel te brengen. En dat zou dan wel met de liberalen zijn, ook al dachten sommigen bij de PS nog aan een uitbreiding naar het FDF toe. Op 17 april 's avonds kon de informateur aan de Koning medelen dat de weg vrij was voor een formateur, die kon gaan praten met de twee socialistische, twee christendemocratische en de twee liberale partijen, een zespartijenoverleg dus met de drie traditionele politieke families. In een eerste periode, die een dag of vijf zou duren, kon men een algemene discussie houden. Dat gesprek zou dan in een tweede etappe worden uitgediept.

Dat zou dan weer op twee vlakken gebeuren en vooral gelijktijdig moeten zijn voor het sociaal-economische en de staats hervorming. Die gelijktijdigheid maakte het de opposanten bij de PVV, — naar verluidt vooral geleid door o.m. oud-partijvoorzitter Grootjans —, gemakkelijk om te stellen dat de partij, die electoraal gunstig lag, niets of weinig te ver-

(39) Radiomagazine Actueel, uitzending 15 april, 19 uur.

(40) Zie o.m. *Le Soir*, 15 april, en *Knaack*, 16 april 1980.

wachten had van regeringsdeelname. De liberalen werden geacht hun antwoord te bezorgen aan de informateur ten laatste om 17 uur, maar het werd ruim half zeven vooraleer de twee liberale partijvoorzitters bij de informateur arriveerden met het ja van hun partijen. PRL-voorzitter Gol was inderdaad naar het hoofdkwartier van de Vlaamse liberalen gekomen, toen bleek dat het gesprek daar zeer moeilijk verliep.

In de vroege namiddag van vrijdag 18 april werd zoals algemeen verwacht, Wilfried Martens belast met de vorming van een nieuw kabinet. Hij zou vanaf de volgende maandag, 21 april besprekingen beginnen met de zes partijen die de informateur voor hem had weten te overtuigen van de noodzaak om het samen te proberen. Het zou een regering van nationale eenheid worden met zes partijen maar met de drie traditionele politieke families. Als uiterste datum om met de onderhandelingen rond te zijn werd 9 mei voorop gesteld, zoniet werden het verkiezingen.

Naar een drieledig kabinet met zes partijen.

Men kan zeker niet zeggen dat de toekomstige partners met groot enthousiasme aan hun besprekingen zijn begonnen. Bij de liberalen waren de Franstaligen weliswaar vóór, maar bij de Vlaamse liberalen was er veel tegenstand. De tegenstand kwam, zoals reeds aangeduid, vooral uit Antwerpen, terwijl ook de PVV-Jongeren bijzonder argwanend waren. Voor de Vlaamse socialisten was, naar het zeggen van Willy Claes, de vorming van een zesledig kabinet « geen hartverheffend spektakel ». De CVP slikte maar schoorvoetend de PS-eis om herstel- of versoberingswet en gewestvorming gelijktijdig te realiseren (41). En de voorzitter van de Fransstalige socialisten ging naar eigen zeggen « met lood in de schoenen naar de onderhandelingen ».

Aan zijn onderhandelaars (42) die vanaf maandagmorgen 10 uur rondformateur Martens gingen zitten in de Lambermontstraat, gaf Martens een nota over de sociaal-economische toestand en een document in verband met de staats hervorming (43). In dat laatste document stelde de formateur zijn partners vooral vragen, o.m. inzake de samenstelling van de gewestraden, de deelregeringen, de bevoegdheden van de gewesten, de financiële middelen, de conflictenregeling, enz. Uit de antwoorden die de

(41) O.m. tegen die gelijktijdige behandeling werd zondag 20 april in Gent geminifesterd door het Egmontcomité. De betoging kreeg een opvallend gunstige weerklank in de Vlaamse pers.

(42) Behalve Martens en zijn kabinetschefs Dehaene en Van Ypersele waren de hoofdonderhandelaars Vanden Boeynants en Califice (PSC), Gol en Henrion (PRL), Cools en Spitaels (PS), Tindemans en Chabert (CVP), Van Miert en Claes (SP) en De Clercq en Vanderpoorten (PVV).

(43) Zie o.m. *De Standaard*, 22 april, blz. 2.

formateur de volgende ochtend kreeg, bleek dat iedereen gewoon op zijn standpunt bleef en dat die standpunten dus ook even ver uiteen bleven. « Aux mêmes questions, les mêmes réponses », zo schreef Méan in *La Cité* van 23 april. Zo te zien had de formateur niet veel kansen op slagen: « Le formateur doit donc tenter le compromis de l'impossible si ce n'est l'impossible compromis », zo concludeerde Méan zijn overzicht van de politieke toestand.

De onderhandelingen verliepen zo parallel mogelijk: zo werd dinsdag vrijwel de ganse dag gepraat over het sociaal-economische, maar 's avonds begon men meteen aan de staatshervorming. Op dat vlak ging Martens uit van de stelling dat men een oplossing kon bereiken voor Vlaanderen en Wallonië, terwijl men over Brussel nog zou praten: de idee dat Brussel een eigen oplossing vereiste, aangepast aan het probleem Brussel als dusdanig was tot nu toe politiek onhaalbaar verklaard. Nu kon het plots wel. De formateur beklemtoonde wel dat men in ieder geval een oplossing zou moeten vinden voor Brussel ten laatste vóór de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1982. Het feit dat PS en PSC bij dit voorstel niet meteen de onderhandelingen verlieten, was voor Martens onbetwistbaar een winstpunt. De breuk in het Franstalige front was nu wel definitief ook al stelden Vanden Boeynants en Cools dat het status quo voor Brussel ook gold voor de Vlaamse rand rond de hoofdstad. Die stelling werd dan weer door de Vlaamse onderhandelaars betwist, maar die tegengestelde interpretaties op een toch politiek zeer gevaarlijk punt konden niet beletten dat de onderhandelaars aan het einde van de eerste week van algemene besprekingen, de formateur de mogelijkheid gaven om te beginnen aan een tweede ronde, voor een meer gedetailleerd gesprek. Eerst hadden de onderhandelaars toch nog een nachtmarathon nodig, van vrijdag op zaterdag, tijdens welke Vanden Boeynants en Cools, naar hun zeggen, tot drie keer toe gevraagd hebben of de grenzen van Brussel ook als overgangsmaatregel waren vastgelegd, voorlopig waren. Volgens beide partijvoorzitters werd daarop duidelijk « ja » geantwoord. Vanden Boeynants kondigde trouwens aan dat hij tijdens de tweede ronde ook de Voer zou ter sprake brengen (44). Precies die dubbelzinnigheid in verband met Brussel lokte bij de CVP nogal wat reacties uit (45). De liberalen bleken

(44) *Le Soir*, 29 april 1980: « Personne n'échappera à ce problème », zo verklaarde VANDEN BOEYNANTS aan dit blad.

(45) Uit het voorstel van de formateur inzake Brussel dd. 26 april: « De hiernavolgende voorstellen handelen niet over de *Brusselse problematiek*. Ik stel echter voor niet te wachten met hun realisatie tot een oplossing wordt gevonden voor de *Brusselse problematiek*. In een eerste etappe zullen de bestaande regelingen voor Brussel op alle niveaus behouden worden, in afwachting dat de Regering oplossingen voor het geheel van de *Brusselse problemen* zal hebben uitgewerkt en aan het Parlement voorgelegd. »

na één week onderhandelen vrij tevreden : er waren immers voorstellen voor een verlaging van de belastingdruk en een afremming van de staatsuitgaven.

Terwijl Martens als eerste minister in Luxemburg nog een Europese top moest bijwonen, vergaderden de kandidaat-regeringspartijen om zich te beraden over de stand van zaken. Het resultaat van dat beraad was een oranje knipperlicht. Vooral de kwestie Brussel woog zwaar op de onderhandelings sfeer. PS-voorzitter Cools had een brief gestuurd aan de formateur, waarin hij vroeg of het gesprek over Brussel nog in het najaar van 1980 zou beginnen. Dit impliceerde volgens Cools, dat de grenzen van de gewesten voorlopig bleven, dat de zes faciliteitengemeenten onder nationale voogdij bleven en dat het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde niet zou worden gesplitst. « Dans le même esprit, il doit être clair qu'aucune solution partielle et unilatérale aux problèmes bruxellois ne pourra intervenir. » Zo stelde Cools nog, daarin gevolgd door Vanden Boeynants en Gol. Uit mondelinge verklaringen van de formateur en van de Vlaamse onderhandelaars bleek het tegendeel. Blijkbaar hadden de Franstalige voorzitters woensdag 30 april toch voldoende waarborgen dat de voorgestelde gewestvorming voor Vlaanderen en Wallonië door het parlement zou geraken. Op een gezamenlijke persconferentie in de loop van de namiddag zegden zij de voorgestelde oplossing, — « une solution définitive inachevée », zo omschreef Gol het voorstel —, te aanvaarden „met dien verstande dat de meerderheidspartijen geen eenzijdige parlementaire initiatieven inzake Brussel zouden dulden. Zij stelden nogmaals dat het status quo ook voor de faciliteitengemeenten moest gelden. De persconferentie van de Franstalige voorzitters vlak voordat hij zelf de pers ontmoette, zat de formateur duidelijk dwars : hij onthield zich uitdrukkelijk van elk commentaar op hun verklaringen. De Franstalige voorzitters kregen voor al hun moeite geen positief klankbord in de Franstalige pers. *Le Soir* van 1 mei gaf toe dat de oplossing inderdaad voorlopig was, maar, zo vervolgde het blad, « c'est pure coquetterie de langage. On ne voit pas en effet, ce qui pourrait à l'avenir empêcher ce provisoire d'être définitif ».

Het probleem Brussel werd met andere woorden ontweken in een sfeer van grote dubbelzinnigheid. Nog moeilijker werden de gesprekken rond de formateur na 1 mei, toen men een antwoord moest geven op de vraag waar men het geld zou halen om de liberale eisen op het fiscale vlak te honoreren. Die discussie verliep des te moeilijker toen bleek dat het begrotingstekort dat officieel geraamd werd op 82 miljard intussen was opgelopen tot 130 of zelfs 140 miljard. Volgens liberale onderhandelaars kwam het daarbij tot een scherpe woordenwisseling tussen CVP-minister Chabert en de socialisten omdat eerstgenoemde de socialisten verweet de overeengekomen besparing van 2,2 procent niet na te leven. In de voor-

avond van die 2^e mei, kwamen de liberale voorzitters plots de wachtende pers opzoeken. Zij stelden uitdrukkelijk dat ze niet in een regering wilden gaan als er niet echt bezuinigd werd en dat in alle sectoren. Hun fiscaal programma zou 13 miljard kosten en het was, volgens de liberale voorzitters aan de andere kandidaat-regeringspartijen, die de liberalen hadden uitgenodigd, om te zeggen waar ze dat geld zouden vinden. Van één van de partijen, van de PSC was intussen uitgelekt met welke soort voorstellen zij op de liberale vragen wilden antwoorden : beperking van de veertiende maand kindergeld, beperking van de werkingstoelagen voor scholen en ziekenhuizen, publiciteit op de televisie, enz... Die voorstellen geraakten bekend omdat een PSC-kabinetslid ze had laten rondslingeren op het ministerie van Defensie waar de pers gastvrijheid genoot, dit is rechtover de ambtswoning van de eerste minister in de Lambermontstraat. Nadat de liberale voorzitters de formateur en hun gesprekspartners aan de overkant van de Lambermontstraat hadden gewaarschuwd via de pers, kwam ook de formateur zeggen dat het inderdaad niet vlot verliep. Men zocht nog 22 miljard extra besparingen. Na veel zoekwerk en urenlange besprekingen zou men die vinden en zelfs nog 0,5 miljard extra vinden : 3,5 miljard kwam van de bestrijding van de fiscale fraude, 6 miljard kwam uit verschuivingen naar indirecte belastingen en 13 miljard kwam van « bezuinigingen in alle sectoren ». Toen men na het bereiken van de overeenkomst in de nacht van 3 op 4 mei vragen stelde rond de concretisering van die cijfers kreeg niemand concrete antwoorden. Wel werd duidelijk gesteld dat besparingen in de sociale sector alleen mogelijk waren na overleg met de sociale partners. Intussen « kregen » de liberalen « hun decumul », « kregen » de christendemocraten « hun gezinsvriendelijke maatregelen » en « kregen » de socialisten « hun extra belasting op de zeer grote erfenissen » (erfenissen van meer dan 10 miljoen). De socialisten kregen ook een aanpassing van de financiële gunstregimes voor de gemengde intercommunales in de electriciteitssector. Op dat laatste punt, een onverwacht punt overigens, had SP-voorzitter Van Miert urenlang geageerd.

Nu men het in feite eens was over het sociaal-economische, bleef nog de staats hervorming. Ook al had men bij het begin van de onderhandelingen gezegd dat nu eerst en vooral werk moest worden gemaakt van het sociaal-economische, toch bleef de gewestvorming doorwegen. De besprekingen daarover liepen vrij snel uit : zondagnacht werd men het met veel moeite eens over het principe van de rechtstreekse verkiezingen van de deelparlementen en over de herziening van de Senaat. Over de andere knelpunten zouden de besprekingen aanslepen : maandag, dinsdag en zelfs woensdag. Men was toen al 7 mei en twee dagen later was de ultieme datum. Woensdagmorgen kregen de partijen van de formateur een voor-

stel inzake de financiële middelen voor de deelgebieden. Daarop moest men tegen 's middags 15 uur een antwoord geven. De tijd begon te dringen. Niet alleen moest de formateur, als eerste minister, de Koning nog vergezellen 's anderendaags naar de begrafenis van de Joegoslavische president Tito, er bleven nog enkele zeer moeilijke punten te bespreken, zoals de kernraketten, de fusie van Antwerpen, de uitbreiding van het Cultuurpact tot de persoonsgebonden zaken en zo meer. De socialistische vakbond ABVV had intussen negatief gereageerd op de financiële voorstellen van het formatieberaad, maar een door het FDF groots opgevatte betoging tegen de « financiële verstikking » van de hoofdstad werd een grote mislukking.

Toch liep alles nog opvallend snel en vlot, zodanig zelfs dat afgesproken werd om de partijcongressen op 15 mei bijeen te roepen. Op de avond van de vooropgestelde 9 mei zei formateur Martens over « de morele zekerheid » te beschikken dat hij een regering zou kunnen vormen. Ter illustratie van zijn zelfzekerheid kondigde hij aan dat hij de zondag daarop zou deelnemen aan de wekelijkse televisiedebatten op BRT en RTBF. Die debatten vielen uiteindelijk wel tussen nog maar eens twee lange onderhandelingen : de tweede lezing van het ontwerp-akkoord sleepte zaterdag 10 mei aan tot twee uur 's nachts en de onderhandelaars vonden mekaar dan ook zondagmiddag terug na het televisie-optreden van de formateur. Het werd geen tweede lezing, maar nieuwe onderhandelingen : knelpunten over de bevoegdheden van de deelgebieden en de financiering van die deelgebieden. Om nadien alle interpretatiemoeilijkheden te voorkomen, werden de politieke afspraken inzake de staatshervorming door de onderhandelaars in een vrij uitgewerkt schema van wetsontwerp neergeschreven. Zo voorkwam men dat de parlementsleden nadien nog zouden proberen iets fundamenteel te veranderen.

Niettegenstaande het Nationaal Bestuur van het Davidsfonds een oproep deed tot de Vlaamse partijcongressen om het akkoord inzake de staatshervorming indien niet af te wijzen, toch grondig aan te passen, toch werd het regeerakkoord door de zes partijen zonder al te grote moeilijkheden goedgekeurd (46). De terughoudendheid bij de socialistische partners was wel opvallend groot.

(46) De stemmingen op de congressen gaven volgend beeld :

CVP	800 ja	27 neen	23 onthoudingen
PSC	106 ja	4 neen	28 onthoudingen
SP	296 ja	76 neen	13 onthoudingen
PS	393 ja	189 neen	14 onthoudingen
PVV	575 ja	50 neen	0 onthoudingen
PRL	882 ja	14 neen	0 onthoudingen

« Rien n'est fini... tout commence mal », zo titelde *La Cité*. Het weekblad *Knack* reageerde wat positiever : « Weinig eer, weinig geweten, maar veel politieke wil ». Bij de PVV werd meteen een evaluatiecongres aangekondigd voor half oktober. Ook de socialisten zouden zo een evaluatiecongres houden. Op dat ogenblik zullen wel weinigen voorzien hebben dat het meteen ook afscheidscongressen zouden worden.

De partijen stemden dus in. Bleef nog de samenstelling van het nieuwe kabinet. Op het CVP-congres was andermaal gesteld dat de partij nu eindelijk Nationale Opvoeding moest krijgen. Ook Buitenlandse Zaken, waar de ontgoochelde Simonet niet meer wilde van weten omdat Cools hem links had laten liggen tijdens de onderhandelingen, was een fel geambieerd departement. De CVP kreeg uiteindelijk een adjunct-minister voor Nationale Opvoeding, Gaston Geens. De PS wist de niet-parlementair Moureaux, rechterhand van Cools tijdens de voorbije besprekingen, op Binnenlandse Zaken te krijgen. Naar men vertelt had Martens die portefeuille graag aan zijn kabinetschef Dehaene bezorgd. De discussie over de verdeling van de portefeuilles duurde twee dagen en twee nachten, maar uiteindelijk kon Martens de nieuwe rekeringsploeg, zijn derde ploeg al op amper één jaar tijd, aan de pers voorstellen op een overigens zonnige 15 mei, een zondagmiddag. De crisis had « amper », zoals de *Financieel Economische Tijd* schreef, anderhalve maand geduurd. De nieuwe regering zou « amper » de vakantiemaanden overleven.

Hoofdstuk III. — Martens III wordt Martens IV.

In de liberale krant *Het Laatste Nieuws* van 25 september werd een vraaggesprek gepubliceerd met PVV-voorzitter De Clercq. Wie tijdens de onderhandelingen voor Martens III enig scepticisme aan de dag had gelegd, kreeg via dit interview gelijk : de toen gemaakte afspraken waren veel te vaag om politiek haalbaar te zijn. De Clercq eiste snel drastische besparingen en een herstructurering van het kabinet, dat hij gebrek aan kordaatheid verweet. « Deze regering zal zich inderdaad moeten herpakken of het loopt helemaal verkeerd », aldus de voorzitter van de Vlaamse liberalen. Daags voordien waren De Clercq en Gol samen door de premier ontvangen. Ten laatste op 7 oktober, datum waarop de parlementaire werkzaamheden zouden worden hervat, wilden de liberalen de bezuinigingen zwart op wit zien staan ; tegelijkertijd moest werk gemaakt worden van de beloofde maatregelen ten gunste van de KMO's. Dat waren niet de enige politieke knelpunten voor het amper vier maanden oude kabinet Martens III. Er was immers ook nog het Vlaamse schooltje in Komen en de rakettenkwestie. Het nieuwe kabinet had intussen wel een

winstpunt kunnen scoren : in de overigens opvallend grote onverschilligheid van de publieke opinie, was tijdens de vakantiemaanden in het parlement, de gewestvorming voor Vlaanderen en Wallonië goedgekeurd.

Besparingen.

Zoals gezegd was tijdens het formatieberaad afgesproken dat men zou besparen, maar voor de besparingen in de sociale sector zou dat gebeuren in overleg met de sociale partners. In cijfers uitgedrukt draaide het in de sociale sector om 13,4 miljard nieuwe bijdragen en 15 miljard besparingen. Dat laatste bedrag vonden de liberalen alvast te laag, zodanig dat de besprekingen daarover in de schoot van het kabinet op 30 september vastliepen. Een gesprek met de sociale partners over de regeringsvoorstellen in de sociale sector dat voor die 30^e 's avonds was gepland, werd afgelast toen de sociale partners al geruime tijd in de Wetstraat 16 waren aangekomen.

De regering vond, zij het dan met veel moeite, wel een uitweg voor een ander knelpunt : de Vlaamse school in Komen. In ruil voor het voortbestaan van het schooltje, kreeg Wallonië de fel betwiste autoweg Pecq-Armentières. Die koppeling zou, binnen de CVP, vooral de ministers Chabert, als lid van het Kernkabinet waar de zaak beslist werd en De Backer als voorzitter van de Vlaamse deelregering zwaar worden aangekend. Intussen doken nog moeilijkheden op in de Schoolpactcommissie waar de socialisten het niet eens waren met een voorstel om 280 BTK'ers ter beschikking te stellen van katholieke internaten.

Om er uit te geraken zou men nog maar eens teruggrijpen naar het reeds zo vaak geprobeerde middel van het globaliseren. Met dat globaliseren, waarbij men uiteenlopende dossiers aan mekaar koppelt zodanig dat iedereen terzelfdertijd iets krijgt, had men in de voorbije jaren nog nooit succes gehad en toch greep men er weer naar terug. En ook nu zou het uiteindelijk mislopen. Op 2 oktober 's avonds noemde het CVP-partijbureau de oplossing voor Komen « een koehandel » en dat gebeurde in aanwezigheid van de eerste minister zelf. In het Kernkabinet was duidelijk geen akkoord mogelijk en dus werd de zaak doorgeschoven naar de Kabinetsraad van vrijdag 3 oktober. In een gesprek met *La Nouvelle Gazette* dat die 3^e oktober verscheen, stelde Martens zelf dat de vergadering van de Kabinetsraad beslissend zou zijn voor het overleven van zijn regering. Na de vergadering bracht Martens alvast « verslag uit bij de Koning », wat een vrij ongewoon gebeuren is en op politieke spanningen wijst. Te gelijker tijd worden trouwens de partijvoorzitters bij de eerste minister ontboden : voor 's middags 17 uur. Ook dat wees op politieke moeilijk-

heden. Martens had immers niet de gewoonte om de partijvoorzitters om de haverklap bijeen te roepen. Intussen geraakte via een verklaring van André Cools bekend dat de premier tijdens de Kabinetsraad een stemming had gehouden over de voorstellen in verband met de sociale sector. Normaal wordt in de Kabinetsraad beslist « bij consensus » ; bij stemming was duidelijk gebleken dat de liberale regeringsleden, Vlaamse en Franstalige alleen stonden in hun afwijzing van de voorstellen. Volgens Cools moesten de liberalen opstappen...

Het gesprek tussen Martens en de voorzitters loste niets op, ook al was men volgens CVP-voorzitter Tindemans dicht bij een oplossing. Maar de CVP-voorzitter zegde niet wie de oplossing had verhinderd of welke oplossing in zicht was. De kwestie werd weer doorgespeeld naar de Kabinetsraad die zaterdagmorgen opnieuw zou vergaderen om, naar het zeggen van de eerste minister « een beslissing te nemen ». De tijd begon te dringen : 's zondags hielden de Vlaamse socialistes immers een evaluatiecongres en de Vlaamse liberalen zouden dat twee weken later doen.

Honderdveertig dagen.

De Kabinetsraad van zaterdagmorgen duurde amper tien minuten : de liberale ministers bevestigden gewoon hun negatief antwoord van daags voordien. Volgens PVV-minister Vanderpoorten hadden de coalitiepartners niet eens willen praten over de liberale tegenvoorstellen.

Om 16 uur ging de eerste minister opnieuw naar de Koning, die het ontslag van het kabinet « in beraad » zou houden. Voor de socialistische partijvoorzitters Cools en Van Miert lag de schuld duidelijk bij de liberalen : volgens Van Miert voerden de liberalen een « symbolenstrijd » in de stijl van « gooi 30.000 tot 40.000 werklozen uit de werkloosheidsvergoeding », zonder bijvoorbeeld te willen horen van besparingen in de sector van landsverdediging. Cools stelde meteen niet meer te willen weten van het driedelig kabinet. CVP-voorzitter Tindemans wees niemand met de vinger, maar herhaalde nogmaals dat men tijdens het topperleg dicht bij een oplossing zat. De liberalen zagen alvast geen reden om uit het kabinet te gaan : ze vroegen gewoon de toepassing van het regeringsakkoord, zo stelden zij.

Voor Martens bleef een driedelig kabinet een goede formule, zij het dan een moeilijke. « De recente maanden hebben ook bewezen dat zij noodzakelijk kan zijn in welbepaalde omstandigheden... Ik denk dat het onbetwistbaar is dat het doorvoeren van de staats hervorming met de vereiste meerderheden en het goedkeuren van de begrotingswet voor 1980 met al de hervormingen die er in steken, het bewijs hebben geleverd dat een driepartijenregering ook als het een zeer moeilijke formule is, efficiënt

kan zijn. Wanneer het programma voldoende precies is, voldoende klaar, dan kan men de doorvoering en de verwezenlijking van dit programma afdwingen. Nu staan we voor problemen waarvoor het regeerakkoord niet zo precies was en we zijn dus vastgelopen op de interpretatie van het regeringsakkoord » (47).

Zondagvoormiddag 5 oktober kreeg Martens van de Koning de opdracht « een ultieme poging te ondernemen om na te gaan of de moeilijkheden die zijn gerezen in de regering kunnen worden opgelost ». Het ging er dus om te zien in welke mate de opvattingen van de liberale regeerspartners konden worden verzoend met die van de andere partners, socialisten en christendemocraten in verband met de besparingen in de sociale sector. Op het SP-congres, dat intussen was omgedoopt in een « informatiecongres », stelde Willy Claes dat de moeilijkheden met de liberalen om veel meer gingen dan om enkele miljarden. « De grote vraag is of men bereid is om de inkomensmatiging te spreiden over alle geledingen van de bevolking. » PSC en PS waren opvallend bitsig tegenover de liberalen, terwijl Tindemans alsmat herhaalde dat men tijdens het topperleg bij een akkoord was. Volgens *De Standaard* van 6 oktober lag de schuld voor het mislukken van dat topperleg bij de socialisten en meer bepaald bij Van Miert. « Op een bepaald ogenblik, aldus de krant, waren Gol, Vanden Boeynants en zelfs Cools zich aan het beijveren om een tekst op te stellen die tegemoet kwam aan de liberalen, maar Van Miert zou hebben aangestuurd op een breuk door plots de vergadering te verlaten. »

Diezelfde maandag 6 oktober begon Martens een nieuw topperleg : de partijvoorzitters met elk één minister. Daags voordien had hij de voorzitters al afzonderlijk ontvangen om te zien of een overleg binnen de drieledige meerderheid nog zin had. Tevens deed Martens een oproep tot « alle leden van de meerderheid om zich van nu af te onthouden van elke verklaring... ». Het moet gezegd worden dat de verklaringen mekaar in steeds sneller tempo opvolgden en dat de toon opvallend bitsig was.

Aan zijn gesprekspartners legde Martens een wat concreter uitgewerkt voorstel voor van zijn besparingsvoorstel, maar de cijfers bleven dezelfde : 15 miljard besparingen en 13,4 miljard nieuwe lasten. Het overleg mislukte : kort voor middernacht verlieten de liberalen samen de Lambertstraat. Ze beschuldigden de socialisten ervan het gesprek te doen mislukken door een voorstel te verwerpen « dat er in bestond de globale lasten die zouden voortspruiten uit een algemene regeling ten gunste van de kleine en middelgrote ondernemingen a rato van een goede 3 miljard te verminderen ». De socialisten wezen die beschuldiging van de hand ;

(47) Radiomagazine Actueel, uitzending 4 oktober, 19 uur.

ze hadden het voorstel niet verworpen, wel hadden ze gevraagd de financiële weerslag ervan te schrappen uit het hoofdstuk 'besparingen'. « Wij stuitten echter op het symbolisme van de liberale familie die wenste dat de 15 miljard besparingen overschreden zouden worden » (48). De christendemocraten gaven geen uitleg. Volgens Martens ging het enkel om een zaak van « politiek prestige ».

Martens III wordt Martens IV.

Na het mislukken van het overleg, accepteerde de Koning, zoals verwacht, het ontslag van de regering. Martens kreeg meteen de opdracht een nieuwe regering te vormen. Op eerste zicht zou dat vlug kunnen gaan, want volgens Van Miert konden de overblijvende coalitiepartners, socialisten en christendemocraten gewoon doorwerken op basis van het bestaande regeringsakkoord dat nog geen half jaar oud was. Dat akkoord zou worden aangevuld met de jongste voorstellen van Martens. « Brussel » was volgens de SP-voorzitter niet prioritair. Het FDF bood wel steun aan vanuit de oppositie om de gewestvorming voor Brussel te realiseren, maar dat zou dan wel moeten gebeuren volgens de FDF-plannen (49). Het aanbod werd zelfs niet in overweging genomen.

De hoop op een snelle afwikkeling van de crisis werd echter vlug de kop ingedrukt. « De CVP-PSC gekant tegen opvulregering van de socialisten », titelde *De Standaard* van 8 oktober. De christendemocraten wilden inderdaad eerst toch even praten en wezen er daarbij op dat de sociaal-economische en financiële omstandigheden op enkele maanden tijd grondig waren veranderd. Voor sommigen was dit een manoeuvre van de christendemocraten om de socialisten het vertrek van de liberalen te doen betalen (50). Woensdagmiddag 8 oktober : begin van de besprekingen in de Lambermontlaan (51). Martens had een sociaal-economisch herstelplan voorbereid van 16 bladzijden : grotendeels een heruitgave van zijn vroegere voorstellen, maar aangevuld met voorstellen voor een inkomensmatiging, verminderde lasten voor het bedrijfsleven en stimulering van de investeringen. De eerste uren van de besprekingen verliepen blijkbaar eerder vlot :

(48) *De Morgen*, 8 oktober 1980 : « De breuk van drie miljard ».

(49) *Le Soir*, 8 oktober 1980.

(50) *La Libre Belgique*, 8 oktober 1980 : « Ainsi a-t-on entendu émettre et approuver l'opinion, au sein du bureau CVP, que les socialistes auraient à payer aussi cher le départ des libéraux que les sociaux-chrétiens n'avaient dû le faire pour la révocation des ministres FDF en janvier dernier. »

(51) Behalve Martens en zijn beide kabinetcheefs, waren de onderhandelaars : voor de CVP : Tindemans, Chabert en Herman Van Rompuy (CEPESS directeur); voor de PSC : Vanden Boeynants met twee jonge parlementsleden Wathelet en Maystadt; voor de SP : Van Miert, Claes en Kamerfractie leider Tobback en voor de PS ten-slotte Cools, Spitaels en Moureaux.

er was zelfs sprake van partijcongressen in de komende dagen. Buiten de Lambermontstraat was er meer terughoudendheid : ABVV-secretaris-generaal Debunne vroeg zich af hoe men de vrije beroepen bij de matiging zou betrekken. Ook de Waalse christelijke vakbond CSC reageerde argwanend. Of het door die reacties was of iets anders, maar de sfeer rond de onderhandelingen werd tegen het einde van de eerste week duidelijk meer geladen. Er waren inderdaad zware knelpunten opgedoken : er waren bijkomende bezuinigingen nodig, er was de vennootschapsbelasting voor de gemengde intercommunales, de inkomensmatiging, de vermogensbelasting... Nu de gewestvorming voor Vlaanderen en Wallonië in wetteksten was omgezet, bleef het communautaire buiten beschouwing. Brussel leek opvallend veraf. Wel werd overeengekomen dat een parlementaire werkgroep zou worden opgericht die zou trachten oplossingen uit te werken, die dan door de regering in wetteksten zouden worden omgezet nog voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1982.

Woensdag 15 oktober. De sfeer rond de onderhandelingen is vrij somber maar toch weet de woordvoerder van de formateur te melden dat de besprekingen nog diezelfde woensdagavond zouden worden afgerond. Het sociaal-economisch herstelplan van Martens was nu al drie keer gewikt en gewogen, besproken, aangevuld en verbeterd. De oorspronkelijke 16 bladzijden waren er intussen 40 geworden. De besprekingen werden inderdaad afgerond, zij het dan na een nachtmarathon, die tot kwart voor vier donderdagmorgen zou duren. De laatste uren was men bijna te pletter gelopen op een onverwachte klip : de socialistische eis om de fiscale voordelen van de privésector in de gemengde intercommunales voor electriciteit « aan te passen » (52).

Het vierde regeerakkoord Martens werd nog diezelfde donderdagmiddag aan de pers voorgesteld, nog voor het parlement er weet van had. Opvallend daarbij was de grote belangstelling van de buitenlandse pers. Toen de binnenlandse pers vrij snel opmerkte dat in het akkoord nogal dikwijls werd gezegd dat men iets zou doen « na overleg », antwoordde Martens dat het overleg met de sociale partners « één van de essentiële elementen is van het plan, dat wil zeggen : de bereidheid, vooraleer een beslissing te nemen, om de sociale partners te consulteren en hen een aantal voorstellen voor te leggen. Maar het is even duidelijk beslist dat indien er geen akkoord kan worden bereikt over de voorstellen die wij zullen doen, soms in de vorm van wisselformules, dat dan de regering een beslissing zal

(52) Zie hierover *De Morgen*, 17 oktober 1980 : « Hoogspanning, maar geen kortsluiting in laatste nacht ».

nemen en één van de voorstellen zal aanhouden en dus werkelijk tot uitvoering zal overgaan » (53).

Martens IV.

Het was nu nog alleen wachten op de reactie van de partijcongressen, ook al zijn het niet de congressen die de vorming van kabinetten tegenhouden. Na de kortste onderhandelingsperiode sinds jaren, kregen de congressen wel het langste regeerakkoord te beoordelen dat ooit overeengekomen werd in België. Alleen de Franstalige christendemocraten van Vanden Boeynants, die overigens niet afliet met zijn kritiek op de liberalen, zegden vrij snel en zonder moeilijkheden ja voor Martens IV. Bij de Franstalige socialisten noteerde men een uitzonderlijk scherpe uitval van partijleider Cools tegen de socialistische vakbond. Cools was boos omdat de vakbond de inkomensmatiging verwierp nog voor men officieel wist met welk voorstel de onderhandelaars precies zouden uitpakken. De breuk tussen Cools en het ABVV zou enkele maanden later bijdragen tot het voortijdig weggaan van Cools als partijvoorzitter en zijn vervanging door Guy Spitaels, die overigens in eerste instantie die breuk probeerde te dichten. Maar het meest geladen congres, — niet zozeer voor wat betreft de vorming van het nieuw kabinet, maar wel inzake evolutie van de partij zelf —, was het CVP-congres te Gent. De uiteenzettingen over het ontwerp-regeerakkoord werden er vrij koel onthaald en beluisterd, maar het waren de verschillende afgevaardigden uit de afdelingen die vaak in scherpe bewoordingen ongewoon hard de CVP-regeringsleden en de CVP-top op de korrel namen, die voor de sensatie zorgden. Concreet was het vooral de kwestie van het Vlaamse schooltje in Komen dat verkeerd was overgekomen. Maar meer in het algemeen was er een manifest ongenoegen over de CVP-ministers, die te horen kregen dat ze wat meer aan de partij en aan het programma van de partij moesten gaan denken, dan aan hun portefeuille. « De ministers moeten weten dat zij namens ons in de regering zitten en dat zij daar niet voor zichzelf moeten vechten », zo stelde Eric Van Rompuy, voorzitter van de CVP-Jongeren, onder luid applaus van de zaal. Partijvoorzitter Tindemans waarschuwde de CVP-ministers dat nauwlettend zou worden toegekeken op hun doen en laten: « Wat ons nu ontbreekt is de bezieling van gezagsdragers die voor hun politieke overtuiging willen vechten, die er een stuk van hun leven van maken », aldus CVP-voorzitter Tindemans. Het congres werd niet zozeer een toetredingscongres maar een evaluatiecongres van het eigen doen en laten (54).

(53) Radiomagazine, Actueel, uitzending 16 oktober 1980, 19 uur.

(54) *De Standaard*, 21 oktober 1980: « Vanwaar die roep naar sterkere CVP-ministers ? ».

Met het schuchter ja van de vier coalitiepartners op zak (55), kon Martens zich nog maar eens gaan afzonderen met de voorzitters om de portefeuilles te verdelen. En ook dat werd een moeilijke zaak : men moest immers niet alleen ministers vinden, er waren ook de voorzittersposten van de diverse parlementen en voor het eerst ook manifest een aantal topbenoemingen in de administratie. Het zou nog twee dagen duren voordat men het eens werd. En zwaar discussiepunt bijvoorbeeld was de eis van Cools om « iets » te hebben voor zijn partijgenote Irène Pétry, die uiteindelijk de voorzitterszetel kreeg van de Franse Cultuurraad. Bij de CVP viel vooral op dat Mevrouw De Backer naar een staatssecretariaat verhuisde en tegelijk het voorzitterschap van de Vlaamse deelregering kwijt speelde. Algemeen werd dit beschouwd als een politieke sanctie voor haar jawoord in de zaak Komen. De Franstalige socialisten wisten de hand te leggen op Binnenlandse Zaken én Justitie, wat betekende dat één partij de volledige ordehandhaving in handen kreeg.

Martens IV telde 32 leden, 4 minder dan het vorige kabinet. Het zou wel iets langer overeind blijven dan Martens III, tot vlak voor de tweede verjaardag van het totstandkomen van Martens I.

Synthese.

1. Onder de CVP'er Martens werd artikel 107 quater, Grw. over de drieledige gewestvorming toch uitgevoerd, zij het dan gedeeltelijk, alleen voor Vlaanderen en Wallonië. Het derde gewest wacht nog op een oplossing. Tussen 1974 (Steenokkerzeel) en 1980 werd elke normale politieke activiteit in België in grote mate gehinderd en zelfs verhinderd door het probleem Brussel. Belangrijk is wel dat Brussel intussen werd herleid tot een probleem op zichzelf, dat een eigen oplossing vraagt, daar waar gedurende jaren de slogan gold « région à part entière », een gewest met precies dezelfde rechten en plichten als de twee andere.

2. Bij de totstandkoming van de Gewestvorming voor Vlaanderen en Wallonië kwamen de zgn. federalistische partijen (RW, VU en FDF)

(55) Uitslagen van de partijkongressen :

CVP	867 ja	159 neen	55 onthoudingen
PSC	153 ja	—	1 onthouding
SP	358 ja	6 neen	21 onthoudingen
PS	528 ja	52 neen	22 onthoudingen

Opvallend is wel dat de negatieve stemming dit keer overheerste bij de CVP ; bij Martens III was negatieve stemming vooral bij de twee socialistische partijen te merken.

niet aan bod. Tussen 1974 (Steenokkerzeel) en 1980 werd nochtans over en weer gesteld dat zonder hun medewerking geen goede oplossing mogelijk zou zijn. Blijft de vraag of de uitschakeling van het FDF voor de oplossing voor Brussel mogelijk zal zijn. Daarentegen vonden de traditionele politieke families, christendemocraten, socialisten en liberalen mekaar om de gedeeltelijke oplossing mogelijk te maken. Wanneer die traditionele politieke families samen geconfronteerd worden met de sociaal-economische crisis, schijnen de tegenstellingen tussen hen onoverbrugbaar.

4. Het parlement is bij al die politieke herrie van 1980 weinig of niet te pas gekomen. Toch staan we voor het opvallende feit dat Martens II precies door het optreden van individuele parlementsleden werd gedwongen tot heengaan : het impact van dit feit werd tot nu toe onvoldoende scherp gesteld en moet bij de bespreking over de « crisis van het parlement » worden opgehaald.

4. Van een volledige staats hervorming, zoals gepoogd werd met het Egmontpact is geen sprake meer. Bovendien werden de deelgebieden die al over weinig financiële mogelijkheden beschikken, nog beperkt in die mogelijkheden door nationaal opgelegde besparingen.

Summary : The bargaining of the Martens' cabinets in 1980 in Belgium.

The year 1980 might become a basic reference year for the study of « political stability » and « governmental maintenance » in Belgium.

Indeed, within this year, four different cabinet formulae have been used. The first cabinet included the two christian-democratic parties, the two socialist parties and the Brussels regionalist party. When the latter was fired, the combination of the remaining did not last long, for the cabinet fell in parliament — rare exception in Belgium —, by not obtaining a 2/3 majority. Therefore, a cabinet of the traditional parties (christian democrats, socialists and liberals, each split up in two parties) had to be formed to pass the devolution bill. Within a short time, this third coalition broke down on proposals on cuts in the budgets. A new negotiation between socialists and christian-democrats led to the fourth Martens' cabinet. Although the Belgian classe politica favoured a cabinet that would last an entire legislature, all these coalitions arose from only one general election.

Organizing Belgian Cabinets : Governments in Turmoil

by Hugo VAN HASSEL,

Professor at the Catholic University of Leuven.

Introduction : The Belgian government.

Governments in a political system that inevitably deals with coalitions and coalitions within coalitions, have to rely on a sound organization that is flexible enough to deal with internal conflicts and also to keep abreast of events with integrated policy-making and implementation. When Belgium emerged from secession, the new king, in the Orleanist tradition, managed his cabinet of individual ministers himself, aiming a small set of clear-cut objectives. They were in charge of rather simple, distinct bureaucracies that did not interfere too much with each other in implementing the governmental objectives. A clear-out responsibility was allocated to each minister. There was no place for a prime minister in this royal cabinet, but only a « chef de cabinet », in many cases the minister of finance, who administered the team. Royal impact faded slowly away toward the end of the XIX century, the king's policy being subjected to parliamentary control and his ministers being integrated into the emerging political parties.

The function of the prime minister heading a government and fully responsible to parliament was recognized formally in Belgium after world war I.

At the same time, individual ministerial responsibility diluted and spread throughout the government as a whole. In addition, policy-making and the execution of decisions overflowed the boundaries of the existing bureaucratic structures which then begun to interfere more and more with each other.

A lot of overlapping was inevitable, since most objectives could only be attained through the combined efforts of several bureaucracies, including the ministers heading them.

Structures resist change especially when they are public bureaucracies. Moreover politicians are hard to persuade, to collaborate, coordinate and find new solutions in order to organize and deal with complex and inter-related policy problems. Prime ministers have the extremely difficult task of making collegial decisions with a number of outspoken competitive individualists who are often overwhelmed by the complexity of their own objectives and partisan pressures. They can only succeed if they integrate resources of their colleagues into a workable whole. The governmental cabinet is the place par excellence where conflicts between coalition partners and policy-making should be resolved.

The leadership of prime ministers and the organization of governments as instruments of collegial decision-making are phenomena that highly influence outcomes, but they are also factors of the total political and administrative environment. As factors, they are continually adapted and defined in terms of changing circumstances. They are influenced by the complexity of emerging problems, the technicality of the answers, their capacity to create new intermediate functions — state secretaries, ministerial cabinets and committees — and to mobilize new managerial technologies, such as electronic data processing and the planning-programing-budgeting system, to deal with them and control the different projects across the boundaries of the various bureaucracies.

The governmental structure

Some flexible institutionalization of decision-making units at the governmental level has taken place. First, within the civil service, there are the several services of the prime minister that provide technical support for governmental policy-making. Second, there is the explosion of ministerial cabinets and the appointment of state secretaries. Third, there is the organization of the government itself by means of problem-oriented committees. We shall concentrate on the last of these three. In order to clarify matters, a short description of these units is called for.

1. The council of Government (Regeringsraad).

All members of the government — ministers and state secretaries — participate in this council, but it does not meet often.

2. The *Council of Ministers* (Ministerraad) consists of only the national ministers. It meets every Friday and decides on general policy and supervises governmental cohesion and solidarity. Its deliberations are secret.

3. In the Lefèvre-government (1961-1965) a *committee or core-cabinet* for general policy* developed, that, in some cases, prepares or takes over decisions of the Council of Ministers. Only politicaly powerful and influential ministers are members.

4. A series of project or problem-oriented *ministerial committees* have been created since 1926, their existence fluctuates depending on the current problems. They prepare specific decisions for the Council of Ministers or make decisions themselves on behalf of the Council. Members are chosen according to the functional competence of the minister or state secretary, his membership in a power group or faction in a party and his relationship to one of the regions or cultural communities. The most important is the Ministerial Committee of Economic Coordination, which meets each Wednesday. Other standing committees deal with the budget, institutional reform, the environment and science policy.

An attempt to give the government a new structure was made during the Harmel Government (1965-1966). Finances, social policy, economic policy, foreign policy and infrastructure each were assigned a coordinating minister who was in charge of the rest of the ministers in his particular field. The prime minister directed the government through those five coordinating ministers.

Since then, however, the pendulum has swung steadily toward the « core cabinet for general policy », the prime ministers keeping the reins of the government and of most of the ministerial committees in hand.

Already with the Eyskens-Cools government (1972) an agenda sub-committee was formed for the Council of Ministers, thus reverting to the « core cabinet » structure. Noteworthy is that in this government the prime minister headed only four of the seven committees, and even did not chair the important Ministerial Committee for Economic and Social Coordination.

By the time the Tindemans governments came into power (1974-1978), the General Policy Cabinet gained increasing importance and informally

* *Kernkabinet* since 1973.

played a growing role between the Council of Ministers and the different ministerial committees. This small group of politically powerful ministers made the major policy decisions. This trend toward concentration continued with the later Martens governments.

Another important innovation since October 1974 was the creation of ministerial committees for regional affairs, one for Flanders, one for Wallonia, and one for Brussels. They were the prefiguration of what became the Community or Regional Governments, their composition depending on the local political situation.

The Martens government.

The series of Martens governments between 3 April 1979 and 2 April 1981, began with the firm intention of solving the communitarian problems that scuttled the Tindemans governments. The economic problems were also to be finally tackled.

Martens began with a government of socialists, christian democrats and the Brussels Francophone Front ; with support of the three regions, it took on the problem of institutional reform. The former ministerial committees of Flemish, Brussels, and Walloon Affairs were converted into the Government of Dutch Community, the Government of the Brussels Region, and the Government of the Walloon Region. In each of them were ministers and state secretaries, according to the balance of power within the majority parties of each of the Communities or Regions. The Dutch Community and Flemish Region integrated their government as much as possible. The others not. With Martens III the name of « Dutch Community » was changed in order to avoid linguistic confusion between « Dutch » in the Netherlands and in Belgium. Therefore the official name became « Government of the Flemish Community ».

The ministerial committees

The importance and power of the General Policy Cabinet is increasing to the point that de facto it is considered in many cases to outrank the Council of Ministers. Especially during Martens III, this trend continued, but it was diluted in Martens IV by the admission of more members.

A set of additional ministerial committees were created to keep abreast of the emerging problems. Thus, Martens I reintroduced a Ministerial Committee for defense, created a crisis cabinet, and a Ministerial Com-

mittee for the relations between the national governments and the other community and regional governments, in order to settle disagreements.

Problem oriented ministerial committees were created, the Committees to establish a balanced building policy for schools of both the state and the free educational systems ; the Water Treaty Committee for resolving both the navigation problems of the Antwerp harbor and the related controversy around Walloon water supply to the Netherlands as compensation for the first ; and finally the Zeebrugge harbor development Committee.

A ministerial committee was also set up for dealing with the problem of unemployment introducing temporary employment in the public sector. The last three disappeared after the FDF left the government.

With Martens III a special ministerial committee was created for the status of women : problems of remuneration, working conditions, womens' rights, rights of succession, etc... This was also maintained during Martens IV. Martens IV introduced a ministerial committee to deal with Third World cooperation and another for state pensions. The former dealt not only with cooperation in the Third World countries, but also with some controversies that had arisen around budget-allocations to Belgian universities for the education of Third World students. The latter was to deal with harmonizing and limiting state pensions.

Since Martens III, collegiate decision-making has to be respected by the non-national governments. During the first term after leaving national government, proportional representation will apply and decision-making by consensus.

Martens III replaced the FDF partners with Flemish and Walloon Liberals who, in their turn, left the government in October 1980.

After the departure of the FDF from Martens I, the Dutch participation in ministerial committees at large was generally higher than in Martens I, but the Christian Democrats also got a higher share than the Socialists, who dominated in Martens I. Martens IV showed a more balanced picture, and was a pure Christian Democrats-Socialist coalition and thus ended the way M. Eyskens I began.

Abbreviations.

- P : Chair Person
 Pri M : Prime Minister
 V Pri M : Vice Prime Minister
 M : Minister
 SS : State secretary
 MC : Ministerial Committee
 C.V.P. : Christian Party (Flemish : Dutch speaking)
 P.S.C. : Christian Party (French)
 V.U. : Flemish People Union
 F.D.F. : Brussels Francophone Front
 R.W : Walloon Party
 P.S.B. or P.S. : Socialist Party (French)
 B.S.P. or S.P. : Socialist Party (Flemish : Dutch speaking)
 P.L., P.L.P., or P.R.L.W. : Liberal Party (French)
 P.V.V. : Liberal Party (Flemish : Dutch speaking)
 S : Total sum
 Cab. : Cabinet.

Bibliography.

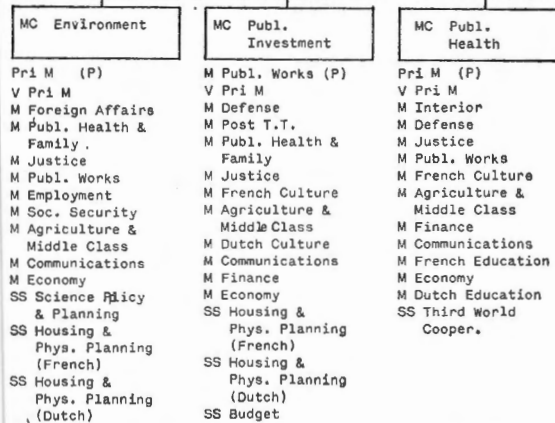
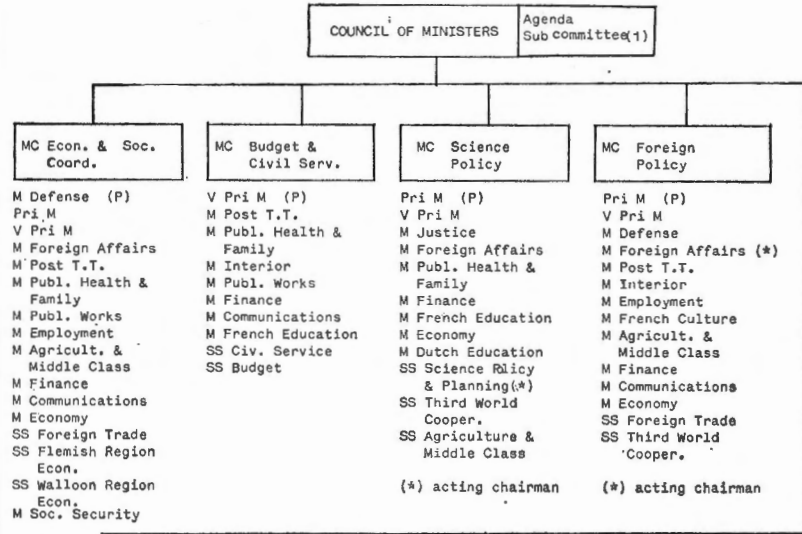
On governmental structure

- CRISP, Les structures internes des gouvernements en Belgique, Brussels, CRISP, Cahier n° 457.
 DEPRE R., MAS B., VAN HASSEL H. *et al.*, Coördinatie van het overheidsbeleid in een evoluerende maatschappij, Brussels, IAU, 1966, pp. 164 ff.
 SENELLE R., Politieke, economische en sociale structuur van België, Brussels, Ministerie Buitenlandse Zaken, s.d., pp. 54-70 ff.
 URBAIN R., La fonction et les services du premier ministre en Belgique, Brussels, Ed. Encyclopédique, 1958, pp. 91 ff.
 VAN HASSEL H. De Regeringsstructuur in belgische politiek 1969, Brussels, BIWP, 1970, pp. 9-24.
 VAN ORSHOVEN J. Centrale politieke structuren en werkwijzen in België, Brussels, BIB, 1981, pp. 101 ff.
 VAN ORSHOVEN J. Het ministerieel comité voor economische en sociale coördinatie, in *Res Publica*, 1972/3, pp. 591-623.
 WALEFFE, Some constitutional aspects of recent cabinet development in Great Britain and Belgium, Brussels, Bruylant, 1968, pp. 11 ff.

On Martens governments

- Cahiers CRIPS, n° 874-75 (1980); 893-94 (1980); 895 (1980); 900 (1980).

EYSKENS-COOLS (1972-1972)

(1) Committee for the preparation of the agenda of the Council of Ministers chaired by the Prime Minister

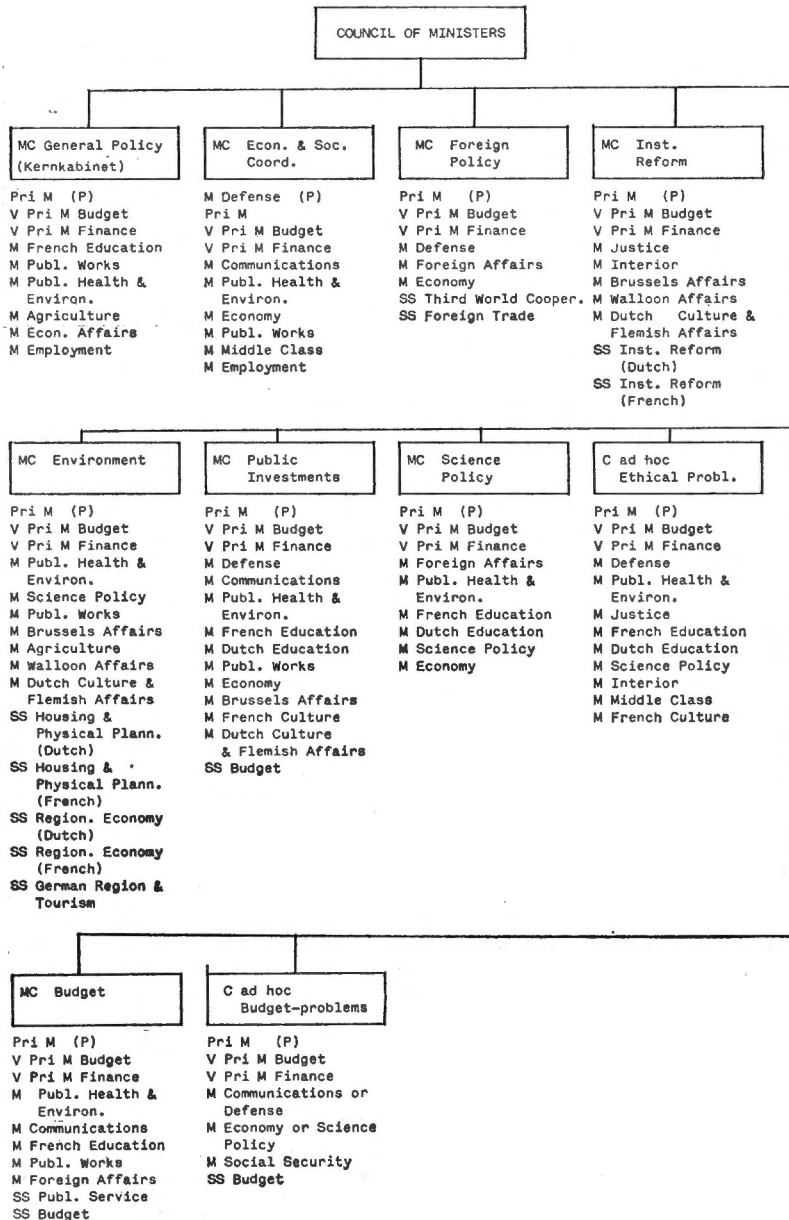
National

Repartition of governmental positions between parties			
	M	SS	S
P.S.B.	5	3	8
B.S.P.	4	2	6
C.V.P.	6	3	9
P.S.C.	4	2	6
S	19	10	29

	Econ. & Soc. Coord.	Budget & Civ. Service	Science Policy	Foreign Policy	Environ-ment	Publ. Invest.	Publ. Health
P.S.B.	5	3	4	4	4	3	5
B.S.P.	3	2	2	3	3	4	2
C.V.P.	5	3	4	4	4	4	4
P.S.C.	3	2	2	3	3	4	3
S	16	10	12	14	14	15	14

LEBURTON (1973-1974)

Situation on April 6th 1973

LEBURTON (1973-1974)

National Government

	Gener. Policy	Econ. & Soc. Coord.	Foreign Policy	Inst. Reform	Environment	Publ. Invest.	Science Policy	Eth. Probl.	Budget	Budget- Probl.
P.S.B.	2	2	2	3	4	3	1	3	2	1
B.S.P.	1	2	1	-	-	3	2	1	1	2
C.V.P.	3	2	2	3	6	3	3	2	3	1
P.S.C.	1	2	1	1	4	4	1	2	2	2
P.V.V.	1	1	2	2	1	1	1	2	1	1
P.L.P.	1	1	-	1	1	1	1	2	1	-
	9	10	8	10	16	15	9	12	10	7

Repartition of governmental positions between parties			
	M	SS	S
P.S.B.	5	2	7
B.S.P.	4	2	6
C.V.P.	5	4	9
P.S.C.	4	2	6
P.V.V.	2	2	4
P.L.P.	2	2	4
S	22	14	36

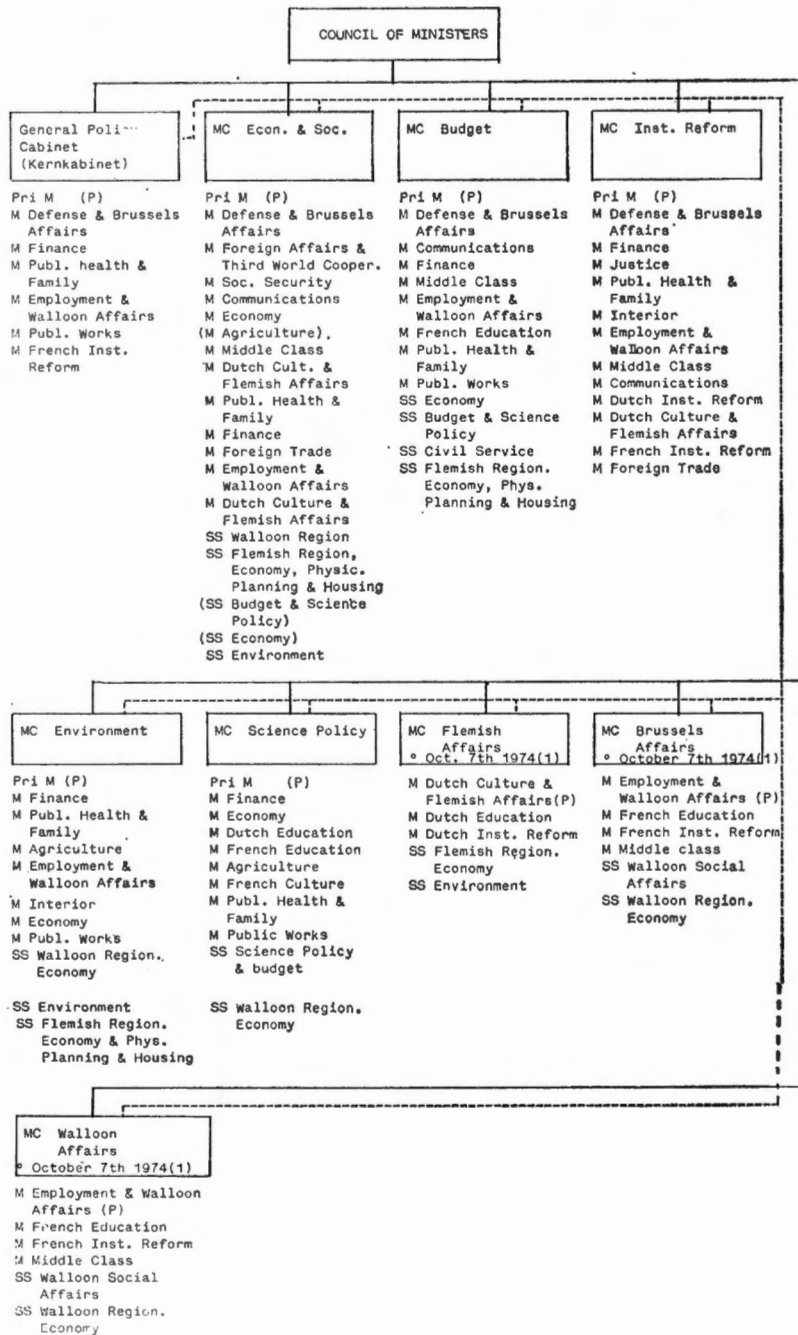
TINDEMANS I (April 25th 1974 - June 11th 1974)

The Tindemans I started initially as a bipartisan minority government. (CVP-PSC / PVV-PLP) and did not last longer as forty-seven days (April 25th - June 11th 1974). It hardly got time to organize itself, except for the establishment of the formal competences of the MC Soc. and Econ. Coord., MC Budget, MC Inst. Reform, MC Science Policy, MC Environment and the (Inner) Cabinet on General Policy. (Royal Decree May 30th). Only four days before the enlargement of the coalition, it was been decided that this General Policy Cabinet, chaired by the Pri M, would be composed of the M Defence, M Finance, M. Publ. Health and Family, M Employment and Walloon Affairs, M Public Works

	Government			Publ. Policy Cabinet			Dutch		Francophone	
	M	SS	S	M	SS	S	M	SS	M	SS
C.V.P.	7	2	9	1	-	1	-	-	-	-
P.S.C.	6	1	7	2	-	2	10	4	9	2
P.V.V.	3	2	5	1	-	1				
P.L.P.	3	1	4	1	-					
S	19	6	25	5	-	5	14		11	

TINDEMANS II : June 11th 1974 - December 8th 1976)

Situation on June 19th 1974

() Only on matters of their competence.

(1) On October 7th one M was replaced, some minor shifts were made and two more SS were nominated. Three more MC's were created, they did not exist yet on June 19th.

TINDEMANS II

Repartition of positions in the new MC's (on Oct. 7th 1974)									
	MC Flemish Affairs			MC Brussels Affairs			MC Walloon Affairs		
	M	SS	S	M	SS	S	M	SS	S
C.V.P.	2	1	3	-	-	-	-	-	-
P.S.C.	-	-	-	2	-	2	2	-	2
P.V.V.	1	1	2	-	1	1	-	-	-
P.L.P.	-	-	-	-	-	-	1	-	1
R.W.	-	-	-	-	-	-	1	2	3
S	3	2	5	2	1	3	4	2	6

Situation on June 19th 1974

National Government

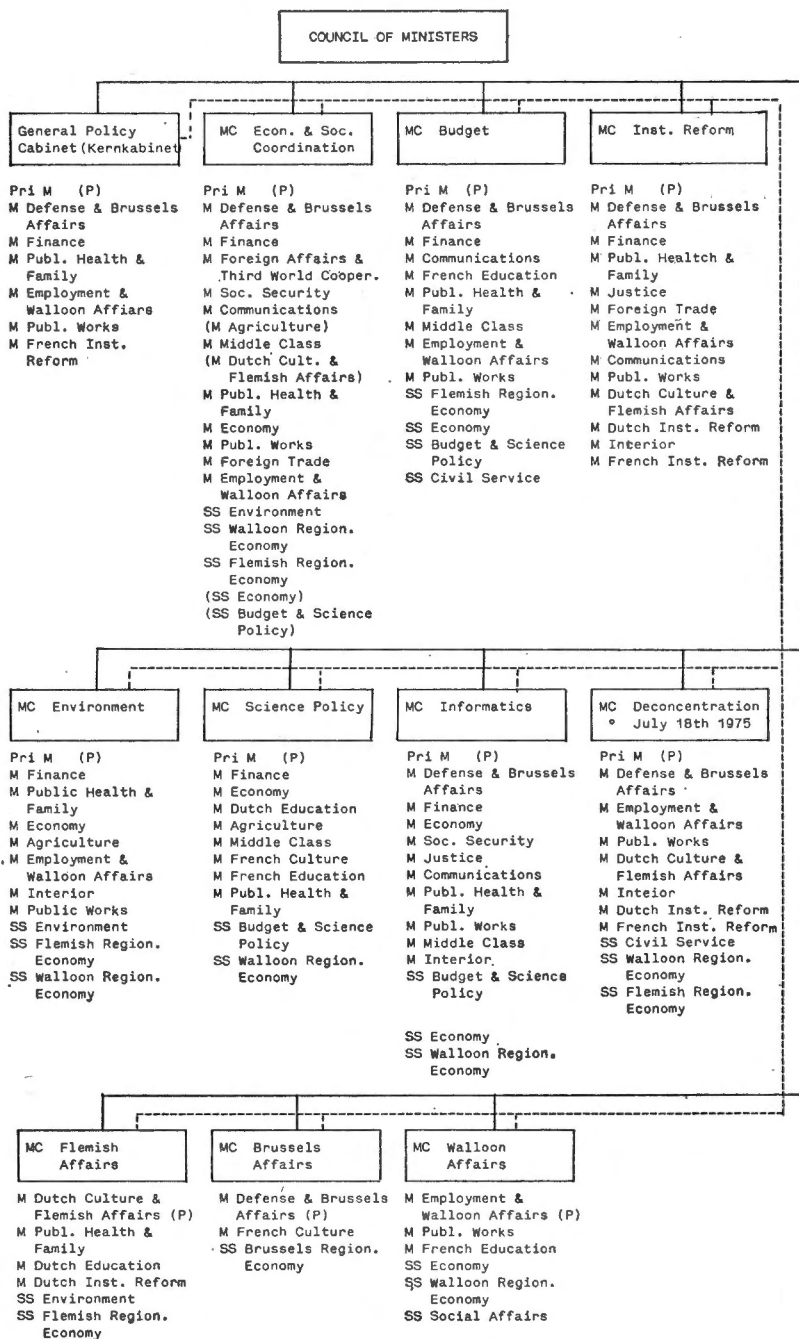
	Gen. Pol. Cab.	Econ. & Soc. Coord.	budget	Inst. Reform	Environ-ment	Science Policy
C.V.P.	2	6 (3)	5	5	4	4
P.S.C.	2	3	3	3	3	3
P.V.V.	1	2	2	2	2	2
P.L.P.	1	3	2	2	1	1
R.W.	1	1(1)	1	1	1	1
S	7	15(4)	13	13	11	11

() only on matters of their competence

Repartition of governmental positions between parties						
	M		SS		S	
	on June 19th	On Oct. 7th	on June 19th	on Oct. 7th	on June 19th	On Oct. 7th
C.V.P.	8	8	2	2	10	10
P.S.C.	6	6	-	-	6	6
P.V.V.	3	3	2	3	5	6
P.L.P.	3	3	-	-	3	3
R.W.	1	1	2	3	3	4
S	21	21	6	8	27	29

TINDEMANS II

Situation on October 18th 1976

() Only on matters of their competence.

TINDEMANS II

Situation on October 18th 1976

NATIONAL GOVERNMENT

	Gen. Pol. Cab.	Econ. & Soc. Coord.	Budget	Inst. Reform	Environ- ment	Science Policy	Infor- matics	Decon- centra- tion	Flemish Affairs	Brussels Affairs	Walloon Affairs
C.V.P.	2	0(2)	5	5	4	4	5	4	4	-	-
P.S.C.	2	3	3	3	3	4	3	3	-	2	2
P.V.V.	1	2(1)	2	2	2	1	3	1	2	1	-
P.L.P.	1	3	2	2	1	1	2	1	-	-	1
R.W.	1	1(1)	1	1	1	1	1	2	-	-	3
S	7	15(4)	13	13	11	11	14	11	6	3	6

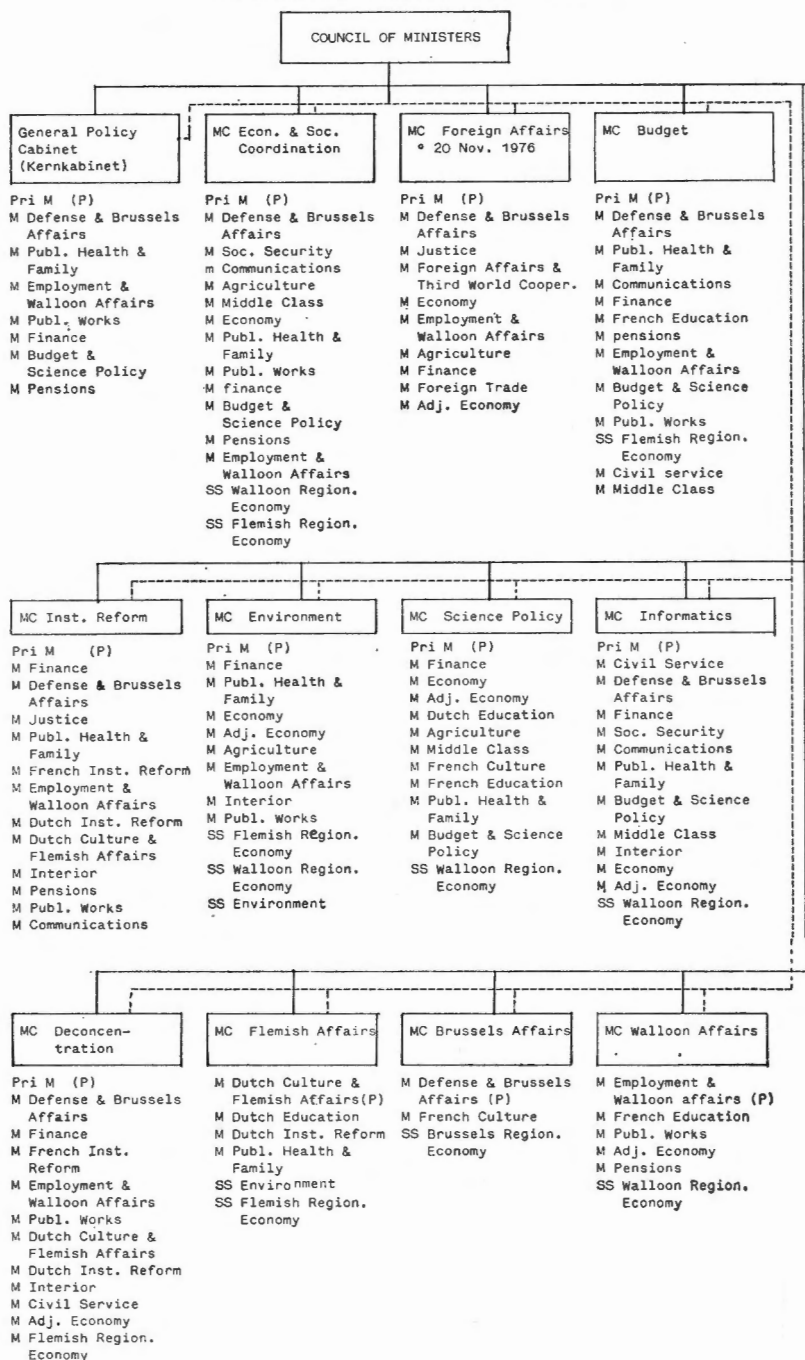
() only on matters of their competence

Repartition of governmental positions between parties

	M	SS	S
C.V.P.	8	2	10
P.S.C.	6	-	6
P.V.V.	3	3	6
P.L.P.	3	-	3
R.W.	1	3	4
S	21	8	29

TINDEMANS III (December 9th 1976 - March 3th 1977)

Situation on December 23th 1976

TINDEMANS III

Situation on December 23th 1976

National Government

	Gen. Pol. Cab.	Econ. & Soc. Coord.	Foreign Affairs	Budget	Inst. Reform	Environ- ment	Science Policy	Infor- matics	Decon- centra- tion	Flemish Affairs	Brussels Affairs	Walloon Affairs
C.V.P.	3	7	3	8	8	3	3	5	4	4	-	-
P.S.C.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	-	2	2
P.V.V.	1	1	2	3	2	2	2	2	2	2	1	-
P.R.L.W.	1	3	1	1	2	2	2	2	2	-	-	2
R.W.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-	2
B	8	15	10	13	13	12	12	13	12	6	3	6

TINDEMANS III

Situation on January 12th 1977 (changes within the MC's)

National Government

	Gen. Pol. Cab.	Econ. & Soc. Coord.	Foreign Affairs	Budget	Inst. Reform	Environ- ment	Science Policy	Infor- matics	Decon- centra- tion	Flemish Affairs	Brussels Affairs	Walloon Affairs
C.V.P.	3	8	3	5	5	4	4	5	4	4	-	-
P.S.C.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	-	2	2
P.V.V.	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	-
P.R.L.W.	1	4	1	2	2	2	2	2	2	-	-	2
R.W.	1	2	1	1	1	1	1	1	1	-	-	2
B	8	18	10	13	13	12	12	13	12	6	3	6

TINDEMANS III

Repatriation of governmental positions between parties

	M	SS	S
C.V.P.	9	1	10
P.S.C.	6	-	6
P.V.V.	4	2	6
P.R.L.W.	4	1	5
R.W.	2	-	2
S	25	4	29

TINDEMANS IV (March 4th 1977 - June 3th 1977)

On March 4th the two RW-ministers were dismissed and replaced by a PSC and a PRLW-minister.

Parliament was dissolved on March 9th. Government stayed on, keeping the existing committees normally functioning, until after elections came in Tindemans V on June 3th 1977

TINDEMANS V : 3 June 1977 - 11 October 1978
Situation on June 17th 1977, completed on September 13th 1977

TINDEMANS V

National Government

	Gen. Pol. Cab.	Econ. & Soc. Coord.	Foreign Affairs	Budget	Inst. Reform	En- viron.	Science Policy	Inform.	Flemish Affairs	Brussels Affairs	Walloon Affairs
P.S.B.	2	5	2	3	4	2	3	2	-	1	4
B.S.P.	2	3	1	2	3	3	2	2	2	1	-
C.V.P.	3	6	4	4	5	3	4	3	2	1	2
P.S.C.	2	3	2	2	3	2	3	2	-	1	-
V.U.	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	-
F.D.F.	1	1	1	1	1	1	1	1	-	2	-
S	11	19	11	13	17	13	15	11	6	7	6

Repatriation of governmental positions between parties			
	M	SS	S
P.S.B.	5	2	7
B.S.P.	4	1	5
C.V.P.	6	2	8
P.S.C.	4	-	4
V.U.	2	1	3
F.D.F.	2	1	3
S	23	7	30

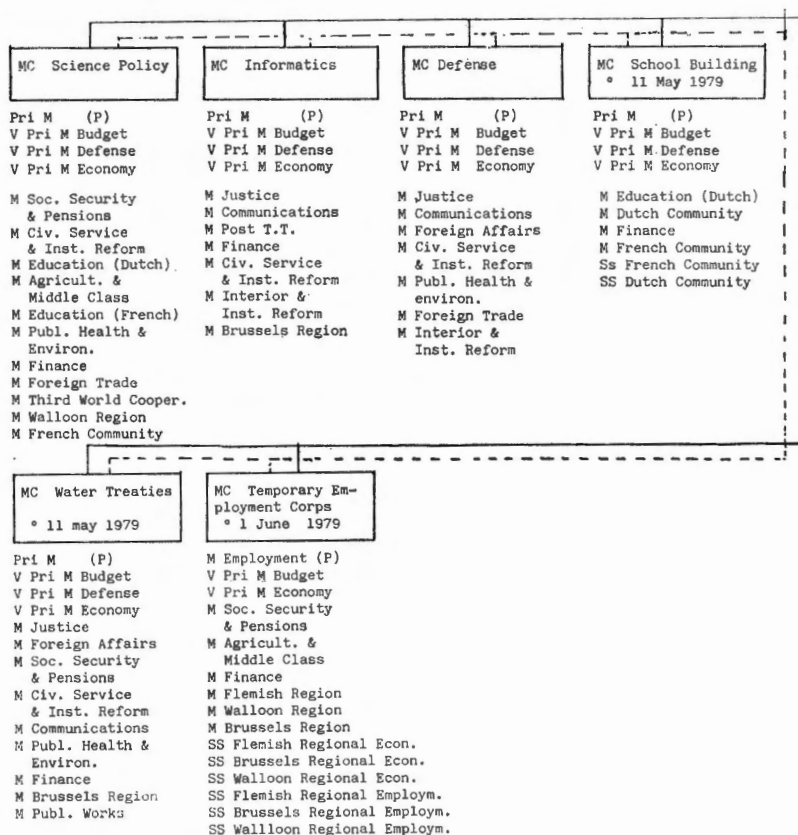
VAN DEN BOEYNANTS II (20 October 1978 - 18 December 1978)

As compared to TINDEMANS V, no changes in the committee structures. The former M of Justice becomes also Vice Prime Minister and the New Prime Minister, in the former government Vice Prime Minister and Minister of Defence, keeps the Defence Department

MARTENS I : 3 April 1979 - 16 January 1980

Situation on May 4th 1979, completed on May 11th and June 1th 1979

MARTENS I

National Government

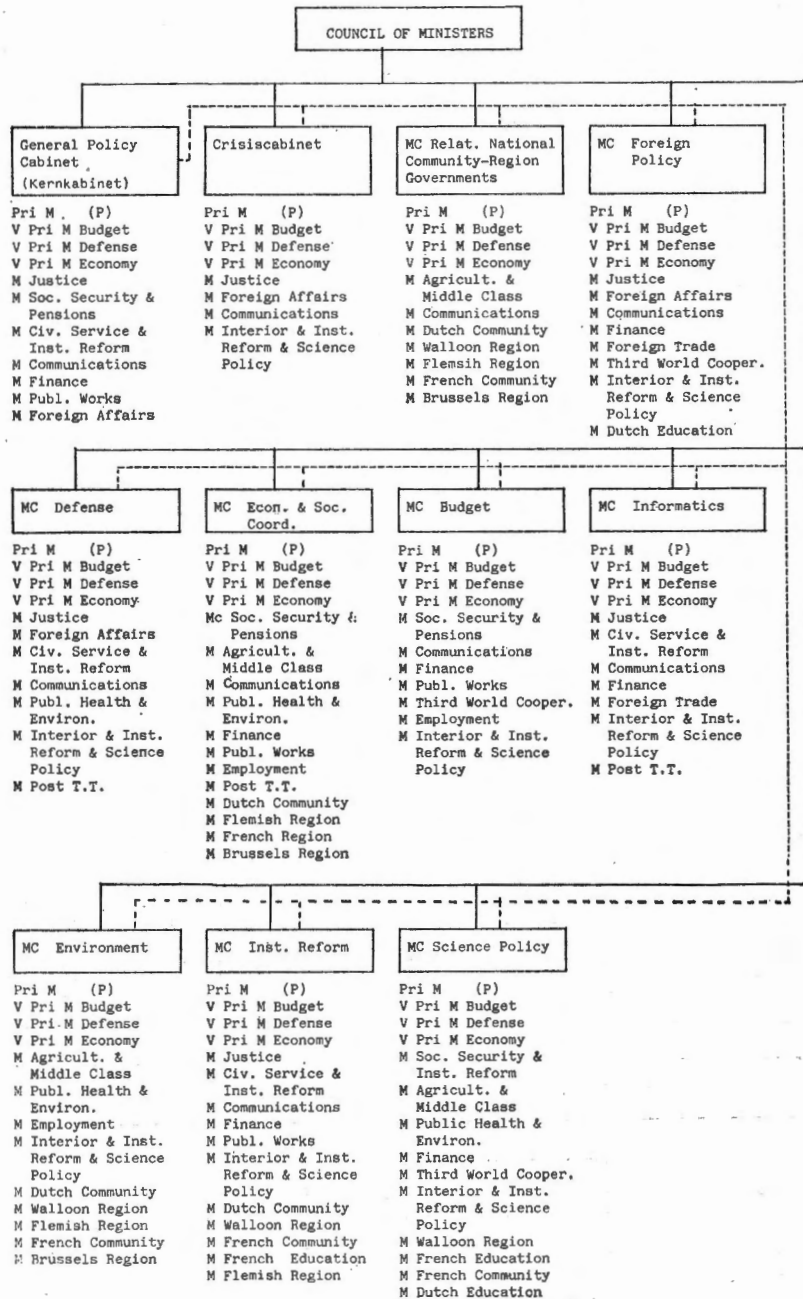
	Ca- bi- net	Cris- cabi- net	Rel. Gov.	For- sign	Econ. Soc. Coor.	Bud- get	Inst. Ref.	En- viron.	Scien- ce	Info	Def.	Sch. Build.	Water Treat.	Temp. Empl. Corps
P.S.	4	3	5	4	6	4	6	5	6	4	4	2	3	4
S.P.	2	1	2	2	3	2	3	3	3	2	2	2	2	4
C.V.P.	2	1	2	2	4	2	3	3	3	2	2	4	5	4
P.S.C.	2	2	1	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2
F.D.F.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Total	11	8	11	11	16	11	15	13	15	11	11	11	13	15

Repatriation of governmental positions between parties

	M	SS	S
P.S.	7	3	10
S.P.	5	1	6
C.V.P.	8	3	11
P.S.C.	5	1	6
S	25	8	33

MARTENS II : 23 January 1980 - 3 April 1980

Situation on 25 January 1980

**MARTENS II
National Government**

	Cabinet	Crisis-cabinet	Rel. Nat. Comm. Reg. Gov.	Foreign Policy	Defence	Econ. & Soc. Coord.	Budget	Info	Environment	Inst. Reform	Science Policy
P.S.	2	2	2	3	3	4	2	3	3	4	3
S.P.	3	1	2	2	2	3	2	2	3	3	3
C.V.P.	4	3	4	5	4	6	4	4	4	5	5
P.S.C.	2	2	3	2	2	3	3	2	4	3	4
TOTAL	11	8	11	12	11	16	11	11	14	15	15

Repartition of governmental positions between parties			
	M	SS	S
P.S.	6	2	8
S.P.	5	1	6
C.V.P.	8	3	11
P.S.C.	4	1	5
F.D.F.	2	1	3
Total	25	8	33

**MARTENS I and MARTENS II (1)
Governments of communities and regions**

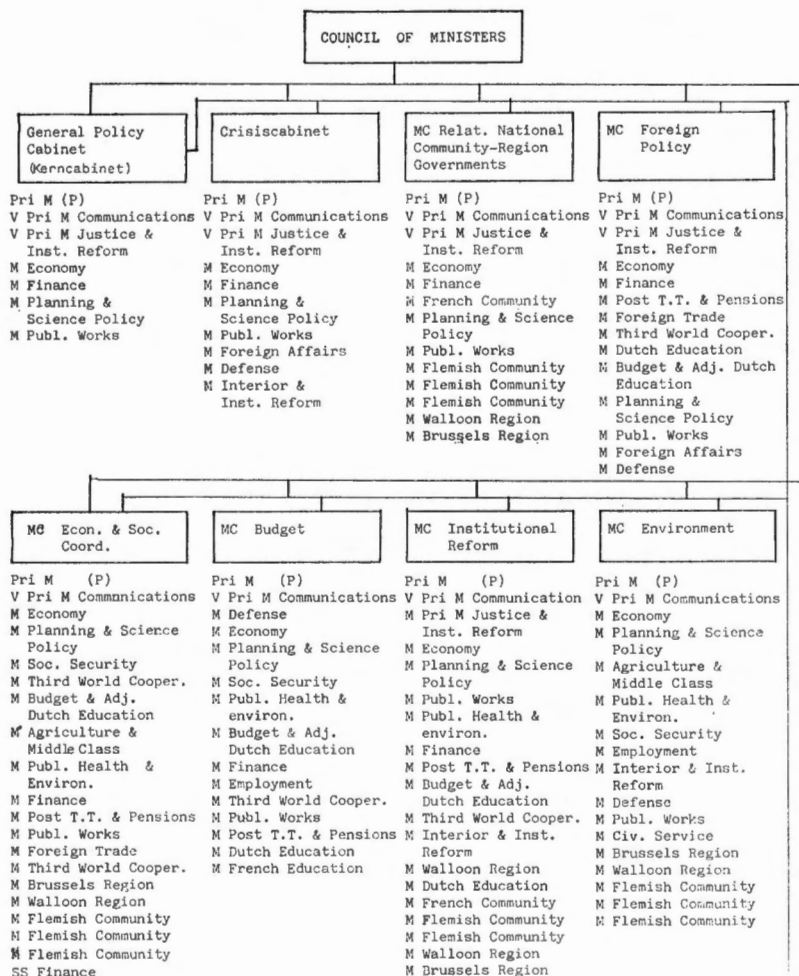
Government of the Dutch Community and the Flemish Region	Government of the French Community	Government of the Brussels Region	Government of the Walloon Region
M Dutch Community(P) M Flemish Region M Dutch Education SS Dutch Community and Flemish Region SS Dutch Community and Flemish Region SS Dutch Community and Flemish Region	M French Community(P) M French Education SS French Community	M Brussels Region(P) SS Dutch Community SS French Community SS Brussels Region SS Brussels Region	M Walloon Region(P) SS Walloon Region SS Walloon Region

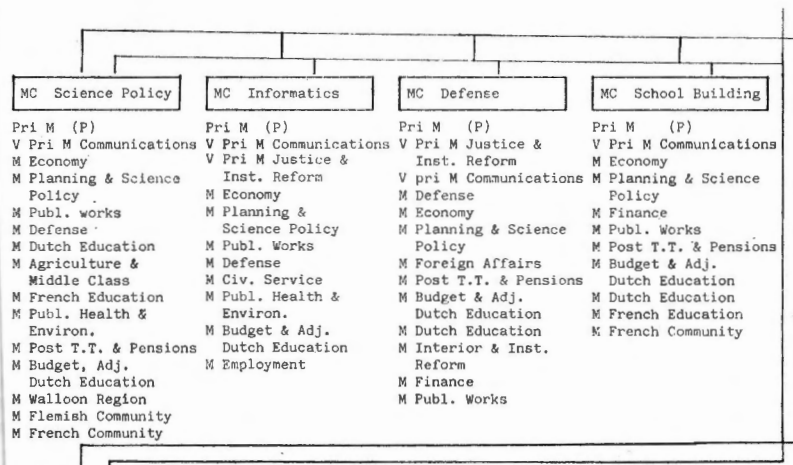
	Dutch-Flemish	French Comm.	Bruss. Reg.	Wall. Reg.
P.S.	-	1	1	2
SP	2	-	1	-
CVP	4	-	1	-
PSC	-	1	-	1
FDL	-	1	2	-
TOTAL	6	3	5	3

(1) In a former first version of Martens I on April 12th 1979, there was no Crisis-cabinet nor a MC for Defense. The Minister of Interior and Institutional Reform was not a member of the MC Relations between the governments but the Minister of Agriculture and Middle Classes was a member of the MC Foreign Policy. On April 12th 1979 a special ad hoc committee was set up to decide on Zeebrugge Harbour development. The Prime Minister chaired the Ministers of Public Works, Agriculture and Middle Classes, Communications, Public Health and Environment and the Secretary of State of the French Community. The Communities and Regional Governments during Martens II as compared with Martens I, did not change in their form and repartition between parties, of the positions held.

MARTENS III : 18 May 1979 - 7 October 1980

Situation on 21 May 1980, completed on September 12th 1980

MC Women Status
 ° 12 Sept. 1980

- Pri M (P)
- V Pri M Communications
- V Pri M Justice & Inst. Reform
- M Planning & Science Policy
- M Foreign Affairs
- M Dutch Education
- M Flemish Community
- M Post T.T. & Pensions
- M Soc. Security
- M Budget & Adj. Dutch Education
- M French Education
- M Employment
- M French Community
- M Brussels Region
- M Civ. Service
- M Finance
- SS Brussels Region
- SS Flemish Community
- SS Flemish Community

MARTENS III

Governments of communities and regions

	Gen. Pol. Cab.	Crisis- cab.	Rel. Nat. Comm. Reg. Gov.	Foreign Policy	Econ. & Soc. Coord.	Bud- get	Inst. Reform	En- viron.	Science Policy	Inform.	Defen- se	School Build.	Women Status
P.S.	1	2	2	3	3	2	4	4	3	2	2	2	4
S.P.	1	1	2	2	4	4	3	3	2	2	2	2	2
C.V.P.	2	2	3	4	7	5	5	5	3	3	3	3	5
P.S.C.	1	2	1	2	2	2	4	2	3	4	4	4	4
P.V.V.	1	1	2	2	2	1	2	2	1	1	2	1	3
P.R.L.	1	2	3	2	2	2	1	1	1	1	2	1	1
S	7	10	13	15	20	16	19	17	15	11	13	11	19

Note. On June 29th M Henrion is succeeded by M Hatry as Minister of Finance. From that time on the Minister of Finance becomes a member of the MC of Environment and the MC of Science Policy, but he leaves the General Policy Cabinet, the Crisis Cabinet, the MC of Governments Relations, of Foreign Affairs, of Defense and Institutional Reform.

The Minister of Defense becomes member of the General Policy Cabinet, the Crisis Cabinet, the MC of Governments Relations and of Institutional Reform, but he drops out of the MC of the Budget, of the Environment and of Science Policy.

Repartition of governmental positions between parties						
	M	((M))	SS	((S))	S	((S))
P.S.	6	((4))	1	-	7	((4))
S.P.	4	((3))	1	((1))	5	((4))
C.V.P.	7	((6))	2	-	9	((6))
P.S.C.	5	((3))	1	-	6	((3))
P.V.V.	3	((2))	2	-	5	((2))
P.R.L.	2	((2))	2	-	4	((2))
S	27	((20))	9	((1))	36	((21))

(()) M or SS with exclusively national powers.

MARTENS III

Governments of communities and regions

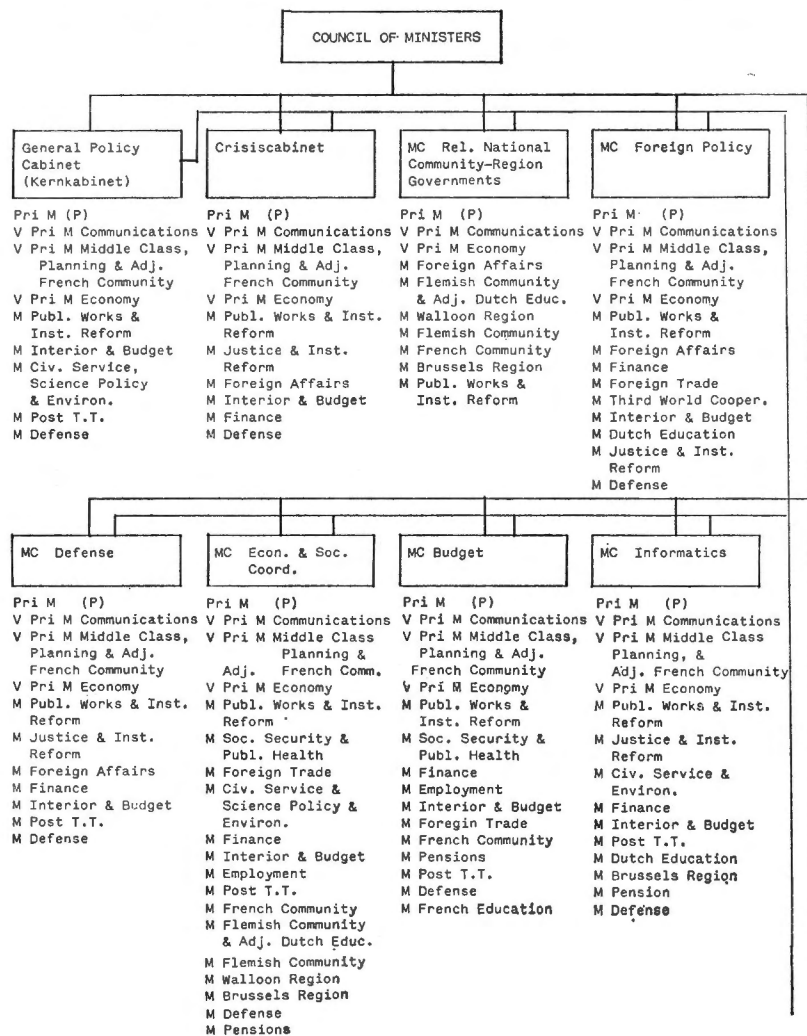
Government of the Dutch Community and the Flemish Region	Government of the French Community	Government of the Brussels Region	Government of the Walloon Region
M Flemish Community(P) M Dutch Education M Flemish Community M Flemish Community SS Flemish Community SS Flemish Community SS Flemish Community M Budget & Adj. Dutch Education	M French Community(P) M French Education SS French Community	M Brussels Region(P) SS Brussels Region SS Brussels Region (SS Flemish Community) (SS French Community)	M Walloon Region(P) M Walloon Region Ss Walloon Region

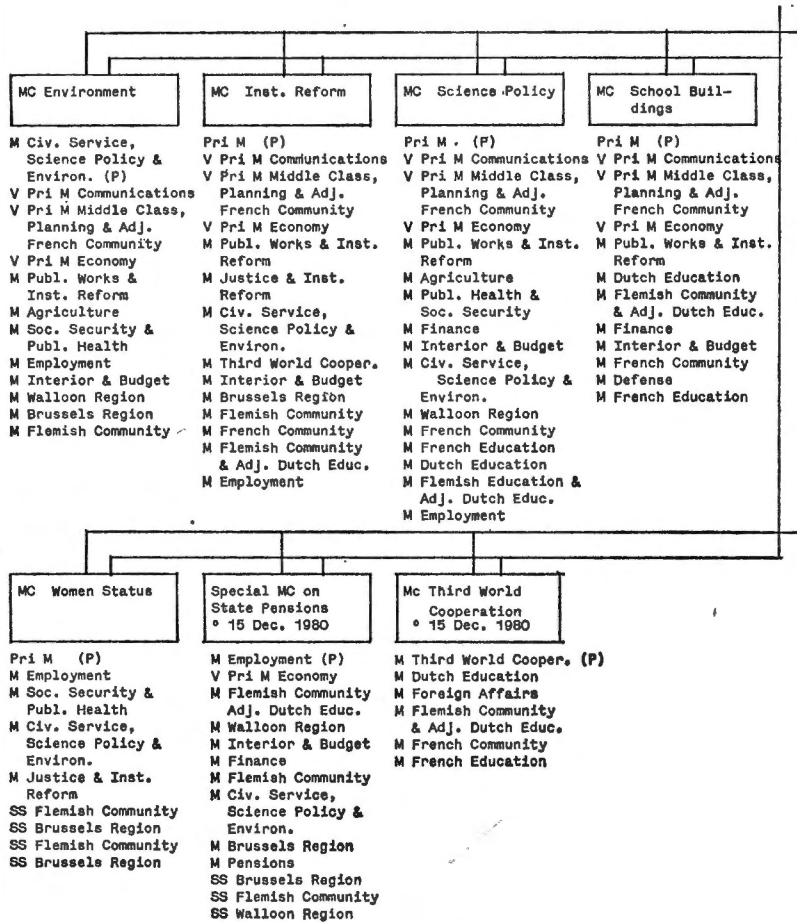
	Dutch Flemish		French Comm.		Walloon Region		Brussels Region	
	M	SS	M	SS	M	SS	M	SS
S.P.	2	-	-	-	-	-	-	-
P.S.	-	-	1	-	1	-	-	1
C.V.P.	2	2	-	-	-	-	-	(1)
P.S.C.	-	-	1	-	-	1	1	-
P.V.V.	1	1	-	-	-	-	-	(1)
P.R.L.	-	-	-	1	-	1	-	1
S	5	3	2	1	1	2	1	2 (2)

() only codeliberating

MARTENS IV : 20 October 1980 - 2 April 1981

Situation on 18 November 1980, completed on 15 December 1980

MARTENS IV

National Government

	Gen. Pol. Cab.	Cris. Cab.	Rel. Nat. Com. - Reg. Gov.	For. Policy	De-fense	Econ. & Soc. Coord.	Bud-get	Info	Envir.	Inst. Ref.	Soc. Pol.	School Build.	Women Status	State Pens.	Th. W. Coop.
P.S.	2	3	3	5	3	5	4	5	4	6	5	3	-1	3	1
S.P.	2	1	2	1	2	4	3	2	3	3	3	2	3	3	1
C.V.P.	3	4	3	5	4	6	5	4	3	4	6	5	4	3	2
P.S.C.	2	2	2	2	2	4	3	3	2	3	3	2	2	4	2
S	9	10	10	13	11	19	15	14	12	16	17	12	9	13	6

Repatriation of governmental positions between parties						
	M	((M))	SS	((SS))	S	((S))
P.S.	7	((5))	1	((-))	8	((5))
S.P.	5	((4))	1	((-))	6	((4))
C.V.P.	8	((7))	3	((-))	11	((7))
P.S.C.	5	((4))	2	((-))	7	((4))
S	25	((20))	7	((-))	32	((20))

(()) M or SS with exclusively national powers.

MARTENS IV
National Government

Government the Flemish Community	Government of the French Community	Government of the Brussels Region	Government of the Walloon Region
M Adj. Dutch Education (P) M Flemish Community SS Flemish Community SS Flemish Community SS Flemish Community M Dutch Education	M French Community (P) M Middle Class, Plan. & Adj. French Community M French Education	M Brussels Region(P) SS Brussels Region SS Brussels Region {M Adj. French Community) (SS Flemish Community)	M Walloon Region(P) SS Walloon Region SS Walloon Region

	Flemish			French			Brussels			Walloon		
	M	SS	S	M	SS	S	M	SS	S	M	SS	S
P.S.	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	1	2
S.P.	2	-	2	-	-	-	-	1	1	-	-	-
C.V.P.	1	3	4	-	-	-	-	(1)	(1)	-	-	-
P.S.C.	-	-	-	2	-	2	(1)	1	1+	-	1	1
S	3	3	6	3	-	3	1+	2+	3+	1	2	3
							(1)	(1)	(1)			

() Only codeliberating.

EYSKENS Mark I: April 6th 1981

Situation on May 1th 1981

Martens IV was succeeded by EYSKENS M. I
The party-repartition of government as compared to Martens IV dit not change.
The MC of Informatics was integrated into the MC of Economic and Social
Coordination on April 15th

Summary : Organizing Belgian cabinets : governments in turmoil.

The internal organization of Belgian governments is described. Several ministerial committees for the preparation of governmental decisions have been institutionalized. The ministers and state secretaries who are members are chosen according the functional competence, region or community association, and party or faction affiliation.

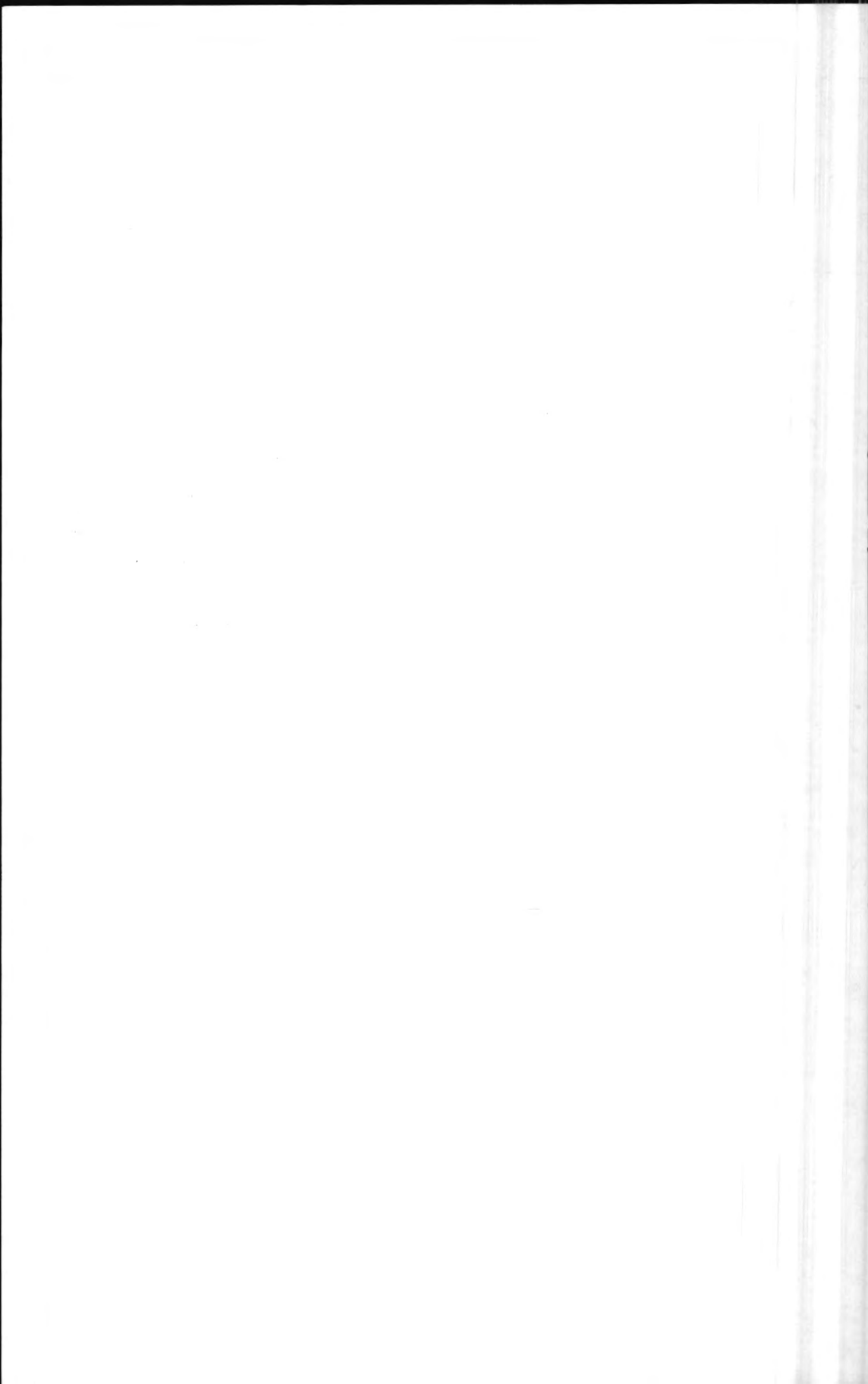
A core cabinet for general policy, which is chaired by the prime minister, and in which are represented the most important members of each coalition partner, tends to take over the role of the council of ministers on crucial matters as an instrument of collegial decision-making.

This trend does not contribute to the consolidation of the prime minister's power.

The existing ministerial committees, one for each community or region, developed into governments.

The article deals also with the internal organization-charts and party distribution among members of subunits of the Belgian governments from 1972 to 1981.

Het beleid inzake de staalnijverheid in België en Europa

door Jozef DILEWIJNS,
Hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Gent.

en Jean-Pierre PAUWELS,
Docent aan de Vrije Universiteit te Gent.

★

1. Analyse van de situatie van de staalindustrie binnen de Europese Gemeenschap en in België.

Sinds 1975 zijn de eerste tekenen van de structurele staalcrisis die in het bijzonder de Europese Gemeenschap treft, zich duidelijk beginnen manifesteren.

Deze crisis uit zich in te lage verkoopprijzen die gezien de hoge kostprijzen onvoldoende winstmarges laten of vaak zelfs tot verliezen leiden, en in onvoldoende leveringen wat resulteert in een lage bezettingsgraad van de installaties, met alle nefaste gevolgen op de kostprijs en op de werkgelegenheid.

Cyclische conjuncturele variaties zijn typerend voor de staalindustrie, maar sinds 1975 heeft men ongetwijfeld te maken met een langdurende depressie van structurele aard. De symptomen ervan zijn afgezwakt in 1978 en meer nog in 1979, maar vanaf het tweede semester 1980 heeft de crisis zich terug in al haar hevigheid laten voelen, wat testantibus actis geleid heeft tot het proclameren van de toestand van manifeste crisis van de EGKS-staalnijverheid.

Wanneer men deze crisissituatie analyseert, stelt men volgende oorzaken vast: te lage produkties en te lage verkoopprijzen als gevolg van een dalende vraag naar staal van EGKS-fabriek en van een duidelijk te hoog aanbod wegens aanwezig zijnde overcapaciteit.

Laten we deze oorzaken van nabij onderzoeken.

1.1. Dalende vraag naar EGKS-staal aan behoorlijke prijzen.

Deze wordt veroorzaakt zowel door een afzwakkend staalverbruik binnen de Gemeenschap, als door een vermindering van onze internationale competitiviteit, waardoor de invoer uit landen buiten de EEG neiging heeft te verhogen, terwijl onze export naar derde landen neigt te verlagen tenzij lage verkoopprijzen worden toegepast.

Het afzwakkend staalverbruik binnen de EEG (zie fig. 1).

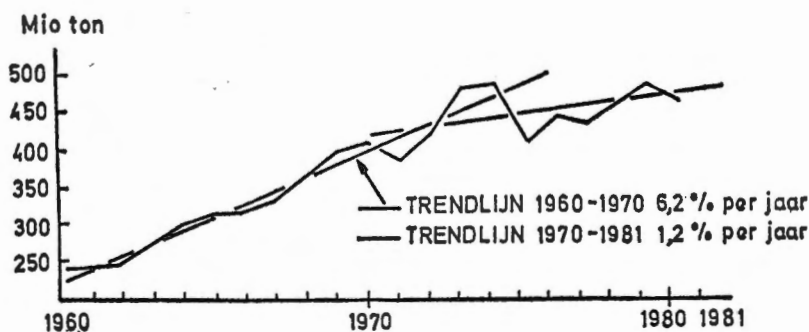

FIG. 1. — Ruwstaalproductie van de Westerse wereld, 1960 tot 1980.

Meerdere factoren zijn hiervoor aansprakelijk :

a) Een tragere economische groei. Dit betekent minder investeringsgoederen (mechanische constructie) en minder verbruiksgoederen (bvb. auto's).

b) De vervanging van koolstofstaal door laaggelegerd staal van hogere sterkte (wat gewichtsbesparing mogelijk maakt die bijzonder aantrekkelijk is in de autobouwwegens de noodzaak tot brandstofbesparing) of door andere materialen.

Tabel I geeft bij wijze van voorbeeld de verandering in materiaalverbruik in de autobouwwegens de noodzaak tot brandstofbesparing) of door andere materialen.

De verklaringsfactoren a) en b) spelen niet alleen in de EEG. Alle geïndustrialiseerde landen van de Westerse wereld kennen een stagnatie van het staalverbruik; de Oost-Europese (met USSR) landen en de ontwikkelingslanden echter een toename van het staalverbruik.

(1) SNOOK S.J. *Competitiveness the passport to prosperity - IISI 14*. Iron and Steel International, February 1981, blz. 17.

Figuur 1 toont de daling van het groeiritme van het staalverbruik van de Westerse wereld, die de resultante is van de stagnatie in de geïndustrialiseerde landen en de stijging in de ontwikkelingslanden (2).

TABEL I
Verandering in gebruikte materialen in de automobielconstructie
(% van totaal gewicht)

Materiaal	1965	1980
Koolstofstaal	55,1	51,3
Speciaal staal	7,8	8,8
Gietijzer	12,5	11,8
Aluminium	1,8	3,6
Kunststof	1,0	5,9

c) Een verhoging van het « verdoken » staalverbruik : nl. het staal dat de EEG binnenkomt onder vorm van auto's, schepen, gereedschapsmachines... Zo is de auto-invoer uit Japan niet alleen schadelijk voor de EEG-autoproductenten, maar ook voor de staalproducenten.

De daling van het berekend staalverbruik binnen de EEG heeft dramatische vormen aangenomen in het laatste trimester van 1980 : in 1980 daling met 7,8 %, met een daling van 21,2 % in het laatste trimester (3). Op dit ogenblik (maart 1981) laat niets een spoedige verbetering van deze situatie verhopen. Integendeel, de situatie blijkt nog te verslechteren als gevolg van de zeer zwakke activiteit in de automobiellndustrie en de mechanische constructie. De Commissie van de Europese Gemeenschappen heeft dan ook de produktiequota's, opgelegd in het kader van artikel 58 van het EGKS-verdrag, voor het tweede trimester 1981 nog eens met 5 % verlaagd.

Vermindering van de internationale competitiviteit van de EGKS-staalproducenten.

De vermindering van onze internationale competitiviteit wordt veroorzaakt door de noodzaak grondstoffen en dure energie in te voeren (alhoewel zeer performerende staalindustrieën zoals Japanse deze eveneens ondergaan), door onze hoge lonen die niet gecompenseerd worden door een evenredig hoge produktiviteit, door de gestegen transportkosten, door soms hoge financiële lasten, en door de lage bezettingsgraad van

(2) HOLHUH L.J. *Annual Report to the XIVth IISI Annual Conference*. Madrid, October 6-8, 1980.

(3) *Metal Bulletin*, March 3, 1981, blz. 27.

onze installaties (deze bedraagt thans gemiddeld slechts 55 % binnen de EGKS). Daarenboven maken wij — enkele uitzonderingen niet te na gesproken — geen staal van uitzonderlijke kwaliteit die een hogere verkoopprijs zou toelaten.

Deze vermindering van de internationale competitiviteit uit zich in een stijging van de invoer in de EGKS vanuit de derde landen die hun staal aan lage prijzen aanbieden (zie tabel II).

TABEL II
Invoer- en uitvoer van staal (in 1.000 ton) van de EGKS :
halfabrikaten + eindprodukten (zonder buizen)

<i>Jaar</i>	<i>Invoer uit derde landen</i>	<i>Uitvoer naar derde landen</i>
1966	2.268	12.398
1967	2.626	14.321
1968	2.946	15.345
1969	4.968	14.142
1970	6.749	13.463
1971	5.164	16.211
1972	6.586	17.543
1973	6.043	18.304
1974	4.127	24.324
1975	6.145	20.815
1976	9.768	16.474
1977	9.947	21.502
1978	8.858	25.772
1979	9.413	24.708

Men bemerkt dat zodra de crisis in 1975 en 1976 zich heeft gemanifesteerd de EGKS-uitvoer direct is gedaald, terwijl onze invoer gestegen is.

Weliswaar heeft onze uitvoer nadien (1978, 1979) terug het niveau bereikt van 1974, maar men kan zich afvragen tot welke verkoopprijzen onze bedrijven daarbij zijn gedaald met de bedoeling een voldoende activiteitspeil te behouden. In zulke crisisomstandigheden wordt inderdaad zeer kwistig met het begrip « marginale tonnen » omgesprongen, d.w.z. de tonnen die zogenaamd alleen maar de variabele kosten hebben gekost. De verkoopprijzen van staal gaan ten onder aan deze « ziekte der marginale tonnen ».

Van januari 1980 tot en met oktober 1980 is de staaluitvoer van de EGKS naar derde landen terug gedaald met 10,9 %, terwijl in diezelfde periode de staalinvoer in de EGKS gestegen is met 1,1 % (4).

(4) Eurostat Maandbulletin, 3-1981.

De vermindering van het aandeel van de EGKS in de Amerikaanse staalimport blijkt duidelijk uit tabel III.

TABEL III
Invoer staal in de USA* (in 1.000 ton eindprodukten)

Maand- gemiddelde	Totalen kt	Herkomst		
		EGKS %	Japan %	Andere landen %
1978	1.597	35,3	30,7	34,0
1979	1.324	30,8	36,2	33,0
1980	1.169	25,1	38,8	36,1
Januari 1981	1.162	23,2	31,4	45,4

1.2. Overcapaciteit.

De staalproductiecapaciteit van de EGKS is sinds de jaren 1960 ongeveer lineair toegenomen met de tijd, zeker tot in 1977-1978: zie figuur 2.

Het is slechts vanaf 1977-1978 dat het groeiritme ietwat verzwakt, maar nog steeds positief blijft.

Ondanks de duidelijke crisis vanaf 1975 is er dus nog steeds capaciteit bijgekomen. Dit komt doordat talrijke projecten gestart waren in de jaren onmiddellijk ervoor — o.a. in het « boom »-jaar 1974 — en dat de uitvoering ervan zich natuurlijk over meerdere jaren uitstrekt. Daarenboven is het ook zo dat het langdurige en structurele karakter van de crisis niet van bij de aanvang onderkend werd, zodat met de hoop op toekomstig betere tijden bepaalde projecten nog doorgang hebben gevonden, die eigenlijk hadden moeten gestopt worden.

De gemiddelde benuttigingsgraad van de installaties in de EGKS die in 1974 ongeveer 86 % bedroeg is gedaald tot 68 % in 1979 en bedraagt thans nog slechts 50 à 55 % !

De theoretische overcapaciteit in de EGKS kan geschat worden op ongeveer 40 Mio ton ruwstaal/jaar. Weliswaar is het zo dat de bedrijven hun capaciteiten aan de hoge kant opgeven (de hun toegestane productie is er immers mee evenredig), en dat binnen deze 40 Mio ton overcapaciteit ook een gedeelte zit dat in feite reeds lang gesloten is, maar er kan toch zeker gerekend worden met een effectieve overcapaciteit van 25 à 30 Mio ton.

Het is deze overcapaciteit die aan de basis ligt van de te lage verkoopprijzen, en medewerkt aan de te hoge kostprijzen, tengevolge van de lage benuttigingsgraad van de installaties.

De situatie van de EGKS is op dit gebied sterk verschillend van de andere landen : zie bvb. de USA (fig. 3).

**Verloop van productie, productiekapaciteit en verbruik,
in Mio ton ruwstaalequivalent**

FIG. 2.

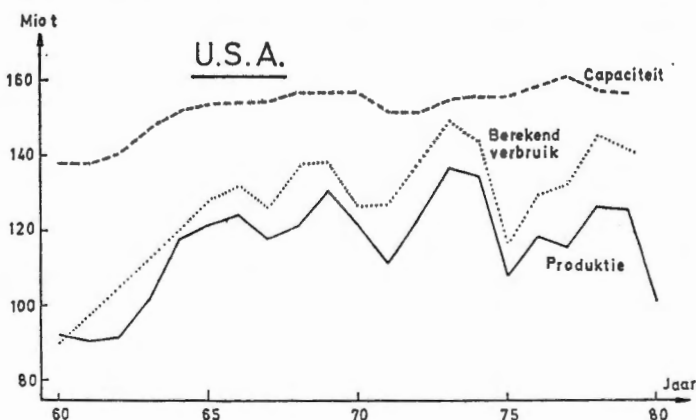
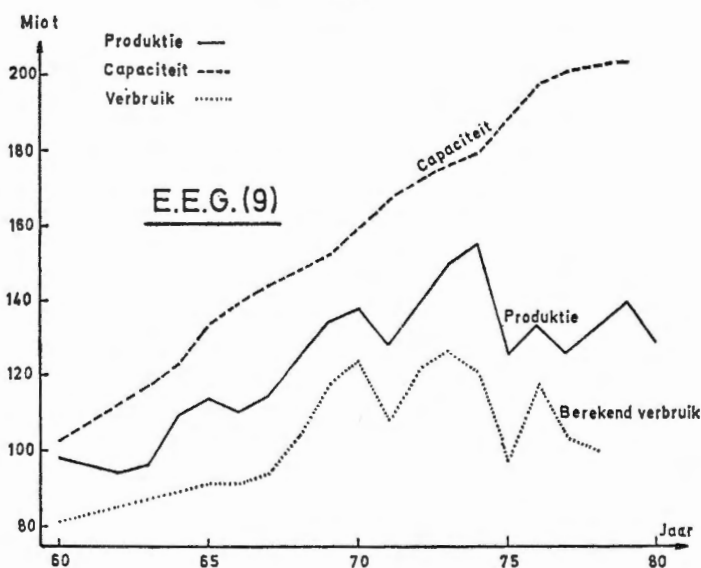

FIG. 3.

In de USA is de capaciteit de jongste 15 jaar nagenoeg onveranderd gebleven. De gemiddelde benuttingsgraad der installaties is er van de orde van 85 % en de productie is wat lager dan het verbruik zodat de USA een netto-invoerder is van staal. De binnenlandse verkoopprijzen

zijn er dan ook hoger dan in de Europese Gemeenschap (op dit ogenblik 15 à 20 %). De staalbedrijven maken er dan ook winst. Wel is het zo dat weinig investeringen gebeurd zijn de jongste 10 à 15 jaar, waardoor weliswaar de financiële lasten en de afschrijvingen laag zijn, maar anderzijds de installaties tamelijk verouderd zijn.

Verloop van productie, produktiekapaciteit en verbruik,
in Mio ton ruwstaalequivalent

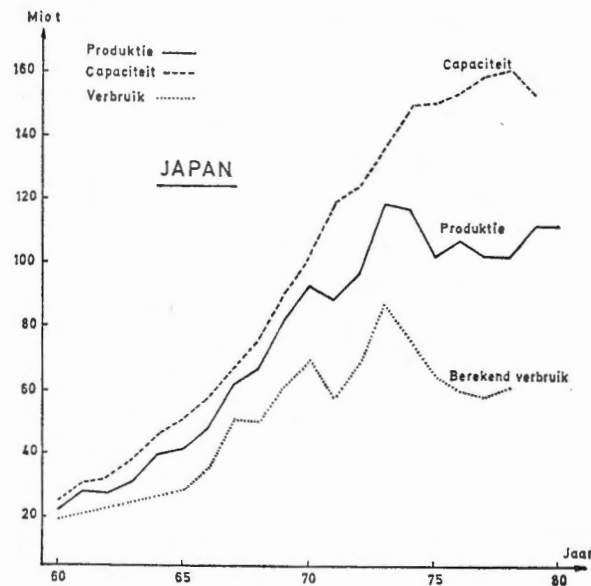

FIG. 4.

Ook het ingevoerde staal wordt er aan relatief hoge prijzen verkocht omdat er minima-verkooprijzen worden opgelegd (de zogenaamde «trigger prices») die gesteund zijn op de geschatte kostprijs van de best performerende Japanse bedrijven, vermeerderd met de transportprijzen. Dit systeem van «trigger prices» heeft als bedoeling dumping tegen te gaan en de invoer te beperken.

In Japan (zie fig. 4) is de capaciteit tot rond 1974 slechts weinig hoger geweest dan de productie, en de benuttingsgraad der installaties was dan ook zeer hoog. Vanaf 1975 is ook in Japan de productie blijven stagneren, terwijl de capaciteit nog is toegenomen, maar een afremming ervan en een neiging tot dalen tekenen zich af.

Er is in Japan thans ook duidelijke overcapaciteit, als gevolg van de daling van het binnenlands staalverbruik, in het bijzonder vanwege de

constructie-industrie die ongeveer 50 % van het binnenlands staalverbruik voor zijn rekening neemt. Dit brengt ook mee dat Japan zich zal inspannen om zijn export te verhogen, wat uiteraard een grotere concurrentie zal betekenen voor de EGKS. Daarenboven is het ook zo dat de Japanners blijk geven van veel grotere discipline en organisatie, zodat de overcapaciteit niet uitmondt in een vernietigende prijzenoorlog zoals binnen de EGKS. De binnenlandse verkoopprijzen in Japan zijn dan ook, zoals in de USA, thans 15 à 20 % hoger dan deze werkelijk toegepast in de Europese Gemeenschap.

In de landen van het Oostblok is er een lineair stijgend staalverbruik en een staalproductiecapaciteit die gelijke tred houdt met de productie. In de ontwikkelingslanden tenslotte overtreft het verbruik de productiecapaciteit.

Het lijkt duidelijk dat de staalindustrie van de EGKS aan zelfoverschatting heeft geleden en te lang gewacht heeft om in te zien dat haar staalproductiecapaciteit een weerspiegeling moet zijn van haar eigen behoeften, vermits de mogelijkheden voor export beperkt zijn tenzij de Europese staalindustrie er zou in slagen de kostprijs drastisch te verlagen. Dit laatste is thans zeker nog niet het geval.

De probleemsituatie van de staalindustrie in de EGKS stelt zich bijzonder scherp in België dat ongeveer 75 % van zijn staalproductie moet uitvoeren en dat penetratiepremies moet toestaan om op de markten der andere landen te kunnen verkopen ; daarenboven zijn onze staalbedrijven slechts tweede of derde of zelfs vierde toeleveraar van de Europese verbruikers.

2. Het beleid met betrekking tot de staalindustrie in de EGKS en in België.

Het beleid inzake de staalindustrie binnen de EGKS is op drie niveau's te beschouwen : de Commissie van de Europese Gemeenschappen, de individuele staten en de diverse staalbedrijven.

De houdingen van deze drie betrokken partijen zijn daarbij geëvolueerd met het voortduren van de crisis ; in het bijzonder de laatste maanden van 1980 en de eerste van 1981 is dit het geval geweest en is men gekomen tot voorstellen en besluiten die een zeer grondige wijziging van de structuur van de EGKS-staalindustrie beogen. Tot vóór kort hebben de diverse lidstaten hoofdzakelijk individueel hun herstructureringsplannen opgesteld en is de invloed van de Commissie daarbij zeer beperkt geweest. Er bestaat geen algemeen herstructureringsplan voor de EGKS-staalindustrie.

Het besef dat elke nationale maatregel ook een weerslag heeft op de andere lidstaten en daarom dient onderworpen aan de goedkeuring van de Gemeenschap, is echter meer en meer doorgedrongen en de invloed van de Commissie in de besluitvorming, ook op nationaal vlak, wordt ongetwijfeld groter.

2.1. Maatregelen van de bedrijven en de Commissie (anti-crisis plan) vóór 1980

Producties en leveringen.

In 1975 en 1976 werd de situatie nog niet als dramatisch beschouwd ; men hoopte dat ze van kortstondige duur zou zijn en er werden geen ingrijpende maatregelen getroffen. De Commissie beperkte er zich toe maandelijks aangiften van de staalproductie te vragen, en toezicht uit te oefenen op de invoer uit derde landen. Tevens legde de Commissie vanaf eind 1976 aan alle ondernemingen op hun maandelijks leveringen kenbaar te maken.

In deze periode werd door de Duitse bedrijven + Hoogovens + Arbed, met inbegrip van Sidmar, een eerste vorm van commerciële regulatie gecreëerd, nl. Denelux.

In 1977 werd door de ondernemingen zelf Eurofer opgericht, die de belangrijkste staalproducenten van de EGKS omvat (die ongeveer 80 % van de productie van de Gemeenschap vertegenwoordigen). In het kader van Eurofer en de Commissie werd in onderling overleg de markt verdeeld onder de deelnemende bedrijven : elk bedrijf kreeg bepaalde hoeveelheden toegewezen die het mocht leveren binnen de EGKS (« quota's i ») en buiten de EGKS (« quota's e »). Het systeem was zeer ingewikkeld, met mogelijkheden tot uitwisseling van quota's, met bepaalde correctiefactoren, enz... Deze overeenkomst was reeds een eerste vorm van « burden sharing » tussen performerende en minder performerende bedrijven.

Dit systeem heeft relatief goed gefunctioneerd de eerste jaren, maar is geleidelijk beginnen afbrokkelen naarmate de bedrijven zelf getracht hebben door allerlei kunstgrepen de regels te omzeilen. Het is duidelijk dat geen enkele overeenkomst, op vrijwillige basis gesloten, kan blijven functioneren wanneer de sluwsten onder de partners het laken te zeer naar hun kant willen trekken.

Dit eerste Eurofer-systeem is definitief teloor gegaan in 1980, wanneer o.a. Klöckner de toegekende quota's openlijk niet meer heeft willen erkennen en begonnen is zoveel mogelijk te produceren, waardoor de verkoopprijzen binnen de EGKS op enkele maanden tijd gedaald zijn met ten minste 1.500 BF/ton.

De beperkingen in leveringen waartoe de Eurofer-bedrijven zich verbonden, werden door de Commissie vertaald in produktie-objectieven ruwstaal die telkens per trimester werden vastgelegd.

Verkoopprijzen.

Deze maatregelen die een beperking van de leveringen en van de produktie beoogden, waren echter toch niet voldoende om de verkoopprijzen op een voldoende hoog peil te houden.

Om deze reden heeft de Commissie vanaf 1977 een stelsel ingevoerd van minimaprijzen, richtprijzen en basisprijzen.

De *minimaprijzen* hadden betrekking op betonstaal, breed warmband en staafstaal. De EGKS-staalproducenten hadden de verplichting deze te respecteren voor alle leveringen binnen de Gemeenschap en de EVA-landen (d.w.z. deze die akkoorden van vrijhandelsverkeer met de Gemeenschap hebben afgesloten : Oostenrijk, Finland, Noorwegen, Zweden, Portugal). De minimaprijzen voor betonstaal en staafstaal werden opgeschort eind 1979 ; voor breed warmband gebeurde dit in de loop van 1980.

De *richtprijzen* hadden betrekking op bandstaal, koudgewalste platen, walsdraad, profielstaal, zware platen, betonstaal, staafstaal, breed warmband. Zij geven een suggestie van de toe te passen prijzen en gelden voor de leveringen binnen de Gemeenschap. De bedrijven gingen vrijwillig de verbintenis aan om met deze prijzen rekening te houden en zich niet te alignereren op lagere aanbiedingen uit derde landen. Voor eenzelfde produkt waren de richtprijzen niets hoger (ongeveer 3 %) dan de minimaprijzen.

De *basisprijzen* gelden voor producten ingevoerd uit landen buiten de EGKS, die geen invoerovereenkomst afsloten met de Commissie. Het zijn prijzen die berekend worden op de laagste prijzen of normale kosten in het of de leveringslanden, waar normale concurrentieverhoudingen heersen. Het werd aldus aan de derde landen nog steeds mogelijk gemaakt staal te verkopen binnen de EGKS aan ietwat lagere prijzen dan de Europese producenten, maar niet meer aan werkelijke dumpingprijzen. Daarenboven werden *bilaterale overeenkomsten* afgesloten tussen de Commissie en derde landen ter beperking van de invoer in de EGKS. Deze maatregelen vergden natuurlijk een uitgebreide controle (o.a. op basis van conformiteitsverklaringen) in samenwerking met de douanediens ten.

Herstructurering.

De Commissie was er zich van bewust dat een grondige herstructureringspolitiek nodig was om de EGKS-staalindustrie terug competitief te maken. De Commissie beschouwde deze herstructurering (sluitingen, nieuwe investeringen ; dit alles terzelfdertijd ook reconversie en sociale maatregelen

vereisend) echter in hoofdzaak als een aangelegenheid van de bedrijven zelf en van de lidstaten, waaraan de Commissie echter wel hulp wou verlenen, vooral door leningen met renteverminderingen.

Een algemeen herstructureringsplan van de Commissie voor het geheel van de EGKS bestond niet. Wel legde de Commissie de algemene objectieven vast van de staalproductiecapaciteit voor de jaren 1980-1985 en 1990.

Maatregelen in België vóór 1980.

Op 5 maart 1977 werd een eerste Ronde Tafelconferentie gehouden met deelneming van de regering, de ondernemingen en de vakbonden.

Belangrijke beslissingen werden hierbij getroffen :

- de staatswaarborg en een rentebonificatie van 5 % worden toegestaan voor de 5/6 van de nodige overbruggingskredieten ;
- openhouden van de kredietlijnen ;
- moratorium op de investeringen, op collectieve afdankingen en op portefeuille-operaties ;
- grondige studie toevertrouwd aan een consulent.

Deze studie die ongeveer een jaar heeft in beslag genomen, is één der basiselementen geweest van de herstructureringsvoorstellen die op de tweede Ronde Tafelconferentie van 20 mei 1978 werden besproken. Een ander element waren de zogenaamde akkoorden van Hanzinelle, afgesloten tussen de Belgische en Luxemburgse staalproducenten en waarbij de specialisatiegebieden en de kansen op ontwikkeling van elkeen werden erkend tot 31 december 1983, maar hernieuwbaar. De herstructurering van de Belgisch-Luxemburgse staalindustrie wordt voorzien rond 3 « polen » :

- Cockerill (Luik), dat zijn bedrijf te Marchienne overlaat aan de Driehoek van Charleroi ;
- Pool der Onafhankelijken (Boël, Clabecq, Fabrique de Fer) ;
- de groepering Arbed (Saar en Luxemburg), Driehoek van Charleroi, Sidmar.

De herstructureringsmaatregelen werden verder aangevuld en gepreciseerd in de regeringsbeslissing van 23 november 1978.

In grote lijnen omvat het staalplan :

- Een industrieel luik : een belangrijk investeringsprogramma (modernisatie en verbetering van de kwaliteit der produkten), sluiten van oude installaties, inwendige rationalisaties.

- Een financieel luik : participaties van de Staat in de meeste staalbedrijven, omvorming van de financiële lasten van de schulden op lange termijn (die voor vijf jaar geconsolideerd worden) in deelnemende converteerbare obligaties, dekking van de residuele kasbehoeften door leningen waaraan de staat zijn waarborg verleent. De tussenkomst van de staat wordt echter afhankelijk gemaakt van de inspanningen der ondernemingen tot produktiviteitsverbetering.
- Een sociaal luik dat de afvloeiingen voorziet die moeten toelaten de gewenste produktiviteitsverbetering te bekomen (brugpensioen).
- Een luik reconversie, met trekkingsrechten op het Fonds voor Industriële Vernieuwing in functie van het aantal verloren gegane werkplaatsen.
- De oprichting van een Nationaal Comité voor Planning en Controle van de Staalnijverheid (NCPC).

Met de uitvoering van dit staalplan werd verdergegaan in 1979. Eén van de moeilijkheden die zich daarbij heeft laten kennen was de realisatie van het aandeel dat de vaste privé aandeelhouders zouden nemen in de financiering der investeringen. Dit is nog meer tot uiting gekomen in 1980 (zie hieronder).

2.2. De situatie in 1980 en aanvang 1981.

De hierboven geschetste maatregelen hebben ongetwijfeld een verbetering meegebracht van de financiële resultaten der ondernemingen maar zijn toch onvoldoende gebleken om bij een slechte markt de leefbaarheid van de staalbedrijven te verzekeren. Wel waren de financiële resultaten van de bedrijven in 1979 duidelijk beter dan in de 3 à 4 voorafgaande jaren, maar dit was in grote mate het gevolg van de opflakking van de markt en niet van de structurele verbetering van de staalsector. Zodra de markt in 1980 is verslechterd zijn dan ook de zwakheden van deze bedrijfstak terug, en duidelijker dan ooit, naar voren gekomen.

Het dient ook gezegd dat bepaalde van de voorziene maatregelen niet of slechts gebrekkig zijn uitgevoerd of gerespecteerd (bvb. inzake prijzen).

Specifieke Belgische situatie.

Eén van de problemen die zich gesteld hebben, is dit van de realisatie van het aandeel dat de vaste privé aandeelhouders zouden nemen in de financiering der investeringen.

Het investeringsprogramma, zoals thans goedgekeurd door het Nationaal Comité voor Planning en Controle van de Staalnijverheid en door het Ministerieel Comité voor Economische en Sociale Coördinatie, heeft in totaal betrekking op een bedrag van ongeveer 40 miljard BF.

Het staalplan van de regering voorziet dat 50 % ervan zullen gefinancierd worden door leningen Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid (NMKN) en EGKS, met staatswaarborg, terwijl de andere 50 % afkomstig dienen te zijn van de privé-sector. Voor dit laatste gedeelte waren er problemen voor de investeringen van Cockerill en de Driehoek van Charleroi. Deze werden opgelost door de oprichting van een Belgisch Fonds voor de Financiering van de Industrie, dat geld zal opnemen op de internationale kapitaalmarkt voor investeringen in de sterke industriële sectoren (electriciteit, gas, chemie), en in de staalindustrie.

Gezien de zeer erge verslechtering van de staalmarkt vanaf het tweede semester 1980, waardoor thans nagenoeg alle EGKS-staalbedrijven verliezen lijden, hebben Cockerill en de Driehoek van Charleroi overbruggingskredieten moeten opnemen.

De bedrijven Cockerill en de Driehoek van Charleroi hebben met het opzet te rationaliseren en hun financieel resultaat aldus te verbeteren een fusieplan opgesteld. Dit plan is op dit ogenblik nog ter studie. De regering heeft reeds een gunstig vooroordeel uitgesproken m.b.t. het principe van de fusie.

De eventuele weerslag van deze fusie op de vroeger aangegane akkoorden van Hanzinelle werd onderzocht en deze laatste werden aangepast op Hertoginnedal (7 februari 1981). De samenwerking tussen de Belgische en Luxemburgse staalbedrijven wordt erin bevestigd; deze akkoorden zullen zich uitstrekken tot eind 1988.

De dramatische evolutie van de EGKS-staalmarkt maakt het voor België, meer nog dan voor enig ander land, noodzakelijk drastische maatregelen te nemen. Deze zijn onvermijdelijk, niet alleen reeds wegens hun weerslag op 's lands economie en financiën, maar ook tengevolge van de verscherpte houding van sommige andere lidstaten die elke steun aan de staalindustrie willen doen stopzetten.

Algemene situatie binnen de EEG.

Sinds het eind van het tweede trimester 1980 heeft de vraag naar staal een zeer sterke daling ondergaan, dit zowel op de markt van de EEG als op de wereldmarkt. Binnen de EG is de daling van de vraag het gevolg van de verzwakking van de conjunctuur. Op de wereldmarkt is het eveneens de conjunctuurverzwakking in een reeks landen die een belangrijke daling heeft veroorzaakt. Daarenboven hebben ook de ontwikkelingslanden nagenoeg volledig hun aankopen stopgezet, tengevolge van de financiële moeilijkheden die zij ondervinden door de stijging der energieprijzen.

De bezettingsgraden der installaties zijn dan ook drastisch gedaald, in sommige gevallen tot lager dan 50 %.

De daling van de vraag heeft uiteraard ook een tendens naar lagere verkoopprijzen doen ontstaan. Ten einde hun bezettingsgraden zo hoog mogelijk te houden hebben de meeste bedrijven meer en meer de in het kader van Eurofer aanvaarde leveringsprogramma's overschreden en hebben zij ook minder en minder de richtprijzen gerespecteerd. Als gevolg van het overschrijden van de leveringsmaxima, o.a. op grote schaal door Klöckner, zijn de verkoopprijzen ingestort.

Vermits daarenboven de produktiekosten ook duidelijk gestegen zijn (verhoging van de prijzen van erts, cokes, lonen, fuel) zijn de financiële resultaten van de staalbedrijven grondig gewijzigd. De verliezen bedroegen gemiddeld 1.500 à 2.000 BF/ton, d.w.z. meer dan de afschrijvingen.

Dit heeft er de Ministerraad van de EEG toe aangezet om vanaf 1 oktober 1980 het artikel 58 van het EGKS-Verdrag toe te passen, d.w.z. het verklaren van de manifeste crisis-toestand en het instellen van een regime van produktiequota's.

De Ministerraad beoogde hiermee de verkoopprijzen te doen stijgen.

De toepassing van artikel 58 werd goedgekeurd voor de periode 1 oktober 1980 - 30 juni 1981. De staalproducten worden in 4 groepen verdeeld, waarvoor specifieke produktiebependingen gelden. Om tegemoet te komen aan de wensen van bepaalde landen (in het bijzonder de Bondsrepubliek Duitsland, dat in de aanvang erg gekant was tegen de toepassing van artikel 58) werden een zeker aantal produkten onttrokken aan dit artikel (hooggelegerde staalsoorten, alle halffabrikaten voor buizen en voor tinplate...).

Het artikel 58 is thans (maart 1981) sinds een 5 à 6-tal maanden in werking. De prijzen zijn als gevolg ervan gestegen maar niet in de mate die men verhoopt had. Anderzijds is de vraag echter nog voortdurend gedaald zodat de produktiequota's opgelegd voor het tweede trimester 1981 heel wat lager zijn dan deze voor het vierde trimester 1980.

Dit aanhouden en nog verslechteren van de toestand heeft als gevolg dat alle Europese staalbedrijven thans verliezen lijden, sommigen zelfs catastrofaal veel.

Dit heeft in een zeker aantal grote lidstaten (bvb. de Duitse Bondsrepubliek, Frankrijk, Groot-Brittannië) het verlangen geïntensifieerd, dat reeds gedurende meerdere jaren aanwezig was, om te komen tot een oplossing van de problemen door een drastische vermindering van de staalproduktiecapaciteiten. De overcapaciteit is inderdaad oorzaak enerzijds van het te hoge aanbod aan lage prijzen en anderzijds van de te lage bezettingsgraad der installaties wat de kostprijs verhoogt.

De jongste EEG-ministerraden die aan dit probleem gewijd werden in maart 1981 hebben duidelijk als toekomstige maatregelen naar voren gebracht :

- Een geleidelijke afbouw van de staatssteun aan de staalnijverheid. Grote staatssteun wordt inderdaad door sommige landen beschouwd als een vorm van concurrentievervalsing die een gezondmaking van de staalsector in de weg staat, omdat zij de weinig performerende bedrijven toelaat verder aan te lage prijzen te verkopen. Reeds in een beslissing van de Commissie van 1 februari 1980 betreffende de steunmaatregelen aan de staalnijverheid, werd beklemtoond dat de staatssteun een tijdelijk karakter moest hebben en een integrerend bestanddeel moest zijn van een herstructureringsprogramma, bedoeld om de betrokken bedrijven terug competitief te maken.
- Een duidelijke vermindering van de capaciteit per produkt beschouwd (en niet alleen de globale capaciteit), die gekoppeld is aan de ontvangen staatssteun. De redenering hierbij is de volgende: de hoeveelheid steun is een maat voor het slecht renderen van een bedrijf; het is logisch dat in zulk bedrijf de capaciteit verminderd wordt; staatssteun kan maar getolereerd worden als een overgangsfase gedurende een grondige restructuratie van het bedrijf.

Het is te verwachten dat de toepassing van deze maatregelen, die zich lijkt te zullen verwezenlijken in de komende tijden, zal leiden tot een veel diepgaandere herstructurering van de EGKS-staalindustrie dan tot nu toe het geval is geweest.

3. Overwegingen in verband met het gevoerde beleid in de EGKS.

3.1. *Eerste fase van de crisis: van minimaprijzen naar de instorting van Eurofer I.*

Aan de crisis van 1976 poogde de EGKS te verhelpen door een politiek van « orderly market » gericht op het naleven hetzij van richtprijzen, hetzij van minimaprijzen. Deze politiek kon niet weerstaan aan de economische werkelijkheid. De kloof tussen de produktiecapaciteit en de vraag, alsook de invoer uit derde landen, had tot gevolg dat de producenten de prijsakkoorden niet eerbiedigden en de toegekende leveringsquota's overschreden. Verkoop tegen een prijs die amper de variabele kosten dekte werd de algemene regel voor sommige bedrijven. Grote cash-drains ontstonden en bovendien werd het concept « afschrijvingen » uit de terminologie van de staalmanagers geschrapt. In 1978-1979 herstelde de vraag, maar nog altijd op een laag prijspeil zodat alleen de performerende bedrijven in staat waren op min of meer normale wijze af te schrijven.

Uit deze betrachtingen van de EGKS bleek vlug dat bij overcapaciteit in een industriële sector het onmogelijk is een artificieel prijspeil te hand-

haven. De economische wetmatigheden verdrijven elke administratieve prijzenstructuur. De staalhandel zorgde ervoor dat altijd één producent bereid werd gevonden om de bezettingsgraad van zijn installaties te verbeteren. Aangezien deze bezettingsgraad van bepalend belang is voor de « break-even » van een staalbedrijf ten gevolge van de hoge vaste kosten, werden steeds producenten gevonden voor wie de « trade-off » tussen richtprijs en bezettingsgraad beslecht werd in het voordeel van de benuttingfactor. Het feit dat in veel gevallen de handelsorganisaties van de staalproducenten onafhankelijke maatschappijen zijn, met gescheiden rekeningen t.o.v. de verlieslatende industrie, kan het niet respecteren van richtprijzen alleen maar in de hand werken. In feite was de richtprijs bedoeld als een stimulans tot herstructurering en tot opvoering van de produktiviteit in de bedrijven aangezien deze prijs de « break-even » toeliet van een performerend bedrijf. Aan die prijs waren er echter geen kopers omwille van de overcapaciteit en het gebrek aan karteldiscipline tussen de producenten. Dit verschijnsel werd nog kracht bijgezet door het feit dat de richtprijs, gekoppeld aan de toegekende produktiequota's, voor veel bedrijven geen cash-flow opleverde. Bovendien deed zich voor de produktie van betonstaal en gewoon staafstaal een produktieve revolutie voor vanwege de producenten uit de streek van Brescia die met de verwerking van staalschroot in elektro-ovens een filière ontwikkelden waarvan de kostprijs beneden deze van de klassieke produktiewijze met hoogoven en staalfabriek lag.

Toentertijd werd de idee geopperd dat de zwakheid van de Europese staalnijverheid t.o.v. de Amerikaanse in het feit lag dat geen « price leader » aanwezig was. Nu is het zo dat een « price leader » slechts als dusdanig erkend wordt wanneer hij over een dominerende positie beschikt op de markt. In Europa zijn er geen firma's die dominerend zijn over de ganse Europese markt. De Engelse markt is afgeschermd door zijn insulair karakter, de Italiaanse is meer gericht naar de Middellandse Zee en de verschillende nationale markten behoren in overgrote mate tot de invloedssfeer van de nationale bedrijven. Ook barometrische prijszetters bestaan niet omwille van het gebrek aan discipline van de producenten. Een « price leader » kan echter alleen met succes opereren wanneer de sector zich niet in een situatie bevindt van overcapaciteit.

In geval van overcapaciteit kunnen alleen zeer strenge kartelregels, gekoppeld aan sancties en uitsluitingsregels van de overtreders, beletten dat de minimaprijzen niet geëerbiedigd worden. Inderdaad, zolang het niet respecteren van deze minimaprijzen voor gevolg heeft dat de benuttigingsfactor van het bedrijf kan verbeterd worden waardoor het verlies vermindert of de winst toeneemt is de discipline moeilijk te handhaven.

Indien alle producenten die weg opgaan ontstaat er een spiraal naar beneden van de marktprijzen en komt een marktevenwicht op het niveau van de natuurlijke prijzen tot stand, die uiteraard lager liggen dan de minimaprijzen en de richtprijzen. Hierdoor verliezen de bedrijven uiteindelijk meer dan indien ze de toegekende quota's en de richtprijzen hadden geëerbiedigd. De producenten zijn schijnbaar blind voor de partiële evenwichtsmechanismen in een markteconomie en voeren vaak een kortzichtige « beggar-my-neighbour »-politiek. Dat is meteen de verklaring waarom « Eurofer I » die de oude traditie van collusieve praktijken eigen aan de nationale staalindustrieën een Europese gestalte gegeven heeft, mettertijd uiteengespat is. Minimaprijzen en richtprijzen werden door de EGKS bepaald, terwijl in de reinste Duitse tradities van de gezaghebbende industriële « Verbände » leveringsquota's aan alle leden opgelegd werden.

Het systeem had alleen kunnen functioneren indien de quota's streng gecontroleerd waren geweest door inspecteurs van het kartel en indien de richtprijzen gelijk gesteld werden aan de produktiekosten van de marginale bedrijven. Het feit dat de richtprijs steunde op de kostprijs van de meest efficiënte bedrijven had voor gevolg dat andere bedrijven de leefbaarheidsgrens toch niet haalden. Bovendien werd de vraag naar staalproducten door het quotasysteem onder de bedrijven verdeeld, zodat de benuttigingsfactor van de efficiënte bedrijven slechts een middelmatig niveau bereikte. Alle bedrijven presteerden derhalve, in min of meerdere mate, met rode cijfers : minder rood voor de niet-produktieve bedrijven, en minder zwart voor de efficiënte bedrijven in vergelijking met een situatie waar hun concurrentievermogen zich ten volle had kunnen uitleven. Niet te verwonderen dat dit systeem van « burden sharing », alsook de toepassing van artikel 58, reacties bij de efficiënte bedrijven teweegbracht alsook bij hun vakbonden. Kenschetsend in dat opzicht waren de reacties van de Duitse bedrijven en van de vakbonden van Sidmar.

Al deze euvels hadden slechts kunnen vermeden worden door een echte kartelorganisatie die bovendien een controle zou moeten uitgeoefend hebben op de installatie van nieuwe capaciteiten en de afbouw van verouderde installaties. Zulk systeem, dat ten koste van een rationele allocatie van de produktiefactoren en van de staalverbruikers ingesteld wordt, kan alleen in stand gehouden worden indien de kartelleiding niet enkel over de macht beschikt om sancties (financiële en andere) op te leggen aan de overtreders, maar eveneens in staat is om op doeltreffende wijze de hoeveelheden en de prijzen te controleren. De hoeveelheden controleren stelt relatief weinig problemen aangezien het gaat om fysische eenheden. Werkelijk toegepaste prijzen — wat niet noodzakelijkerwijze de factuurprijzen zijn — nagaan is geen gemakkelijke opgave. Bovendien is een gestructureerd kartel ondenkbaar in het Europa dat door het Verdrag

van Rome geregeerd wordt. Dat is dan ook de reden waarom de in vorming zijnde Eurofer II opnieuw op een quota-systeem zal steunen, weliswaar veel strenger gecontroleerd dan onder Eurofer I, dat richtprijzen zullen vastgelegd worden maar dat geen rechtstreekse controle van de toegepaste prijzen zal gebeuren. Men hoopt onrechtstreeks op het prijspeil te ageren door de totale vraag naar de verschillende staalprodukten correct te schatten zodat de afgeleide productiequota's beter dan in het verleden aanleiding zullen geven tot een evenwichtsprijs die de kosten voldoende dekt.

3.2. Van het regime artikel 58 naar Eurofer II.

De sterke recessie van 1980-1981 op de staalmarkt ging gepaard met de ineenstorting van Eurofer I. Aan deze chaotische situatie heeft de EGKS het hoofd geboden door een tweevoudige actie. In de eerste plaats werd de algemene crisis van de Europese staalnijverheid op basis van artikel 58 uitgeroepen en in de tweede plaats heeft de Europese ministerraad de klemtoon verplaatst van een regulatie van de staalmarkt door middel van minimaprijzen en richtprijzen naar *hét* probleem indien men wil vermijden dat kartelpraktijken de laatste toevlucht worden, nl. de reductie van de overcapaciteit. Artikel 58 liet aan de Commissie toe productiequota's vast te leggen. De ondernemingen zelf zullen in het kader van het toekomstige Eurofer II instaan voor de controle van de quota's door middel van inspecteurs die in alle bedrijven permanent aanwezig zijn. Dit gebeurt voor de eerste maal en is een stap in de goede richting. Er wordt thans naar gestreefd het verplicht systeem van artikel 58 te vervangen door een vrijwillig aanvaarde zelfdiscipline in de schoot van Eurofer II. Deze organisatie van de productie op basis van zelfdiscipline i.p.v. opgelegd te zijn door de Ministeries van Economie of de Commissie geniet de voorkeur van de Duitsers omwille van ideologische redenen en omdat het conform is met de Duitse traditie van « verkapt » dirigisme door middel van de machtige beroepsverenigingen. Voor zover het verhoopte resultaat bereikt wordt, staan de andere landen neutraal of positief t.o.v. deze Duitse wens.

Aan de structurele supply-zijde raakt Eurofer II niet. Daarom heeft de jongste Europese Ministerraad zo een belang gehecht aan de reductie van de overcapaciteit in Europa en aan de beperking van de werkingshulp aan de bedrijven.

In de loop van dit jaar en uiterlijk tegen 1 juli 1983 zullen de definitieve herstructureringsplannen van de bedrijven of van groepen van bedrijven ter goedkeuring dienen neergelegd te worden bij de Commissie van de EEG. Na goedkeuring van deze plannen zal geen nieuwe hulp mogen verstrekt worden, wat niet betekent dat de goedgekeurde hulp niet mag gespreid worden over verschillende jaren.

3.3. *Sociale aspecten.*

Of de Commissie voldoende rekening gehouden heeft met de sociale gevolgen van de herstructureringen alsook met de regionale problematiek die ze stellen in Wallonië, de Saar, Lotharingen en Schotland zal de toekomst uitwijzen. We kunnen ons echter niet ontdoen van de indruk dat de Commissie meer en meer bezwijkt onder de harde rationalisatiedrang van de conservatieve ministers in de Raad.

Wat altijd maar mogelijk schijnt voor de landbouwsector die meer dan 75 % van het Europees budget opslorpt, is blijkbaar ondenkbaar voor de sociale begeleiding van de restructuratie van de Europese staalnijverheid.

Tienduizenden werkplaatsen zijn de jongste jaren afgeschaft geworden in de Europese staalindustrie, en nog meerdere duizenden zullen volgen. Karig waren de blijken van Europese solidariteit. De sociale begeleiding werd hoofdzakelijk door de Lidstaten gefinancierd.

Summary : Policies regarding the steel industry in Belgium and in Europe.

The european steel crisis is due to the steel production overcapacity in regard of a decline in demand, leading to a fierce price competition, with prices 15 to 20 % lower than in the USA and Japan.

Measures were taken by the Commission of the European Communities and by the steel companies, consisting of imposing or proposing selling prices, limiting the deliveries, reducing import from third countries, closing down obsolete capacities, increasing productivity. Moreover, most governments have granted financial aid.

In the second half of 1980, the market situation has deteriorated rapidly, which fact has led the Council of the European Communities to adopt Art. 58 of the ECSC-Treaty and to set obligatory production quotas. This has proved not to be sufficient. There is a strong tendency within the Commission towards a drastic reduction of overcapacity, as well as a decrease in state aid, the latter being considered as only allowed temporarily as a means of achieving the necessary restructuring and capacity reduction.

It can be expected that, given the dramatic market situation, these measures will effectively be put into practice in the period to come. At the same time, voluntary agreements concerning production and prices are being discussed among steel producers (Eurofer 2).

De nationale zeehavenpolitiek

door Vic VAN ROMPUY,

Gewoon hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven,
Voorzitter van de Nationale Commissie voor het Havenbeleid.

★

Op 9 augustus 1980 trof de regering een beslissing over de verdere uitbouw van de voor- en achterhavens te Zeebrugge. Deze gebeurtenis ging gepaard met stellingnamen betreffende de nautische toegankelijkheid van de haven van Antwerpen, de voorbereiding van de Schelde- en Maasverdragen, alsmede de harmonisatie van de havenrechten. Tevens werd stelling genomen ten opzichte van de plaats van de havenwerken in de algemene structuur van het vervoerwezen (weg, binnenvaart) en van de weerslag op het prioritair investeringsprogramma 1976-1980. dat betekenis heeft voor de communautaire relaties in dit land.

Het artikel tracht de boven uiteengezette beslissing te situeren in het raam van de nationale zeehavenpolitiek.

In de eerste plaats wordt nagegaan waarom de overheid een belangrijke rol speelt in verband met de zeehavens. Vervolgens wordt een analyse gemaakt van de fundamentele gegevens waarvan een havenpolitiek van de overheid moet vertrekken.

In de derde afdeling staat een schets van de organisatie van de zeehavenpolitiek in België. De vierde afdeling bevat een analyse van de inhoud van de Belgische politiek ter zake. Hierbij zal speciale aandacht gaan naar de beslissing van 9 augustus 1980. In de laatste afdeling worden besluiten getrokken en het geheel samengevat.

1. De overheid en de zeehavens.

Zeehavens hebben in de eerste plaats een transporteconomische betekenis. In België b.v. loopt nagenoeg 30 % van de in- en uitvoer (in gewicht) over de zeehavens. Ingevolge de evolutie van de transporttechnieken wint

de functie van de haven in de distributie als stapelplaats meer en meer aan belang. De beschikbaarheid, maar vooral de kosten van het havenverkeer zijn dienvolgens belangrijke bepalende factoren voor de buitenlandse handel, de concurrentiekracht en de werkgelegenheid. Bovendien heeft de haven niet alleen directe betekenis voor degenen die ter plaatse betrokken zijn bij het laden en lossen en de opslag van de goederen. Maar havengebieden zijn in menige gevallen kernen van een dichte economische bedrijvigheid, zoals allerhande industrie en dienstverlening. Naast dragers van internationale handel en diensten, zijn zij vaak groeipolen van maritieme industrialisatie (tabel V). Tevens komt de haven ten goede aan de regio en het verdere hinterland. Kortom, de havens beïnvloeden in belangrijke mate de economische welvaart.

Voor de correcte inschakeling van die activiteit in het economisch leven vertoont het ordeningsbeginsel van de eenvoudige mededinging tussen de havens verschillende gebreken.

1. De havenexploitatie gebeurt tot aan een bepaald capaciteitsgebruik met dalende gemiddelde kosten. De marktstructuur concurrentie laat dit voordeel voor de gemeenschap wegens de versnippering van de activiteit over te kleine cellen niet of in onvoldoende mate tot werkelijkheid worden.

2. Havens missen bij mededinging de vereiste flexibiliteit van aanpassing van de capaciteit; gebrekkig aanbod of duidelijke overcapaciteit zijn dan niet uitgesloten.

3. Voor een groot getal autonome havens is de onzekerheid over de te verwachten trafiek te groot. Dit betekent een belangrijke rem op de zelf te bepalen investeringen.

4. Gelijkheid van kansen en mededingingsvoorwaarden ontstaan noch op nationaal, noch op internationaal vlak op spontane wijze.

Wegens de gebondenheid aan de waterweg en de hoge kosten van inrichting en onderhoud kan de haven maar op één plaats worden georganiseerd. Toch moet zij in beginsel door iedereen kunnen worden gebruikt. Dienvolgens is de haven een publiek goed en heeft zij als verkeersorganisatie een openbaar karakter.

Een nationale havenpolitiek bestaat uit het geheel van beslissingen van de nationale overheid die in verband met de havenbedrijvigheid ten behoeve van de welvaart en het welzijn van de gehele gemeenschap moeten worden getroffen. Zij omvat beslissingen betreffende:

1° de optimale allocatie van produktiefactoren, vooral nautische toegangswegen, alsmede de infrastructuur en de verkeersverbindingen met het

hinterland, ten einde de havens toe te laten de vereiste diensten in de economie te presteren ; de gecoördineerde toewijzing op grond o.m.v. van sociaal-economische kosten en baten is in dit opzicht van grote betekenis ;

2° de verzekering van gelijkheid van kansen bij de mededinging voor trafieken tussen de verschillende havens ; de institutionele regeling van de havenexploitatie ;

3° de algemene reglementering betreffende veiligheid bij het vervoer en behoud van een behoorlijk leefmilieu ;

4° de verzekering van de internationale relaties i.v.m. de havens.

De nationale havenpolitiek heeft dus betrekking op problemen van zowel technisch-nautische, juridische, ecologische, sociale, financiële en economische aard.

Het is wegens die zgn. afgeleide effecten op de welvaart dat wordt verantwoord de kosten van de inrichting en het onderhoud in zekere mate mede door de ganse gemeenschap te laten dragen.

In feite worden de kosten van de toegangswegen tot de havens en van de infrastructuur volledig of althans voor meer dan de helft gedragen door de nationale overheid.

De uiteindelijke beslissingen over allocatie moeten dan ook op dit vlak door de nationale overheid worden genomen op grond van criteria betreffende welvaart en welzijn van de gehele gemeenschap.

In feite is de havenpolitiek van de centrale overheid een onderdeel van de algemene vervoer-, industriële en economische politiek. Aldus kan zij gebruikt worden als een instrument van economische en zelfs van algemene politiek. De nationale havenpolitiek situeert zich resoluut op het macro-economisch vlak van de gehele gemeenschap en behandelt duidelijk problemen die de kring van meer dan één haven overstijgen.

Ook de grotere belangstelling voor de havenproblematiek van internationale organisaties, o.m. Benelux, E.G. en Verenigde Naties, werkte bevorderend voor de totstandkoming van een nationale zeehavenpolitiek.

Naast de macro-havenpolitiek van de nationale overheid is er de micro-politiek van de havenbeheerders, die in ruime autonomie de beslissingen treffen in verband met de efficiënte organisatie, inrichting en exploitatie van de concrete havenbedrijvigheid.

De loyale mededinging tussen de havens heeft als orderingsbeginsel ongetwijfeld belang. Zoals boven is aangetoond schiet als eerste en algemeen beginsel voor de organisatie van de nationale havenpolitiek de mededinging tekort omwille van de specifieke aard van de havenbedrijvigheid. Binnen het raam van een door de nationale overheid gecoördineerde investerings- en prijspolitiek kan voor bepaalde trafieken de mededinging

tussen de gedecentraliseerde havenbesturen nochtans de produktiviteit bevorderen.

Zolang in België Antwerpen meer dan 90 % van de totale trafiek verwerkte, werd de behoefte aan een coördinerende overheidspolitiek niet zo sterk gevoeld. Met de toename van het relatieve belang van Gent en Zeebrugge (tabel IV) veranderde die situatie.

Ter gelegenheid van de recente staatshervorming werd de vraag gesteld betreffende de regionalisatie van de zeehavenpolitiek, temeer omdat Antwerpen, Gent, Zeebrugge en Oostende behoren tot het Vlaamse gewest. De voorkeur werd gegeven aan het behoud van een nationale politiek van de centrale overheid, vooreerst wegens de betekenis van de zeehavens voor de gehele nationale economie, vervolgens wegens de hoge kosten van de nautische toegangswegen en de infrastructuur en de beperkte mogelijkheden tot eigen financiering door de gewesten en ten slotte wegens de internationale aspecten van de havenpolitiek. De regionale autoriteiten hebben echter enige, zij het indirecte invloed op de havenpolitiek, via hun bevoegdheid inzake gemeentelijke financiën, ruimtelijke ordening en watervoorziening.

2. Fundamentele gegevens voor de havenpolitiek.

De overheidspolitiek betreffende de havens situeert zich wezenlijk op het vlak van de politiek tot bevordering van de economische ontwikkeling op lange termijn. In dit verband moet men rekening houden met de waarschijnlijke vertraging van het groeiritme van de industriële produktie, de internationale handel en meteen het maritieme verkeer in het Westen.

De snelle industrialisatie van een aantal zgn. nieuwe landen, de verhoging van de grondstoffenverwerking dicht bij de vindplaats, de toenemende verfijning van de Europese industriële produktie beïnvloeden nu reeds het zeevervoer op West-Europa en wellicht zullen die tendenties zich doorzetten. De energiecrisis remt het groeiritme van het oliegebruik, maar stimuleert daarentegen de vraag naar steenkolen en aardgas, die beiden gedeeltelijk over zee worden aangevoerd. Inzake staal doet zich eveneens een beweging in tegengestelde richting voor. Eensdeels daalt de produktie en meteen de behoeften aan ertsen (1). Anderdeels stimuleert de verplaatsing van de bevoorradingsplaats van ertsen (o.a. naar Brazilië, Venezuela en Australië) de vraag naar zeevervoer op lange afstand en met grote schepen.

(1) In 1979 bedroeg de aanvoer van ertsen 30 % en van steenkool 8 % van de totale hoeveelheid in Belgische havens geloste goederen.

Op het gebied van de vervoertechnieken zijn voor de Belgische havens twee strekkingen van belang.

In de eerste plaats vergroot vooral inzake massagoederen de gemiddelde omvang en diepgang van de schepen (tabel I). In de tweede plaats neemt inzake stukgoederen het zgn. geïntegreerd vervoer (container, ro/ro) op spectaculaire wijze toe (tabel III).

Indien men de recente evolutie en de bestellingen van de wereldvloot nader bekijkt dan valt het op dat het relatieve belang van twee scheepstypes toeneemt, nl. dit tussen 60.000/80.000 ton en dit tussen 120.000/175.000 ton (2). De betekenis van de zgn. reuzeschepen (tankers) vermindert, o.m. wegens de hoge bouwkosten, de beperkte flexibiliteit, de grote risico's voor een veilige vaart en de beperkte capaciteit van de havens van vertrek en/of aankomst.

In dit verband kan het nuttig zijn te vermelden dat de huidige toegankelijkheid van Antwerpen voor het opvaren bij doodtij (41 voet) (65.000 t.) bedraagt en bij springtij 45 voet (95.000 t.). Ingevolge de regeringsbeslissing van augustus 1980 zou dit laatste cijfer mits uitvoering van de nodige baggerwerken over enkele jaren kunnen opklimmen tot 48 voet in één getij (hoog water). De haven van Zeebrugge is bij gunstige tij thans bereikbaar voor volgeladen schepen van om en bij 100.000 ton.

Voor de aardgasschepen dient te Zeebrugge de voorhaven minimaal toegankelijk te zijn voor schepen die een diepgang hebben van —12,5 m. Dit kan worden opgevoerd, eveneens mits uitvoering van de vereiste baggerwerken, tot maximaal vlot 15 m (52 à 53 voet), hetgeen duidelijk ruimte laat voor de toegang tot de zeesluis en de achterhaven van schepen van 125.000 ton.

De haven van Gent kan met volgeladen schepen in een tij worden bereikt door volgeladen schepen van 60.000 ton (diepgang 40 voet).

De bemerking moet worden gemaakt dat de toegankelijkheid tot een haven een belangrijke, maar niet de enige determinant is van de capaciteit en de concurrentiekracht. De toegang tot een haven kan tevens een verhoging krijgen door een aanpassing van de vaart aan het watertij en van de lading (lichting), hetgeen echter meestal gepaard gaat met kostenstijgingen.

Tussen 1955 en 1974 kenden de trafieken in de Belgische havens een gemiddelde stijging van om en bij 6 % per jaar. In de periode 1970-75 viel de gemiddelde jaarlijkse groei terug op 0,4 %, in de eerste plaats wegens de inwerkingstelling van de oliepijpleiding Rotterdam-Antwerpen, maar ook wegens de economische crisis. Gedurende de periode 1975-79 werd nochtans opnieuw 4,9 % bereikt (tabel I).

(2) In 1980 blijft 50 % van de totale wereldvloot (in ton) beneden 80.000 ton dwt. en 70 % beneden 175.000 ton. Voor erts- en bulkschepen bedroegen die procenten resp. 79 en 95 en voor general cargo en andere schepen, telkens 100.

Volgens de vooruitzichten van een door de Gewestelijke Economische Raad voor Vlaanderen (GERV) ingestelde studiegroep zou in de periode 1980-1990 de totale toename van de trafiek opnieuw kunnen stijgen tot 4 % en in 1990-2000 tot 3,5 %, d.i. het historische groeiritme van de trafieken over een lange periode (50 à 100 jaar). Die ramingen wijzen dus op een gevoelige vertraging.

Tevens moet worden opgemerkt dat de door de GERV-groep in het vooruitzicht gestelde groei merkkelijk hoger ligt dan de meest optimistische ramingen die door verschillende instanties voor de groei van de Nederlandse havens werden gemaakt en die hooguit 2 à 3 % bereiken.

Economische vooruitzichten zijn geen zekerheden, maar bieden hoogstens enkele mogelijke bakens binnen dewelke een beredeneerde en daarom een min of meer veilige vaarweg voor het beleid kan bestaan.

Hoewel de groeikansen verschillen van haven tot haven houdt men bij de bepaling van het globale beleid voor de Belgische havens op halflange termijn toch best rekening met de eventualiteit van een duidelijke vertraagde groei van de trafieken en van de industrialisatie in de havens in vergelijking met de periode 1955-1974.

3. De organisatie van de zeehavenpolitiek in België.

De beslissingsbevoegdheid betreffende de nationale havenpolitiek ligt in België in handen van de nationale regering en van het parlement, waarbij vooral de ministers van Verkeerswezen (vervoerbeleid) en Openbare Werken (toegang en infrastructuur) een belangrijke rol spelen. Ook andere ministers, zoals Buitenlandse Zaken, b.v. in verband met internationale verdragen en Economische Zaken, b.v. i.v.m. de nijverheids- en de energiepolitiek, hebben een zekere invloed. Binnenlandse Zaken, alsmede de gewestelijke executieven raken de havenpolitiek via hun bevoegdheid betreffende de gemeentelijke financiën, de watervoorziening en de ruimtelijke ordening. Bij de voorbereiding van de politiek zijn de belangrijkste betrokken administraties de directoraten-generaal van de Zeevaart (Verkeerswezen) en van de Waterwegen (Openbare Werken). In het najaar van 1978 werd de Nationale Commissie voor het Havenbeleid heringericht.

In dit overleg- en adviesorgaan hebben zitting de vertegenwoordigers van: 1° de belangrijkste betrokken ministeriële departementen; 2° de organen van het havenbeheer; 3° de nationale sociaal-economische groepen van werkgevers en werknemers; 4° het planbureau en de gewestelijke economische raden.

De adviesbevoegdheid slaat vooral op: 1° het plan tot uitbouw van de haveninfrastructuur; 2° de harmonisatie van de concurrentievoorwaarden

tussen de Belgische zeehavens ; 3° de internationale aspecten van de havenpolitiek, o.m. in verband met Benelux, de E.G. en andere internationale instellingen.

De eigenlijke exploitatie van de havens ligt te Gent, Antwerpen en Oostende in handen van de gemeenten en de zeehaven te Zeebrugge van de parastatale instelling Maatschappij voor Brugse Zeevaartinrichtingen. In de raad van beheer zijn de staat en de stad Brugge vertegenwoordigd.

Deze beheersinstanties staan in voor het dagelijks bestuur, de exploitatie en het onderhoud van de havens, alsmede voor de aanleg van de uitrusting, zoals kranen, loodsen, gespecialiseerde terminals. Voor de uitvoering van sommige werken ontvangen de beheerders subsidies van de nationale ministeries.

De eigenlijke havenactiviteit ten slotte wordt in overwegende mate verzekerd door de echte, meestal private gebruikers, zoals de rederijen, de bevrachters, de stouwers, de verzekeraars, de makelaars, de industriëlen, de handelaars.

De rol van de overheidspolitiek in verband met die bedrijvigheid is vrij beperkt.

De private gebruikers verrichten investeringen in laad- en losmaterieel, opslagplaatsen, enz. Zij stellen ook heel wat arbeiders en bedienden tewerk (tabel V).

4. De inhoud van de havenpolitiek.

De havenpolitiek moet op het oog hebben op economisch vlak optimaal bij te dragen tot de verhoging van de werkgelegenheid en van de reële levensstandaard van de gehele bevolking. Naast voor economische baten moet belangstelling bestaan voor extra-economische waarden, o.m. de realisatie van een behoorlijk leefmilieu (water-, bodem- en luchtverontreiniging, geluidshinder, verkeerscongestie, ruimtelijke ordening, enz.).

In deze afdeling zal nochtans de aandacht vooral gaan naar de investeringen in de havens en de concurrentievoorwaarden tussen de havens.

Investerings

Tot het einde van de jaren zestig was de nationale havenpolitiek vooral gericht op de ontwikkeling van de havens van Antwerpen en Gent. In juni 1969 legde de door de regering ingestelde Nationale Commissie belast met de studie van een nieuwe haven in volle zee of aan de Belgische kust een eindverslag neer, waaruit duidelijk een nieuwe geografische oriëntatie bleek. Verschillende private promotiegroepen hadden rond die tijd ter zake voorstellen bij de regering ingediend, vooral met het oog op de verzekering van de aanvoer van aardolie met supertankers.

De Commissie kwam tot het besluit dat de voorkeur moet gaan naar « de uitbouw van een polyvalente diepzeehaven, geschikt voor een ruime waaier van scheepstypes en allerhande trafieken. De hiertoe vereiste investeringen dragen minder risico dan wanneer een hoog gespecialiseerde haven voor slechts één trafiek zou worden ontworpen en het industrialisatie-effect van een polyvalente haven is groter dan van een sterk gespecialiseerde haven ». De voorkeur ging naar Zeebrugge vooral wegens de reeds bestaande infrastructuur en concentratie van trafieken. De Commissie stelde voor de uitbouw uit te voeren in drie fasen. De eerste fase zou op het oog hebben de bestaande voorhaven aan te passen, een nieuwe zeesluis te bouwen met aansluiting op voor- en achterhaven, industriegronden in de achterhaven bouwrijp te maken en de verbindingen met het binnenland te verbeteren. De maximaal toelaatbare diepgang zou 47 voet bedragen (om en bij 100.000 dwt).

In de volgende fasen zou de diepgang worden opgevoerd tot resp. 150.000 en 200.000 dwt. De bouw van een haven in volle zee, die uiteraard quasi exclusief zou bestemd zijn voor petroleumaanvoer, is volgens de Commissie een vraagstuk op zichzelf dat enkel in Europees verband een gebeurlijke verantwoording kan vinden.

Ingevolge de petroleumcrisis van einde 1973 kreeg het vraagstuk van de energievoorziening een geheel ander uitzicht.

De Dienst voor Nijverheidsbevordering en het Westvlaams Economisch Studiebureau verrichtten studiën over de economische gevolgen van de inrichting van kerncentrales langs de kust en over de invoer van vloeibaar aardgas langs Zeebrugge.

In 1975 sloot de Belgische regering een contract af met Algerije voor de levering van vloeibaar aardgas. In 1976-1977 werd besloten die leveringen te laten gebeuren via Zeebrugge in een in de nieuwe voorhaven op te richten terminal. Ernstig overleg met buurlanden omtrent de inrichting van een gemeenschappelijke losinstallatie bleef wegens de nationalistische houding van alle betrokken regeringen grotendeels achterwege.

Het duurde tot december 1979 vooraleer de regering de afstand tussen de olieterminal en de bestaande woonzone bepaalde. In augustus 1980 trof zij een beslissing nopens de lengte van de westelijke dam van de voorhaven (zgn. 1.750 m), die tot protectie moet dienen van de oostelijke dam, waarop de olieterminal in aanbouw is. Tevens moet die de veilige invaart en aanleg van de olietankers verzekeren (3). Ten slotte kan eventueel de

(3) De terminaal voor vloeibaar aardgas zal klaar zijn op 1 januari 1986. Tussen 1982 en 1986 zal de invoer geschieden langs een haven in het Noord-Westen van Frankrijk.

westdam ook dienen voor de aanleg van een insteekdok waar allerhande goederen kunnen worden gelost en geladen.

Ondertussen was ook de bouw van de door de Commissie Verschaeve voorgestelde nieuwe zeesluis en de eerste fase van de achterhaven begonnen.

Een en ander leidde tot een aanzienlijke verhoging van de investeringen in havens, temeer daar ook de uitbreidings- en vernieuwingswerken in andere havens verder doorgang vonden.

Tabel VI laat dat duidelijk zien. De controverse tussen de voor- en tegenstanders van de uitbouw van Zeebrugge tot polyvalente zeehaven bestaat nog. De voorstanders wijzen op het nationale en regionale belang. Zeebrugge kan volgens hen zonder al te hoge additionele kosten toeganke-lijk worden gemaakt voor schepen die anders naar buitenlandse havens zouden gaan. Tevens zal de nieuwe haven de industrialisatie ter plaatse en de werkgelegenheid bevorderen. De tegenstanders wijzen op de waarschijnlijke trafiekaflleiding van andere Belgische havens, de hoge kosten van aanleg en de onvermijdelijke rem op de investeringen in de andere havens. Ook de regionale of liever communautaire inbreng is bij de discussie niet afwezig. Voor 1976 werden aan het Waalse gewest zgn. compensatiekredieten toegekend. Dit kwam hierop neer dat als tegengewicht voor de investeringen ten behoeve van de Vlaamse havens kredieten voor aangepaste openbare werken in Wallonië werden voorzien. In 1976 kwam het zgn. prioritair investeringsprogramma (PIP) tot stand voor een periode van vijf jaar, waarbij de prioritaire openbare werken voor het gehele land werden ingeschreven. In dit plan ligt de nadruk voor Vlaanderen op haven- en voor Wallonië op wegenwerken.

Wegens overschatting van de budgettaire mogelijkheden heeft de uitvoering van dit plan op bepaalde onderdelen en ook inzake het totaal aan te wenden bedrag een zekere vertraging opgelopen. Het zal kortelings een nieuwe, aangepaste inhoud moeten krijgen.

De werken te Zeebrugge hebben niet belet dat ook in andere havens en o.m. te Antwerpen belangrijke werken werden uitgevoerd, o.m. op de linker Scheldeoever, op het noordelijke gedeelte van de rechteroever en betreffende de verbetering van de toegang tot de haven.

Een en ander vergde vanwege de centrale overheid een belangrijke financiële inspanning (tabel VI), die eigenlijk vooral in de eerstvolgende jaren een bevorderende invloed op de welvaart kan hebben. De investeringspolitiek in de havens geschiedde nochtans in onvoldoende coördinatie met de oriëntatie van de industriële en de energiepolitiek, o.m. inzake invoer van steenkool en ijzererts (4). Tevens ontbrak een samenhangend plan

(4) Een illustratie van die vaststelling is de uitbreiding van de terminals o.m. voor kolen en erts te Antwerpen en de recente intlatieven inzake steenkool te Gent en inzake erts en steenkool te Zeebrugge.

voor een gecoördineerde, algemene politiek voor de zeehavens en werden sommige beslissingen met grote vertraging getroffen.

Dit was o.m. het geval met de beslissingen van de ministerraad van 9 augustus 1980 in verband met de haven van Zeebrugge (uitbouwvorm voorhaven en eerste fase achterhaven) en de verdieping tot 48 voet van de maritieme toegang voor de haven van Antwerpen « binnen de kortst mogelijke termijn, rekening houdend met de technische realiseerbaarheid, de internationale context en de beschikbare middelen ».

Tevens werd in die beslissing angstvallig vermeden een duidelijke keuze tussen verschillende projecten te verrichten. In dit verband kan worden gewezen : 1° op de formulering van verschillende adviesvragen aan de Nationale Commissie voor het Havenbeleid ; 2° op de passus dat « de werken in de havensector de realisatie inzake autowegen en binnenlandse waterwegen niet mogen in het gedrang brengen » ; 3° dat het evenwicht in het pip-plan 1976-1980 zal worden behouden.

Uit het voorgaande moet blijken dat de strategische uitbouw van de toekomstige nationale havenpolitiek een investeringsplan op halflange termijn vereist dat thans enkel in voorbereiding is.

De opstelling van dit plan noopt tot een systematische verkenning van de mogelijkheden in de toekomst, alsmede tot bepaling van prioriteiten op grond van duidelijke objectieven.

Hoewel beslissingen in verband met toegangswegen en infrastructuur voor havens wegens hun impact op lange duur altijd een graad van onzekerheid bevatten, lijkt de toekomst nu toch wel speciaal vol onbekenden te zitten, o.m. betreffende de omvang en de aard van de internationale handel die de nationale zeehavens zullen te verwerken krijgen. Onzekerheden kan men niet wegcijferen, wel verminderen door b.v. een zekere flexibiliteit in de planning te voorzien, zodanig dat een aanpassing aan onvoorziene, maar toch reëel geworden omstandigheden mogelijk blijft.

De investeringsplanning moet tevens bijzondere aandacht besteden aan :

- de verbetering van de maritieme toegangswegen en van de verbindingen met het hinterland ;
- de zo spoedig mogelijke voltooiing van in uitvoering zijnde en economisch verantwoorde werken, waarin soms zonder aanwending meerdere miljarden sedert ettelijke jaren zijn geïnvesteerd ;
- de verhoging van de produktiviteit in de bestaande haveninstallaties.

Nieuwe uitbreidingsinvesteringen moeten meer dan in het verleden het geval is geweest, gegrondvest zijn op een zorgvuldige analyse van de sociale baten en kosten.

Er moet plaats zijn: 1° voor de behandeling van nieuwe trafieken waarvoor bepaalde havens duidelijk bestaande of potentiële comparatieve voordelen bezitten en de Belgische havens eerder voor mekaar aanvullend dan wel concurrentieel zijn; 2° in beperkte mate voor de behandeling van trafieken die het voorwerp zullen uitmaken van loyale mededinging tussen de nationale havens.

Mededinging tussen de havens.

In dit verband moet de nationale overheid echter zorg dragen voor de harmonisatie van de voorwaarden van de havenexploitatie, o.m. door de toepassing van dezelfde criteria voor subsidiëring van de investeringen, be- en onderhoud, voor havenrechten en loodsgelden, dezelfde tarieven voor aansluitend openbaar vervoer en dezelfde prijspolitiek t.o.v. privaat vervoer.

De oplegging van een uniforme boekhouding voor alle havens zou in dit opzicht bevorderlijk werken.

Bij de toepassing van die beginselen moet vanzelfsprekend rekening worden gehouden met de voorhanden zijnde toestanden in buitenlandse concurrerende havens. Om die reden is het verantwoord belangrijke afwijkingen die thans in België bestaan enkel geleidelijk weg te werken.

Werkegelegenheid en milieu.

Naast de investeringsplanning en de verzekering van behoorlijke concurrentievoorwaarden moet de werkgelegenheid in de havens bij de uitwerking van de nationale havenpolitiek meer belangstelling krijgen.

Ook in dit opzicht bestaan er belangrijke problemen. De wijzigingen in de omvang en de aard van de trafieken, in de wijze van vervoer te water en op het land, in de technieken van laden en lossen en in de relatieve prijsverhouding arbeid/kapitaal geven aanleiding tot veranderingen in de omvang en de aard van de werkgelegenheid. De hoeveelheid kapitaal per arbeidseenheid neemt toe en er bestaat een tendentie om arbeid te vervangen door kapitaal. De algemene bestreving om de arbeidsproduktiviteit, d.i. de economische waarde van de dienst in verhouding tot de per tijdseenheid gebruikte hoeveelheid arbeid, maximaal te doen toenemen, stelt vragen o.m. in verband met de toekomstige werkgelegenheid, de scholing, bij- en omscholing, de arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden.

De havenpolitiek moet eveneens aandacht besteden aan de invloed van de betrokken activiteiten op het milieu en de veiligheid.

Een en ander wijst opnieuw op de grote noodzaak van een degelijk voorbereide nationale havenpolitiek, die een verlengstuk moet hebben naar Nederland, de E.G. en de wereld toe.

Internationale relaties

Betreffende de eigenlijke havenpolitiek werden pogingen verricht om in E.G.-verband tot een regeling of althans tot afspraken en een samenwerking te komen. Meer in het bijzonder gingen initiatieven uit van het Parlement en de Commissie. Tot op heden bereikte men echter nog geen concrete resultaten. De havenpolitiek blijkt te sterk verweven te zijn met de nationale economische politiek en de lidstaten zijn vooralsnog niet bereid af te stappen van historisch verworven nationale, regionale en lokale rechten. Ook het vooruitzicht van een daling van het groeiritme van de haventrafieken blijkt voor het bereiken van een overeenstemming geen speciaal bevorderlijk klimaat te zijn.

Toch gaat de redenering niet op dat men met de uitbouw van een gemeenschappelijk zeehavenbeleid best wacht tot betere economische tijden aanbreken of grotere overeenstemming is bereikt inzake de algemene vervoerpolitiek en de coördinatie van de economische politiek. Wellicht zouden in dit geval sommige moeilijkheden wegvallen. Maar die redenering kan ook worden omgekeerd en geldt voor de meeste deelgebieden van de E.G.-politiek. Wachten betekent dan algemene stilstand van de zo noodzakelijke verdere uitbouw van de integratie.

Als eerste aanloop voor een gemeenschappelijke zeehavenpolitiek vermijdt men best de realisatie van ambitieuze en overigens onrealistische algemene beginselen, zoals instelling van de voorwaarden tot vrije concurrentie of afschaffing van de staatstussenkomst. Veeleer moet men op pragmatische wijze tewerkgaan en concrete gebieden uitzoeken waarop men op E.G.-vlak tot wederzijds voordeel kan samenwerken en aanvullend bij de nationale politiek van de lidstaten kan optreden.

Het betreft b.v. :

- uitwisseling van ervaringen over het bestuur van de havens en de recente ontwikkelingen daaromtrent ;
- nieuwe problemen inzake de veiligheid van de scheepvaart en de invloed van de haven op het leefmilieu ;
- opstelling van beter vergelijkbare havenstatistieken ;
- samenwerking betreffende de opstelling van vooruitzichten over de haventrafieken ;
- uitwisseling van informatie over investeringsplannen en haventarieven ;
- ervaringsuitwisseling betreffende de nationale havenpolitiek.

Op het vlak van de relaties met Nederland zijn in het verleden heel wat resultaten geboekt, zoals b.v. de uitvoering van het Scheldeverdrag, de sluis te Terneuzen, de Schelde-Rijnverbinding, de verbindingskanalen in Zuid-Limburg en Luik, de oliepijpleiding Rotterdam-Antwerpen, de harmonisatie van de havenstatistieken. In de naaste toekomst moeten een aantal problemen een oplossing krijgen o.m. : de levering van voldoende zuiver Maaswater (tussenkost van de Waalse deelregering en van Frankrijk), de verdieping van en de organisatie van een veilige vaart op de Westerschelde, gebeurlijk de rechtekking van de bocht van Bath, de bouw van een nieuwe sluis te Terneuzen, het trekken van het Baalhoekkanaal, de bepaling van een samenwerking en zo mogelijk van een gemeenschappelijke Benelux-havenpolitiek t.a.v. derde landen.

In het raam van het Beneluxverdrag bestaan in dit verband voldoende institutionele regelingen om aan een coördinatie van de havenpolitiek binnen Beneluxverband gestalte te geven. De realisatie op dit gebied hangt duidelijk alleen af van de politieke wil, zowel van Belgische als van Nederlandse zijde.

5. Samenvatting en besluiten.

1. Zeehavens hebben in de eerste plaats een transporteconomische betekenis. Zij spelen echter ook een toenemende rol in de distributie en als nijverheidscentrum. Het belang van een haven overstijgt het lokale vlak en strekt zich uit tot het gehele hinterland. De aard van de havenbedrijvigheid brengt mee dat ze noodzakelijk een openbaar karakter heeft, alsmede dat in dit opzicht vele strategische beslissingen moeten worden genomen op grond van criteria betreffende welvaart en welzijn van de gehele gemeenschap.

2. Een nationale havenpolitiek van de overheid is noodzakelijk omdat de eenvoudige mededinging tussen de havens in dit opzicht als orderingsbeginsel alleen niet bruikbaar is. Zij bestaat uit beslissingen in verband met de nautische toegangswegen, de infrastructuur, de verkeersverbindingen met het hinterland, de mededinging, de organisatie van het havenbeheer, de algemene reglementering betreffende veiligheid en leefmilieu, de internationale relaties.

3. De micro-politiek van de havenbesturen en -gebruikers is van groot belang voor de efficiënte organisatie, de inrichting en de exploitatie van de concrete havenbedrijvigheid.

4. De nationale havenpolitiek wordt gevoerd door een aantal beslissingsorganen, op ministerieel en administratief vlak. Sedert het najaar van 1978

kent als advies- en overlegorgaan de Nationale Commissie voor het Havenbeleid een verhoogde activiteit.

5. De havenpolitiek moet in de eerstvolgende jaren rekening houden :
a. met de waarschijnlijke vertraging van het groeiritme van de trafieken;
b. met de veranderingen in transporttechnieken (grootte van de schepen, geïntegreerd vervoer).

6. Een belangrijk instrument voor de strategische uitbouw van de nationale havenpolitiek is het investeringsplan op halflange termijn. De opstelling van dat plan noopt tot de bepaling van prioriteiten. De speciale onzekerheden over de toekomstige evolutie van de trafieken en de industrievestigingen kan worden verminderd door de inbouw van flexibiliteiten. In het plan moet bijzondere aandacht gaan naar : maritieme toegangswegen, verbindingen met het hinterland, spoedige voltooiing van de in uitvoering zijnde en in de naaste toekomst economisch verantwoorde werken, de verhoging van de produktiviteit in de bestaande installaties.

7. De uitbouw van de voor- en achterhaven te Zeebrugge is het gevolg eensdeels van de conclusies van de in 1968-1969 door de regering ingestelde Nationale Commissie ad hoc en anderdeels van de energiepolitiek van de overheid.

8. De investering te Zeebrugge in nieuwe accomodaties voor courante massa- en stukgoederen blijft tussen de Vlaamse havens een omstreden materie en veroorzaakt ook spanningen op het communautaire vlak.

9. De haveninvesteringen van de overheid kenden gedurende de laatste jaren een snel groeiritme. De afwezigheid van een van economisch standpunt voorbereid plan met duidelijke prioriteiten, een gebrek aan realiteitszin betreffende de financiële mogelijkheden en de spanningen tussen de havens hadden tot gevolg dat een aantal belangrijke beslissingen met te veel vertraging werden genomen en sommige werken over een te lange tijdsperiode werden gespreid.

10. De politiek in verband met overheidsinvesteringen betreffende de havens dient aanzienlijke veranderingen te ondergaan, zoals o.m. :

- opstelling van een nationaal plan op lange termijn met vaststelling van duidelijke prioriteiten, rekening houdend met de economische vooruitzichten en de budgettaire mogelijkheden ;
- beredeneerde voorbereiding van de concrete beslissingen ;
- coördinatie van de haven- met de andere takken van de vervoerpolitiek ;
- coördinatie tussen de haven-, de energie- en de industriële politiek ;
- verhoging van de initiatieven inzake informatie, overleg en samenwerking met de buurlanden.

Summary : Seaport policy in Belgium.

On august 9th 1980 the Belgian government took a number of important decisions with relation to the ports of Zeebrugge and Antwerp. The author takes this occasion to analyse and to evaluate the existing seaport policy in Belgium. The first section tries to give an answer to the question : why do public authorities intervene in port activities ? Subsequently the article deals with the fundamental data for a port policy until 2000 and with the institutional organisation of this policy. The two last sections present an analysis of the general orientation as far as investment, competition, employment, environment and international relations are concerned. The author arrives at the conclusion that seaport policy in Belgium has to be prepared in a more systematic way and coordinated with other branches of transport, energy and economic policy.

BELANGRIJKSTE STATISTIEKEN BETREFFENDE DE BELGISCHE ZEEHAVENS

TABEL I

Scheepvaart- en goederenstatistiek. Alle Belgische havens

Jaar	Aantal schepen	Tonnenmaat (miljoen tonnen)	Totaal goederen (miljoen tonnen)	Jaarlijkse toename (in % t.o.v. vorig jaartal)
1955	19,5	40,2	36,6	—
1960	23,2	53,4	42,2	3,0
1965	27,3	67,1	65,4	9,2
1970	32,4	91,8	100,4	9,0
1974	35,3	103,5	104,0	1,9
1975	34,1	102,1	85,7	-17,6
1979	36,2	189,3	103,8	4,9

Bron : NIS.

TABEL II

Goederen aan- en afvoer. Alle Belgische havens

Jaar	Totaal goederen (miljoen T)	Aanvoer (miljoen T)	wv. Doorvoer (in %)	Afvoer (miljoen T)	wv. Doorvoer (in %)
1955	36,2	19,8	20	16,8	30
1960	42,2	25,1	21	17,1	33
1965	65,4	44,1	15	21,3	33
1970	100,4	71,1	11	29,3	33
1974	104,0	63,8	13	40,2	41
1975	85,7	50,4	22	35,3	35
1979	103,8	65,7	25	38,1	43

Bron : NIS.

TABEL III
Omvang containervervoer

	Aanvoer		Afvoer		Totaal	
	Aantal	Miljoen tonnen	Aantal	Miljoen tonnen	Aantal	Miljoen tonnen
A. Antwerpen						
1966	29.121	0,2	14.699	0,1	43.820	0,3
1970	92.150	1,2	75.639	1,0	167.789	2,2
1974	124.543	1,8	126.307	2,0	247.850	3,8
1975	107.672	1,6	114.834	1,7	222.506	3,3
1979	192.634	2,9	232.069	3,8	424.703	6,7
B. Zeebrugge						
1970		0,6		0,4		1,0
1974	64.515	0,8	55.992	0,8	120.507	1,6
1975	59.482	0,8	57.216	0,7	116.698	1,5
1979	84.275	1,2	76.398	1,0	160.673	2,2

Bron : Havens, Ministerie Verkeerswezen.

TABEL IV
Procentuele verhouding in het belang van de drie grote zeehavens
(% van trafiek in Mt)

Jaar	Antwerpen	Gent	Zeebrugge
1955	89	9	2
1960	90	7	3
1965	92	5	3
1970	82	10	8
1974	74	15	11
1975	73	17	10
1979	72	17	11

Bron : NIS, GERV, Ministerie van Verkeerswezen.

TABEL V

Tewerkstelling in de arrondissementen Antwerpen, Gent en Brugge
(toestand 30 juni 1978)

Arrondissement	Antwerpen		Gent		Zeebrugge		Na:lo- naal gemid- delde %
		%		%		%	
Sectoren							
1. Aardolieraffinaderijen	3.695	1,1	1.177	0,8	—	—	0,2
2. Elektriciteit, gas, water. . .	3.658	1,1	2.403	1,6	814	1,1	1,1
3. Chemische Industrie	19.609	5,7	6.724	4,5	333	0,4	2,5
4. Metaalverwerking	9.506	2,8	3.338	2,2	1.014	1,3	2,9
5. Transportmiddelen.	17.633	5,2	3.513	2,3	2.317	3,0	2,6
6. Verkeer en vervoer (1)	43.783	12,8	8.432	5,6	4.076	5,4	6,4
7. Handel.	41.199	12,0	13.335	8,8	6.341	8,3	11,2
8. Reparatiebedrijven	4.152	1,2	1.952	1,3	848	1,1	1,3
9. Bank, krediet, verzekering . .	26.647	7,2	6.678	4,4	3.117	4,1	6,7
10. Totaal	342.363	100	150.899	100	76.087	100	100
Totaal België 2.958.518		11,6		5,1		2,6	

Bron : RSZ.

(1) Behoudens de zeelieden ter koopvaardij (± 3.000) en de binnenschippers (± 2.300).

TABEL VI

Vastleggingen op de begroting Openbare Werken
ten behoeve van de zeehavens 1970-1981 (1)

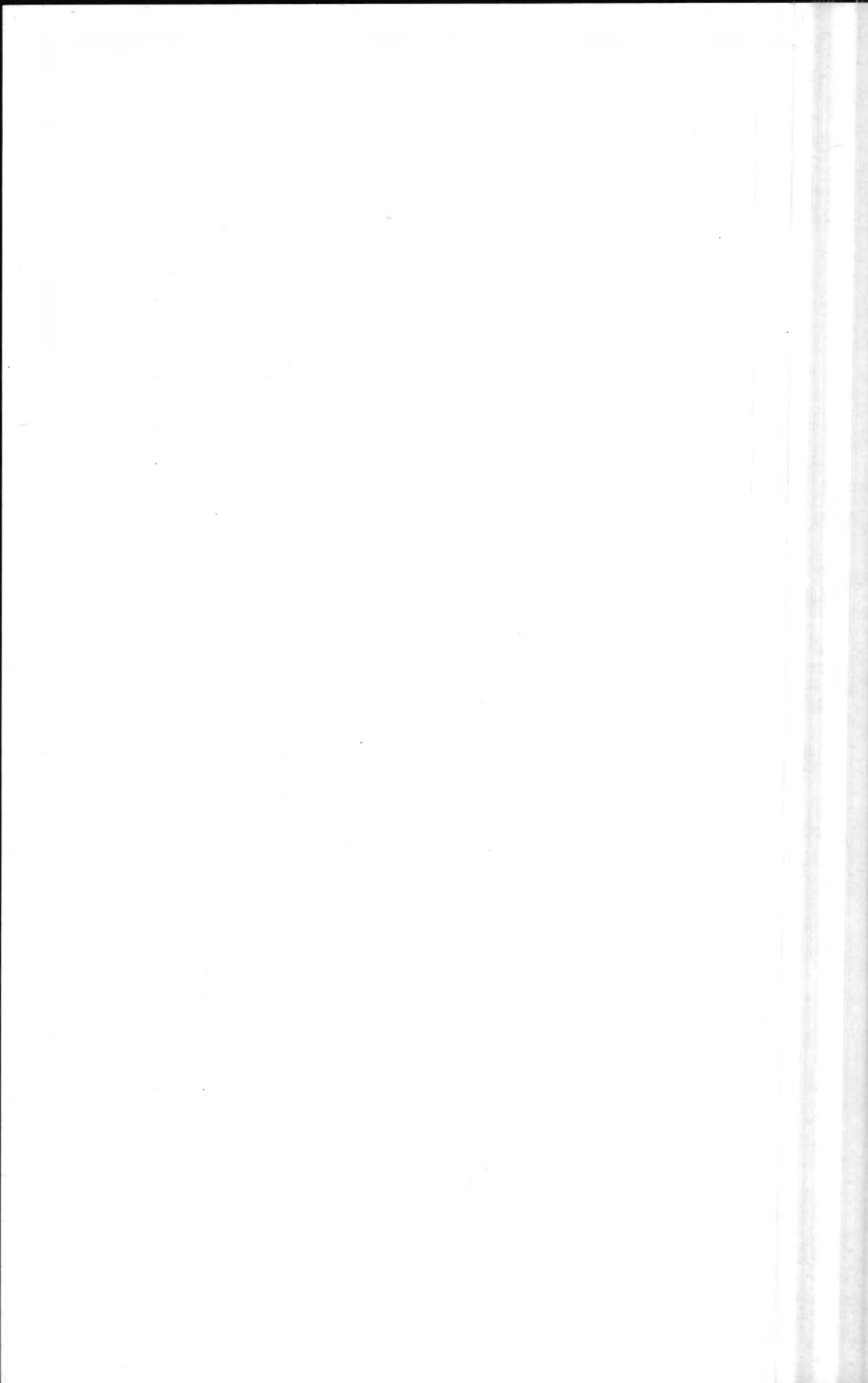
	Subsidies aan havenbesturen	Maritieme toegang kust en zeehavens	Voor- en achterhaven Zeebrugge	Totaal	Aandeel in directe investerings centrale overheid (%)
1970	0,3	1,7	—	2,0	3,8
1974	0,1	1,6	—	1,7	3,4
1975	0,9	4,6	—	5,5	8,3
1976	1,2	1,8	0,7	3,7	5,0
1977	1,1	2,2	5,4	8,7	6,2
1978	2,0	2,6	3,3	7,9	7,5
1979	1,7	2,5	8,5	12,7	n.b.
1980	1,4	3,6	7,0	12,0	n.b.
1981 (2)	1,8	3,4	8,9	14,1	n.b.

Bron : Ministerie Openbare Werken.

(1) Gedebudgetteerde sector (Zeekanaal en Haven Brussel) en onderhoudsbaggerwerken niet inbegrepen.

(2) Ingediende begroting.

Vingt ans de libéralisme en Wallonie et à Bruxelles

*Du Parti Libéral au Parti Réformateur Libéral
(1961-1980).*

par Viviane HASCAL

Licenciée en sciences politiques et diplomatiques.

et Michèle DETAILLE,

Licenciée en sciences politiques.

★

Les héritiers du Parti Libéral ont eu depuis 1960 une histoire fort mouvementée. Par trois fois, leur parti a changé de dénomination ; son assise territoriale d'abord nationale est devenue successivement régionale puis communautaire ; les résultats électoraux ont suivi une évolution en dents de scie ; il y eut plusieurs participations gouvernementales dont certaines de très courte durée.

Nous allons tout au long de cet article passer en revue les différentes péripéties, tenter d'en découvrir les causes et d'en analyser l'impact sur la vie du parti.

Le PLP.

Le 20 novembre 1958, les trois partis nationaux signent le Pacte scolaire, « dans le but de contribuer à l'accroissement du bien-être culturel et matériel du pays, en lui apportant une extension de l'instruction et la paix scolaire ». Officiellement, le pacte scolaire met donc fin à la lutte séculaire, qui opposait jusqu'alors les partisans de l'école confessionnelle à ceux de l'école neutre. Mais, pour les libéraux conduits par Roger Motz, il a une certaine signification plus profonde encore. Il va leur permettre de rompre avec un certain sectarisme et d'élargir ainsi les bases de leur recrutement. C'est ce qu'on appellera curieusement à l'époque la « déconfessionnalisation du parti libéral ».

Cette mutation trouve son couronnement le 8 octobre 1961, lorsque le parti libéral cède la place au Parti de la Liberté et du Progrès (PLP). Le nouveau parti se déclare résolument pluraliste, c'est-à-dire ouvert à tous, qu'ils soient croyants ou agnostiques. « Il faut, affirme son président-fondateur Omer Vanaudenhove, que l'état libéral devienne une véritable démocratie sociale et économique, dans laquelle chacun décidera librement de son sort et où tout paternalisme de quelque source qu'il soit reste définitivement banni. La société libérale est une société sans classes, dans laquelle le capital sera démocratisé, la propriété un droit de tous, l'enseignement à la disposition de tous les doués et la collaboration entre tous les groupes sociaux une réalité ».

En ce qui concerne le problème communautaire, celui-ci doit être réglé en préservant le caractère de la Belgique. Il faut trouver des formules de décentralisation, de déconcentration et d'autonomie culturelle, qui permettront de sauvegarder le patrimoine national dans l'unité et dans le respect positif des minorités.

Les élections du 23 mai 1965 prennent la forme d'une plébiscite pour le PLP : le 26 mars 1961, les libéraux avaient obtenus 20 sièges ; le 23 mai 1965, le PLP s'en adjuge 48 !

En janvier 1966, le PLP tient à Liège un congrès, dont les relations communautaires constituent le thème majeur. C'est dans l'enthousiasme que les congressistes votent le *compromis de Liège*, véritable pacte national qui traduit l'attachement du parti au pays tout entier, et sa volonté unanime de régler les difficultés dans un esprit de liberté, de respect réciproque et de considération mutuelle.

Le 19 mars 1966, à l'invitation des sociaux-chrétiens, les libéraux entrent au gouvernement. C'est la coalition Vanden Boeynants-De Clercq.

Si le PLP paraît alors avoir réglé définitivement les questions linguistiques et communautaires, ce n'est pas le cas des deux autres partis traditionnels. Au demeurant, ce sont les affrontements entre sociaux-chrétiens flamands et francophones qui vont entraîner la chute du gouvernement. Depuis un certain temps déjà, les Flamands avaient manifesté leur volonté de voir la section française de l'Université catholique quitter la ville de Louvain. Au début de l'année 1968, les parties en présence durcissent leur attitude, des manifestations et des incidents se produisent, non seulement à Louvain, mais dans toute la partie flamande du pays.

Les libéraux abordent les élections du 31 mars 1968 avec confiance. Ils ont choisi l'unité du pays comme thème de leur campagne. Mais, au lieu de réaliser le raz de marée escompté, ils perdent un siège en Flandre, trois à Bruxelles, tandis qu'ils en gagnent trois en Wallonie. Les vainqueurs du scrutin, ce sont les partis communautaires comme le FDF à Bruxelles,

la Volksunie en Flandre et le RW en Wallonie, mais aussi le cartel patronné par le Premier Ministre (1).

Conséquence de cette défaite relative : désormais, c'est au tour du PLP de connaître les affrontements communautaires et linguistiques. Les 11 et 12 mai, le Liberaal Vlaams Verbond tient à Knokke un congrès « de la mauvaise humeur », au cours duquel il adopte un certain nombre de résolutions, qui vont porter à la cohésion du PLP un premier coup fort grave : transfert de Louvain français, scission complète de l'Université libre de Bruxelles, mise en place d'un conseil paritaire pour Bruxelles-capitale, création au sein du LVV d'une commission chargée d'étudier la création éventuelle d'un arrondissement électoral séparé de Hal-Vilvorde, d'ores et déjà rattachement de toutes les communes unilingues flamandes de cet arrondissement à des districts électoraux unilingues, et enfin représentation proportionnelle des Flamands sur les listes du PLP à Bruxelles.

Il s'ensuit une réaction violente des libéraux bruxellois. Ces difficultés internes entraînent le renvoi du PLP dans l'opposition et la constitution d'une nouvelle coalition social-chrétienne socialiste. Dès ce moment, les divisions libérales ne vont cesser de s'exacerber. C'est surtout au PLP bruxellois, entre francophones et flamands, que le climat se détériore. De son côté, espérant régler ainsi le contentieux communautaire, le Gouvernement s'est attelé à la préparation de projets de réformes des institutions, et tout spécialement à l'élaboration d'un statut de Bruxelles capitale.

Le 9 juin 1970, le Sénat passe au vote du troisième alinéa de l'article 3ter de la Constitution, limitant la région bilingue de Bruxelles à dix-neuf communes. Et là, les libéraux se divisent, les Flamands votent pour la limitation, les Wallons et Bruxellois contre. Ces derniers, par réaction, décident de rompre avec l'organisation nationale du parti. Ils s'intituleront désormais « PLP de la région bruxelloise ». Du reste, la plupart des libéraux se laissent gagner à l'idée que le moment est venu de restructurer le PLP sur la base des trois régions du pays : la Flandre, Bruxelles et la Wallonie.

Le 3 juillet 1970, les représentants de toutes les fédérations provinciales wallonnes et de l'arrondissement de Nivelles se réunissent à Namur. A cette occasion, ils décident d'organiser une concertation permanente qui, sous la direction des cinq présidents des fédérations wallonnes, prendra toutes décisions utiles à la défense des intérêts wallons. Les représentants affirment unanimement que leur action s'inspirera des principes suivants :

(1) Les sociaux-chrétiens ont présenté deux listes dans l'arrondissement de Bruxelles : une liste PSC francophone et une liste de cartel Vanden Boeynants-CVP (PSC flamand).

- 1° défense des intérêts wallons ;
- 2° défense des principes libéraux ;
- 3° solidarité entière avec le PLP bruxellois sur les plans culturels et linguistique et tout particulièrement en ce qui concerne la défense des libertés individuelles.

Enfin, ils décident la création d'une commission chargée de préparer les positions wallonnes en vue de la restructuration du parti.

Les élections du 7 novembre 1971 se révèlent désastreuses pour le PLP, qui perd 13 sièges, dont 11 en Wallonie et 3 à Bruxelles, tandis qu'il en gagne cependant 1 en Flandre. Les grands bénéficiaires du scrutin sont, cette fois encore, les partis communautaires.

Une fois le choc des élections surmonté, le PLP va consacrer désormais toutes ses énergies à la réussite de sa régionalisation. Celle-ci sera rendue officielle lors de congrès tenus séparément par les trois PLP, flamand (le 6 et 7 mai à Blankenberge), wallon (le 27 et 28 mai à Namur) et bruxellois (le 27 et 28 mai à Bruxelles). Ce sera l'occasion pour chacun d'eux de se donner ses statuts et un programme d'action. Mais le PLP n'est pas au bout ainsi de ses mutations. En 1973, au moment de la formation du gouvernement tripartite de Monsieur Leburton, auquel participent le PVV et le PLP wallon, la fédération bruxelloise, qui ne peut accepter le programme communautaire de ce gouvernement, s'érige en parti séparé, le Parti libéral démocrate et pluraliste (20 janvier 1973), qui reprendra bientôt la dénomination originelle de Parti Libéral (23 juin 1974). Cela ne l'empêchera pas un peu plus tard de renouer des contacts avec le PVV et surtout le PLP wallon.

Ce dernier, réuni en congrès à Liège, les 11 et 12 juin 1976, votera d'ailleurs une motion disant que : « Le congrès entend, après la constitution récente de la Fédération des partis libéraux européens et dans la perspective de la constitution d'un parti libéral européen, promouvoir dans le respect de l'autonomie et des prérogatives du PLP wallon la restructuration rapide des forces libérales sur base de trois régions égales en droit et en pouvoir ».

Le PRLW

L'année 1976 se termine sur un coup de théâtre. Le 24 novembre, le président de la famille libérale, Pierre Descamps, présente à la presse réunie à cette occasion le dernier-né des partis politiques belges : le PRLW (Parti des réformes et de la liberté de Wallonie). La surprise est grande,

car l'opération avait été conduite dans le plus grand secret. En fait, de quoi s'agit-il ?

Deux « groupes » sont à l'origine de la création de cette nouvelle formation politique : le PLPW et le Groupe d'action wallonne (GAW) issu du Rassemblement wallon. A la tête du GAW : François Perin, Jean Gol et Etienne Knoops. Tous trois sont membres du Gouvernement Tindemans. Leurs personnalité aura une importance considérable dans la suite des événements.

François Perin, éminent professeur de droit constitutionnel à l'université de Liège, est connu pour sa carrière politique tumultueuse, ses origines socialistes et ses idées fédéralistes. Il est suivi de Jean Gol, son disciple tant à l'université que dans la vie politique, et dont chacun s'accorde à penser qu'il a les dents longues et les moyens de réaliser ses ambitions. Jeune secrétaire d'Etat à la Région Wallonne, il a su donner à cette occasion la mesure de ses talents.

Quelles sont les raisons qui poussent ces trois hommes à rejoindre le PRLW ?

François Perin s'en explique devant la presse : « Une manœuvre, dit-il, était en cours. Elle allait donner à notre région wallonne, qui, demain, peut être autonome, c'est-à-dire conduite par des représentants élus et dotée d'un pouvoir exécutif, l'image d'une république wallonne conduite par l'extrême gauche. En trente jours, cette image a fait plus de tort à la région wallonne en Belgique et en Europe que tous les attermoissements qu'on a pu dénoncer jusqu'ici. Il fallait donc, de façon prioritaire, sauver la réputation de notre région et ce dans les délais les plus courts pour assurer sa survie économique et sociale dans un cadre démocratique européen ».

Autrement dit, « rien ne va plus » au sein du RW : des divergences de vue opposent le président P.H. Gendebien à François Perin et à ses amis.

Pour François Perin, le président Gendebien a dénaturé l'essence du RW, en lui donnant une doctrine largement inspirée d'un document rédigé en partie par Germain Cappelman, le secrétaire général du MOC de Charleroi. Le RW est un parti né des circonstances, qui, dans l'idée de François Perin, devait être pour les partis traditionnels l'aiguillon qui en ferait les véhicules de la régionalisation. Or, en 1976, tous ces partis, sans exception, se sont ralliés au régionalisme : le PSC et le PLP qui participent au Gouvernement Tindemans, et même les socialistes rejetés dans l'opposition, qui ont publié au mois de juin 1976 leur projet de régionalisation. Aux yeux de François Perin, la mission du RW est accomplie et le parti a donc perdu sa raison d'être.

Si la dénaturation de l'essence du RW constitue, selon l'expression de François Perin, le motif profond de la rupture, il en est un autre plus superficiel, et c'est la participation gouvernementale. Compte tenu de la

doctrine radicale qu'il vient d'adopter, le RW peut difficilement continuer à cautionner un gouvernement de centre-droit.

Quand François Perin avait négocié son entrée au gouvernement, il poursuivait deux objectifs précis : tout d'abord, comme on l'a dit plus haut, faire des grands partis les véhicules de la régionalisation. Pour cela, il était indispensable que les socialistes soient dans l'opposition, sinon la tendance unitariste du parti aurait pu s'imposer et déteindre sur un PSC, où les « patriotes belges contrariés » (sic) étaient assez nombreux. En participant au gouvernement, Perin apportait les voix indispensables à la constitution d'une majorité sans les socialistes, et obligeait ceux-ci à prendre des positions claires.

L'autre objectif était de mettre en place les embryons des régions. Or, en étant Ministre de la Réforme des Institutions, François Perin était sans conteste aux leviers de commande. Lors de sa démission, le 5 novembre 1976, il ne restait plus qu'un seul arrêté royal d'application à signer.

Ces deux objectifs n'étaient plus ceux du RW de P.H. Gendebien.

Mais, le RW connaissait également des problèmes de personnes. Suivant l'expression de François Perin, « ceux qui avaient plus de ferveur que d'intelligence » jalousaient ceux qu'ils appelaient avec mépris des « carriéristes », alors que ceux-ci, toujours selon Perin, avaient simplement le tort d'avoir plus d'intelligence que de ferveur, ce qui leur a valu d'ailleurs d'entrer dans les cabinets ministériels.

Dès lors qu'ils quittaient le RW, une alternative se posait aux amis de François Perin : soit créer un nouveau parti, soit prendre contact avec d'autres partis existants.

L'idée de créer un nouveau parti ne semble pas avoir effleuré François Perin et ses amis. Comme tout observateur de la vie politique belge, ils savaient qu'il y a déjà beaucoup de partis en Belgique, que les Belges constituent un électorat peu mobile. En outre, qui dit nouveau parti, dit nouvelle infrastructure, et cela coûte très cher.

La création d'un nouveau parti s'avérant une opération hasardeuse, il restait la solution de rejoindre un parti existant. Quels étaient sur l'échiquier politique belge les partis susceptibles d'être intéressés par l'opération ? Le PSC et le PLPW.

Un accord était-il possible avec le PSC ? François Perin affirme que des contacts informels ont été pris pendant l'été 1976 avec certains responsables du PSC. Des hommes comme Vanden Boeynants, Frédéric François et Charles-Ferdinand Nothomb avaient souvent paru tentés par une expérience UDF (Union pour la démocratie française) à la belge. Mais, le parti social-chrétien tient fort à son étiquette confessionnelle, ce qui allait rebuter les anciens membres du RW. Une autre raison qui explique l'échec de la tentative de regroupement avec le PSC c'est le veto formel de la

tendance démocrate-chrétienne au sein du PSC, qui voit d'un très mauvais œil un renforcement de ce qu'elle appelle « la droite ». D'autre part, il semble que les amis de François Perin aient hésité à se lier avec un parti, où coexistent des opinions politiques et sociales aussi différentes que celles de A. Califice et de P. Vanden Boeynants.

Dès lors, il ne restait comme partenaire possible que le PLPW. Des contacts étaient noués, qui devaient aboutir à la création du PRLW.

Quelles étaient les motivations libérales dans cette opération ? Parmi celles-ci, on trouve assurément le souci de redresser la situation du parti au niveau électoral. Les libéraux n'ont obtenu que 15 % des suffrages lors des élections de 1974. Perin et ses amis permettraient sans doute de recueillir des voix au centre gauche.

D'autre part, nombre d'hommes en vue au PRLW approchent de la cinquantaine. Les ex-membres du RW, souvent plus jeunes, pourraient assurer la relève.

Enfin, on a souvent caressé le rêve dans les milieux libéraux de rassembler tous les centristes. La fusion du PLPW et du GAW ne pouvait-elle constituer une ébauche susceptible d'éveiller l'intérêt de la droite du PSC, que la cohabitation avec les démocrates-chrétiens rendait parfois mal à l'aise ?

Mais tout ceci n'aurait servi à rien si, entre les futurs partenaires, il n'y avait eu, comme devait le rappeler François Perin, des points de convergence institutionnel, européen, philosophique et religieux, économique et social.

« Entre 1965 et 1969, devait-il dire, il a pu y avoir des divergences de vue et des oppositions entre le Rassemblement Wallon et les libéraux wallons. Mais dès 1969, à la conférence institutionnelle présidée par Monsieur Eyskens, nos vues sont devenues convergentes... Nous nous réjouissons évidemment de partager les vues européennes de nos amis libéraux. En ce qui concerne le pluralisme philosophique et religieux, nous affirmons que le PLP est le seul parti où voisinent dans une étonnante et émouvante fraternité croyants et non-croyants. Tant dans la question scolaire que sur les problèmes éthiques, nous constatons que notre pensée et la pensée libérale cheminent de façon parallèle. Enfin, il reste le domaine économique et social. Jusqu'en 1968, j'ai pu être un « intellectuel de gauche », intéressé par les thèses marxistes. Depuis je suis devenu un « réformiste » et lorsque j'ai constaté que, dans la manœuvre que j'ai déjà dénoncée, il n'était plus question de la trilogie que les libéraux défendent si bien : capital, cadres et forces du travail, je ne pouvais plus poursuivre avec le Rassemblement Wallon tel que certains ont voulu le concevoir. Ceux-là, dans un manifeste, n'ont plus voulu prendre en considération que la version utopique et anarchisante de l'autogestion par les travailleurs.

Ils écartaient donc le capital et les cadres, ce qui est impossible et nous avons rejoint les libéraux wallons avec qui nous partageons la même version de l'économie nationale et européenne (2).

Quels étaient les principes à la base du nouveau parti ? Ce dernier, dans un « Appel aux Wallons », se déclarait pluraliste et wallon. Il assure, disait-il, les responsabilités du pouvoir dans une Belgique qu'il contribuera à régionaliser. Il veut construire l'Europe et rencontrer les Européens qui partagent ses conceptions.

Le PRLW est une formation pluraliste qui désire régler les problèmes d'enseignement et les problèmes éthiques par le dialogue, non par la guerre politique. Chacun sera libre d'exprimer son point de vue et d'y rester fidèle sans qu'aucune loi de la majorité ne lui soit imposée.

En ce qui concerne l'Europe, il s'agit d'un impératif catégorique. La construction européenne doit s'appuyer sur la reconnaissance du fait régional qui partout s'affirme. L'élection du Parlement européen au suffrage universel direct doit être une étape décisive dans la construction européenne.

L'Appel aux Wallons considère qu'il faut simplifier les institutions et apporter une solution définitive aux problèmes communautaires. Il doit y avoir quatre niveaux de pouvoirs : la commune, la région, l'Etat et l'Europe.

Il faut fédérer pour unir et doter la région wallonne des structures qui lui permettront d'envisager un devenir propre et d'engager le dialogue avec les autres régions et communautés. La réforme allègera les tâches du pouvoir central qui ne règle plus que les matières ne relevant pas des communautés. La nouvelle répartition des pouvoirs doit s'accompagner des transferts financiers et de personnel correspondants. L'Appel affirme et renforce la solidarité réciproque de la région wallonne et des francophones de Bruxelles.

L'Appel plaide également pour un renouveau wallon, dont il expose les conditions : financement par le capital privé et public, rentabilité des entreprises, amélioration de la qualité de la vie, possibilités égales de promotion sociale, développement des équipements collectifs, promotion des petites et moyennes entreprises (PME) et des industries scientifiques légères, renouveau des mentalités. Il faudra atteindre un nouveau consensus social par une large concertation économique qui déboucherait sur un vaste plan d'investissements publics et privés.

L'Appel énumère ensuite un certain nombre de réformes concernant : l'égalité des chances, la participation des travailleurs à la gestion des entreprises, le rôle de l'Etat et la limitation de l'appareil bureaucratique, la

(2) *Le Soir* du 26 novembre 1976.

réorganisation des finances publiques, l'extension de la démocratie et des droits des citoyens, mais aussi des responsabilités.

L'Appel conclut en disant que le nouveau parti est ouvert à tous ceux qui veulent constituer une formation pluraliste, wallonne, fédéraliste, européenne et réformatrice (3).

Avant d'aller plus loin, il convient de faire une remarque : l'union du PLPW et du GAW n'a pas été une simple addition des deux partis. Certaines personnalités, qui n'appartenaient ni à l'un ni à l'autre, ont rejoint la nouvelle formation. Ainsi en a-t-il été de Robert Henrion, qui, bien que ministre des Finances dans le gouvernement Vanden Boeynants-De Clercq a toujours refusé d'adhérer au PLPW, dont il ne partageait les vues ni sur le plan de la structure de l'Etat (R. Henrion est un fédéraliste wallon convaincu) ni sur le plan social (R. Henrion était plus à gauche que le PLPW). Or dès la création du PRLW, Robert Henrion a non seulement appuyé l'initiative, mais il a accepté de faire partie du comité des sages qui cautionnait l'opération et où siégeaient également Jean Rey et Pierre Descamps.

Comment la création du PRLW a-t-elle été accueillie dans les milieux politiques ? Très diversement, c'est le moins que l'on puisse dire. Frans Grootjans, président du PVV, la juge comme un élément favorable dans l'évolution politique du pays. Basile Risopoulos, président du PL, la qualifie d'opération positive. Par contre, pour Monsieur Cools, co-président francophone du parti socialiste, c'est une opération de la droite, et un nouvel habillage du PLP. Monsieur Gramme, président du PSC, y voit la fin du rêve de Monsieur Vanaudenhove et un rassemblement des battus. Au Parlement même, on assiste à des échanges de propos assez vifs, certains allant jusqu'à accuser les membres de la nouvelle formation d'escroquerie morale envers l'électeur.

Le 15 janvier 1977, le PRLW tient son congrès constitutif à Liège. On remarque dans l'assistance les délégations du PVV et du PL. C'est à la quasi unanimité que les représentants du PLPW et du GAW votent la motion d'adhésion au nouveau parti des réformes et de la liberté de Wallonie. C'est devant une salle comble, que le président de l'exécutif du PRLW, André Damseaux, prononce le discours de clôture.

« Nous sommes et nous serons, dit-il, des fédéralistes et des fédérateurs. Etre fédéralistes, c'est laisser agir les forces centrifuges pour vaincre un centralisme excessif, héritier du siècle passé. Etre fédérateur, c'est sectionner les forces centripètes, non pour recréer un centralisme nouveau, mais pour rechercher les termes d'une association nouvelle, respectueuse des diversités culturelles, sociales et politiques.

(3) *La Libre Belgique*, 25 novembre 1976.

La reconnaissance des trois communautés culturelles forme une réalité qu'il serait inopportun de négliger. Notre plate-forme doctrinale ne supporte à cet égard aucune équivoque : notre solidarité à l'égard des francophones bruxellois est à ce point de vue entière et indéfectible. Elle n'est évidemment pas inconditionnelle car elle doit être réciproque et non unilatérale. Bruxelles doit à son rôle de capitale des rentrées fiscales qui reviennent à notre région. L'autonomie fiscale des régions n'est pas, dès lors, une situation dont nous pourrions nous accommoder si elle n'était pas amendée...

Il faut une symbiose entre le monde du savoir et le monde du vouloir : tel est le sens du nouveau contrat wallon que nous venons proposer à notre région...

En face d'une Flandre confiante dans sa force et sûre de son avenir, déterminée à le construire elle-même, quelques hommes, qui se veulent wallons, voudraient distraire les attentions et détourner les énergies du véritable enjeu : ils ont condamné l'esprit d'entreprendre, le bien le plus précieux dont la Wallonie peut espérer son salut...

Notre proposition est claire et explicite. Elle nous situe sur l'échiquier politique à mi-chemin entre les partisans de l'immobilisme et les suppôts de l'autogestion »...

Et André Damseaux de conclure : « Une journée s'achève et notre travail commence. Ce travail, nous l'entamons unis, déterminés à le mener à bien, conscients que pour nous-mêmes, pour nos enfants, pour notre région, notre pays et l'Europe, nous ne pouvons pas échouer. Ce travail, nous l'exécuterons dans la joie, parce que notre union est née du besoin des réformes et de la nécessaire défense des libertés, parce qu'elle s'épanouit dans un projet aux couleurs d'espérance, parce qu'enfin elle apporte aux angoisses d'aujourd'hui les réponses de l'avenir (4).

Quelles ont été les conséquences de l'opération PRLW ? Reprenons ses principaux objectifs.

En ce qui concerne le redressement au niveau électoral, on peut estimer que l'opération a été positive. En 1977, le PRLW a recueilli 18,8 % des suffrages, soit 3,4 % de plus qu'en 1974. C'est un gain non négligeable dans un pays où le fait de s'adjuger quatre sièges supplémentaires à la Chambre des Représentants constitue un triomphe électoral ! Le score réalisé par le PRLW en fait le troisième parti de Wallonie ; autrement dit, il a dépassé le RW. Aux élections de décembre 1978 le PRLW perd 2,2 % de son score de 1977.

Jusqu'ici la fusion du PLPW et du GAW n'a pas débouché sur le rassemblement centriste escompté. Bien que des raisons inhérentes au système politique belge ne la favorisent guère, cette idée a toujours de

(4) *Le Soir, La Libre Belgique*, 17 janvier 1977.

nombreux partisans. Elle revient périodiquement chez les libéraux réformateurs « comme un appel de pied », et chez les membres du CEPIC comme une menace à l'égard de la démocratie-chrétienne.

Quant à l'apport du sang neuf que les membres du GAW pouvaient constituer pour le PLPW, les prévisions se sont justifiées : Jean Gol est devenu président du PRL en juin 1979. Nombreux sont les jeunes qui travaillent dans son équipe, issus tant du GAW que du PRLW. Il faut noter toutefois que François Perin a démissionné de la vie politique active.

Comme nous l'avons vu plus haut, le PLP et le RW étaient tous deux des partis pluralistes. Le PRLW est resté fidèle à cet idéal de tolérance idéologique.

Le PRL

La création du PRLW ne sera pas le dernier avatar du libéralisme francophone. En effet, on observait depuis quelques temps une tendance au rapprochement entre libéraux wallons et bruxellois. Lors du congrès, tenu à Ciney, à la fin de l'année 1977, le président Damseaux avait déclaré :

« Notre mouvement est en difficulté dans la capitale. Nous devons tendre la main aux Bruxellois francophones. Nous devons les assurer de notre solidarité dans les combats qui leur sont propres comme dans ceux qu'ils mènent à nos côtés. Nous devons créer au cœur du pays le choc psychologique que nous avons produit l'an passé en Wallonie. Nous devons continuer sur la voie d'une collaboration que nous avons renforcée depuis quelques mois ».

A quoi le président du PL, Monsieur Mundeleer, répondait : « Avec André Damseaux, nous pourrons aller de l'avant et pourquoi pas jusqu'à la création d'un parti libéral francophone de la Belgique toute entière ».

Toutefois, ce n'est pas André Damseaux, mais Jean Gol, qui devait présider à la naissance de la nouvelle formation. Des négociations rondement menées aboutissaient à la création, le 19 mai 1979, du Parti réformateur libéral (PRL). Ce dernier est donc le résultat de la fusion du PRLW et du PL bruxellois. Comme le dira à cette occasion Jean Gol, futur président de la nouvelle formation :

« La réunification des libéraux francophones rendra à ceux-ci la place qu'ils doivent occuper en Wallonie et à Bruxelles... Le pays et ses régions ont un impérieux besoin que grandisse une force politique exprimant l'intérêt général et défendant les libertés menacées des citoyens. Notre rassemblement est le fruit d'une convergence et d'une aspiration à l'union. Il n'est dirigé contre personne. Nous espérons que si s'ouvre la perspective d'une solution raisonnable à nos difficultés communautaires, il ne sera que

le prélude à un resserrement de nos liens avec nos amis libéraux de Flandre ».

Depuis sa création, le PRL n'a été soumis qu'à un seul test électoral (les élections européennes du 10 juin 1979) qui a été positif dans l'ensemble. Il a surtout été très bon dans la région bruxelloise où le PRL a non seulement marqué un coup d'arrêt à un mouvement de régression continu mais où il a aussi accédé au rang de deuxième parti francophone de la région.

Les objectifs du PRL ont été définis dans la « Charte des libéraux réformateurs de Wallonie et de Bruxelles » lors du congrès de Bruxelles du 19 mai 1979.

Plutôt qu'une doctrine, le PRL a choisi d'énumérer en les explicitant un certain nombre d'objectifs.

« ... car nos objectifs sont déterminés à partir d'une analyse des carences que la réalité sociale, économique et politique révèle et de notre appréciation réaliste des moyens dont nous disposons pour opérer le redressement ».

D'emblée le PRL à l'instar du PLPW et du PRLW se définit comme un parti pluraliste, donc ouverte à tous sans distinction d'options philosophiques ou religieuses.

« Il apparaît clairement que nous ne sommes pas rassemblés par une foi religieuse ou philosophique qui reste le bien précieux de la vie privée de chacun, ni par la volonté d'un affrontement entre classes sociales. »

Au niveau des options économiques, la charte du PRL s'inscrit dans la perspective du néo-libéralisme : une économie de marché, un système axé principalement sur la libre entreprise, une coopération entre secteur public et secteur privé même si ce dernier doit rester le premier moteur de l'économie ; une recherche du profit qui doit aussi tenir compte de l'amélioration de la qualité de la vie et de la promotion sociale de chacun, telles sont les idées de base de la doctrine économique du PRL.

En cette période de crise, le PRL demande que les pouvoirs publics se gardent de maintenir en vie artificiellement des entreprises cliniquement mortes ; l'attention doit, d'après le PRL, se porter sur les éléments sains et viables. A cet égard, les PME et les industries de pointe constituent une des vertèbres essentielles du redressement économique.

Pour ce qui est de la réforme de l'entreprise, le PRL se montre partisan de la participation de tous les partenaires.

« Cette participation peut prendre diverses formes : d'une meilleure information en passant par la concertation permanente, pour aboutir à la co-décision et à la co-responsabilité sur les décisions les plus importantes. La gestion journalière doit être entre les mains de ceux qui ont les capacités de gestion ».

Le PRL se préoccupe aussi des besoins spécifiques de certaines catégories de citoyens : les agriculteurs ont donné lieu à l'élaboration de tout un programme ; les classes moyennes sont habituellement au centre des préoccupations du PRL et les cadres ont fait l'objet de plusieurs propositions de lois, et d'un rapport de commission.

Une commission étudie la situation de la famille dans la société actuelle.

Le PRL a aussi étudié le problème posé par l'objectivité de l'information à la RTBF.

Il a également pris des positions fermes et tranchées en matière de défense nationale et de politique étrangère.

En ce qui concerne la réforme des institutions, le PRL est partisan du fédéralisme (le vote des lois sur la régionalisation du mois d'août 1980 l'a prouvé).

Mais le PRL estime aussi que l'état décentralisé, régionalisé ou non, doit voir son rôle défini ; il s'élève fermement contre « l'hypertrophie des services administratifs » et le manque de vision globale de l'Etat qui « travaille au coup par coup ».

Les finances publiques doivent être réorganisées : un point précis et essentiel : « il faut reviser le processus de décision budgétaire et d'exécution du budget ».

Enfin, le PRL se prononce en faveur d'une plus grande intégration européenne en rappelant son adhésion à la fédération des partis libéraux et démocratiques de la communauté européenne (ELD) et son attachement au programme général de cette fédération.

Le PRL a participé au gouvernement tripartite Martens III (sociaux-chrétiens, socialistes et libéraux), pendant une brève période qui court du mois de mai 1980 au mois d'octobre de la même année.

Quel bilan peut-on dresser de ce gouvernement éphémère du point de vue des libéraux ?

Leur participation au pouvoir n'a-t-elle pas brisé l'élan de leur opposition ? N'a-t-elle pas terni leur image de parti déterminé à défendre envers et contre tout ses options en matière sociale et économique ?

La durée de ce gouvernement a-t-elle été suffisante pour que le PRL apparaisse aux yeux de l'opinion publique comme un parti responsable et capable de participer efficacement à la gestion de la chose publique ?

En quittant aussi rapidement le pouvoir, le PRL n'a-t-il pas pris le risque de donner de lui-même une image d'un parti peu constructif ? Il n'est pas sûr que l'opinion publique a clairement perçu d'une part les effets « positifs » (réduction considérable de la charge fiscale, restriction de dépenses dans l'élaboration du budget 1980) dus à la présence libérale dans le gouvernement Martens III et d'autre part les motivations « courageuses » qui ont amené le PRL à quitter le pouvoir.

Enfin, l'absence des libéraux aux hauts postes à responsabilité dans l'administration régionale et communautaire doit aussi être mise sur le compte de la « sortie » du gouvernement.

Mais la participation gouvernementale n'a pas eu que des inconvénients. Elle a d'abord eu le mérite de rompre l'isolement politique dans lequel le PRL était confiné depuis 1977. En accédant au pouvoir, le PRL a reconquis sa place dans le jeu politique belge ; il a aussi rétabli son image de parti de gouvernement.

La principale réalisation du gouvernement Martens III réside dans le vote des lois du 8 et 9 août 1980 qui mettent en place la régionalisation.

L'adoption de ces dispositions législatives, en réglant le problème communautaire, donne la possibilité de porter toute l'attention nécessaire sur les problèmes économiques et sociaux qui sont au centre des préoccupations du PRL.

De plus, le système de la proportionnelle qui a cours dans les institutions régionales et communautaires entraîne plusieurs conséquences positives pour le PRL.

Au niveau wallon, les libéraux sont présents d'office dans l'exécutif régional ; des fonctionnaires de tendance libérale sont nommés dans l'administration régionale et communautaire même si sur le plan national le PRL est dans l'opposition.

Au niveau national, on peut envisager l'hypothèse d'une bipartite socialistes-libéraux ou sociaux-chrétiens-libéraux, la majorité n'étant plus requise dans chaque région.

La réalisation de certains objectifs libéraux tels que le programme en matière fiscale a augmenté la crédibilité du PRL. « Les libéraux font ce qu'ils disent » selon la formule du président Gol ; elle a contribué à détruire le fondement du schéma que leurs adversaires appliquaient souvent aux libéraux : « les libéraux sont prêts à entrer dans un gouvernement à n'importe quel prix et à y rester à n'importe quelles conditions ».

Enfin, la sortie du gouvernement a pu aussi par certains côtés augmenter la crédibilité du PRL : c'est entre autre parce que leurs partenaires leur refusaient une renégociation pourtant prévue du programme gouvernemental élaboré en mai 1980 que les libéraux sont partis.

Puisqu'il n'est plus au pouvoir, le PRL n'a pas à endosser la responsabilité de la dégradation de la situation économique.

La décision de quitter le gouvernement permettra peut-être aux libéraux d'exercer un attrait électoral sur la droite sociale-chrétienne et de faire un pas de plus vers le rassemblement « centriste » auquel ils ne se lassent pas de croire.

De staatshervorming en de Duitstalige Gemeenschap

door Edgard VAN DE VELDE,

Assistent aan de Rijksuniversiteit te Gent.

★

1. Algemeen kader waarbinnen de plaats van de Duitstalige Gemeenschap in de staatshervorming moet beschouwd worden.

Het besef dat er in België meerdere gemeenschappen leven met een eigen identiteit is niet van vandaag op morgen gegroeid. Reeds vóór de tweede wereldoorlog was de culturele autonomie in Vlaanderen een politieke eis. Het « Centrum van Onderzoek voor de nationale oplossing van de maatschappelijke en rechtskundige problemen in de Vlaamse en Waalse gewesten », opgericht bij wet van 3 mei 1948, noteerde in het eindverslag van 24 april 1958 dat de Oostkantons grotendeels Duitstalig zijn en dat het lager onderwijs er in het Duits moet gebeuren. Het zou trouwens dit Centrum, ook nog « Harmel-Centrum » genoemd naar de oprichter ervan, zijn dat het project van de taalgrens zou opstellen. De wet van 2 augustus 1963 zou dan de taalgrenzen definitief vastleggen en erkennen dat er een Duitstalig gebied bestaat. Dez wet is van uitzonderlijk belang. De erin vervatte afbakening zal als territoriale omschrijving dienen voor alle verdere decentralisatie- en regionalisatieprojecten. Deze wet erkent het Duitstalig karakter van een gebied dat sinds de fusies van de gemeenten in 1975 nog negen gemeenten omvat. In werkelijkheid werd een Duitstalig statuut met verregaande faciliteiten voor de Franstaligen ingevoerd.

Toen in 1965 de verklaring tot herziening van de Grondwet werd neergelegd met het oog op de invoeging van de nieuwe grondwetsartikelen tot verwezenlijking van de cultuurautonomie werd alleenlijk aan de Nederlandse en de Franse cultuurgemeenschap gedacht. Men vergenoegde zich ermee te stellen dat voor de Duitstalige Belgen een culturele instelling bij koninklijk besluit tot stand kon gebracht worden. De « Vaste Commissie

voor de verbetering van de betrekkingen tussen de Belgische taalgemeenschappen » die op 20 oktober 1966 werd geïnstalleerd, had een afzonderlijke sub-commissie voor de studie van de problemen van het Duitse taalgebied. Deze sub-commissie stelde dat de voornaamste wetten met grote praktische draagwijdte zoals de Gemeentewet, de wet op de COO, thans OCMW, de wegcode,... een officiële Duitse vertaling zouden dienen te krijgen, dat de streek als ontwikkelingsgebied dient erkend te worden en... dat er betere verkeerswegen moeten aangelegd worden. Er wordt evenwel met geen woord gerept over het toekennen van een vorm van culturele autonomie.

De Regering stelde in 1968 voor een adviserende Duitse Cultuurraad op te richten.

De « Werkgroep voor de communautaire problemen », ook nog de « Werkgroep van de 28 » genoemd, zou in 1969 voor het eerst deze cultuurautonomie grondig in parlementaire middens bespreken. Binnen de werkgroep kwam een ruime meerderheid tot uiting om in de Grondwet het bestaan te erkennen van drie cultuurgemeenschappen, nl. de Nederlandse, de Franse én de Duitse. De Grondwet diende tevens een Duits-talige cultuurraad op te richten, waarvan de wet de samenstelling en de bevoegdheid dienden te bepalen. Het Duitse taalgebied zal evenwel onder de bevoegdheid van de organen van het Waalse Gewest ressorteren. In zijn regeringsmededeling aan de Wetgevende Kamers van 18 februari 1970 beaamde de toenmalige Eerste Minister Gaston Eyskens dit standpunt. De nieuwe artikelen 3ter, eerste lid (België omvat drie cultuurgemeenschappen : de Nederlandse, de Franse en de Duitse) en 59ter (Er is een Raad van de Duitse cultuurgemeenschap. De wet bepaalt zijn samenstelling en zijn bevoegdheid) constitutionaliseerden deze beginselen.

Artikel 3ter introduceerde in 1970 een nieuw begrip in het Belgisch staatsrecht : de cultuurgemeenschap. Daardoor is het bestaan van de Duitstalige Belgische bevolking grondwettelijk erkend. Het bestaan van het territorium ervan wordt door artikel 3bis verzekerd. Maar de Grondwetgever is verder gegaan dan de loutere erkenning van de Duitse cultuurgemeenschap. Door de invoering van artikel 59ter wenst hij haar autonome ontplooiing volgens haar eigen vindingrijkheid en scheppingskracht te waarborgen opdat ze aan haar specifieke problemen eigen oplossingen zou geven. De meerderheid van het Parlement achtte het evenwel onmogelijk om aan de Duitse cultuurgemeenschap eenzelfde culturele autonomie te verlenen als aan de Franse en de Nederlandse cultuurgemeenschappen. Enerzijds vond men dat de territoriale afmetingen en de getalsterkte van de Duitse cultuurgemeenschap niet vergelijkbaar waren met die van de twee andere cultuurgemeenschappen, anderzijds achtte men het onmogelijk

aan een Raad, die niet uitsluitend was samengesteld uit parlementsleden, de bevoegdheid te verlenen decreten met kracht van wet te nemen.

Artikel 59ter zou veel later uitgevoerd worden dan artikel 59bis. De organen van de Nederlandse en de Franse cultuurgemeenschappen werden geregeld bij wet van 3 juli 1971 en van 21 juli 1971, die van de Duitse cultuurgemeenschap eerst bij wet van 10 juli 1973.

Waarin onderscheidde de regeling voor de Duitse cultuurgemeenschap zich voornamelijk van die die voor de andere cultuurgemeenschappen was aangenomen ?

1. De Duitse cultuurgemeenschap had als enige een rechtstreeks verkozen Raad.

2. Binnen haar territorium was de Raad voor de Duitse cultuurgemeenschap *alleen*, met uitzondering van wetgever en regering, voor culturele en taalaangelegenheden bevoegd (de Nederlandse en de Franse cultuurraden waren daarentegen *beide* bevoegd voor zekere aangelegenheden van Brussel-Hoofdstad).

3. De Raad had geen decreterende, wel adviserende en reglementerende bevoegdheid.

4. De Raad mocht met machtiging van de Minister van Financiën, namens de Belgische Staat, leningen aangaan, wat de overige cultuurraden niet konden.

5. Bepaalde bevoegdheden werden uitdrukkelijk aan de Raad opgedragen :

- het bevorderen van de vertaling in het Duits van wetten en reglementen ;
- het bevorderen van de kennis van het Duits en het Frans in het onderwijs ;
- adviseren inzake aangelegenheden van Duitse radio en televisie.

6. Op de besluiten van de Raad en van het bureau was het algemeen administratief toezicht en het rechterlijk toetsingsrecht van toepassing.

Het grote verschilpunt tussen de Raad voor de Duitse cultuurgemeenschap en de twee overige cultuurraden lag voornamelijk in de hiërarchische kracht van de besluiten van de Raad. De Raad kon immers geen decreten met kracht van wet nemen met alle gevolgen van dien. Tijdens de voorbereidende besprekingen van de wet van 10 juli 1973 werd het niet toekennen van zulke bevoegdheid o.m. gefundeerd op het verschil tussen artikel 59bis, § 4 en artikel 59ter van de Grondwet. In artikel 59bis, § 4 werd immers uitdrukkelijk gesteld dat de decreten van de cultuurraden

van de Nederlandse en de Franse cultuurgemeenschappen « kracht van wet » hebben. Een soortgelijke verklaring treft men niet aan in artikel 59ter. Men stelde dat alleen de Grondwetgever kracht van wet kon verlenen aan andere normen dan de wet en dat de hiërarchische kracht van de besluiten van de Raad voor de Duitse cultuurgemeenschap derhalve lager diende te zijn dan die van de wet.

Net als de twee andere cultuurraden had de Raad geen werkelijk eigen tegenover hem verantwoordelijk uitvoerend orgaan. Het bureau werd wel in beperkte zin een uitvoerende functie toegewezen.

De uitvoering van het cultuurbeleid werd in 1973 toevertrouwd aan de « Staatssecretaris voor de Oostkantons ». Nadien werd het een aangelegenheid van de nationale Regering. Sinds het koninklijk besluit van 6 juli 1979 houdende voorlopige organisatie van de executieven van de Gemeenschappen en de Gewesten en de herziening van artikel 3ter G.W. op 17 juli 1980, berust deze bevoegdheid bij de collegiaal en bij consensus optredende Ministers van de Vlaamse en van de Franse Gemeenschap.

Op 17 juli 1980 werd het begrip « cultuurgemeenschap » in artikel 3ter van de Grondwet vervangen door het begrip « gemeenschap » en werd in hetzelfde artikel o.m. het adjectief « Duitse » door « Duitstalige » vervangen. Luidens de Regering stemde dit laatste overeen met de wensen van de bewoners van het Duitse taalgebied (Stuk Senaat 100, BZ 1979, nr. 23, 7). Het begrip « Duitstalige gemeenschap » heeft nochtans een meer restrictieve betekenis dan het begrip « Duitse gemeenschap », omdat het de indruk geeft alleen op een taalgemeenschap te doelen. Om die reden werd het regeringsvoorstel het begrip « Franse cultuurgemeenschap » te vervangen door « Franstalige gemeenschap » (Stuk Senaat 100, BZ 1979, nr. 10), afgewezen.

Niettegenstaande afdeling 6 van titel I van het Regeerakkoord van 14-15 mei 1980 voorzag dat de Raad van de « Duitse gemeenschap » (tot dan toe zo genoemd) in dezelfde mate als de andere Gemeenschapsraden bij decreet dezelfde aangelegenheden zou regelen en over een eigen executieve zou beschikken, is daarvan geen spoor te vinden in de recente wetten op de hervorming der instellingen. Op gewestelijk vlak kapselt artikel 3, 3e lid van de Bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen de Duitstalige gemeenschap trouwens volledig in het Waalse gewest in. Waar we verder zullen zien dat er geen constitutionele bezwaren bestaan om de bevoegdheid van de Duitstalige gemeenschap tot een gedeelte van de gewestelijke aangelegenheden uit te breiden, is dit door de Bijzondere wet onmogelijk geworden. Immers, de wet die de bevoegdheid van de Raad van de Duitstalige gemeenschap regelt, is een wet die bij volstreekte meerderheid van stemmen wordt aangenomen en die logischerwijze niet kan ingaan tegen de met gekwali-

ficeerde meerderheid aangenomen Bijzondere wet van 8 augustus 1980. Zelfs wanneer de Waalse Gewestraad, of desgevallend de Franse Gemeenschapsraad, zulks zou wensen, zou het hen niet mogelijk zijn bij decreet de Duitstaligen meer bij het gewestelijk decreterend werk te betrekken dan dit thans bij de artikelen 53, 55, 58, 84, 1° en 86, 2e lid van de Bijzondere wet van 8 augustus 1980 het geval is, en het gaat in alle aangehaalde artikelen enkel over het taalgebruik.

In artikel 3 van titel II van het Regeerakkoord van 20 oktober 1980 werd de tekst van afdeling 6 van titel I van het Regeerakkoord van 14-15 mei 1980 hernomen, onder toevoeging van de belofte dat « de Regering bij het Parlement een voorstel (zal) indienen tot herziening van artikel 59ter van de Grondwet alsook een ontwerp van toepassingswet ».

2. Bijzondere aspecten van het statuut van de Duitstalige Gemeenschap binnen de Belgische staatshervorming.

De bijzondere aspecten van het statuut van de Duitstalige Gemeenschap uitien zich op de volgende vlakken :

1. De organen.
2. De bevoegdheden.
3. De financiering.
4. De territoriale integriteit.

A. DE ORGANEN.

Artikel 59ter van de Grondwet stelt dat er een Raad voor de Duitse cultuurgemeenschap is. Dit artikel is in wezen een anachronisme, omdat de Duitse cultuurgemeenschap grondwettelijk niet meer bestaat. De Grondwetgever heeft verzuimd artikel 59ter in de zin aangegeven in artikel 3ter te herzien (1). Het huidige artikel 59ter stelt tegenover de Raad geen eigen executieve. Wanneer we deze situatie vergelijken met de termen van artikel 59bis, § 1, § 5 en artikel 107quater van de Grondwet vóór de Grondwetsherziening van 17 juli 1980, dan stellen we het volgende vast.

(1) In het vervolg spreken we daarom kortweg over de « Raad » wanneer de Raad van de Duitse cultuurgemeenschap die heden in werkelijkheid de Raad van de Duitstalige gemeenschap is, wordt bedoeld.

Aan de cultuurraden voor de Nederlandse en de Franse cultuurgemeenschap werden uitdrukkelijk de voor hen verantwoordelijke executieven ontzegd; aan de wetgever werd daarentegen de mogelijkheid geboden om voor de gewesten executieven op te richten. Artikel 59ter deed geen van beiden. De werkelijke draagwijdte van artikel 59ter op dit vlak moet dan afgeleid worden uit de combinatie van artikel 78 met artikel 29 van de Grondwet. Luidens artikel 78 heeft de Koning geen andere macht dan die welke hem door de Grondwet of de wet wordt toegekend. Betekent dit dat de wetgever, aangezien artikel 59ter het hem niet verbiedt, vrij de uitvoerende macht van de Koning kan beperken en een deel ervan aan een executieve van de Duitse Raad kan toekennen? Onzes inziens niet! Artikel 29 stelt immers uitdrukkelijk dat de uitvoerende macht bij de Koning berust en dat het de Grondwet zelf is die deze uitvoerende macht regelt. In artikel 107quater heeft de Grondwetgever duidelijk de mogelijkheid geschapen om deze uitvoerende macht voor een deel aan andere organen toe te kennen. In artikel 59ter heeft hij dit niet gedaan. Dit neemt niet weg dat ook voor de Duitstalige gemeenschap een oplossing mogelijk is in de zin die de wet van 5 juli 1979 eraan gegeven heeft. In de schoot van de Regering kan een Executieve opgericht worden die bevoegd is voor de aangelegenheden van de Duitstalige Gemeenschap. Een voor de Raad verantwoordelijke eigen executieve kan echter slechts mits herziening van artikel 59ter GW toegestaan worden.

De Raad is ook nog op heden het enige rechtstreeks verkozen regionale orgaan. De Gemeenschaps- en Gewestraden zijn vooralsnog steeds samengesteld uit nationale mandatarissen. Een positief punt voor de Raad dat niet meer in vraag moet gesteld worden. Een andere zaak is de eventuele vertegenwoordiging van de Raad of deelname ervan aan het nationaal wetgevend werk. Op heden hebben Gemeenschaps- en Gewestraden door het feit dat hun leden tevens lid zijn van de Wetgevende Kamers, ook vat op de niet geregionaliseerde aangelegenheden. Zo de Senaat hervormd wordt in een Senaat der deelgebieden, zal dit zeker verder het geval zijn. Zal de Raad daar kunnen medebeslissen?

Een eerste vraagpunt geldt de hoedanigheid in dewelke de Raadsleden verkozen worden. De leden van de Gemeenschaps- en Gewestraden worden verkozen in hun hoedanigheid van vertegenwoordiger van de Natie, de Raadsleden als vertegenwoordiger van de Duitstalige Gemeenschap.

Ongeacht of aan de Raad al dan niet decreterende bevoegdheid wordt toegekend, is het toch duidelijk dat de 25 Raadsleden, die ca. 65.000 Belgen vertegenwoordigen, niet kunnen beschouwd worden als hebbende hetzelfde mandaat van de 212 mandatarissen die meer dan 9 miljoen Belgen vertegenwoordigen. Maar eveneens zou het ontbreken van elke vertegenwoordiging van het Duitse gebied in de nationale beleidsorganen

een anomalie zijn. Onder meer om die reden werd artikel 53 van de Grondwet, dat de samenstelling van de Senaat regelt, voor herziening vatbaar verklaard.

B. DE BEVOEGDHEDEN.

Onze studie van de bevoegdhedenproblematiek omvat drie facetten : de hiërarchische kracht van de besluiten van de Raad, de uitbreiding van de bevoegdheden van de Raad tot de persoonsgebonden aangelegenheden, en tenslotte de uitbreiding van de bevoegdheden van de Raad tot de gewestelijke aangelegenheden.

1. De hiërarchische kracht van de besluiten van de Raad.

In tegenstelling tot de decreten van de Gemeenschaps- en Gewestraden, hebben de besluiten van de Raad geen kracht van wet. Kan, zonder herziening van artikel 59ter, de wetgever deze kracht aan de Raadsbesluiten verlenen ? Wij menen van niet ! Artikel 25 van de Grondwet stelt dat alle machten moeten uitgeoefend worden op de bij de Grondwet bepaalde wijze en artikel 26 van de Grondwet bepaalt dat de wetgevende macht gezamenlijk wordt uitgeoefend door de Koning, de Kamer en de Senaat. Artikel 59bis, § 4, § 4bis, van de Grondwet wijkt evenwel *uitdrukkelijk* af van artikel 26 waar het aan de decreten van de Gemeenschapsraden kracht van wet heeft gegeven. Dit alles gebeurde conform artikel 25 omdat de Grondwet zelf de wijze van uitoefening van de wetgevende macht heeft bepaald.

In het op 17 juli 1980 in de Grondwet nieuw ingevoegd artikel 26bis, geeft de Grondwetgever aan de wetgever de opdracht om de rechtskracht van de regelen van de gewestelijke organen te bepalen, en zelfs te stellen dat die regelen kracht van wet hebben, wat flagrant in tegenspraak is met artikel 25 GW. Maar zelfs van zoiets vindt men in artikel 59ter geen spoor terug.

De Raad van State heeft in zijn adviezen bij de wetsontwerpen 461 en 261 een — op zijn minst merkwaardige — visie ontwikkeld volgens dewelke een norm die de kracht heeft om een wet te wijzigen, op te heffen, ja zelfs om op te treden in de domeinen waar voorheen de wet niet is opgetreden, ja zelfs om in de toekomst met uitsluiting van de wet op te treden, dat een norm die dat alles kan daarom nog niet een norm is die kracht van wet heeft. Als determinerend onderscheid wordt het toetsingsrecht van de rechterlijke macht gehanteerd, dat op wetten onbestaande is en waaraan de normen die geen kracht van wet hebben ten volle onderworpen zijn.

Wanneer men met zulke theorie de toekening van bevoegdheid tot het wijzigen van wetten aan gewestelijke organen poogde te funderen, dan

geldt deze theorie eveneens voor de besluiten van de Raad. Indien de Raad van State meende dat zonder herziening van artikel 107quater of zonder invoeging van een nieuw artikel 26bis in de Grondwet betreffende de verschillende normen aan de gewesten de bevoegdheid kon toegekend worden om met uitsluiting van de wetgever zekere materies te bepalen, wetten te wijzigen of op te heffen, dan opent dit de mogelijkheid om zonder herziening van artikel 59ter aan de besluiten van de Raad de rechtskracht van de decreten te geven, met als enig verschil dat de Raadsbesluiten wel en de decreten niet aan het rechterlijk toetsingsrecht onderworpen zouden zijn.

2. De uitbreiding van de bevoegdheden van de Raad tot de persoonsgebonden aangelegenheden.

Het begrip « persoonsgebonden aangelegenheden » is een vrij recent begrip. Het is ontstaan uit de empirische vaststelling dat de welzijns- en gezondheidszorg te Brussel verfranst werd en elk Nederlands karakter dreigde te verliezen. Als persoonsgebonden aangelegenheden onderscheiden we :

1° het beleid inzake hygiëne en volksgezondheid ;

2° het beleid inzake de bijstand aan personen, gezinnen en diensten, alsmede de jeugdbescherming en de penitentiaire en post-penitentiaire sociale hulpverlening ;

3° het toegepast wetenschappelijk onderzoek betreffende deze aangelegenheden.

Deze materies werden zeker niet door de Grondwetgever van 1970 beoogd toen hij de cultuurautonomie introduceerde. Dit blijkt duidelijk uit de opsomming in artikel 59bis, §§ 2 en 3 van de aangelegenheden die de toenmalige cultuurraden bij decreet vermochten te regelen. Een uitbreiding van de bevoegdheden van de cultuurraden tot de persoonsgebonden aangelegenheden vergde derhalve een herziening van artikel 59bis.

Is dit ook het geval voor de Duitstalige Gemeenschap ?

Uit de vervanging van het begrip Duitse « cultuurgemeenschap » door het begrip Duitstalige « gemeenschap » in artikel 3ter GW, mag niet a fortiori afgeleid worden dat ook de persoonsgebonden aangelegenheden tot de bevoegdheid van de organen van de Duitstalige Gemeenschap zouden behoren. Het tweede lid van artikel 3ter GW stelt immers uitdrukkelijk dat *elke* Gemeenschap die bevoegdheden heeft die haar door de Grondwet of door krachtens deze laatste aangenomen wetten worden toegekend. De tekst van artikel 59ter moet derhalve nader onderzocht worden.

Artikel 59ter bepaalt nergens de bevoegdheid van de Raad rationae materiae. De Grondwetgever geeft integendeel de wetgever uitdrukkelijk de opdracht de bevoegdheid van de Raad te bepalen. Nergens stelt artikel 59ter dat de Raad materieel geen ruimere bevoegdheid zou mogen hebben dan de twee Cultuurraden. De wetgever heeft trouwens bij wet van 10 juli 1973, aan de Raad specifieke opdrachten toevertrouwd. Waarom zou zulks trouwens niet kunnen? De regionale staatsstructuur waarnaar België thans evolueert, heeft net als karakteristiek dat de autonomie van de verschillende deelgebieden niet identiek *moet zijn*. Het volstaat het Italiaans voorbeeld aan te halen waar vijf regio's elk een speciaal statuut hebben. Ook de recente evolutie in het Spaans staatsrecht toont dit aan: naast autonome regio's bestaan er niet-autonome regio's. Er bestaat derhalve geen algemeen staatsrechtelijk beginsel dat de Raad zou ontzeggen bevoegdheden uit te oefenen die de eermalige cultuurraden niet vermochten uit te oefenen. De uitbreiding van de bevoegdheid van de Raad tot de persoonsgebonden aangelegenheden kan bij gewone wet gebeuren zonder dat zulks de herziening van artikel 59ter behoeft.

3. De uitbreiding van de bevoegdheden van de Raad tot de gewestelijke aangelegenheden.

Deze gewestelijke aangelegenheden zijn én kwantitatief én kwalitatief vrij belangrijk. Artikel 6, § 1, van de Bijzondere wet voorziet binnen bepaalde perken de volgende bevoegdhedenpakketten:

- ruimtelijke ordening,
- leefmilieu,
- landinrichting en natuurbehoud,
- huisvesting,
- waterbeleid,
- economisch beleid,
- energiebeleid,
- ondergeschikte besturen,
- tewerkstellingsbeleid,
- toegepast wetenschappelijk onderzoek in hogervermelde aangelegenheden.

Het antwoord op de vraag of de bevoegdheid van de Raad uitgebreid kan worden tot de gewestelijke aangelegenheden is, onder voorbehoud van wijziging van de Bijzondere wet, verder afhankelijk van het antwoord op twee subvragen:

a) Ontzegt artikel 107quater van de Grondwet de Raad niet de gewestelijke aangelegenheden om ze voor het Duitse taalgebied uitsluitend aan het Waalse Gewest toe te vertrouwen ?

b) Is het aangewezen voor de Raad dat zijn bevoegdheid tot de gewestelijke aangelegenheden uitgebreid wordt ?

a) *Behoudt artikel 107quater van de Grondwet de gewestelijke aangelegenheden van het Duitse taalgebied niet exclusief aan het Waalse Gewest voor ?*

Artikel 107quater, eerste lid, bepaalt : « België omvat drie gewesten ; het Vlaamse gewest, het Waalse gewest en het Brusselse gewest ».

Van groot belang is het woord « omvat ». Dit artikel zegt niet dat « België is ingedeeld in » gewesten, zoals artikel 1 van de Grondwet wel doet voor de provincies. Dit artikel zegt evenmin dat elke gemeente van het Rijk deel moet uitmaken van een gewest, zoals artikel 3bis wel doet voor de taalgebieden. Dit artikel zegt ook niet dat alle gebieden van het Rijk aan de indeling in gewesten onderworpen zijn tenzij een wet ze eraan onttrekt, zoals artikel 1 wel doet voor de provincies. Kortom, dit artikel zegt alleen dat er in België drie gewesten bestaan maar stelt niet dat er geen extra-gewestelijke territoria mogen bestaan. Het Duitse taalgebied moet derhalve niet ipso-facto onder het Waalse gewest ressorteren. Een extra-gewestelijk statuut voor het Duitse taalgebied is met artikel 107quater heel goed te verzoenen.

Zo het grondwettelijk mogelijk is om het Duitse taalgebied aan de bevoegdheid van het Waalse Gewest te onttrekken, dan vergt zulks thans wel een wijziging van de Bijzondere wet. In de veronderstelling dat er hieromtrent een positieve politieke consensus zou bestaan, rest dan nog de vraag of het dan grondwettelijk mogelijk is om de gewestelijke aangelegenheden van het Duitse taalgebied aan de Raad toe te vertrouwen.

Hoger werd reeds gesteld dat de Grondwetgever van 1970 in se niet bedoeld had de cultuurgemeenschappen in andere dan culturele, onderwijs- en taalaangelegenheden autonomie te verlenen. Wat de Nederlandse en Franse cultuurgemeenschap betrof, had hij dit zelfs uitdrukkelijk verklankt in artikel 59bis, §§ 2, 3. Maar waar het de Duitse cultuurgemeenschap aanging, had hij dit niet gedaan. Zoals hoger gesteld voor de uitbreiding naar de persoonsgebonden aangelegenheden belet aldus niets de uitbreiding van de bevoegdheid van de Raad naar de gewestelijke aangelegenheden.

Deze uitbreiding kan echter niet onbeperkt gebeuren. Indien aan de Raad van de Duitstalige Gemeenschap dezelfde bevoegdheden zouden toegekend worden als aan de Raden van het Vlaamse, het Waalse en het Brusselse Gewest, zou immers een vierde gewestelijke entiteit in de zin

van artikel 107quater GW gecreëerd worden, waarvoor geen grondwettelijke basis bestaat.

b) *Is het aangewezen voor de Raad dat zijn bevoegdheid tot de gewestelijke aangelegenheden uitgebreid wordt?*

Al is zulke bevoegdheidsuitbreiding grondwettelijk te verantwoorden, dan nog rijst de vraag of zulks opportuun is. Aangelegenheden zoals economisch beleid, energiebeleid en tewerkstellingsbeleid vergen zulke financiële middelen en hebben zo een territoriaal uitgebreide impact dat wij bezwaarlijk inzien hoe zo een kleine leefgemeenschap als de Duitstalige er naar behoren en in overeenstemming met de eisen van deze tijd alleen aan zou kunnen voldoen. Een autonomie op het vlak van de gewestelijke aangelegenheden die aan die van Vlaanderen en Wallonië gelijkwaardig is, lijkt ons daarom niet alleen ongrondwettelijk (artikel 107quater GW is immers niet voor herziening vatbaar gesteld) maar tevens inopportuun.

Wat zijn dan de alternatieven?

1. Een autonomie in zekere gewestelijke aangelegenheden, zoals bv. ruimtelijke ordening, leefmilieu, huisvesting, waterbeleid en ondergeschikte besturen en het toevertrouwen van het beleid over de overige gewestelijke aangelegenheden aan de nationale organen.

2. Een autonomie in dezelfde gewestelijke aangelegenheden als voornoemd, maar het beleid over de overige aangelegenheden toevertrouwen aan de organen van het Waalse gewest.

3. Het beleid over alle gewestelijke aangelegenheden aan de organen van het Waalse gewest toevertrouwen, mits een aan de Raad gewaarborgde medewerking bij de totstandkoming van de beslissingen.

Het eerste alternatief heeft als nadeel dat voor zeer belangrijke gewestelijke aangelegenheden van een gebied dat vrij ver van de hoofdstad verwijderd is, het beleid niet dicht bij de bestuurde gebracht wordt. Reële decentralisatiemaatregelen zouden hieraan enigzins kunnen verhelpen.

Het derde alternatief heeft als nadeel dat het een belangenevenwicht veronderstelt, dat mogelijk vrij moeillijk te bereiken is. Vraag is immers hoe ver die gewaarborgde medewerking van de Raad reikt? Kan geen beslissing genomen worden zonder de instemming van de Raad dan kan het Waalse gewest vrezen door een minderheid van haar bevolking geïmmobiliseerd te worden. Behoeft het Waalse Gewest slechts het advies van de Raad, dan kan de Duitstalige Gemeenschap vrezen dat haar specifieke belangen aan het algemeen Waalse welzijn geofferd zouden kunnen worden. Om van belangenconflicten nog maar te zwijgen.

Het tweede alternatief biedt het voordeel dat alleen die gewestelijke aangelegenheden aan een niet-Duits maar ook niet te ver verwijderd niveau toekomen, die om financieel-economische redenen niet door de Raad kunnen waargenomen worden. Moeilijkheden duiken dan evenwel op niet alleen daar waar de samenwerking tussen de Raad en de organen van het Waalse Gewest vereist wordt voor de uitoefening van bevoegdheden inzake gewestelijke aangelegenheden door het Waalse Gewest binnen het Duitse taalgebied, maar ook voor de financiering ervan.

C. DE FINANCIERING.

In tegenstelling tot artikel 59bis, § 6 GW, bepaalt artikel 59ter niet dat de Raad zijn werkingsmiddelen via een door de wet bepaald krediet verwerft. De wet van 10 juli 1973 staat hem trouwens toe om onder bepaalde voorwaarden leningen aan te gaan. De gewone wetgever kon trouwens voor de Duitse Raad alle inkomsten uit niet-fiscale bronnen voorzien. Een eigen fiscale bevoegdheid kon echter niet toegekend worden dan mits herziening van de artikelen 110, 111 en 113 van de Grondwet.

Concreet zou men onmiddellijk kunnen overgaan tot een stelsel van gedeelde belastingen op sommige gebieden, aangevuld met dotaties wanneer de gemiddelde fiscale draagkracht per inwoner van de regio te ver beneden het nationaal gemiddelde ligt. Net zoals in de Europese federale staten en in tegenstelling tot het financieringssysteem dat in titel I van de Gewone wet van 9 augustus 1980 tot hervorming der instellingen werd opgebouwd, behoren de dotaties een aanvullend en niet het substantieel inkomen van de deelgebieden te vormen (2).

De regeringsprojecten voorzien evenwel slechts dat voor de Duitstalige Gemeenschap afzonderlijke kredieten (dotaties) op de Rijksbegroting zullen ingeschreven worden.

D. DE TERRITORIALE INTEGRITEIT.

Enige tijd terug stelde Professor R. Senelle voor België te hervormen tot een kantonnale bondsstaat, gebaseerd op de indeling in provinciën. Twee uitzonderingen dienden hierop voorzien te worden: de provincie Brabant diende in drie kantons verdeeld te worden (Vlaams-Brabant, Waals-Brabant en Brussel-Hoofdstad) en de provincie Luik in twee kantons (Luik en Duitstalige Gemeenschap). Elk kanton kon dan de gewenste interkantonnale verenigingen aangaan voor de behartiging van de aangelegenheden die het louter kantonnale kader overschreden.

(2) Voor een omstandige studie, zie SENELLE R. en VAN DE VELDE E. *Financiële aspecten van regionalisme*, Brugge, 1980, Die Keure.

Zoals gekend, wordt dit voorstel niet gevolgd. Het heeft nochtans als duidelijk voordeel dat de territoriale integriteit van de onderscheiden deelgebieden ten volle gewaarborgd wordt omdat de kantons zelf zullen bepalen met wie ze welke materies op welke wijze gezamenlijk zullen beheren.

De thans in de wetten van 8 en 9 augustus 1980 bepaalde regionale staatsstructuur maakt daarentegen het optreden van het Waalse Gewest in de gewestelijke aangelegenheden van het Duitse gebied onvermijdelijk en, politiek gezien, moeilijk omkeerbaar.

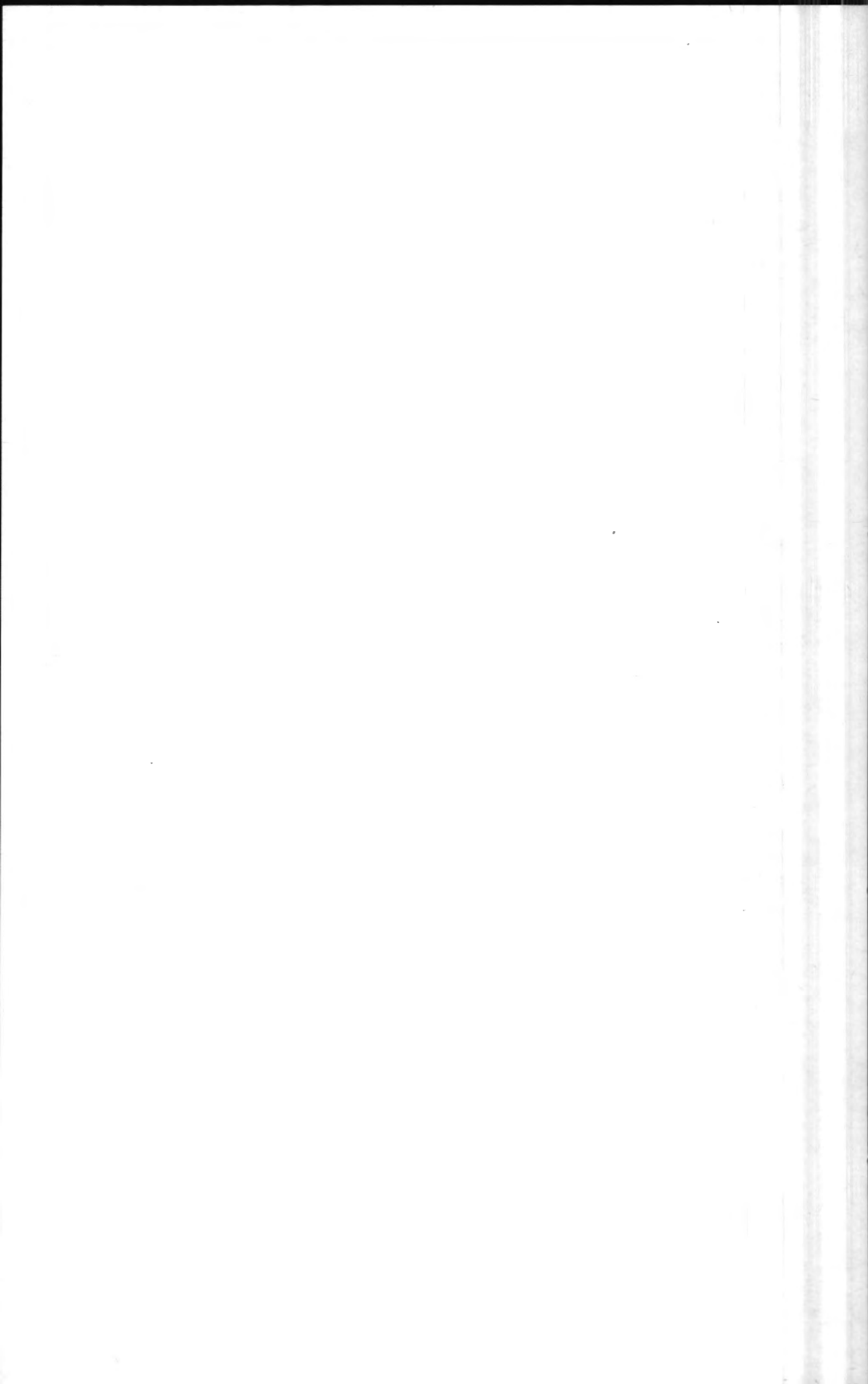
Het herstel van zulk een vrijwillige samenwerkingsstructuur tussen het Waalse Gewest en de Duitstalige Gemeenschap, lijkt nochtans het meest aangewezen middel om de ontplooiing van de Duitstalige Gemeenschap op de meest adequate wijze te bevorderen.

Summary : The state-reform and the German-speaking community.

The existence of the German cultural community was guaranteed by the articles 3ter and 59ter of the Constitution and its organisation was institutionalized by the Law of July 10th, 1973. In 1980 the notion « German cultural community » in art. 3ter of the Constitution was replaced by the notion « German-speaking community ».

The reform of the statute of the German-speaking community has to be executed within the following limits : 1° an executive power that is accountable to the council can only be granted after revision of art. 59ter of the Constitution ; 2° there seems no harm in granting power to modify laws and to legislate with exclusion of the national legislator to the council, as long as the exercise of this power is submitted to judicial review ; 3° the enlargement of the council's competence to the « personalized matters » does not require the revision of art. 59ter. The enlargement of the council's competence to some « regional affairs » is possible without revision of the Constitution, as long as the council does not receive the same competence as the Flemish, Wallon and Brussels region ; 4° it is possible to grant the German-speaking community the yield of a part of some taxes.

Morfologie van de uiterst-rechtse groeperingen in België

door Peter VERLINDEN,

Licentiaat in de politieke en sociale wetenschappen.

★

I. Methodologische vragen ter inleiding.

Volgend zeer beknopt overzicht van wat in de loop van het kalenderjaar 1980 actief is geweest als (uiterst-)rechtse groeperingen in België, wil een poging zijn een en ander te duiden, bijwijlen te relativeren, nogal eens te accentueren.

Hoewel her en der veelbesproken en -beschreven, is het ontzettend moeilijk over deze problematiek relevante informatie te vergaren. De sociaal-wetenschappelijke bibliotheken hebben doorgaans wel een voorraad theoretische lectuur over fascisme, neo-fascisme en aanverwante (1), maar enig recent overzicht van wat er bestaat en hoe het zich manifesteert ontbreekt grotendeels.

Wat het hier onderzochte terrein betreft bestaat er wel het drievoudige dossier dat Etienne Verhoeven in 1974-1976 bij de CRISP publiceerde (2), later gesynthetiseerd en gebrekkig aangevuld door het Verspreidingscentrum Alternatief (3). Verder bleken voor de meer gedetailleerde informatie, voor het deel over de Vlaams Nationale (uiterst-)rechtse groeperingen, de drie encyclopedieën over Vlaanderen en de Vlaamse Beweging een betrouwbare bron (4).

(1) Een goed voorbeeld hiervan is A. DEL BOCA en M. GIOVANA, *Fascism Today. A World Survey*, London, 1969, 532 blz.

(2) E. VERHOEYEN, *L'Extrême-droite en Belgique*, in *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, nrs. 642-643 / 675-676 / 715-716, 1974-1976.

(3) X., *Hoe belangrijk zijn V.M.O. en Cie? Het nieuwe fascisme*, Wereldwinkelschrift 6, Heverlee, z.d. (1975), 46 blz.

(4) (red.) R.F. LISSENS, J.L. BROECKX et al., *Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen*, Brussel, 1974, 5 delen.

(red.) J. DELEU et al., *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1975, 2 delen.

X., *Twintig Eeuwen Vlaanderen*, Hasselt, 1975-1979, 12 delen.

Tenslotte verschenen in de loop van 1980 ontelbare dagblad- en tijdschriftartikels over dit onderwerp, die echter steeds aan een grondige bronnenkritiek moesten onderworpen worden (5).

Moet er nog de nadruk op gelegd dat voor deze bijdrage naar andere bronnen diende gezocht?

Dat werden dan vooral de vele blaadjes en tijdschriften die door deze groeperingen worden uitgegeven. Daarnaast verschillende gesprekken met personen die ofwel zelf op dit politieke veld actief zijn, dan wel om uiteenlopende redenen over meer diepgaande informatie terzake beschikken. Deze gesprekken werden gevoerd in de loop van 1978, en hernomen in de periode november 1980 - februari 1981. Om politieke en soms wel persoonlijke redenen verkozen allen niet vernoemd te worden. Bijgevolg is het duidelijk waarom in de loop van de tekst weinig verwezen wordt naar specifieke bronnen. Wel staat aan het begin van het overzicht van een bepaalde reeks in voetnoot vermeld waar de belangrijkste informatie vandaan komt.

Wellicht is de grote zwakte van synthetische overzichten als dit, dat er nog steeds geen overeenstemming is over wat nu eigenlijk als « rechts », « uiterst-rechts », « fascistisch », « neo-fascistisch » dan wel « fascistoïde » dient geduid te worden. Deze begripsverwarring leidde meer dan eens tot onnodige typering, die een ernstige studie eerder tegenwerken dan stimuleren.

Een paar elementen dienen hieromtrent gesteld te worden.

Een « rechtse », dan wel « uiterst-rechtse » politieke visie kan zich blijkbaar in zeer verschillende vormen manifesteren. Het « Nouvelle-Droite-fenomeen » zoals zich dat vanuit de Parijse filosofische salons aandient, kan wellicht op termijn een concentrerende rol gaan spelen. Men kan

(5) De belangrijkste gebruikte waren :

R. COMMERS, *Uit de recente ideologische ontwikkelingen in West-Europa : Nieuw-Rechts*, in *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, nr. 2, 1980, blz. 7-44.

E. VERHOEYEN, *Fascisme en Neo-Fascisme*, in *De Vlaamse Gids*, nr. 4, 1977, blz. 61-69.

J. CAPELLE, *Naar een nieuwe wet inzake private milities ?*, in *Socialistische Standpunten*, nr. 1, 1980, blz. 36-55.

B. HAVEMAN, *Hoe de Belgen '40-'45 kuisen. Van 200 zwakbegaafde onnozelaars*, in *De Volkskrant - Het Vervolg*, 9 en 16 juni 1979.

G. VAN SCHOORE, *Nouvelle droite : le vrai piège*, in *Spécial*, nr. 756, 27 september 1979, blz. 24-29.

X., *Nieuw-Rechts wil de oude volksgeest terug opwekken*, in *Knack*, 29 augustus 1979, blz. 107-109.

J.P. ENTHOVEN, G. MARION en A. CHOUFFAN, *Pourquoi les Nazis jettent leur masque*, in *Le Nouvel Observateur*, 6 oktober 1980, blz. 52-55.

inderdaad stellen dat zich daarmee een politiek-filosofische, intellectuele synthese aandient waarop heelwat «actueel-actieve groeperingen» — gezien hun enthousiaste reacties — reeds lang wachtten (6).

Het merendeel van de politieke waarnemers van en in dit beperkte politieke veld is het — ondanks de eigen vaak uiteenlopende politieke opvattingen — zelden oneens over het catalogeren van een groepering in een bepaalde richting. Waar zich doorgaans de discussie op richt, is of men die richting dan wel «centrum-rechts», «rechts» of «uiterst-» dan wel «extreem-rechts» moet noemen (7).

Om al deze redenen werd voor deze bijdrage dan overgegaan tot een externe definiëring: «Alwie-wat door de belangrijkste gehanteerde bronnen als '... (uiterst-) rechts' geduid werd zal hier ook als zodanig behandeld worden» (8).

«Gehanteerde bronnen» slaat dan zowel op de secundaire bronnen als op het geheel van gesprekken met de bevoorrechte getuigen.

Tenslotte een laatste opmerking wat de opbouw van dit artikel betreft. In geen geval kon hier gestreefd worden naar de volkomen volledigheid. Onderzoekperiode noch -middelen lieten toe zover te geraken. Wel konden de belangrijkste groeperingen binnen dit politieke veld gesitueerd en geduid worden, en wel doorgaans over de periode van het kalenderjaar 1980. De grootste moeilijkheden rezen bij het bespreken van de groeperingen die op de rand van een duidelijke «(uiterst-)rechtse» politieke visie balanceren. Daarop wordt verder teruggekomen.

(6) Slechts recent werd hierrond gepubliceerd.

P. WOUTERS, *Sociobiologie en Rechts: Een Natuurlijk Verbond*, in *De Nieuwe Maand*, nr. 10, december 1980, blz. 740-755.

R. COMMERS, *op. cit.*

Een uitgave in Vlaanderen die het meest duidelijk op die nieuwe trend inpeelt én tegelijk personen samenbrengt die vroeger in andere groeperingen actief waren, is: (uitg.) H. DE BOIS, *Teksten, Kommentaren en Studies*, uitgave van Deltapers V.Z.W. in samenwerking met GRECE (Groupement de recherche et d'études pour la civilisation européenne), Wijnegem/Parijs, maandelijks sinds december 1979.

(7) Blijkbaar komt men binnen officiële politieke beleidsinstanties evenmin uit die begripsverwarring. Binnen de «Parlementaire Onderzoekscmissie voor de Ordehandhaving en de Toepassing van de wet van 29 juli 1934 op de Privémilities», sprak Minister Ph. Moureaux als Minister van Justitie op 12 november 1980 van «een extreem-rechtse groep van de VMO» die de aanslag op de boekhandel «De Rode Mol» te Mechelen van 2 februari 1980 zou gepleegd hebben. Anderzijds gewaagt hij van «een extremistische beweging, bekend onder de benaming 'Front de la Jeunesse'». Op 23 september 1980 sprak Ph. Moureaux, maar dan als Minister van Binnenlandse Zaken, voor diezelfde Commissie over «centrum-rechtse groepen — zoals de VMO —...».

(8) P. VERLINDEN, *Morfologie van de Vlaams-Nationale Uiterst-Rechtse Groeperingen*, Leuven, juli 1979, blz. 10.

II. De Vlaams-Nationalistische (Uiterst-)Rechtse Groeperingen.

De indeling van dit deel duidt reeds op de specifieke vorm waarin de (uiterst-)rechtse politieke visies in Vlaanderen vorm krijgen.

A. Groeperingen gericht op het Vlaams-Nationale verleden.

Dit zijn groeperingen die « in ideologie (en samenstelling dikwijls) teruggaan naar 'wat gebeurd is', naar herinneringen uit het verleden, in casu Wereldoorlog II en zijn voor- en nasleep. De aanhangers ervan zijn vooral ex-collaborateurs, ex-Oostfronters, repressieslachtoffers en dergelijke. Deze groeperingen hebben de eis voor 'algemene en onvoorwaardelijke amnestie' als eerste programmapunt, met *relatief* minder aandacht voor de politieke actualiteit » (9).

Prototype van een dergelijke groepering is het Sint-Maartensfonds. Gematigder en « moderner » is Broederband.

1. Het Sint-Maartensfonds en de uitgave Berkenkruis (10).

Het Sint-Maartensfonds (verder : SMF) is een V.Z.W. (Staatsblad 12 december 1953 en 26-27-28 december 1958), met zetel te Antwerpen en een zevental onderafdelingen die vrij zelfstandig werken. Jef François — chef van de Dinaso Militanten Orde onder Joris Van Severen destijds (1) — is zowat de belangrijkste publicist in het maandblad *Berkenkruis*, « maandblad van de Oud-Oostfrontstrijders », dat op zo'n 3.000 abonnees kan rekenen. De overvloed aan advertenties, waaronder nogal wat bekende zoals voor het tijdschrift *De Schakel* en voor de boekhandel van *Were-Di*-uitgever Bert Van Boghout, evenals het feit dat slechts publiciteit van « vrienden-lezers » wordt opgenomen, wijst o.m. op een nog steeds bestaande sterke band tussen al deze mensen die vele jaren geleden nogal wat samen, of tenminste in dezelfde geestesgesteldheid, hebben meegemaakt.

In Gent heeft de SMF-afdeling een andere naam, namelijk Groep Sneyssens, waarvan VU-senator Oswald Van Ooteghem secretaris is.

Het SMF heeft zeer weinig formele, maar erg veel informele contacten met andere groeperingen. Zo werden reeds de vele advertenties genoemd,

(9) P. VERLINDEN, *op. cit.*, blz. 25.

(10) *Ibidem*, blz. 32-55.

BERKENHUIS, Antwerpen, jaargangen 1977-1980.

E. VERHOEYEN, *op. cit.*, nr. 675-676, blz. 44 e.v.

(11) L. SCHEPENS, *Joris Van Severen : Een Raadsel*, in *Ons Erfdeel*, nr. 2, 1975, blz. 231.

Dit artikel geeft een goed inzicht in de tijdgeest en motiveringen waarbinnen vóór de Tweede Wereldoorlog geageerd werd o.m. door personen die nu nog actief zijn binnen sommige hier besproken groeperingen.

maar verder zijn bij de zowat honderd activiteiten per jaar altijd heel wat personen aanwezig die in gelijkgestemde groeperingen actief zijn.

De opbouw van de maandelijkse publicatie is snel besproken: vaste rubrieken zijn de « Zoekdienst » (waarmee men gesneuvelde en/of vermiste kameraden op het spoor wil komen), het uitgebreide « Gewestelijk Nieuws » (van de zeven afdelingen) en verder « Walloniën » (nieuws van de Waalse geestesgenoten en « nu nog broeders », steeds in het Frans gesteld). Verder zijn er regelmatig artikels over de gebeurtenissen destijds aan het front, geromantiseerde slagveldverhalen, herdenkingsspeechen, heelwat overlijdensberichten, en nogal eens Duitstalige artikels van een gewezen commandant van de SS-brigades. Met lotgenoten uit het buitenland wordt trouwens een stevig contact onderhouden. Niet zoveel artikels zijn duidelijke politieke stellingnamen. Waar dat wel het geval is, komt een visie naar voor waaruit blijkt, een verbeterd nostalgie naar, en sterke romantisering van, de Waffen-SS-periode en Oostfrontbelevissen van velen, soms gekruid met ronduit anti-semitische en racistische stellingnamen. Dat geheel wordt onderhouden met een continu wantrouwen in de « gevestigde macht ». De benadering van de politieke actualiteit gebeurt op een uiterst primitieve en sloganeske wijze, een kenmerk dat trouwens bij heelwat dergelijke groeperingen zal dienen aangehaald te worden.

2. Broederband en de gelijknamige uitgave (12).

Onder de benaming Broederband (verder: BB) groeperen zich verschillende gelijknamige vriendenkringen van oud-VNV-ers, repressieslachtoffers en hun familieleden. Jef Van Dingenen leidt het tijdschrift (ongeveer 3.000 exemplaren), terwijl Piet Wyndaele de algemeen voorzitter van de vereniging is.

De maandelijkse publicatie bevat gewoonlijk uiteenlopende bijdragen, vrij frequent van personen die ook in andere groeperingen actief zijn, zoals ex-VU-senator Leo Vandeweghe, Jos Vinks (Were-Di), VU-senator Oswald Van Ooteghem (Groep Sneyssens), Edgar Delvo, e.a.

Ook blijkt BB goede relaties te hebben met het VNJ, die het trouwens financieel steunt. Bij dergelijke financiële inzamelacties kan dan gebeurlijk gerekend worden op de steun van verschillende VU-parlementairen. BB heeft trouwens nooit zo fel de zogenaamde Schiltz-strekking binnen de Volksunie bevochten, zoals dat door de meeste andere hier besproken groeperingen wel gebeurde. Tot aan het tekenen van het Egmont-pact

(12) Volgende informatie komt hoofdzakelijk uit:
 P. VERLINDEN, *op. cit.*, blz. 28-31.
 BROEDERBAND, Mortsels, jaargangen 1977-1980.
 STORM, Ekeren, jaargangen 1978-1979.

door de toenmalige Volksunie-voorzitter (mei 1977) werd zelfs meermaals in lovende bewoordingen over het « politiek talent » van deze politicus geschreven door hoofdredacteur Jef Van Dingenen.

De activiteit van BB omvat vooral gezelligheidssamenkomsten met de leden en soms acties ten voordele van bevriende groeperingen, zoals het reeds genoemde VNJ en De Schakel.

Overigens gaat de organisatie er prat op « als vriendenkring nooit een officieel standpunt in te nemen » (13). Feit is dat van alle hier besproken groeperingen BB het moeilijkst in het politiek veld « geplaatst » kan worden, en dat zal wel zijn om wat een vooraanstaande in de actuele Vlaamse Beweging noemt « hun a-politiek-zijn, het feit dat zij géén ideologie hebben, maar eigenlijk door een zekere overgeromantiseerde nostalgie *in feite* aan de 'rechterzijde' staan... ».

3. De uitgave *De Schakel* (14).

Dit maandblad is het contactblad voor de Vlamingen die sinds de Tweede Wereldoorlog in Argentinië verblijven. Een kleine 800 exemplaren worden maandelijks verdeeld, waarvan zowat de helft in Vlaanderen. In Argentinië is Leo Poppe de gangmaker — tevens vertegenwoordiger voor Argentinië van de *Gazet van Antwerpen-Overzee* —, samen met heelwat zogenaamde correspondenten onder meer in Uruguay, Paraguay, Brazilië en Zuid-Afrika. Voor Vlaanderen is Roeland Raes de vaste medewerker. Deze laatste is actief in nog heelwat andere groeperingen.

Ook een van de verantwoordelijken voor « Vlamingen in de Wereld - afdeling Argentinië », namelijk Hugo T. Byttebier, is een regelmatig medewerker.

Informeel contacten zijn er uitgesproken met het SMF, Were-Di, VMO-Alarm en met individuele radicale Vlaams-Nationalisten. Op financieel gebied zouden er goede relaties bestaan met de VAB-VTB, de Kredietbank, het Davidsfonds en de Beweging voor de Verenigde Staten van Europa, waarvan Walter Kunnen algemeen voorzitter is. Als bronnen voor artikels over Vlaanderen gelden trouwens zowat uitsluitend *Dietsland-Europa*, *Alarm*, 't *Pallietkerke* en de *Gazet van Antwerpen*.

Ook VU-senator Oswald Van Ooteghem fungeert al eens als correspondent.

De strekking van de publicatie is, grof geschetst, sterk anti-communistisch, pro-militarisch (cf. het goedpraten van de militaire regimes in

(13) BROEDERBAND, Mortsel, nr. 4, 1978, blz. 9.

(14) Deze informatie werd integraal overgenomen uit : P. VERLINDEN, *op. cit.*, blz. 36-39.

DE SCHAKEL, Buenos-Aires (Argentinië), jaargangen 1977-1979.

Zuid-Amerika) en radicaal-solidaristisch. Duidelijke standpunten vóór « orde en tucht », « zekerheid » en een « militaire aanpak » worden ingenomen. Vooral de « Nederlanden »-rubriek handelt uitvoerig over de « verloedering van de jeugd », de « werklozen », « drugs », en het « ontzettend aantal echtscheidingen ». Overigens is het vooral Roeland Raes die stof voor deze rubriek aanbrengt.

4. Diverse soortgelijke groeperingen vindt men vooral terug in het lijstje leden van de Vlaams-Nationale Raad. Het zijn kleinere vriendenkringen die zich nog steeds bezighouden met het herkauwen van vroegere gebeurtenissen, en daarin een hernieuwde bron voor de hedendaagse Vlaamse Beweging zien. Het globale belang van dit soort groeperingen kan echter als slechts miniem gezien worden, tenzij eventueel als recruteringsbasis bij grotere manifestaties binnen de Vlaamse Beweging. Op een en ander wordt in een latere commentaar teruggekomen.

B. *Studenten- en Jongerengroeperingen.*

De twee belangrijkste groeperingen in deze categorie zijn de Nationalistische Studentenvereniging en het Vlaams-Nationaal Jeugdverbond. Een paar splintergroepjes worden onder « diverse » aangehaald.

1. De Nationalistische Studentenvereniging (15).

Het NSV ontstond in 1976 uit een scheuring binnen het Katholiek Vlaams Hoogstudenten Verbond Antwerpen. Op een persconferentie in Antwerpen op 4 oktober 1976 kondigde Edwin Truyens de oprichting van KVHV-Antwerpen-NSV aan, na een paar maanden kortweg NSV genoemd. Het maandblad *Signaal* overkoepelt de nu reeds vijf afdelingen, namelijk Antwerpen, Gent, Hasselt en (sinds kort) Mechelen en Leuven.

Ook nadat hij afstudeerde als licentiaat in de rechten te Antwerpen bleef Edwin Truyens de man achter deze groepering. Momenteel werkt hij tevens regelmatig als redactielid van *Dietsland-Europa*, en bij het Vlaams Blok, en wordt algemeen aanzien als een van de jonge richtinggevers in deze radicale vleugel van de actuele Vlaamse Beweging.

Terwijl het NSV vroeger nogal geïsoleerd stond, begint het nu meer en meer aansluiting te vinden bij de traditionele conservatieve studentenkringen enerzijds, en bij andere Vlaams-Nationale (uiterst-)rechtse groeperingen anderzijds, waarvan als voornaamste Were-Di en Voorpost, waarmee regelmatig samen actie wordt gevoerd.

Het NSV heeft een paar honderd leden, zowel studenten als scholieren. Programmatisch en ideologisch kan deze groepering best gesitueerd worden

(15) P. VERLINDEN, *op. cit.*, blz. 50-53.
Signaal, Antwerpen, jaargangen 1977-1980.
Alternatief, Gent, jaargangen 1977-1980.

aan de hand van Were-Di, waarvan het het tijdschrift uitdrukkelijk als « vormingsblad » aanbeveelt aan de eigen leden. Ook manifestaties gebeuren doorgaans in samenwerking met deze meer belangrijke groepering. Bijgevolg wordt voor een inhoudelijke situering van het NSV verwezen naar de bespreking van Were-Di en de uitgave *Dietsland-Europa*.

2. Het Vlaams-Nationaal Jeugdverbond (16).

Heel wat belangrijker is deze jeugdvereniging die het maandblad *Storm* uitgeeft, naast een paar kleinere info-blaadjes van de plaatselijke afdelingen, zoals bijvoorbeeld *VNJ-Stormvogel* van de Mechelse afdeling.

Het VNJ werd in 1960 gesticht door J.E. Van Haerenborgh, nog steeds Verbondsleider en verantwoordelijk uitgever van *Storm*. Dat tijdschrift wordt vooral samengesteld door Lidwina Van Onckelen (die ook in Voorpost zeer actief is — zie aldaar). Verschillende losse medewerkers schrijven *Storm* verder vol, en daaronder nogal wat « bekenden » als Andries Bogaert (Borms Documentatie en Actiecentrum — zie verder), Jos Vinks (Were-Di), Johan Van Herreweghe (Alternatief).

Bindingen van het VNJ zijn er vooral met Broederband (o.m. door financiële steun) en met veel kleinere groeperingen als het Vlaams Actiecomitee Duitsland.

Persmededelingen van het VNJ worden doorgaans slechts opgenomen door de *Gazet van Antwerpen*, soms door het VU-weekblad *Wij* en *NSV-Signaal*.

Wat de structuur van deze groepering betreft valt dadelijk de rigiede hiërarchie op en de strikte orde die van de jongeren geëist wordt. Daarin kaderen o.m. de procedure van de « eed van trouw » (« belofteproeven » en « belofte-afleggingen ») vooraleer men volledig in een bepaalde « schare » wordt opgenomen, en gebruiken als het « marcheren in marskolom ». Andere rituelen als de « openingsformatie » en de « slotformatie » worden hier nog streng in stand gehouden, terwijl in de traditionele grotere jeugdbewegingen meer en meer van dergelijke rituele gebruiken wordt afgestapt. De globale manifestatiekracht van het VNJ kan gesteld worden op een 500 tot 600 jongeren, vooral jonger dan veertien jaar. Steuncomités en Oudercomités zorgen voor het beheer. Er zijn een 12-tal « gewesten », met enige concentratie in de provincie Antwerpen. Zo'n 21 zomerkampen worden jaarlijks ingericht.

Partijpolitiek gezien mag gesteld worden dat tweederde van deze groepering eerder Vlaams Blok-, en de overige dan Volksunie-gericht is. Dergelijke benadering duidt zeker geen partijpolitieke binding aan, maar

(16) P. VERLINDEN, *op. cit.*, blz. 46-49.

geldt als mogelijke indicator voor het bepalen van een maatschappelijke strekking.

De opbouw van het maandblad *Storm* verraadt een overromantische Vlaamse stijl, met ondermeer gedichten van Andries Bogaert en besprekingen van het leven van « helden uit de Vlaamse Beweging » als Borms, Gantois, De Meyer en anderen.

In de steeds aanwezige standpuntsartikels wordt verkondigd : de solidaristische ideologie, het radicaal militantisme, het hooghouden van menselijke waarden als « kameraadschap, trouw, kordaatheid en moed », het radicale anti-communisme, en gelijkaardige stellingnamen. De sympathie voor de Nederlandse Volksunie van Joop Glimmerveen wordt niet onder stoelen of banken gestoken. Roeland Raes, die aleens in *Storm* publiceert, is als Vlaming ondervoorzitter van deze Nederlandse partij.

Het VNJ is een officieel erkende jeugdvereniging.

3. Diverse kleinere jongerengroeperingen, extremer tot ronduit (neo-) fascistisch in hun voorkomen, zoeken eveneens een plaats. Doorgaans beperkt hun optreden zich tot het éénmaal per jaar verschijnen in de buurt van de IJzerbedevaartweide. Zij worden hier kort opgesomd met de bedenking erbij dat het marginale van deze splintergroepjes tot uiterlijke excessen leidt, die echter moeilijk in « mate van invloed op de jeugd in het algemeen » kunnen uitgedrukt worden. Wel kan men stellen dat op die manier een zekere « uitzuivering » van de grotere groeperingen plaatsvindt, die dikwijls verveeld zitten met een al té openlijk agressief optreden van individuele leden van de groep, die de ganse beweging zouden kunnen compromitteren.

Anderzijds zou een te sterke fixering van de aandacht op die splintergroepjes er kunnen toe leiden dat een bredere, dieperliggende stroming niet onderkend wordt, een stroming die essentiëler is dan een paar tientallen jeugdigen die zich stoer voelen met een lederen pak, zwarte laarzen, al dan niet versierd met hakenkruisen en runetekens, zouden kunnen doen veronderstellen.

De kleinere jongerengroeperingen (17) :

- Het Algemeen Vlaams-Nationaal Jeugdverbond scheurde zich in 1971 met Piet Verreecken van het VNJ af. Een paar tientallen jongeren zouden er nog deel van uitmaken. Het is een nog meer geradicaliseerde VNJ met duidelijke reminiscenties naar het « klassieke » Hitler-Jugend-type. Deze groepering krijgt materiële en/of morele steun van de VMO, het SMF en van ex-VU-senator Leo Vandeweghe.

(17) P. VERLINDEN, *op. cit.*, blz. 54 e.v.

- De Ernest Van der Hallen-Jeugdgemeenschap ontstond (weliswaar onder een andere naam) in het begin van de jaren zestig. Nog steeds bestaat ze met Guido Van der Meersch als leider. Het is een sterk katholiek-integristische groepering met duidelijke VMO-sympathieën.
- Verder kunnen nog genoemd worden, een Duitstalige Wiking-Jugend in Baelen-Meser, en het Blauwvoetjeugdverbond.

Er dient opgemerkt dat dit soort groeperingen zeer dikwijls van naam veranderen, verdwijnen, of opgeslorpt worden door andere groeperingen.

C. Actueel-actieve groeperingen.

Het is een bonte wereld die momenteel actief is in dit hoekje van het Vlaamse politieke gebeuren. De vraag is overigens hoe relevant deze groeperingen al dan niet zijn voor het verloop van dat politieke gebeuren. Vooruitlopend op verdere duiding kan hier reeds gesteld worden dat die relevantie op twee niveaus moet gemeten worden.

Vooreerst op het niveau van de « Belgische maatschappij », en anderzijds op dat van de « politieke Vlaamse Beweging ». Gesteld mag worden dat zowel op korte als op lange termijn een relevante invloed van de verder te bespreken Vlaams-Nationale groeperingen op het verloop van de politieke Vlaamse Beweging kon en kan vastgesteld worden, eerder dan op de constellatie van het Belgische politieke leven.

Het is in dat kader dat werking, structuur, manifestatiekracht en bindingen van de volgende groeperingen dient geïnterpreteerd te worden.

De op deze manier meest-relevant-aanwezige zijn dan : het Pater Braunsfonds, Were-Di, Voorpost, Vlaamse Militantenorde, Haro-Europawinkel, en de enige politieke partij ertussen, het Vlaams Blok. Onder de « diverse » wordt verder het belangrijke 't *Pallierterke* genoemd, naast andere kleinere en/of delicateser te duiden groeperingen.

1. Het Pater Braunsfonds en het gelijknamig maandblad (18).

Sinds 1965 geeft Pater Marcel Brauns zijn maandblad uit dat zowat volledig door hem alleen wordt samengesteld. Het evolueerde van een uitgesproken radicale Vlaams-Nationalistische spreekbuis naar een ultrakatholiek blaadje dat voor negentig procent artikelen anti-abortus en anti-gastarbeiders publiceert. Onvoorwaardelijk wordt het Vlaams Blok als enig-aanvaardbare politieke partij vooropgesteld, en de Vlaamse Militantenorde als enige geschikte militantengroepering.

(18) *Ibidem*, blz. 104-11.

Pater Braunsfonds, Gent, jaargangen 1965-1967 / 1977-1981.

Het tijdschrift wordt verstuurd naar alwie ooit eens zijn/haar adres achterliet bij administrator Lode Verstrepen, en momenteel betekent dat een oplage van zo'n 2.500 exemplaren.

De figuur van Marcel Brauns wordt hier nader toegelicht om het tijdschrift te situeren en om het belang van deze man binnen het geheel van dit soort groeperingen. Zijn eenheidsmakende rol wordt ondermeer algemeen onderkend.

Marcel Brauns (° 1913, Hasselt) doctoreerde in de theologie te Leuven in 1946, waarna hij gedurende dertien jaar doceerde aan de Facultés Universitaires te Namur. In de jaren vijftig mocht hij zich een persoonlijke vriend van Theo Lefèvre noemen. In de jaren zestig dan riep hij op voor de Volksunie te stemmen, wat hem ernstige moeilijkheden met de Katholieke Kerk in Vlaanderen opleverde. Na zekere tijd werd hij door de Jezuïetenorde « kwalitatief geëxclustreerd », waardoor hij nog wel zelfstandig pater kon blijven. Rond 1965 was hij een van de belangrijke opposanten tegen « rebel » Daniël Deconinck in de Volksunie, hoewel hijzelf beweert nooit enige formele functie binnen de Volksunie te hebben waargenomen.

Personen die Marcel Brauns zeer goed kennen noemen hem een « bijna psychopatisch-intellectuele man, die zijn grote bezetenheid, namelijk de 'drieuldigheidsleer', nooit heeft kunnen uitwerken ». Zelf noemt hij zich « ultra-rechts katholiek ».

Marcel Brauns is momenteel nog steeds voorzitter van de Vlaams-Nationale Raad en is zowat een levende legende binnen dit soort groeperingen, die hem allen zeer respecteren. Desondanks stuiten zijn rigiede eng-katholieke standpunten dikwijls op weerstand van een kleinere kern vrijzinnige (uiterst-)rechtse nationalist.

Buiten dit soort groeperingen ziet Marcel Brauns ook een « uitgebreid aantal geestesgenoten, zowel tussen Vlaams Blok-, Volksunie- als CVP-kiezers ». En vanuit die potentiële basis ziet hij dan ook op termijn een « rechtse omwenteling in gedachten » gebeuren, eerder dan een soort « rechtse revolutie » die hij wegens een té sterke linkse tegenkracht voor onmogelijk houdt.

Deze laatste visie uit de mond van een van de spilfiguren in het (uiterst-)rechtse Vlaams-Nationale politieke veld, kan een goede leidraad zijn voor verder onderzoek naar relevantie en kracht van deze strekking in ons politieke leven. Treffend is trouwens dat Marcel Brauns niet alleen staat met die gedachte, maar dat ook Emile Lecerf van *Le Nouvel Europe Magazine* op die wijze zijn eigen werk interpreteert.

2. Het Verbond van de Nederlandse Werkgemeenschappen Were-Di met de uitgave *Dietsland-Europa* (19).

Were-Di is waarschijnlijk de belangrijkste van de hier besproken groeperingen. Daar zijn verschillende redenen voor. Niet alleen staat Were-Di bijna als symbool van de « eenheid », over de partijpolitieke grenzen heen, maar ook, en mede daarom, legt het de band naar verschillende strekkingen en nuances buiten dit sorot groeperingen waarbij alle maar al te graag aansluiting zouden willen vinden. Zo is het bijvoorbeeld voor een heel deel via Were-Di-secretaris Bert Van Boghout geweest dat de verkiezingscoalitie tussen de Vlaamse Volkspartij van Lode Claes en de Vlaams-Nationale Partij van Karel Dillen is ontstaan. En zo is het vooral Were-Di dat contacten legt — vooral op zogenaamd intellectuele en niet op actiebasis — met buitenlandse partijen, tijdschriften en actiegroepen. *Dietsland-Europa* geldt trouwens als hét vormingstijdschrift voor de kleinere groeperingen, zoals hoger aangehaald bij het NSV. Het tijdschrift haalt de duizend exemplaren niet, maar gaat er prat op « honderden lezers te tellen bij de Vlaams-Nationale elite » (20).

Were-Di en *Dietsland-Europa* ontstonden los van elkaar in de jaren zestig en pas sinds 1968 zijn ze « officieel » afhankelijk geworden.

Zowel Karel Dillen als Voorpost-leiders Roeland Raes en Luc Vermeulen zijn oorspronkelijk door Were-Di « gevormd ». Het maandblad *Dietsland-Europa* wil in de eerste plaats een vormingsblad zijn tot « het vormen van een kern van bewuste nationalistes, van een nationalistische elite die zowel in als buiten de Vlaams-Nationale partij het zuivere en consequente nationalistische standpunt een principiële verantwoording kan geven ».

Het maandelijks pamflet *Rebel* wordt naar verschillende sympathisanten gestuurd op een duizendtal exemplaren, en is in feite een synthetische vulgarisering van de anders meer intellectualistisch-uitgedrukte standpunten.

Treffend is de medewerking van een paar redacteurs en/of medewerkers van de *Gazet van Antwerpen* aan beide tijdschriften. Zowel VU- als Vlaams Blok-actieven zetelen in de redacties, en dit wordt zelfs in zekere mate geïnstitutionaliseerd door de vaste maandelijks bijdragen van Volksunie-partijbestuurslid Frans Kuypers en Vlaams Blok-voorzitter Karel Dillen in de « Standpunten »-rubriek van *Dietsland-Europa*.

(19) P. VERLINDEN, *op. cit.*, blz. 63-77.

Dietsland-Europa, Antwerpen, jaargangen 1976-1980.

(20) Overigens kunnen dergelijke uitspraken die regelmatig in het tijdschrift verschijnen nauwelijks gecontroleerd worden. Persoonlijk meen ik dat best eens nagegaan wordt wat de WERE-DI-redactie verstaat onder « de Vlaams-Nationale elite ».

Were-Di gaf aanleiding tot het ontstaan van verschillende zustergroeperingen zoals de v.z.w. Grensland die jeugdkampen inricht voor de Vlaams-Brusselse jongeren, de Bormskringen (een scholierenorganisatie die eind 1977 een kort bestaan kende) en vooral de Vereniging van Vlaams-Nationale Auteurs, gesticht door Were-Di-hoofddirecteur Jos Vinks en momenteel voorgezeten door Andries Bogaert.

Were-Di heeft, zoals gezegd, zeer veel contacten met zowat alle hier besproken groeperingen, én met een hele reeks vrij gekende buitenlandse groeperingen als bijvoorbeeld de Nederlandse Volksunie, de National-Demokratische Partei Deutschland, en de verschillende Nouvelle Droite-groeperingen in Parijs.

De ideologische grond van deze groepering kan « radicaal-nationalistisch met solidaristische filosofie » genoemd worden. Daarop tekent zich meer en meer een anti-parlementaire houding af, onder invloed onder andere van Karel Dillen.

Een paar andere standpunten zijn: pro de Nederlandse éénwording, « Brussel is Vlaams grondgebied », pro een ver doorgedreven afvloeiing van de gastarbeiders gepaard gaande met investeringen in hun thuislanden, tegen een « levensvernietigende abortuswet », en als algemeen principe wordt voorop gesteld dat « het volk de enige doelgroep is » (21).

3. Voorpost - Nationalistische Actiegroepen (22).

Voorpost is naast de Vlaamse Militantenorde de meest opgemerkte en strijdlustige actiegroep in dit politieke veld. Tot een paar jaar geleden kon gerekend worden op een zestigtal actieve militanten en een even zo groot aantal onregelmatige medebetogers. Waarschijnlijk zijn deze aantallen ietwat verhoogd in de loop van het laatste jaar. Heelwat van deze militanten zijn in 1976 samen met « actiegroepvoerder » Luc Vermeulen overgekomen vanuit de toen nog florerende Were-Di-actiegroep.

Belangrijke personen bij Voorpost zijn de algemeen voorzitter Roeland Raes, secretaris Lidwina Van Onckelen (zie ook bij VNJ), en Luc Vermeulen. Sinds kort is ook Francis Van den Eynde een van de bepalende figuren.

Voorpost houdt zich meer met acties dan met publicaties bezig, de onregelmatige verschijning van *Revolte* daargelaten. Bij manifestaties en dergelijke wordt gewoonlijk samengewerkt met de Vlaamse Militantenorde, het Vlaams Blok en het NSV. Met Alternatief zijn er sporadische contacten. Verder vindt men aansluiting bij verschillende buitenlandse

(21) Wegens het belang van deze groepering kan hier voor een meer diepgaande analyse expliciet verwezen worden naar P. VERLINDEN, *op. cit.*, blz. 63-77.

(22) *Ibidem*, blz. 78-82.

Revolte, Antwerpen, jaargangen 1977-1980.

groeperingen, vooral in West-Duitsland en Frankrijk. Het meest recent voorbeeld van een dergelijke samenwerking is de manifestatie van de Junge Nationaldemokraten — jongerenorganisatie van de National Demokratische Partei Deutschland — op 21 juni 1980 te Bonn (23). Deze betoging werd georganiseerd in samenwerking met Voorpost precies op de dag dat deze Vlaamse groepering in Antwerpen actief was om te demonstreren tegen het bezoek van Koning Boudewijn aan de stad. Het samenvallen van beide acties was expliciet bedoeld als wederzijds sympathiebetuiging. Op gelijkaardige wijze wordt samengewerkt met de Nederlandse Volksunie, Le Devenir Européen, en de Fédération d'Action Nationaliste Européenne, dat echter ondertussen door de Franse regering ontbonden werd, evenals met een paar mensen rond *Le Nouvel Europe Magazine*.

Rond de jaarlijkse IJzerbedevaart wordt getracht contacten te leggen met volksnationalistische groepen uit Bretagne, Ierland en Baskenland. In de ogen van dit soort groeperingen geldt de jaarlijkse IJzerbedevaart immers als een steeds weerkerende mogelijkheid om onderlinge contacten te leggen en/of te verstevigen.

Bij wijze van situering kan Voorpost aanzien worden als een groepering die de band legt tussen de meest extreme groeperingen als de Vlaamse Militantenorde en het Algemeen Vlaams-Nationaal Jeugdverbond, en meer « gematigde » als Were-Di en het Vlaams-Nationaal Jeugdverbond. Tenslotte kunnen de belangrijkste programmapunten aangehaald worden uit een paar pamfletten die telkens op een paar duizend exemplaren verspreid werden.

1. « Voorpost is een radicaal-Vlaamse organisatie die Brussel als Vlaams gebied beschouwt en het militantenwerk hoger stelt dan partijpolitieke disputen.
2. Voorpost is een solidaristische organisatie, tégen de klassenstrijd, pro de volkseenheid.
3. Voorpost is een nationaal-revolutionaire beweging, pro een Europa der Volkeren en tegen zowel een Sovjet-totalitarisme als een Amerikaans dollarimperialisme ; voor het terugbrengen van de gastarbeiders naar hun 'thuisland' en consequent daarmee pro de huidige Zuid-Afrikaanse aanpak. »

(23) Voor een beknopt recent overzicht van de West-Duitse neo-fascistische groeperingen, kan men terecht bij : J. POMORIN en R. JUNGE, *De neo-nazi's in de Bondsrepubliek en hoe men hen bestrijdt*, Dortmund / Baarn, 1978-1979, 126 blz.

4. De Vlaamse Militantenorde (24).

Men kan stellen dat er in de loop van het laatste jaar een « actielijn » is ontstaan vanuit de propagandadiens van het Vlaams Blok (onder leiding van ex-VMO-leider Xavier Buisseret), over Haro-Europawinkel en Voorpost, naar de VMO toe. Dit is een belangrijke stelling om wat volgt beter te kunnen situeren.

Indien niet de meest omvangrijke, noch meest invloedrijke, mag de VMO wel de meest bekende Vlaamse-Nationalistische (uiterst-)rechtse groepering genoemd worden. Men krijgt inderdaad soms de indruk dat in de VMO al gezien wordt wat maar als een « gevaar voor onze democratie » kan gelden. Hier wordt deze groepering slechts synthetisch beschreven en geplaatst in het politieke segment dat besproken wordt.

De VMO werd oorspronkelijk in 1949 gesticht door huidig VU-senator Robert Maes, maar dan onder de benaming Vlaamse Militantenorganisatie. Vanaf 1963 werden alle *formele* banden met de Volksunie, waarvan het tot dan toe de plak- en actieploeg was geweest, verbroken. Op 12 juni 1971 ontbond Robert Maes de VMO; hijzelf werd een paar maand later VU-senator. Financiële problemen en coördinatiemoelijkheden zouden aan de basis van dat besluit gelegen hebben. Nog geen maand later werd de VMO echter heropgericht door Bert Eriksson en Piet Peeters.

Een recent onderzoek wijst uit dat de plotse financiële middelen kwamen van een hoge directeur bij een van de vier grote Belgische banken. Deze persoon staat ook nu nog op een of andere manier in contact met de VMO, de Parti Européen en het Front de la Jeunesse. Hoewel geapprecieerd om zijn administratieve kwaliteiten menen degenen die deze man van zeer nabij kennen dat hij politiek ongelooflijk naïef is.

Van 1971 tot nu heeft de VMO een hele evolutie doorgemaakt. Van een extreme Vlaams-Nationalistische actiegroep is deze groepering geëvolueerd naar een, volgens eigen zeggen, « politieke elite die de Vlaams-Nationalistische gedachte in haar gaafheid bewaart ». Bovendien staat zij « militant klaar om zich te verweren, zowel geestelijk als met de vuist als het moet, overal waar onze volksrechten aangevallen worden ». En zulks geldt dan zowel « voor de Franse imperialisten, als voor het hele rooie gespuis dat de gaafheid van ons volk aantast door abortus, rooie vlinders, pedofielen, gastarbeiders en andere 'anti-fascisten' (25) ».

De laatste maanden beweert de leiding een steeds betere aansluiting bij de jeugd te vinden, ondermeer via contacten met Vlaams Blok, VNJ,

(24) P. VERLINDEN, *op. cit.*, blz. 83-94.

Alarm, Antwerpen, jaargangen 1977-1980.

Haro, Antwerpen / Gent, jaargangen 1977-1980.

(25) *Alarm*, Antwerpen, oktober 1980, blz. 3.

Voorpost en zelfs het Taalactiecomité. « Ook Rik De Ghein had blijkbaar iets in de gaten want om zijn Bedevaart te beschermen tegen linkse provocateurs deed hij beroep op Voorpost en een tijd later ook op de VMO » (26).

Een en ander wijst erop dat de VMO vrij snel alwie niet uitgesproken tégen hen ageert, beschouwt als « bondgenoten ». Deze strategie houdt in dat de meeste dergelijke groeperingen maar al te graag grotere « gematigde » organisaties gedeeltelijk noyauteren en alzo prat gaan op een zeer grote aanhang. Bij de bespreking van de Franstalige (uiterst-)rechtse groeperingen in België wordt op dat verschijnsel iets dieper ingegaan.

Momenteel telt de VMO een 150-tal militanten, waarbij zich op grotere betogingen een troep van een honderdtal sympathisanten kan voegen.

Vanaf 1977 staat de VMO weer volledig onder de leiding van Bert Eriksson, die — meer dan Xavier Buisseret daarvoor — de macht centraliseert. Een andere steeds-aanwezige figuur is Roger Spinnewijn die zich vooral met de buitenlandse contacten bezighoudt. Het is deze dan die relaties onderhoudt met ondermeer de Ulster Volunteer Force, de League of Saint George, British Movement, National Front en de ontbonden Fédération d'Action Nationaliste Européenne (FANE) (27). Ook de Parti Européen (Wallonië) werkt al eens nauw samen met de VMO.

Sedert de escalatie in de Voerstreek, de acties van de VMO aldaar en de daarop volgende gerechtelijke vervolgingen, kan deze groepering af en toe een positieve « pers » lezen, waarbij vooral bijdragen in de *Gazet van Antwerpen* en het weekblad *De Post* (oplage 1980 : 87.725 exemplaren) opvielen (28).

Tenslotte kan opgemerkt worden dat uit betrouwbare informatie is gebleken dat binnen de « Onderzoekscommissie voor de ordehandhaving en de toepassing van de wet van 29 juli 1934 op de privé-milities » een vrij grote onwetendheid bestaat over structuur, voorkomen, doeleinden en relevantie van een organisatie als de VMO. In welke mate dat ook het geval is voor de gerechtelijke instanties die zich met dezelfde zaken bezighouden of -hielden kan vooralsnog niet worden nagegaan.

(26) *Ibidem*, blz. 13.

(27) Een goede benadering van dergelijke buitenlandse contacten is de bijdrage van John PALMER (Europees redacteur van *The Guardian* in Brussel) in *Knack*, 28 januari 1981, *Bedreigingen van uiterst-rechts*.

(28) Typevoorbeeld daarvan is het artikel *De Voer, wiens schuld is dit*, in *De Post* van 4 november 1979, waarin over Bert Eriksson gepraat wordt als « de Leeuw van Vlaanderen ». In het hoofdartikel van *Alarm*, december 1979 wordt dit artikel uitvoerig aangehaald om de eigen stellingen extra kracht bij te zetten.

5. Haro-Europawinkel (29).

Toen Xavier Buisseret op 1 oktober 1977 de VMO verliet had hij blijkbaar een tweevoudige « carrière » op het oog: de werkgroep Haro stichten — « maandblad der conservatieve revolutie » — en de Vlaams-Nationale Partij van Karel Dillen mee helpen oprichten.

Dat eerste initiatief groeide ondertussen uit tot een platen- en boeken-uitgeverij en -distributiecentrum, met concrete plannen voor de oprichting van een zogeheten Europawinkel te Antwerpen. Dat zou dan een documentatiecentrum voor alle rechtse en/of conservatief-revolutionaire groeperingen moeten worden. Met die opdracht voor ogen verschijnt *Haro* het laatste jaar niet meer als maandblad, maar als een onregelmatig bulletin, opgesteld door G. Mortelmans (= Siegfried Verbeke, vroeger *Alarm*-redacteur).

Naar eigen zeggen wil de *Haro*-redactie de Nouvelle Droite-ideeën vulgariseren en zo naar het grote publiek toespelen. Opmerkelijke realisaties in die zin waren het dossier « Holocaust... Hoe lang nog? », verspreid op meer dan 2.000 exemplaren. Met dit dossier wil men aantonen dat er geen Joden vergast zouden zijn onder het Nazi-regime in Duitsland, en dat zulks een « onwelriekende zwendel » is, in stand gehouden door « de dictatuur van de opiniemakers, de censuur van de democraten, de lafheid van velen die anders de mond vol hebben over de Waarheid ». Verder werd er een stripalbum uitgegeven in samenwerking met onder meer de vaste striptekenaar van *Le Nouvel Europe Magazine*. Tenslotte wordt gezorgd voor de verspreiding van heel wat literatuur uit de tussenoorlogse periode, waaronder Nazi-propaganda. Bij die heruitgaven door middel van het fotocopie-procédé valt op dat vooral teruggegrepen wordt naar werken over het « Erfgoed en de Germaanse Voorgeschiedenis », het « Rasbewustzijn », het « Fascisme » en het « Jodendom ».

Ben en ander wijst erop dat de ruime buitenlandse en binnenlandse contacten borg staan voor een zekere verspreiding van hoger getypeerd gedachtengoed, via dit initiatief, dat nog aan zijn volle uitbouw bezig is.

6. Vlaams-Nationale Partij (Vlaamse Volkspartij), Vlaams Blok I, Vlaams Blok II (30).

Als reeds hoger ingeleid, vormt de enige politieke partij tussen deze groeperingen een strategische en politieke aantrekkingspool waaraan de

(29) P. VERLINDEN, *op. cit.*, blz. 84-89.

Alarm, Antwerpen, jaargangen 1977-1980.

Héro, Antwerpen / Gent, jaargangen 1977-1980.

(30) P. VERLINDEN, *op. cit.*, blz. 95-103.

't *Pallietterke*, Antwerpen, jaargangen 1976-1980.

Ter Waarheid, Nieuwkerken-Waas, jaargangen 1977-1978.

De Vlaams-Nationalist, Edegem, jaargangen 1977-1980.

kleinere en minder geïnstitutionaliseerde groeperingen zich graag optrekken. In tegenstelling tot de periode van de Vlaams-Nationale Partij blijkt zich het profiel van kamerlid en partijvoorzitter Karel Dillen sinds de verruiming tot Vlaams Blok meer en meer af te tekenen als iemand waarmee zowat alle hier opgenoemde groeperingen zich kunnen vereenzelvigen.

Op 1 oktober 1977 werd de Vlaams-Nationale Partij gesticht met als spilfiguren Karel Dillen (ex-Were-Di-voorzitter, tot dan actief in de Vriendenkring Limburg-Voerstreek-Overmaas, dat tot 1978 *Ter Waarheid* uitgaf, een blad dat qua opzet en instelling te vergelijken was met *Dietsland-Europa*), Gerard Slegers (ex-VU-senator, actief in de Vriendenkring Zwartberg-Limburg van Désiré Dylst), Leo Wouters (ex-VU-senator uit Gent), en Wim Verreycken (Vlaamse Republikeinse Partij). De Egmont-problematiek stak toen eigenlijk het vuur aan de lont hoewel Karel Dillen meermaals verklaarde al lang een « echte Vlaams-Nationale partij te willen oprichten, na de « verloedering van de Volksunie onder Hugo Schiltz ».

Het veertiendaagse *De Vlaams-Nationalist* verschijnt sinds december 1977. Vermelden we nog dat sinds het ontstaan van de partij ex-VMO-leider Xavier Buisseret de verantwoordelijke voor de propaganda werd. Voor de parlamentsverkiezingen van 17 december 1978 werd een « verkiezingscoalitie » gesloten met de Vlaamse Volkspartij van ex-VU-senator Lode Claes ; het verkiezingsresultaat bedroeg 75.864 stemmen voor de Kamer en — opmerkelijk — 80.484 voor de Senaat. Als enige van het dan Vlaams Blok genoemde geheel, werd Karel Dillen tot kamerlid verkozen, in het arrondissement Antwerpen, met 2.807 voorkeurstemmen.

De verhouding van beide partijen binnen deze coalitie evolueerde van een terughoudende opstelling vanwege de Vlaams-Nationale Partij, tot een poging van deze laatste om na de, voor hen, gunstige verkiezingsuitslag het samengaan in stand te houden. Begin januari 1979 verbrak Lode Claes echter, zoals vóór de verkiezingen afgesproken, de coalitie. Niet veel later herenigde de VNP zich met de meest radicaal-nationalistische vleugel van de VVP — waarvan Piet Bocken en Roeland Raes zowat de voortrekkers waren —, en werd het Vlaams Blok gesticht, nu als politieke partij.

In het huidige Vlaams Blok treft men vooral militanten van Voorpost, Were-Di, Haro-Europawinkel en VMO aan. De partij wordt verder door de meeste hier besproken groeperingen onvoorwaardelijk gesteund, met uitzondering van het VNJ dat in principe geen partijpolitieke opties vooropstelt, en Were-Di dat zich nog steeds blijft inzetten voor de « hereniging van de echte nationalistes », waarmee dan in de praktijk een aansluiting van de rechtervleugel van de Volksunie met het Vlaams Blok bedoeld

wordt. Ook het weekblad 't *Pallierterke* neemt terzake een niet zo duidelijk standpunt in.

Momenteel zou het Vlaams Blok een paar duizend leden tellen. Langzaam worden locale afdelingen opgericht, die dikwijls gebrekkig en met weinig financiële middelen werken.

Men kan stellen dat zich het laatste jaar een zekere radicalisering binnen de partij voordoet, onder meer gekenmerkt door een groeiend anti-parlementair gevoelen, en het zoeken naar « nieuwe actiemiddelen waarbij geweld niet zo dadelijk principieel moet afgewezen worden ». « ... Wel stelde Dillen dat er 'nieuwe wegen' moeten betreden worden, dat wij wellicht aan een herwaardering toe zijn van doel en tactiek. Hij zelf leek ergens geweld niet principieel uit te sluiten, bij monde van Mr. Jan Brans (hoofdredacteur *De Vlaams-Nationalist*) viel het woord 'burgerlijke ongehoorzaamheid', het parlement werd — vooral door Dillen — wel erg laag aangeslagen » (31).

Op dit ogenblik ziet het bestuur van het Vlaams Blok er als volgt uit, waarbij de gegevens tussen haakjes een aanduiding kunnen zijn van de « verschillende » strekkingen: voorzitter Karel Dillen, ondervoorzitter Roeland Raes (Voorpost, Were-Di, Haro-Europawinkel, Deltapers, Nederlandse Volksunie), Jan Brans, Reginald Jacob (Were-Di), Geert Wouters, Renaat Van Heusden, Frans Rens en Patrick Faveere.

Het programma is opgebouwd rond de slagwoorden Nationalistisch, Solidaristisch en Rechts.

Het Vlaams Blok zou ondermeer contacten onderhouden met de League of Saint George en de ontbonden FANE. Beide organisaties gaan prat op die bindingen, terwijl Karel Dillen ze pertinent ontkent. Wat die buitenlandse relaties betreft kan er op gewezen worden dat Vlaams Blok-ondervoorzitter Roeland Raes goede banden onderhoudt met Alain De Benoist van de Nouvelle Droite-strekking in Parijs.

Tenslotte zij opgemerkt dat Jan Brans een inhoudelijk vrij sterke rol speelt, hoewel de partijleiding hem daar niet altijd even enthousiast in volgt. Qua banden dient opgemerkt dat de echtgenote van Rudi Van der Paal de secretaresse is van de Vlaams-Nationale Debatclub, die voorgezeten wordt door 't *Pallierterke*-medewerker Arthur De Bruyne, die tevens zetelt in de redactie van het tijdschrift *Europa één federaal* van de Beweging voor de Verenigde Staten van Europa. Rudi Van der Paal zelf is actief als algemeen raadgever van het Vlaams Blok.

(31) *Dietsland-Europa*, Antwerpen, november 1980, biz. 2. Het betreft hier het verslag van een debatavond met Maurits VAN HAEGENDOREN en Karel DILLEN, ingericht door de Vlaams-Nationale Debatclub, die van Vlaams Blok-strekking is.

7. Diverse groeperingen en uitgaven (32).

Zoals reeds hoger gesteld, is het onmogelijk in dit korte bestek in te gaan op alle groeperingen, die van ver of van nabij te maken hebben met de hier reeds besproken. Vooral omdat het in veel gevallen niet volstaat iets zonder verdere detaillering (uiterst-)rechts te noemen. Inderdaad zijn er in dit politieke veld heelwat groeperingen die zulkdanige onduidelijke politieke werking hebben dat een ernstige duiding een delicate aangelegenheid zou worden. Zo is het « moeilijkste geval » wel het Antwerpse satirische weekblad *'t Pallieterke* — waarschijnlijk een oplage van 35.000 —, dat door verschillende bevoegde waarnemers, en meestal nog naargelang van de bestudeerde periode, op andere wijzen geïnterpreteerd wordt. Mede daarom zou deze uitgave best onderwerp zijn van een aparte, meer publicistische studie.

Het gratis reclameblad *Medium* — op meer dan 100.000 exemplaren verdeeld in het Antwerpse —, dat samengesteld wordt door ex-Were-Directeur Reginald Hoyaux — tevens promotor van de Vlaamse Explorators —, neemt in de redactionele bijdragen soms standpunten in die niet zo ver staan van de politieke visie van een groepering als Were-Di. Vooral de anti-syndicale houding, en de radicale « oplossingen » voor het gastarbeidersprobleem vallen op.

Bij wijze van aanduiding voor mogelijk verder onderzoek dienen ten slotte KVHV-Antwerpen, VNSU-Gent en zelfs het Taalactiecomitee vermeld, dat een moeilijk inhoudelijk te duiden evolutie doormaakt sinds de escalatie in de Voerstreek.

D. Overkoepelende initiatieven (33).

Het zoeken naar « eenheid in actie met behoud van ieders eigenheid » is een constante binnen het veld van deze (uiterst-)rechtse Vlaams-Nationale groeperingen.

Een paar recente pogingen die voor hun werking betekeneend waren resp. zijn, worden hier aangehaald.

De Vlaams-Nationale Raad werd op initiatief van Were-Di in 1973 te Schepdaal opgericht. Achtereenvolgens waren Herman Wagemans (advocaat te Antwerpen), Karel Dillen, en sinds 1977 Marcel Brauns de voorzitter. Zowat alle hier besproken groeperingen én nog een hele resem

(32) Volgend paragraaf is gebaseerd op zeer uiteenlopende, en dikwijls vertrouwelijke informatie. Uit volledigheid zij verwezen naar volgende publicaties: *De Solidarist*, Antwerpen, jaargangen 1977-1978; *Medium*, Schoten, jaargangen 1976-1978; *Recht en Plicht*, Antwerpen, 1978-1980; *De Taktivist*, Gent, 1978-1979; *Europa een Federaal*, Wilrijk, 1977-1980.

(33) P. VERLINDEN, *op. cit.*, blz. 138b-140.

Een volledige lijst van de VNR-leden op blz. 139 van die uitgave.

kleinere vriendenkringen en verbonden zijn er lid van. Evenwel blijkt de overkoepeling momenteel nog slechts op papier te bestaan, enkel van nut bij de vele discussies over de « nodige eenheid » binnen de beweging.

Het Vlaams-Nationaal Directorium ontstond ten tijde van het Egmontpact onder leiding van Edwin Truyens. Het had tot doel de « echte nationalisten » in de Volksunie tot samenwerking te brengen met de groeperingen die hier onder de algemene noemer « (uiterst-)rechts » werden samengebracht. Ook deze poging is virtueel ontbonden.

Het meest recente, en tegelijk meest sprekende initiatief, is dat van het Comité Vlaanderen ons Vaderland, opgericht ter gelegenheid van 150 jaar België, resp. Vlaamse Beweging. Terwijl er geen al te scherpe politieke standpunten naar voor komen — tenzij dan op communautair gebied —, duidt de samenstelling ervan toch op een ruim samengaan van ondermeer KVHV, Vlaams Blok, NSV, Were-Di, Voorpost, Volksunie en TAK, overkoepeld door de initiatiefnemer, de Werkgemeenschap Nieuw Vlaanderen, dat het gelijknamig tijdschrift uitgeeft. Er zij opgemerkt dat de personen die in dit comité zitten dit in principe uit eigen naam doen.

III. De Nederlandstalige Solidaristische Groeperingen, de « Vlaamse Nouvelle Droite » en aanverwanten (34).

Naast het grote aantal Vlaams-Nationale groeperingen met een (uiterst-)rechtse politieke visie, zijn in Vlaanderen nog heelwat andere groeperingen actief met gelijkaardige opvattingen. Om hun vooralsnog beperkte relevantie worden ze hier slechts terloops aangehaald. Een verdere analyse van hun politieke opvattingen en acties dringt zich echter op, daar het deze groeperingen zijn die in de eerste plaats zich inspannen om de nieuwe politiek-filosofische trend die de Nouvelle Droite is, doorgang te doen vinden. Dat gebeurt dan zowel naar de Vlaams-Nationale milieus toe, als naar nog Belgisch-gerichte actiegroepen.

Hoger werd reeds de werkgroep Haro-Europawinkel besproken. In feite vormt die groepering zowat de overgang van de eerst en vooral Vlaams-Nationaal gerichte actiegroepen — hoewel ook over die zogenaamde eerste optie heel wat te zeggen valt voor sommige van deze organisaties —, en zij die in de eerste plaats een radicaal-solidaristische levensvisie verkondigen en dikwijls hun inspiratie rechtstreeks bij de Nouvelle Droite-

(34) Het merendeel van deze informatie komt uit de aangehaalde tijdschriften, terwijl verdere situering bepaald werd door vertrouwelijke informatie van de bevoorrechte getuigen.

beweging gaan zoeken. Ook de neo-Dinaso-groeperingen kunnen in die categorie ondergebracht worden.

De Nieuw-Rechtse denkrichting begint zowel in Vlaanderen als Wallonië en Brussel opgang te maken. Voor de kleinere groeperingen geldt die nieuwe filosofie min of meer als nieuwe recruteringsbasis.

Een en ander wijst erop dat deze evolutie meer bepalend zou kunnen worden voor het politieke klimaat op lange termijn dan nu algemeen verondersteld wordt.

Naast Haro-Europawinkel is de v.z.w. Deltapers met de maandelijks uitgegeven Teksten, Kommentaren en Studies, in samenwerking met GRECE (Parijs), de belangrijkste groepering die in Vlaanderen rechtstreeks rond die richting werkt. Luc Pauwels, ex-secretaris van de Vlaamse Volkspartij van Lode Claes, is de promotor van dit initiatief. Nogal wat ex-VVP-mensen werken hieraan mee, waarvan er vroeger onder andere op de lijst van de verkiezingscoalitie Vlaams Blok waren verschenen. De meest gekende daarvan zijn: Marcel Deprins, Luc Pauwels, Frans De Hoon en Roeland Raes. De documentatie, voor het merendeel artikels geschreven door hogergenoemden en/of vertalingen uit het tijdschrift *Nouvelle Ecole* van Alain De Benoist, wordt op een paar honderd exemplaren verdeeld.

Een apart verhaal is dat van de Dietse Solidaristische Beweging en het Solidaristisch Verbond, die in 1974 samensmolten tot de Solidaristische Beweging, onder leiding van wijlen Maarten Van Nierop. Aan deze organisatie werkten ook H. Broekaert en Frans De Hoon mee. Sinds het overlijden van Van Nierop in 1979 is deze beweging verdwenen. Het merendeel van de leden en leiding werd opgevangen door de Werkgroep Delta, dat het gelijknamig tijdschrift uitgeeft. Vik Eggermont en Prof. em. Dr. Florent Peeters zijn daar de belangrijkste samenstellers van.

Een veel belangrijker solidaristische publicatie is het tijdschrift *Alternatief*. Hier kan volstaan worden met twee uittreksels uit het besluit na een inhoudsanalyse van de jaargang 1978. Ondertussen is er qua inhoud, vormgeving en strekking weinig veranderd aan dit maandblad. « *Alternatief* is een goed verzorgd, regelmatig verschijnend en goed verspreid tijdschrift dat voor eerlijk-christelijk, solidaristisch en volksnationaal moet doorgaan. Het is eigenaardig pas na vele uren lectuur te kunnen ondervinden dat in dit tijdschrift voortdurend aan feitenvervalsing, gegevensverdraaiing en intellectuele manipulatie wordt gedaan... Nu al staat echter vast dat hun bindingen met bepaalde ultra-conservatieve tot uiterst-rechtse 'milieus' een integratieve functie in die politieke sector hebben » (35).

(35) P. VERLINDEN, *Alternatief, analyse van de jaargang 1978*, onuitgegeven paper in het kader van de cursus « Sociologie van de Informatiemedia II » - Prof. L. BOONE, K.U.Leuven, maart 1979, 22 blz.

Overigens zou dit de plaats zijn om dieper in te gaan op de vele integristisch-katholieke groeperingen die dikwijls nauw aansluiten, zowel inhoudelijk als feitelijk, bij de meeste hier besproken actiegroepen en publicaties. De belangrijkste in deze zijn: Kerk in Nood-Oostpriesterhulp (36), Pro Vita en het Coördinatiecomité Algemeen Welzijn.

Min of meer overlappend en/of met soortgelijke levensvisies werken nog studiegroeperingen als het Nationaal Studie- en Documentatiecentrum Joris Van Severen (Aartselaar), en de Stichting Louis Geuning (Brussel).

Omtrent duiding van dit soort en ook de kleinere neo-Dinaso-groeperingen zijn de meeste auteurs én bevoorrechte getuigen het grondig oneens.

IV. De Franstalige (Uiterst-)Rechtse Groeperingen.

Hoger werd reeds ingegaan op de werkwijze om aan de informatie voor deze bijdrage te geraken. Hier passen daaromtrent een paar nuances. De tot nu toe omschreven groeperingen werden reeds vroeger systematisch onderzocht. Hun gemeenschappelijke Vlaams-Nationale noemer zal daar wel niet vreemd aan zijn. Daardoor kon vertrokken worden van, weliswaar steeds weer te controleren, basisinformatie, die dan geactualiseerd werd.

Wat de Franstalige soortgelijke groeperingen betreft, liggen de zaken moeilijker. De gegevens komen van zeer verschillende bronnen, en heel wat informatie kan wegens een gebrek aan eenduidige berichtgeving niet gepubliceerd worden. Daarenboven kan vastgesteld worden dat de mate waarin het getuigen over deze problematiek als « delicaat » aanvoeld wordt, sterker is met betrekking tot de Franstalige groeperingen dan met betrekking tot de Nederlandstalige groeperingen. Overigens heeft zulks duidelijk te maken met het zeer verschillend karakter van eerstgenoemde, zoals verder nog aan bod zal komen.

Vooraleer concreet in te gaan op deze groeperingen, moet kort gewezen worden op een fenomeen, — een strategie zou het kunnen genoemd worden —, dat reeds bij hogerbeschreven groeperingen aangetroffen werd, maar bij de volgende sterker aanwezig is, zonet bepalend voor het optreden en het voorkomen naar buitenuit.

Het gaat hier om de neiging van deze groeperingen snel grotere organisaties geheel of gedeeltelijk als bondgenoten te beschouwen, waar-

(36) Het best leert men deze groeperingen kennen door een herhaalde lectuur van hun eigen uitgaven. Overigens is het een zeer delicate zaak na te gaan in hoeverre dit soort ultra-conservatieve groeperingen effectief op dezelfde golflengte zitten als de hoger besproken « (uiterst-)rechtse groeperingen ».

door aanspraak gemaakt wordt op een bredere basis dan effectief aanwezig is. Bij de bespreking van de Vlaamse Militantenorde werd in dat verband het IJzerbedevaartcomitee genoemd, maar op dezelfde manier kunnen voorbeelden genoemd worden voor de andere reeds besproken groeperingen. Wat de Franstalige groeperingen betreft is dit « fenomeen » het duidelijkst aanwezig bij het maandblad *Le Nouvel Europe Magazine*. Bij de bespreking ervan verder wordt daarop ingegaan.

Het is met die bedenking voor ogen dat dikwijls geciteerde « bindingen » van (uiterst-)rechtse groeperingen in Wallonië en Brussel met de CEPIC (Centre Politique des Indépendants et des Cadres — de zogenaamde rechtervleugel van de PSC) moeten geïnterpreteerd worden. Dit betekent uiteraard niet dat die « bindingen » niet zouden bestaan : het gaat er om hun draagkracht en relevantie correct te kunnen analyseren. Elke verdere interpretatie impliceert dan een politieke stellingname.

Als de twee belangrijkste (uiterst-)rechtse organisaties in het Franstalig landsgedeelte komen vervolgens aan bod : *Le Nouvel Europe Magazine* en het *Front de la Jeunesse*. Verder worden een paar kleinere actiegroepen gesitueerd. Tenslotte volgt de bespreking van de typisch-Brusselse elitaire kringen, die door verschillende auteurs bij dit soort groeperingen gerekend worden.

A. *Le Nouvel Europe Magazine*, « la voix de la majorité silencieuse » (37).

De voorgeschiedenis van dit tijdschrift is het vermelden waard. Vanaf 1949 werkten Jo Gérard en Paul Vanden Boeynants samen in het toen gestichte Comité pour le Redressement du PSC. In dat comité waren ook de Jeunes Chrétiens actief, de jongerengroepering van de PSC, die toen voor het grootste deel bestond uit jongeren uit de burgerij met behoudsgezinde politieke ideeën. Genoemd Comité — ook wel Mouvement geheten — kan aanzien worden als een vroege voorloper van de huidige CEPIC, althans zo interpreteren personen die in beide initiatieven actief waren, respectievelijk zijn, een eventuele vergelijking.

Het tijdschrift *Vrai* dat reeds vroeger door Jo Gérard gesticht was, sloot nauw aan bij hogergenoemde organisaties. Het is dat tijdschrift dat, ondermeer dankzij de dynamische inzet van Pierre Blanc, omgevormd werd tot

(37) De meeste informatie komt uit volgende tijdschriftartikels en uitgaven, aangevuld met gesprekken met een viertal bevoorrechte getuigen, die echter anoniem wensen te blijven.

E. VERHOEYEN, *op. cit.*, nr. 642-643, blz. 1-40.

Le Nouvel Europe Magazine, Brussel / Parijs, jaargangen 1977-1980.

G. VAN SCHOORE, *Nouvelle droite : le vrai piège*, in *Spécial*, nr. 756, 27 september 1979, blz. 24-29.

Weekblad *Pour*, Brussel, jaargang 1980, vooral nrs. 278, 340, 344, 345.

(Deze bron werd toegelicht door *Pour*-journalist Jean-Claude Garot).

Le Nouvel Europe Magazine toen een populair semi-sensatieblad met beperkte redactionele bijdragen, maar vele foto's. Een paar bronnen gewagen van buitenlandse steun bij deze omvorming. Anderzijds zou de oplage meer dan eens opgeklommen zijn tot 50.000 à 60.000 exemplaren. Na de dood van uitgever Pierre Blanc in 1968 kocht Benoit De Bonvoisin — momenteel penningmeester van de CEPIC — het tijdschrift op, en maakte er een maandblad van met een uitgesproken politiek (ultra-conservatief) profiel. Daartoe trok hij Emile Lecerf aan, terwijl Jo Gérard zowat de belangrijkste medewerker bleef. Heelwat innerlijke tegenstellingen en conflicten kenmerkten die eerste jaren na de verandering. Ondertussen worden onder impuls van Jo Gérard de Nouvelle Europe Magazine-Clubs opgericht. Ondermeer de toen pas tot hoofdredacteur bevorderde Emile Lecerf stond daar eerder argwanend tegenover. Dit meningsverschil zou achteraf eerder van strategische dan inhoudelijke aard blijken te zijn. De NEM-Clubs werden opgezet als lezersgroeperingen, en kenden een snelle opgang vanaf 1972. Voor de Brusselse afdeling bijvoorbeeld kon men rekenen op een maandelijkse belangstelling van een tweehonderdtal sympathisanten. Ook in Vlaanderen worden ze opgericht, met als sterkste kernen Antwerpen, Gent en Kortrijk. Op die wijze werden contacten gelegd met Vlaamse groeperingen, waarop nu nog steeds verdergewerkt wordt. Deze samenkomsten evolueren snel tot politieke meetings, waarvoor ze niet bedoeld zouden geweest zijn.

Eén na één verdwijnen ze in het midden van de jaren zeventig, en met hen hun ontwerper Jo Gérard die zich sindsdien formeel distancieert van de (huidige) werking van *Le Nouvel Europe Magazine*. Een paar jaar later wordt hij benoemd tot « Conseiller Historique et Culturel » aan het Museum voor Krijgsgeschiedenis.

Hetgeen van hogergenoemde « clubs » wel overblijft is de jongerenorganisatie, het Front de la Jeunesse. Hoewel dikwijls genoemd als rechtstreekse erfgenamen van de Jeunesse Belge - Belgische Jeugd, wordt binnen NEM hun ontstaan beschreven als een gevolg van de activiteiten van een paar ULB-studenten binnen het tijdschrift. Deze verzorgden immers de rubriek « Europe Jeunesse » (van 1975 tot midden 1980), en legden op die manier contacten met andere geïnteresseerden, onder meer via de NEM-Clubs. De huidige leider van het Front de la Jeunesse, Francis Dossogne is ook een van de mede-oprichters geweest. Reeds voor zijn werk als leider van deze jongerenorganisatie verzorgde hij regelmatig redactionele bijdragen voor *Le Nouvel Europe Magazine*. Zijn interesse ging en gaat vooral naar de toestand in Rhodesië en Libanon. De goede contacten met de zogenaamde « rechts-christelijke milities » van Majoor Haddad steekt hij niet onder stoelen of banken.

In een volgend paragraaf wordt ingegaan op de werking van het Front de la Jeunesse.

Een marktstudie, een paar jaar geleden uitgevoerd op vraag van NEM, wijst uit dat ongeveer 60 % van de lezers bedienden, ambtenaren en zelfstandigen zijn. Daarbij zou een uitgesproken ondervertegenwoordiging van de arbeidersklasse in het lezerspubliek opvallend zijn. Hoofdredacteur Emile Lecerf commentarieert een en ander door te stellen dat « daaruit blijkt dat ons publiek veel overeenkomsten vertoont met dat van de CEPIC ».

Een dergelijke stelling kan natuurlijk moeilijk als grondige sociologische analyse gelden. Meer dan een bevoorrechte getuige had echter veel woorden nodig om de delicate verhouding tussen de (extreem-)rechtse groeperingen in het Brusselse en de CEPIC inzichtelijk te maken. Vooreerst hebben we hier duidelijk te maken met het « noyauteringsfenomeen » waarvan hoger sprake. Anderzijds zijn er zeker contacten tussen NEM-medewerkers en belangrijke personen binnen de CEPIC, zoals er gelijkaardige contacten bestaan met personen die in de Franstalige Brusselse Liberale Partij actief zijn. Binnen NEM gaat men er prat op « heelwat CEPIC-actieven tot de trouwe abonnees te kunnen rekenen ». Het past hier te verwijzen naar gelijkaardige beweringen vanwege de *Dietsland Europa*-redactie ten overstaan van « de Vlaams-Nationale elite » — zie aldaar.

Wat de huidige situatie van het tijdschrift betreft, zoals het maandelijks in alle Belgische krantenkiosken verkrijgbaar is, blijft het oplagecijfer een relevante verspreidingsindicator. De schattingen en « exacte gegevens » daaromtrent lopen echter uiteen van 1.000 tot 40.000 exemplaren, naargelang van de bron. En het zijn juist de meest-betrouwbare informanten die, wat dit gegeven betreft, zeer ver van elkaar staan. De ene spreekt van een verkoop van 1.000 exemplaren als losse-nummer-verkoop en evenveel abonnees. De andere gewaagt van een globale verkoop van 18.000 exemplaren, waarvan een 2.000-tal abonnementen. Een ander wijst erop dat het tweede gegeven het meest acceptabel is, hoewel verder onderzoek deze belangrijke informatie — als een van de relevante indicatoren voor het meten van de manifestatiekracht — zou moeten staven.

Bij gebrek aan een grondige inhoudsanalyse, wordt hier het gedachtengoed van *Le Nouvel Europe Magazine* voorgesteld aan de hand van een overzicht van het januari-1981-nummer dat kan doorgaan voor een uitgave die qua vorm noch qua inhoud verschilt van andere maanden.

In het hoofdartikel op bladzijde 3 trekt hoofdredacteur Emile Lecerf van leer tegen de staatsinmenging in de economie, hetgeen « peut et doit, à bon droit, être considérée comme prébolchevique ». De recente moord van de Franse neo-marxistische filosoof Althusser op zijn vrouw, wijst er volgens de auteur op « où conduit ce culte frénétique de l'abstraction : ...

Cette négation de la réalité au nom d'une idéologie pourrait, chaque jour un peu plus, la vie politique et la vie quotidienne en Belgique ».

Op bladzijde 4 is er zoals steeds plaats voor de *Courrier*, ook wel genoemd « *La voix de la majorité silencieuse* ». Constanten in de aandacht van het actieve lezerspubliek, zijn de kritiek op « het gauchisme van de RTBF », en op het « wangedrag van de gastarbeiders ». Het merendeel van de brieveschrijvers komt uit het Brusselse.

Op bladzijde 5 verschijnt de rubriek *Lettre*, een soort « cursiefje » van « *Baron Net* ». Emile Lecerf zou zelf de auteur van dit stuk zijn.

Vooraf de laatste maanden is steeds een uitvoerig artikel gewijd aan mensen uit de showwereld, en meestal in de vorm van een uitgebreid interview. In het januari 1981-nummer kwam zo Thierry Le Luron aan de beurt, die zich specialiseert in imitaties van (meestal) politieke personaliteiten. Vanzelfsprekend wordt vooral ingegaan op de politieke inzichten van de geïnterviewde, die zich dan duidelijk uitspreekt in de zin van de overtuigingen die door NEM worden verspreid.

De econoom Henri Meerts publiceert regelmatig bijdragen waarin hij de ideeën van Milton Friedman als referentie gebruikt.

Steeds zeer uitgebreid is de rubriek *Dessous des Cartes*, dat de ondertitel draagt « *Si vous ne vous occupez pas de politique, la politique s'occupe de vous* ». Politieke faits-divers worden bijna-sarcastisch beproven. Daarbij worden vooral de regimes in Chili, Argentinië en Zuid-Afrika opgemeld. Feitjes uit het Belgische parlement worden aangehaald, dikwijls ter staving van de eigen opvattingen. Een goed voorbeeld daarvan is de « *excellente intervention du sénateur Hilaire Lahaye* » van de PVV die pleitte voor de snelle installatie van Amerikaanse kruisraketten op Belgisch grondgebied, en voor betere handelsrelaties met Zuid-Afrika. Meermaals wordt het RTBF-beleid aangeklaagd en als gauchistisch bestempeld.

Wat de binnenlandse politieke stellingnamen betreft viel ook op hoe ingehaakt wordt op de standpunten van de CEPIC-strekking binnen de PSC, bijvoorbeeld wat het stemrecht voor gastarbeiders betreft : « *Au comité d'arrondissement de Bruxelles du PSC, à la suite de l'intervention du sénateur CEPIC, Daniël Noël De Burlin, la décision a été prise de se prononcer contre le droit de vote aux immigrés... Ainsi le PSC de Bruxelles s'écarte-t-il des positions irréalistes du PSC national, manipulé par les gauchistes de la démocratie chrétienne* ».

In het Dossier worden doorgaans wijsgerige onderwerpen aangepakt. en daarbij moeten maatschappijfilosofen als Marx, Freud en Sartre het sterk ontgelden. Vooral in dergelijke bijdragen valt op hoe intens de Nouvelle Droite-ideeën in dit tijdschrift aanwezig zijn. In het januari-1981-exemplaar wordt zo « *Mei '68* » onder de loep genomen : « *... Mai '68* ».

avait commis un maximum de dégâts dans la pédiatrie. Le 'choléra contestataire' charrait une immense masse d'âneries, de chimères... et de dangers potentiels pour les enfants : de l'antipsychiatrie ».

Onder de titel L'histoire corrigée worden historische gebeurtenissen op een populair-wetenschappelijke wijze aangepakt, te vergelijken met de publicaties van Jo Gérard, en van Arthur De Bruyne, die een soortgelijke rubriek verzorgt in 't *Pallietekerke*.

Inzake buitenlandse berichtgeving verschijnt in het nummer dat hier besproken wordt onder meer een artikel uit een reeks van vijf, die zouden geschreven zijn door een lid van de elitecommando's van het Rhodesische leger. De auteur beschrijft ondermeer het werk van Belgische huurlingen in het Rhodesische leger. « Il y eut une dizaine de Belges, dont je fis partie. Sans fausse modestie, je peux affirmer que la plupart d'entre eux avaient gagné l'estime de leurs compagnons, et, plus particulièrement, Jef, Brugeois et ancien du VMO ». Op de machtsovername door Mugabe na de verkiezingen in 1980 heeft Frank Dupuis — een schuilnaam overigens — een eigen visie : « Une fois de plus, l'Occident a trahi sa parole. Mugabe, l'ancien terroriste arrivé au pouvoir avec les armes de Moscou et la complicité de Londres, essaie de garder les cadres étrangers de son armée mais très peu sont restés. Quand on s'est battu pour la Rhodésie blanche avec une solde de 250 dollars par mois, on ne peut servir un président noir qui retournera probablement une fois de plus sa veste. Nous étions des 'volontaires', pas des 'mercenaires' ».

De paar bladzijden Europe Jeunesse waarvan de Front de la Jeunesse-voorzitter de redactie verzorgde, verdwenen met het septembernummer-1980. Nochtans blijft NEM aandacht schenken aan deze groepering. In dit geval gebeurt dat naar aanleiding van « le drame de Laeken », namelijk de doodslag op een Noord-Afrikaan door een student die een leidende rol in het Front de la Jeunesse bekleedde. Na een uitvoerig overzicht van de berichtgeving terzake, meent Jacques Vanden Bemden dat de informatie over deze zaak systematisch vervormd wordt en dat meer specifiek door het optreden van Justitieminister Moureaux. « Trois Nord-Africains agissent une octogénaire chez elle, la torturent pour lui extorquer quelques milliers de francs d'économie. Avez-vous entendu M. Moureaux parler de racisme ? Moi, jamais. Le milieu nord-africain s'installe à Bruxelles. Il s'efforce de contrôler la prostitution, le trafic de la drogue, le racket ; des bandes de voyous nord-africains écument la capitale, son métro, des quartiers entiers. Parle-ton de racisme ? ».

Tenslotte kan over de publiciteit in het tijdschrift vermeld worden dat die vrij homogeen is. Overigens is *Le Nouvel Europe Magazine* « un des rares organes de presse à ne pas accepter n'importe quelle publicité. Par

respect pour nos lecteurs, par respect pour nos idées. Vous pouvez dès lors faire confiance à nos annonceurs. »

Twee advertenties trekken de aandacht : de volle pagina voor het tijdschrift *Le Moniteur de l'Indépendant*, en die voor de uitgeverij 3A-Diffusion. Meer uitgebreid adverteert deze firma onder andere in *Berkenkruis*, en daar wordt wél vermeld dat het om de verkoop van platen, cassetten en boeken met Nazi-propaganda gaat, waaronder « liederen, marsen en redevoeringen van de Hitlerjugend » en het maandblad *Der Adler* (van 1939 tot 1944) « van de beroemde en geduchte Luftwaffe ».

Alle bijdragen in dit tijdschrift zijn ondertekend, maar in de meeste gevallen gaat het over schuilnamen. De meeste medewerkers werken wel als journalist voor een persagentschap of een tijdschrift. De hoofdredacteur is de enige full-time-medewerker van *Le Nouvel Europe Magazine*.

Gesteld mag worden dat deze uitgave sterk-integrerend werkt ten opzichte van de kleinere (uiterst-)rechtse groeperingen in het Brusselse. De vraag kan zelfs gesteld worden in hoeverre dat ook geldt voor buitenlandse gelijkgestemden, vermits NEM het enige Belgische tijdschrift van die politieke strekking is dat systematisch in het buitenland verdeeld wordt. Door de hoofdredacteur wordt trouwens prat gegaan op zijn vele binnen- en buitenlandse contacten, ook in Vlaanderen.

Tenslotte wordt er momenteel hard gewerkt aan de uitbouw van *Le Nouvel Europe France*, waarvan de eerste uitgave tegen einde 1981 zou moeten verschijnen.

B. *Het Front de la Jeunesse - Jongerenfront* (38).

Dikwijls in één adem genoemd met de Vlaamse Militanten Orde, is het Front de la Jeunesse (voortaan : FJ) een van die groeperingen die door een paar opvallende acties de weg naar de media hebben gevonden. Deze organisatie komt ook uitvoerig ter sprake in de hoger aangehaalde Parlementaire Onderzoekscommissie. Evenmin als voor de VMO wordt hier ingegaan op de recente gerechtelijke stappen die tegen beide groeperingen als geheel ondernomen worden. Zowel het tijdstip van redactie van deze bijdrage, als de delicateit van de betreffende informatie laten dat niet toe. Wel kan gesteld worden dat uit de loop van een dergelijk proces vooral veel geleerd kan worden omtrent voorkomen en structuur van dit soort groeperingen, naast een relativering van de informatie die tevoren zonder veel controle de ronde deed.

(38) Naast de bronnen die gebruikt werden voor de informatie over *Le Nouvel Europe Magazine*, waren volgende publicaties nuttig :

De Solidarist, Antwerpen, jaargangen 1977-1978.

Forces Nouvelles, Brussel, jaargang 1980.

J. CAPELLE, *op. cit.*, blz. 36-55.

In een vorige paragraaf werd reeds de ontstaangeschiedenis van het FJ geschetst. Van dan af tot een paar jaar geleden kende deze organisatie een sterke opgang, tot een maximum van een paar honderd leden over het ganse land in 1977. De teruggang — en dan vooral in Vlaanderen —, viel zowat samen met de geleidelijke verdwijning van de verschillende plaatselijke NEM-Clubs. De jongeren die daarin actief waren gingen in het Nederlandstalige landsgedeelte vooral over naar de Solidaristische Beweging en later dan naar Delta. Toch zouden er nog steeds kleine kernen van het FJ bestaan in Gent, Antwerpen, Kortrijk en Oostende. Deze groepjes manifesteren zich dan uitsluitend door sporadische schilderwerken. Momenteel zijn vooral de Luikse en de Brusselse kernen actief. Dat houdt in, een veertigtal militanten onder de leiding van Francis Dossogne en Daniël Gilson. Eerstgenoemde was tot voor kort hoofdredacteur van *Le Moniteur de l'Indépendant*, waarvan een ander FJ-militant, Michel Pensis, verantwoordelijk uitgever was. Dat tijdschrift hoort samen met de oprichting van Le Parti des Forces Nouvelles tot de nieuwe initiatieven van het FJ, in een poging de beweging een tweede adem te geven door een dubbele werking: enerzijds de iets oudere FJ-aanhangers groeperen in een politieke partij, en anderzijds een greep krijgen op ontevreden middenstanders en kleine zelfstandigen door in te spelen op latente poujadistische gevoelens. Sinds de zomer 1979 wordt het tijdschrift *Forces Nouvelles* uitgegeven. Een en ander zou slechts steunen op de inzet van een paar tientallen. Actieve steun van het niet-arme NEM is duidelijk aanwezig.

Wat het ideeëngoed van het FJ betreft, kan verwezen worden naar de inhoudsanalyse van het januari-1981-nummer van NEM in hogere paragraaf. De eigen publicaties van het Front beperken zich tot sloganske artikels en oproepen voor manifestaties.

Het maandblad *Le Moniteur de l'Indépendant* bekleedt terzake een aparte plaats die verderop gesitueerd wordt.

Tenslotte kan vermeld worden dat medestanders van het FJ die niet als militant actief zijn doorgaans sceptisch doen omtrent de reële macht en invloed van dit soort groeperingen. Wel hoopt men dat hun acties zouden kunnen bijdragen tot een soort mentaliteitsverandering naar een « rechtse levensvisie » toe. Daarbij wordt meer dan eens expliciet verwezen naar het voorbeeld van de Franse Nouvelle Droite-groeperingen, waarmee trouwens goede relaties onderhouden worden.

Andere buitenlandse groeperingen waarmee contacten bestaan zijn Fuerza Nueva (Spanje), MSI (Italië), Parti des Forces Nouvelles (Frankrijk) en de overblijfselen van de ontbonden FANE (Frankrijk). Als bij de meeste andere dergelijke groeperingen bestaan die banden erin dat men

sporadisch op mekaars activiteiten aanwezig is, en dat er gemeenschappelijke persconferenties gehouden worden, en dat meestal in Brussel.

C. Diverse kleinere actiegroepen (39).

Op kleinere schaal, met een gelijkaardig-geïnspireerd gedachtengoed zijn nog af en toe actief :

Le Parti Européen, gesticht in 1972, kan rekenen op een vijftal militanten, en zo'n vijftig sympathisanten. Ze hebben nogal wat contact met de VMO. Hun leider is J.G. Borsu. Zij geven het onregelmatige tijdschrift *Vox Europae* uit en pretenderen relaties te hebben in Zwitserland, Duitsland en Rhodesië (tot in 1980).

De groep Occident uit Charleroi, van Luc Michel. Deze actiegroep bestaat slechts uit een paar personen.

Beide groeperingen verzorgden voor de FANE de berichtgeving en contacten vanuit België.

De Rex-beweging heeft zich na de tweede wereldoorlog onder verschillende vormen gehandhaafd. Het was steeds Jean-Robert Debbaudt die de verschillende Degrelle-nalatschappen leidde. Dat waren ondermeer le Mouvement Rexiste, l'Action Rexiste en het Front Rexiste. Sinds 1958 geeft l'Action Rexiste een tijdschrift uit, *L'Europe réelle*. Regelmatig werkte Degrelle zelf vanuit Spanje aan die uitgave mee. Een van de steeds herhaalde stellingen is de bewering dat er geen jodenuitroeiing zou hebben plaatsgehad in de tweede wereldoorlog. Om een gelijkaardige uitlating in een « Brief aan de Paus » van Degrelle, die Debbaudt in 1979 publiceerde, werd laatstgenoemde bij verstek streng veroordeeld. Hij is immers uit België verdwenen en er wordt aangenomen dat zijn politieke activiteiten virtueel gestopt zijn.

In verschillende publicaties over dit soort groeperingen wordt ook de Action Fouronnaise, gesticht in 1977, van José Happart als extreemrechtse organisatie geduid.

De Mouvement Nationaliste Wallonie, van René Thirion, heeft met de VMO en de Parti Européen in een Europafront gezeten, maar over de eigen activiteiten is niet veel geweten.

De verschillende soorten (uiterst-)rechtse groeperingen kunnen moeilijk in een strikte typologie ondergebracht worden. Daarvoor zijn hun inspiratiebronnen en acties te uiteenlopend. Tegelijk verschilt zeer sterk de manier en mate van samenwerking in Vlaanderen ten opzichte van Wallonië en Brussel. In het Franstalige landsdeel is er immers meer

(39) Deze gegevens komen uit verschillende persverslagen in de loop van 1980, maar werden vooral gehaald uit gesprekken met personen die in verwante groeperingen actief zijn.

sprake van twee duidelijk grotere groeperingen, terwijl in Vlaanderen getracht wordt verschillende evenwaardige groeperingen te bundelen, waarbij de algemene noemer van het Vlaams-Nationalisme een grote rol speelt.

D. *Een ander soort (uiterst-)rechts* (40).

Een totaal ander voorkomen van het zogenaamde « rechtse gedachtengoed » is het wanneer vooraanstaanden uit de politieke, economische en academische wereld zich groeperen in elitaire ontmoetingsclubs, waardoor op bepaalde ogenblikken informele machtscentra zouden kunnen ontstaan. Weerom stelt zich hier de vraag in hoeverre men dergelijke groeperingen kan en mag kwalificeren onder de noemer « (uiterst-)rechts ». Wel is hier steeds sprake van een uitgesproken anti-socialisme en anti-communisme. Bij de aangehaalde voorbeelden geldt eveneens een sterk bewustzijn van een Belgisch unitarisme, en het zijn vooral Franstaligen die er deel van uitmaken.

In zijn omvangrijke studie geeft Etienne Verhoeyen een uitvoerig overzicht van deze groeperingen zoals ze tot 1974 bestonden. Voor historische achtergronden dient uitdrukkelijk daarnaar verwezen. Op deze plaats wordt een overzicht gegeven van wat er in 1980 nog bestaat aan soortgelijke organisaties.

De Cercle des Nations, te Brussel, werd opgericht in 1969 ondermeer door François de Merode en Paul Vankerhoven. Laatstgenoemde is een vooraanstaande CEPIC-figuur, die in vast dienstverband voor deze Cercle werkt, en tegelijk aanwezig is in andere soortgelijke groeperingen. Door getuigen die hem goed kennen wordt hij beschreven als een zogenaamde « Chiracien », een persoon van een « droite modéré »-strekking. Als een van de weinige Belgen zou hij actief zijn in de World Anti-Communist League, een internationale organisatie die vooral de belangen behartigt van de huidige regimes in landen als Taïwan en Brazilië. De Cercle des Nations huisvest sinds een paar jaar de Koninklijke Belgische Automobiëclub. Het aantal ingeschreven leden zou een 1.200-tal zijn.

In het « Comité d'honneur » vallen de namen op van Luc Beyer de Ryke (Europees parlamentslid voor de PRL), Prof. Henri Brugmans (ere-rector van het Europa-college te Brugge, tevens medewerker aan het tijdschrift *Europa één federaal* van de Beweging voor de Verenigde Staten van Europa, voorgezeten door Walter Kunnen), Jo Gérard, Paul Vanden Boeynants, Paul Rohr (een naam die in verschillende gelijkaardige kringen wordt weergevonden), en gewezen minister Jacques Van Offelen. Hoewel ook

(40) Voor dit paragraaf werd vertrokken van het overzicht in E. VERHOEYEN, *op. cit.*, nrs. 642-643, 1974, blz. 1-40.

Actualisering gebeurde in gesprekken met bevoorrechte getuigen.

vooraanstaande niet-gelovigen deel uitmaken van deze Cercle, wordt de organisatie door insiders beschreven als dé ontmoetingsplaats voor « la droite catholique ».

De Cercle de Politique étrangère, gesticht in 1962, is veel minder actief. Paul Rohr en Jo Gérard ondermeer maken er deel van uit.

Een internationaal gelijkaardig uitgebouwd initiatief is het Centre Européen de Documentation et d'Information, door EVP-lid Otto van Habsburg in 1949 opgericht. 't Pallieterke-medewerker Arthur De Bruyne — tevens actief voor de reeds genoemde BVSE van Walter Kunnen —, werkt als historicus voor deze organisatie. Verder treffen we aan: Paul Vankerhoven, Nicolas de Kerckhove-d'Ousselgem — voormalig lid van het defensiekabinet van Paul Vanden Boeynants —, Jo Gérard, en anderen.

De Ligue Internationale de la Liberté, gesticht in 1967, zou nog steeds bestaan. Een paar namen: Paul Vankerhoven, Paul Delforge (PLP), François de Merode (ook aanwezig in de Cercle des Nations), Baron Kronacker, en Prof. Florent Peeters (zie ook bij Delta).

Een recenter gelijkaardig initiatief, en door belangrijke bevoorrechte getuigen beschouwd als werkend op dezelfde golflengte, is La Lettre Ouverte. Deze « werkgroep » staat onder de stimulerende leiding van Baudouin de Bus de Warnaffe, zoon van de oud-minister, en verder werken mee de Brusselse notaris André Belmans, Paul Staes (redacteur van *De Standaard*), en Dirk Veldeman (Belga-journalist). Het meest opmerkelijke aan dergelijke groepering is dat zulk initiatief enthousiast onthaald wordt in duidelijk uiterst-rechte kringen, als bijvoorbeeld de redactie van *Le Nouvel Europe Magazine*. Met het zogenaamde « noyauteringsfenomeen » dient natuurlijk rekening gehouden, maar dat doet niet af dat er in de meeste gevallen ook reële banden bestaan tussen soortgelijke werkgroepen en de reeds « gevestigde » (uiterst-)rechtse groeperingen.

E. Nieuwe tendenzen.

Twee belangrijke evoluties die de komende jaren bepalend zullen worden voor structuur en voorkomen van de (uiterst-)rechtse groeperingen in het Franstalige landsgedeelte, zijn nu reeds aan te duiden.

In de eerste plaats is er het naar mekaar toegroeien van de oudere, hier besproken groeperingen, en de recent opgerichte kleinere middenstandspartijen.

En ten tweede moet nogmaals geaccentueerd worden hoe zowel inhoudelijk als structureel de Franse Nouvelle Droite-groeperingen meer en meer hun invloed doen gelden.

Wat het eerste betreft: de opkomst van de UDTR-RAD-partij van kamerlid Robert Hendrick wordt de laatste maanden zowel informeel als formeel begeleid door *Le Nouvel Europe Magazine*.

Ondertussen heeft zich binnen deze politieke partij reeds een scheuring voorgedaan. De kleine Vigilance Solidariste Démocrate is gaan samenwerken met een PVV-afscheuring in het Tiense en het Leuvense, namelijk de Vlaamse Sociale Democraten. Met deze tandem werken nu ook vroegere leden van de Parti National Belge mee.

In dit kader kan het tijdschrift *Le Moniteur de l'Indépendant* aangehaald worden, waarvan tot voor kort FJ-leider Francis Dossogne hoofdredacteur was. Een en ander wordt gecoördineerd in nauw overleg met hoofdredacteur Emile Lecerf van *Le Nouvel Europe Magazine*. Overigens ziet deze man een eventuele « rechtse mentaliteitsverandering » vooral gebeuren vanuit de middenstandsbeweging.

Wat de tweede evolutie betreft : reeds werd gewezen op de vele persoonlijke vriendschapsrelaties tussen Alain De Benoist en leidende figuren in Belgische (uiterst-)rechtse groeperingen. Dat geldt voor Emile Lecerf, evenals voor George Hupin en Piet Thomissen die GRECE-Belgique leiden. Deze werkgroep geeft het tijdschrift *Pour une Renaissance européenne* uit. De Vlaamse tegenhanger Deltapers (zie hoger) van ex-Vlaamse Volkspartij-secretaris Luc Pauwels onderhoudt eveneens rechtstreekse contacten met leidinggevende figuren in de Franse Nouvelle Droite-beweging.

Los van die persoonlijke relaties, kan uit aandachtige lectuur van de vele uitgaven van de hier besproken groeperingen, opgemerkt worden hoe er opgekeken wordt naar het Franse voorbeeld. De tendens naar de-marginalisering vanuit de groeperingen zelf wordt op die wijze sterk versneld.

V. Ter besluit.

De eindredactie van deze bijdrage was nog maar nauwelijks afgesloten — einde maart 1981 —, of nieuwe feiten doken op om het bovenstaande te verduidelijken, relativeren, en vooral aanvullen.

Hoofdredacteur Jan Brans van het Vlaams Blok-tijdschrift *De Vlaams Nationalist* neemt ontslag en wordt opgevolgd door een « redactiesecretaris », Karel Maurissen. Op vrijdag 3 april 1981 worden een grote hoeveelheid druksels van Haro-origine in beslag genomen bij een huiszoeking door het parket in de drukkerij die zowel het Haro-bulletin als het VMO-tijdschrift *Alarm* drukt. De in de loop van deze tekst aangehaalde « actielijn » die van de VMO over Haro-Europawinkel en Voorpost tot de « propagandadienst » van het Vlaams Blok loopt, lijkt door de feiten te worden bevestigd.

Overigens stapelt de berichtgeving over deze problematiek in de massamedia zich de laatste maanden op, dat vooral naar aanleiding van de pro-

cessen die momenteel gevoerd worden tegen de Vlaamse Militantenorde en het Front de la Jeunesse.

In die zin heeft deze bijdrage slechts een globale situering willen zijn van de plaats van de zogenaamde (uiterst-)rechtse groeperingen in het Vlaamse en Belgische politieke veld. Niet zelden werden verdere inzichten afgeremd door een tekort aan relevante informatie, een onderzoeksprobleem dat waarschijnlijk met de verdergaande verborgen werking van heelwat dergelijke groeperingen zich de komende maanden nog ernstiger zal stellen. Inderdaad kan als minstens één dysfunctie van het wettelijk ingrijpen tegen een paar van de hier besproken groeperingen gelden, dat de neiging tot « ondergrondse werking » van deze groeperingen daardoor toeneemt. Anderzijds is reeds gewezen op de « legalisering » van de activiteiten van een paar onder hen, door zich te beroepen op de globale maatschappij-filosofie die zich vanuit Frankrijk aandient, en die kortweg la Nouvelle Droite geheten wordt. Deze dubbele werking zal waarschijnlijk het volgende jaar de werking van de meeste hier besproken groeperingen bepalen.

In hoeverre echter de invloed van deze denkbeelden, acties en formele initiatieven op de concrete maatschappelijke en politieke constellatie daadwerkelijk plaatsgrijpt blijft een open vraag die door meer dan beperkte, summier, overzichten van de werking van de betrokken groeperingen zou kunnen beantwoord worden.

Summary : Extreme right groupings in Belgium.

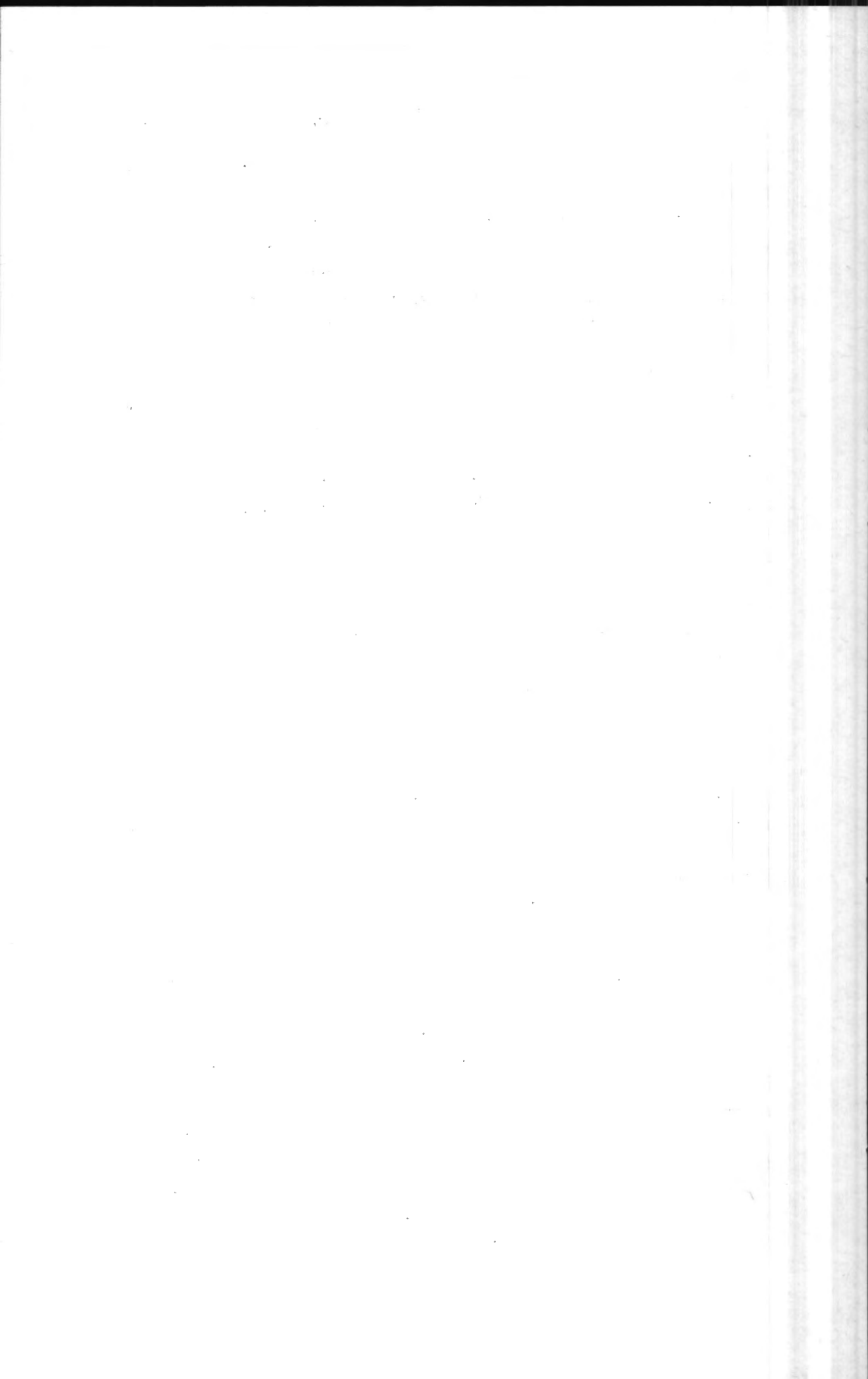
While a generally acknowledged definition of « right » and « extreme right » does not exist, an external definition was accepted, departing from what the most important authors accepted as being « right and extreme right wing groups » in Belgium.

In Flanders the most important ones situate themselves within the « Flemish Movement », although being a small part of this Movement. These groupings are classified into three categories: groups oriented towards the Flemish-Nationalistic past, students- and youth-organizations, and the recently activist groups.

In Brussels and Wallonia two initiatives delineate this political field: Le Nouvel Europe Magazine, a well distributed monthly magazine, and the Front de la Jeunesse, initially founded as the youth organization of the magazine.

The relevance of these rather small groups must be seen on two levels: that of the global Belgian political context, and on the level of the political Flemish Movement. To analyse strictly the amount of that influence needs more than a systematic review of the groupings that operate on this specific political field in Belgium last year.

De politieke opiniepeilingen in België in 1980

door Jozef SMITS,

Assistent aan de Afdeling Politologie
van de Katholieke Universiteit te Leuven.

★

Dit overzicht van de peilingen naar de politieke opinies in België is het zevende in de reeks (1).

De inventaris is gerubriceerd volgens de grote beleidssectoren : buitenlandse politiek, sociale politiek, economische politiek, financiële politiek, binnenlandse en culturele politiek. Peilingen die weinig of geen betrekking hebben op de Belgische politiek als dusdanig zijn ondergebracht in de rubriek « Andere peilingen ».

In de inventaris wordt van elke peiling de titel gegeven, een beknopte omschrijving van de inhoud, het instituut dat de peiling doorvoerde, het tijdstip van de bevraging, de omvang en de aard van de steekproef, het aantal vragen, de opdrachtgever en de bibliografische gegevens van de publicatie(s). Het teken X staat voor vertrouwelijk of onbekend. Het onderzoek naar de publicaties werd afgesloten op 8 mei 1981. De samensteller dankt de peilingsinstituten voor hun waardevolle medewerking bij het opstellen van deze inventaris.

(1) Voor de overzichten van : 1974 zie : *Res Publica*, 1975, nr. 3, blz. 433-442 ;
1975 zie : *Res Publica*, 1976, nr. 3-4, blz. 497-506 ;
1976 zie : *Res Publica*, 1977, nr. 2, blz. 373-382 ;
1977 zie : *Res Publica*, 1978, nr. 2, blz. 367-376 ;
1978 zie : *Res Publica*, 1979, nr. 2, blz. 371-387 ;
1979 zie : *Res Publica*, 1980, nr. 3, blz. 505-521.

I. Buitenlandse politiek van België.

A. EUROPA

1. De publieke opinie in de Europese Gemeenschap in het voorjaar 1980.

De houding ten aanzien van Europa : de eenmaking van West-Europa, het lidmaatschap van de Europese Gemeenschap en de uitbreiding met Griekenland, Spanje en Portugal. De stemming onder de Belgen : algemeen gevoel van tevredenheid over het leven, de tewerkstelling, de kosten van levensonderhoud, de levensstandaard, het gevaar van een nieuwe wereldoorlog en de houding ten aanzien van de huidige maatschappij. De voorlichting van het publiek over problemen waarmee de Europese Gemeenschap zich bezighoudt : de persoonlijke belangstelling hiervoor, het belang dat men eraan hecht en het gebruik van de informatiemedia en de informatiebronnen.

DIMARSO. 12-18 april 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.009 Belgen van 15 jaar en ouder. Twaalf vragen. Opdrachtgever : Commissie van de Europese Gemeenschap.

Publikatie : *Eurobarometer nr. 13*, Commissie van de E.G., Brussel, 1980.

2. De publieke opinie in de Europese Gemeenschap in het najaar 1980.

De houding ten aanzien van Europa : de eenmaking van West-Europa, het lidmaatschap van de Gemeenschap en de toetreding van Griekenland tot de Gemeenschap. Het vertrouwen van de Belgische bevolking in zichzelf, in elk der andere volkeren van de Gemeenschap en in enkele volkeren buiten de Gemeenschap.

De stemming onder de Belgen : het gevoel van tevredenheid met het functioneren van de democratie, de maatschappelijke doelstellingen op lange termijn die voorrang verdienen en de houding ten aanzien van de ontwikkeling van de samenleving.

DIMARSO. 20 oktober - 14 november 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.022 Belgen van 15 jaar en ouder. Acht vragen. Opdrachtgever : Commissie van de Europese Gemeenschap.

Publikatie : *Eurobarometer nr. 14*, Commissie van de E.G., Brussel, 1980.

B. DEFENSIEPOLITIEK.

1. De militaire situatie in Europa.

Beoordeling van de machtsuitbreiding van de Sovjetunie. Beoordeling van de militaire macht van West-Europa en de Sovjetunie. De eenheid tussen de NAVO-lidstaten. Houding tegenover de inspraak van militaire adviseurs in het defensiebeleid. Houding tegenover het recht op vrije meningsuiting van militairen inzake defensieaangelegenheden.

IAO-ICSOP. 18-23 april 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.091 Belgen van 18 jaar en ouder. Zeven vragen. Opdrachtgever : La Dernière Heure.

Publikatie : *La Dernière Heure*, 5 mei 1980.

2. Militairen en defensieproblemen.

Beoordeling van de militaire training in het Belgisch leger. De houding van de publieke opinie tegenover de militairen. Beoordeling van de Belgische defensieuitgaven. De kansen van een (atoom) oorlog in Europa. De belangstelling voor de internationale politiek. Beoordeling van de communistische ideologie als bedreiging voor de Westerse wereld. De bijdrage van de NAVO en het Warschaupact tot de wereldvrede. Beoordeling van de militaire strijdkrachten van de V.S. en de Sovjetunie.

Centrum voor Oorlogssociologie ULB. Tijdstip van bevraging : X. De peiling werd ondernomen bij 2.508 Belgische militairen. Drieëndertig vragen. Opdrachtgever : X.

Publikatie : *VOX*, 12 maart 1981.

3. De Belgen en de « affaire Close ».

De houding tegenover het ontslag van generaal Close.

IAO-ICSOP. 29 februari - 7 maart 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.062 Belgen van 18 jaar en ouder. Eén vraag.

Opdrachtgever : *L'Événement*.

Publikatie : *L'Événement*, 22 maart 1980.

C. ONTWIKKELINGSLANDEN

1. De Belgen en de Derde Wereld.

Houding tegenover het opvoeren van de ontwikkelingshulp. Houding tegenover een bijkomende belasting voor ontwikkelingshulp.

IAO-ICSOP. 5-8 september 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.144 Belgen van 18 jaar en ouder. Twee vragen. Opdrachtgever : Spécial-L'Eventail.

Publikatie : *Spécial-L'Eventail*, 7 november 1980.

II. Sociale politiek.

A. ARBEIDSOMSTANDIGHEDEN

1. De vrouw in loondienst in Europa.

Persoonlijke kenmerken van de vrouwelijke werknemers : leeftijd, opleiding, begin van de professionele loopbaan, bijscholing, vrijwillige of gedwongen onderbreking van de loopbaan en gezinsomstandigheden. Werkgever en werk : tewerkstellingssector, aanstelling, anciënniteit, voltijdse of deeltijdse arbeid, vrouwelijke of gemengde werkomgeving, verantwoordelijkheden en overeenstemming tussen werk en persoonlijke capaciteiten. Beoordeling van voor- en nadelen voor vrouwen in de beroepssector. Persoonlijke ervaringen. Bekendheid met en beoordeling van wat ondernomen is om de ongelijke behandeling van mannen en vrouwen op het gebied van de arbeidsvoorwaarden weg te werken.

DIMARSO. 12-27 juni 1980. Nationale representatieve steekproef van 294 Belgische vrouwen van 15 jaar en ouder. Zevenendertig vragen. Opdrachtgever : Commissie van de Europese Gemeenschap.

Publikatie : *De vrouw in loondienst in Europa*, Commissie van de E.G., Brussel, 1980.

B. FAMILIALE EN DEMOGRAFISCHE POLITIEK

1. De Belgen en abortus.

Houding tegenover een gedeeltelijke of volledige depenalisatie van abortus.

IAO-ICSOP. Januari 1980. Nationale representatieve steekproef van 2.186 Belgen van 18 jaar en ouder. Eén vraag. Opdrachtgever : Pourquoi Pas ?

Publikatie : *Pourquoi Pas ?*, 29 mei 1980.

2. De Katholieken.

De houding tegenover het gezinsleven. De invloed van het evangelie op het gezinsleven. Kennis van de verklaringen van de Paus en de bisschoppen omtrent huwelijk en gezin. Houding tegenover huwelijks-trouw. Houding tegenover de kerkelijke veroordeling van kunstmatige voor-behoedsmiddelen. Kennis van de kerkelijke verklaringen dienaangaande. De godsdienstige praktijk in het gezin. Wat het meest heeft geholpen om het gezinsleven christelijk te beleven. De wenselijkheid van bisschoppe-lijke tussenkomsten in familiale aangelegenheden. De opvoeding van kin-deren. De hinderpalen voor een ideaal gezinsleven. De aanvaardbaarheid en het gebruik van methoden ter voorkoming van een ongewenste ge-boorte. Het onderwijs dat men gevolgd heeft. De activiteiten in christe-lijke bewegingen of organisaties.

DIMARSO. 24 maart - 20 april 1980. Nationale representatieve steek-proef van 1.500 Belgen. Vierendertig vragen. Opdrachtgever : Pro Mundi Vita.

Publikatie : *De Standaard*, 18 juni 1980.

C. SOCIALE PROGRAMMATIE.

1. Het sociaal overleg.

Wenselijkheid van een regeringsbeslissing na een mislukking van het sociaal overleg.

IAO-ICSOP. 7-12 november 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.091 Belgen van 18 jaar en ouder. Drie vragen. Opdrachtgever : De Standaard.

Publikatie : *De Standaard*, 20 november 1980.

III. Economische politiek.

A. ALGEMEENHEDEN

1. De kwaliteit van het leven.

Beoordeling van de kwaliteit van het leven en de levensstandaard in België, vergeleken met deze in andere landen. In welk land men het liefst zou gaan wonen.

DIMARSO. 17-30 maart 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 15 jaar en ouder. Vijf vragen. Opdrachtgever : International Research Association.

Niet gepubliceerd.

2. De crisis-enquête.

De houding ten aanzien van diverse aspecten van de economische crisis : gevolgen, ervaring, duur, oorzaken en oplossingen.

IMR. Tijdstip van bevraging : X. Nationale representatieve steekproef van 1.537 Belgen tussen 15 en 75 jaar. Twintig vragen. Opdrachtgever : HUMO, Batibouw, Bank Brussel-Lambert.

Publikatie : *HUMO*, 6 februari 1981.

3. De economische conjunctuur.

De voorstelling, de vrees en de verwachtingen in verband met de persoonlijke financiële situatie, de werkzekerheid, het sparen, de belastingen, de prijzen en de overheidsfinanciën. Het algemeen psychologisch klimaat ten aanzien van het optreden van de regering. De verwachtingen met betrekking tot het optreden van de regering.

UNIOP INUSOP. Februari, mei, september en november 1980. Nationale representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Vijfendertig vragen. Opdrachtgever : Ministerie van Economische Zaken.

Niet gepubliceerd.

4. De Belgen en hun gedrag als verbruikers in crisistijd.

Inhoud : zie titel.

SOBEMAP en McCANN ERICKSON. Tijdstip van bevraging : X. Nationale representatieve steekproef van de Belgische bevolking. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Publikatie : *Knack*, 1 april 1981.

5. Het koopgedrag van de Belgen in warenhuizen.

De keuze van een warenhuis. De planning van de aankopen. De aandacht voor de huis-aan-huis reclame. De middelen ter beïnvloeding van het koopgedrag.

MARKETING UNIT. December 1980. De peiling werd ondernomen bij 4.000 klanten van drie warenhuisketens. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : McCann Erickson en Reader's Digest.

Publicatie : *De Standaard*, 15 april 1980.

6. Het consumenten- en vrijetijdsgedrag van kinderen.

Inhoud : zie titel.

ASPEMAR. Juni 1980. Nationale representatieve steekproef van 420 kinderen tussen 8 en 15 jaar. Eenentwintig vragen. Eigen initiatief ASPEMAR.

Publikatie : *ASPEMAR News*, januari 1981.

7. De verdediging van de consumentenbelangen.

Inhoud : zie titel.

UNIOP-INUSOP. Juni 1980. Omvang en aard van de steekproef : X. Vijfenvieftig vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

8. Zie peiling I.A.1.

B. WERKGELEGENHEID

1. Het tewerkstellingsprobleem in het arrondissement Charleroi.

Inhoud : zie titel.

IAQ-ICSOP. 2-8 januari 1980. De peiling werd ondernomen bij 600 inwoners van het arrondissement Charleroi van 18 jaar en ouder. Achten-twintig vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

C. ENERGIEPOLITIEK

1. De Belgen en de energiepolitiek.

Klassieke, hydraulische, zonne-, wind-, en kernenergie als oplossing van de energieproblemen. Houding tegenover de nucleaire industrie.

IAO-ICSOP. Februari 1980. Nationale representatieve steekproef van 2.186 Belgen van 18 jaar en ouder. Twee vragen. Opdrachtgever : Spécial-L'Eventail.

Publikatie : *Spécial-L'Eventail*, 20 juni 1980.

2. Energie.

Houding van de Belgen tegenover energiebesparingen.

UNIOP-INUSOP. Februari 1980. Nationale representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Drieëndertig vragen. Opdrachtgever : Belgisch Instituut voor Voorlichting en Documentatie.

Niet gepubliceerd.

D. INFRASTRUCTUUR

1. Het gebruik van groene zones.

Inhoud : zie titel.

UNIOP-INUSOP. Juni 1980. Omvang en aard van de steekproef : X. Vijfenvestig vragen. Opdrachtgever : Ministerie van Openbare Werken.

Niet gepubliceerd.

2. De verkeersveiligheid in België.

De impact van de campagnes ter bevordering van de verkeersveiligheid. Kennis van de wegcode.

UNIOP-INUSOP. Februari maart, mei, november en december 1980. Nationale representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Tien vragen. Opdrachtgever : Fonds d'Etude et de Recherche de la Sécurité Routière.

Niet gepubliceerd.

IV. Financiële politiek.

A. FISCALE POLITIEK

1. De Belgen en de fiscus.

Beoordeling van de fiscale fraude in België in vergelijking met andere landen. De fiscale fraude naar gewest en naar socio-professionele categorie. De houding tegenover fiscale fraude. De gevolgen van het samenvoegen van de inkomens van de echtgenoten voor de berekening van de belastingen.

IAO-ICSOP. 29 februari - 7 maart 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.062 Belgen van 18 jaar en ouder. Zes vragen. Opdrachtgever : Spécial - L'Eventail.

Publikatie : *Spécial - L'Eventail*, 21 maart 1980.

2. De kadastrale aanpassing.

De mening i.v.m. de aanpassing van het kadastraal inkomen. Beoordeling van de gevolgen van deze aanpassing op de onroerende voorheffing en de personenbelasting.

IAO-ICSOP. 28 februari - 7 maart 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.062 Belgen van 18 jaar en ouder. Negen vragen. Opdrachtgever : Het Laatste Nieuws.

Publikatie : *Het Laatste Nieuws*, 20 maart 1980.

B. INVESTERINGEN EN SPAREN

1. Banken en verzekeringsmaatschappijen onder het vergrootglas.

Het bezit van een bankrekening en spaarboekje. De keuze inzake geldbeleggingen. Het gebruik van leningen. Het bezit van verschillende soorten verzekeringen.

ASPEMAR. Januari 1980. De steekproef werd ondernomen bij 1.500 gezinnen. Zeven vragen. Eigen initiatief ASPEMAR.

Publikatie : *ASPEMAR News*, januari 1981.

V. Binnenlandse politiek.

A. ALGEMEENHEDEN

1. De politieke, economische en culturele opinies, houdingen en gedragingen van de Belgische bevolking.

Inhoud : zie titel.

IAO-ICSOP. Oktober 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.194 Belgen van 18 jaar en ouder. Veertien vragen. Opdrachtgever : X. Niet gepubliceerd.

2. De politieke situatie in België.

Aanduiding van de politicus die het best de problemen kan oplossen. De voorkeur inzake regeringssamenstelling. Voor welke partij men nu zou stemmen.

IAO-ICSOP. 28 februari - 7 maart 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.062 Belgen van 18 jaar en ouder. Acht vragen. Opdrachtgever : Het Laatste Nieuws.

Publikatie : *Het Laatste Nieuws*, 18 en 19 maart 1980.

3. Politieke actualiteit.

Beoordeling van de overlevingskansen van de regering-Martens III. Houding tegenover de sociale en fiscale maatregelen van de regering. Voor welke partij men nu zou stemmen.

IAO-ICSOP. 5-8 september 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.144 Belgen van 18 jaar en ouder. Vijf vragen. Opdrachtgever : Het Laatste Nieuws.

Publikatie : *Het Laatste Nieuws*, 16 en 17 september 1980.

La Libre Belgique, 16 september 1980.

4. Barometer van de populariteit der politici.

Inhoud : zie titel.

MARKETING UNIT. 17-21 maart, 21-25 april, 16-20 juni, 22-26 september en 24-28 november 1980. Nationale representatieve steekproef van

resp. 1.017, 1.006, 1.000, 1.000 en 1.087 Belgen van 18 jaar en ouder. Vier vragen. Opdrachtgever : Pourquoi Pas ?.

Publikatie : *Pourquoi Pas ?*, 3 april, 8 mei, 3 juli, 9 oktober en 11 december 1980.

5. De aantrekkelijkheid van de Belgische politici.

Inhoud : zie titel.

IAO-ICSOP, 7-12 november 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.091 Belgische vrouwen van 18 jaar en ouder. Eén vraag. Opdrachtgever : Pourquoi Pas ?.

Publikatie : *Pourquoi Pas ?*, 27 november 1980.

6. De politieke macht in België.

Aanduiding van de grondwettelijke en feitelijke leiders. Aanduiding van de 3 belangrijkste partijvoorzitters.

IAO-ICSOP, 7-12 november 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.091 Belgen van 18 jaar en ouder. Twee vragen. Eigen initiatief IAO-ICSOP.

Publikatie : *La Dernière Heure* en *De Standaard*, 2 december 1980.

7. De communautaire problemen en hun economische implicaties.

Inhoud : zie titel.

IAO-ICSOP, September 1980. Nationale representatieve steekproef van 2.400 Belgen van 18 jaar en ouder. Vijftien vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

8. De houding van de jongeren tegenover het parlement.

De belangstelling voor het Belgisch politiek leven. Houding tegenover het parlementair regime. Oorzaken van de politieke moeilijkheden. Houding tegenover een wijziging van de politieke instellingen. Het behoud van de fundamentele rechten. De eerbiediging van de fundamentele rechten door de overheid. Kennis van de parlementaire werkzaamheden. Het beeld van de parlementsleden en van de partijmilitanten.

UNIOP-INUSOP. 18 februari - 28 april 1980. Nationale representatieve steekproef van 987 Belgen tussen 16 en 21 jaar. Vierenveertig vragen. Opdrachtgever : Kamer van Volksvertegenwoordigers.

Publikatie : *De Standaard*, 23 juli 1980.

9. *Zie peiling I.A.2.*

B. VERKIEZINGEN.

1. Kiesintenties.

Voor welke partij men nu zou stemmen.

IAO-ICSOP. 20 december 1979 - 28 januari 1980. De peiling werd ondernomen bij 1.012 Brusselaars en Walen. Twee vragen. Opdrachtgever : Dimanche Presse.

Publikatie : *Dimanche Presse*, 17 februari 1980.

2. Kiesintenties januari-december 1980.

Voor welke partij stemde men bij de laatste verkiezingen. Voor welke partij men nu zou stemmen.

DIMARSO. Wekelijks uitgevoerde peiling, behalve tijdens de vakantieperiodes (negenendertig peilingen). Nationale representatieve steekproef van 500 Belgen van 15 jaar en ouder. Twee vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

3. *Zie peiling V.A.2.*

4. *Zie peiling V.A.3.*

C. ORGANISATIE VAN DE STAAT

Het probleem-Brussel.

Houding tegenover een nieuwe territoriale verdeling van het Brussels grondgebied.

IAO-ICSOP. Januari 1980. De peiling werd ondernomen bij 449 Brusselaars van 18 jaar en ouder. Twee vragen. Eigen initiatief IAO-ICSOP.

Publicatie : *La Libre Belgique*, 27-28 september 1980, *Het Laatste Nieuws* en *Het Belang van Limburg*, 29 september 1980.

D. ADMINISTRATIE

1. De hoge ambtenaren in België.

Inhoud : zie titel.

IAO-ICSOP. 18-23 april 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.091 Belgen van 18 jaar en ouder. Eén vraag. Opdrachtgever : Belgique n° 1.

Publikatie : *Belgique n° 1*, 12 juni 1980.

E. REGIONALE EN PLAATSELIJKE POLITIEK.

1. Plattelandsvernieuwing in Wallonië.

Factoren die de aantrekkelijkheid van het platteland bepalen. Hoe de plattelandsbewoner de stedeling ziet. Hoe de stedeling de plattelandsbewoner ziet. De verwachtingen in verband met de economische ontwikkeling van het platteland, van Wallonië en van België.

IAO-ICSOP. April 1980. De peiling werd ondernomen bij 200 inwoners van 18 jaar en ouder van het arrondissement Hoei-Borgworm. Dertig vragen. Opdrachtgever : Fondation Rurale de Wallonie.

Publikatie : *Le Peuple*, 2 juli 1980.

2. Enquête over de steden Namen, Oudenaarde, Doornik en Oostende.

Beoordeling van het stedelijk beleid. Populariteit van de politici.

IAO-ICSOP. Namen : 3-9 april 1980 ; Oudenaarde : 9-11 mei 1980 ; Doornik : 18-29 mei 1980 ; Oostende : 5-14 juni 1980. De steekproef werd ondernomen bij 350 inwoners van 18 jaar en ouder van de voornoemde steden. Namen : achttien vragen ; Oudenaarde : vijftien vragen ; Doornik : dertien vragen ; Oostende : drieëntwintig vragen : Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

F. VREEMDELINGENPROBLEMEN

1. De immigranten in België.

Inhoud : zie titel.

IAO-ICSOP. 29 februari - 7 maart 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.062 Belgen van 18 jaar en ouder. Tien vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

VI. Culturele politiek.

A. COMMUNICATIEMEDIA

1. Multimedia-enquête.

Het lezerspubliek van de in België verspreide dag- en weekbladen.

IAO-ICSOP. Januari-februari 1980. Nationale representatieve steekproef van 2.186 Belgen van 15 jaar en ouder. Honderdentien vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

2. De Belgen en de informatica.

Beoordeling van de informatica als element van vooruitgang voor de samenleving en het individu. De voor- en nadelen van de informatica.

IAO-ICSOP. Januari-maart 1980. Nationale representatieve steekproef van 2.115 Belgen. Tien vragen. Opdrachtgever : DataneWS.

Publikatie : *Datanews*, 6 januari 1981.

3. Typologie van de franstalige radioluisteraar en TV-kijker.

Inhoud : zie titel.

IAO-ICSOP. April 1980. De peiling werd ondernomen bij 1.112 franstalige Belgen van 18 jaar en ouder. Achttien vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

4. De journalisten van de RTBF.

Het kijkpubliek van de eerste en tweede nieuwsuitzending. Aanduiding van de elegantste, vriendelijkste en objectiefste TV-journalist. De politieke ambities en kansen voor een politieke carrière van de TV-journalisten.

IAO-ICSOP. September 1980. Representatieve steekproef van 1.733 Walen en Brusselaars van 18 jaar en ouder. Zes vragen. Opdrachtgever : Spécial-L'Eventail.

Publikatie : *Spécial-L'Eventail*, 19 september 1980.

5. **Open school.**

Inhoud : zie titel.

DIMARSO. 9-29 juni 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.500 Belgen. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : BRT.

Niet gepubliceerd.

6. **De Belg... luisterend naar vrije zenders.**

Bekendheid van de vrije radiozenders. De beluistering van vrije radiozenders. Redenen van niet-beluistering. Houding tegenover het bestaan van vrije radiozenders. Meninge n omtrent de vrije radio's.

SOBEMAP. 3 november-6 december 1980. Nationale representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Vijf vragen. Eigen initiatief SOBEMAP.

Publikatie : *De Belg... luisterend naar vrije zenders*, SOBEMAP, Brussel, z.d.

7. **Communicatiemedi a van de provinciale instellingen.**

Inhoud : zie titel.

DIMARSO. Tijdstip van bevraging : X. Omvang en aard van de steekproef : X. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Provinciebestuur Antwerpen.

Niet gepubliceerd.

8. *Zie peiling I.A.1.*

B. SPORT

1. **Houding van de Belgen tegenover sport.**

Inhoud : zie titel.

UNIOP-INUSOP. Februari 1980. Nationale representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Zes vragen. Opdrachtgever: Belgisch Olympisch Comité.

Publikatie: *Pourquoi Pas?*, 17 april 1980.

C. TOERISME

1. Vakantie.

De vakantie van 1979-1980: bestemming, duur en vervoermiddel. Het gebruik van een reisagentschap.

DIMARSO. 2-8 juni 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 15 jaar en ouder. Twaalf vragen. Opdrachtgever: X.

Niet gepubliceerd.

2. De vakantie van de Belgen in 1980.

De vakantie van 1980: bestemming en vervoermiddel. De vakantie van 1979.

IAO-ICSOP. Tijdstip van bevraging: X. Nationale representatieve steekproef van 1.062 Belgen van 18 jaar en ouder. Twee vragen. Opdrachtgever: *La Dernière Heure*.

Publikatie: *La Dernière Heure*, 20 maart 1980.

3. De laatste vakanties van de Belg.

De vakantie van 1980. Bestemming, duur en vervoermiddel van de vakantie van 1980. De functie van het reisagentschap.

ASPEMAR. December 1980. Nationale representatieve steekproef van 2.000 huisvrouwen. Dertien vragen. Eigen initiatief.

Publikatie: *Rapport ASPEMAAR: De laatste vakanties van de Belg*, Brussel, 1981.

VII. Andere peilingen.

1. De Rooms-Katholieke Kerk.

Beoordeling van het recht van de Kerk om reclame te voeren. Houding tegenover het door de Kerk opleggen van bepaalde regels in het privé-leven. De zekerheden die de Kerk biedt in de huidige samenleving. Houding tegenover inmenging van de Kerk in politieke en sociale aangelegenheden. De plicht van de ouders om hun kinderen een godsdienst bij te brengen.

CEGOS-MAKROTEST. 23 september-6 oktober 1980. Nationale representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 15 jaar en ouder. Vijf vragen. Opdrachtgever : X.

Publikaties : *De Standaard* en *Pourquoi Pas ?*, 26 februari, *Knack*, 4 maart 1981.

2. « 120 vragen aan jongeren van 17 tot 23 jaar ».

Het privé-leven van de jongeren : wat het belangrijkste is in het leven ; houding tegenover een aantal problemen, de voorstelling, de vrees en de verwachtingen in verband met de persoonlijke situatie. De politieke houding van de jongeren : interesse voor het politieke leven, houding tegenover de monarchie, de politieke partijen en politici, de machtsverhoudingen in het politieke leven, de opties i.v.m. de staatsherforming, het doorvoeren van bezuinigingen, met welk probleem de beleidsverantwoordelijken zich eerst moeten bezighouden. De problemen i.v.m. de studies en het werk : factoren die de studiekeuze beïnvloeden, eigenschappen van de leraars en het nut van studies ; houding tegenover het werk : waaraan men het meest belang hecht, op wie men rekt voor een verbetering van de werkomstandigheden, oorzaken en gevolgen van de werkloosheid. Andere aspecten : het gebruik van verdovende middelen en alcoholische dranken ; houding tegenover het gerecht ; de noodzaak van het Belgisch leger en de houding tegenover legerdienst ; de invloed van de mode.

UNIOP-INUSOP. 11 juni - 4 juli 1980. Nationale representatieve steekproef van 1.864 jongeren van 17 tot 23 jaar. Honderdtwintig vragen. Opdrachtgever : UNIOP-INUSOP, Le Soir, RTBF.

Publikatie : *Le Soir*, 13 oktober - 10 november 1980.

Adressenlijst van de opiniepeilingsinstituten

ASPEMAR, Paul Lauterstraat 1, 1050 Brussel.

CEGOS MAKROTEST, Oorlogskruisenlaan 191, 1120 Brussel.

DIMARSO, Koloniënstraat 54, 1000 Brussel.

IAO-ICSOP, Witvissenlaan 19, 1160 Brussel.

IMR, E. Demolderlaan 57, 1030 Brussel.

MARKETING UNIT, Louizalaan 430, 1050 Brussel.

SOBEMAP, Marsveldplein 5, 1050 Brussel.

UNIOP-INUSOP, Johannalaan 44, 1050 Brussel.

Bibliographie de l'année politique 1980

Etablie par Wladimir S. PLAUSIC,

Attaché de recherche à l'Institut de Science Politique.

★

1. La crise économique.
2. La politique budgétaire, fiscale et monétaire.
3. La politique sociale.
4. Les crises gouvernementales.
5. La révision de la Constitution.
6. La régionalisation déjà réalisée.
7. La situation de la Flandre.
8. La situation de la Wallonie.
9. Les communes et les provinces.
10. La situation des partis politiques.
11. Problèmes de la justice.
12. Politique de la défense nationale.
13. La politique étrangère.
14. La politique vis-à-vis du Zaïre.
15. Les partenaires sociaux.

1. La crise économique

- ALAERTS G., VERPOEST I. Wetenschapsbeleid : realiteit en mythe. *Onze Alma Mater*, 1980, Nr 4, blz. 260-278.
- BAERT H. Kansarmoede en kansarmen in het licht van vormingskansen. *De Gids op maatschappelijk gebied*, januari 1980, Nr 1, blz. 3-24.
- BEAUVOIS P. Energie : utilisation rationnelle et diversification. *Cahiers marxistes*, février 1980, N° 81, pp. 7-18.
- CLAES W. België... quo vadis - *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 2, blz. 70-76.
- CLAES W. La Belgique... Quo vadis ? *Studia Diplomatica*, 1980, XXXIII, N° 3, pp. 257-265.
- CLEMER G., ROGIERS K. Roodboek over de staatsinterventie. *Antwerpen, Vlaams Economisch Verbond*, 1980, 56 blz.
- DAETER H.G.M. Betekenis van de arbeid voor de identiteit van jongeren. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 3, blz. 169-181.
- DE BEYS X. Inégalité des jeunes face aux allocations de chômage. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Geogin*, 1980, N° 1, pp. 75-80.
- de CLOSSET B. L'économie belge étouffée par le régional-socialisme. *Revue générale*, mai 1980, pp. 3-17.
- DE LEPELIERE G. Werkloosheid, energie en sociale zekerheid. *De Gids op maatschappelijk gebied*, april 1980, Nr 4, blz. 332-335.
- DE SCHUTTER R. Crise et immigration : vers une société d'apartheid ? *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 147-150.
- DE SOMER P. Onderzoek : een bijproduct ? *Leuven, K.U.*, 1980, 27 blz.
- DONCKELS R. Lijden de vrouwen meer onder de economische crisis dan de mannen ? *De Gids op maatschappelijk gebied*, januari 1980, Nr 1, blz. 49-68.
- FASTENAEKENS C. Chômage et cadre spécial temporaire. *ECO-Brabant*, mars 1980, N° 24, pp. 25-40.
- FRAEYS W. La restructuration de la sidérurgie belge. *Wallonie 80*, N° 3-4, pp. 175-189.
- GEERS F. Belevingsaspecten van de werkloosheid. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 3, blz. 164-168.
- GILLET R. L'avenir des PME dans la région bruxelloise. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Geogin*, 1980, N° 2, no. 173-183.
- GILLET R. Le travail des indépendants. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Geogin*, 1980, N° 3-4, pp. 361-373.
- GROEP B.-Y. Een uitweg uit de crisis. *De Nieuwe Maand*, augustus 1980, Nr 6, blz. 439-451.
- HERMAN A. Werklozenwerking : een evaluatie. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 3, blz. 153-163.
- HOLVOET L. België. Planning : fiktie of realiteit ? *Kultuurleven*, 1980, Nr 8, blz. 696-698.
- HOLVOET L. België : kapitaal, arbeid en overheid. *Kultuurleven*, 1980, Nr 5, blz. 409-412.
- JOYE P. Patrons de choc. *Cahiers marxistes*, mars 1980, N° 82, pp. 12-18.
- JOYE P. Une « mixité » mystifiante. *Cahiers marxistes*, avril 1980, N° 83, pp. 26-32.

- LAGASSE C.-E. Quelques principes pour un droit de l'économie. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Georgin*, 1980, N° 2, pp. 227-234.
- LEPAFFE J. Une éducation permanente au bénéfice des chômeurs. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Georgin*, 1980, N° 3-4, pp. 419-434.
- LEWIN R. Le chômage, un dossier de plus en plus lourd. *Cahiers marxistes*, mars 1980, N° 82, pp. 1-11.
- LEWIN R. Refuser les impasses. *Cahiers marxistes*, novembre 1980, N° 88, pp. 1-5.
- MARCHAL A. L'enseignement au service de l'emploi. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Georgin*, 1980, N° 3-4, pp. 367-373.
- MATTHIJS P. Hoe onderontwikkeld is België? *De Gids op maatschappelijk gebied*, april 1980, Nr 4, blz. 351-356.
- MICHIENSEN L. Een herschreven hoofdstuk: produktieve en niet-produktieve arbeid. *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 1980, Nr 3, blz. 32-45.
- MOULAERT F., VANDENBROUCKE F. Technologie of tewerkstelling. *De Nieuwe Maand*, april 1980, Nr 3, blz. 265-284; mei 1980, Nr 4, blz. 322-336; juni-juli 1980, Nr 6, blz. 422-433.
- MOULAERT F. Neo-liberale crisisremedies of arbeidersalternatief. *De Nieuwe Maand*, mei 1980, Nr 4, blz. 310-321.
- MOULAERT F. Economische groei: waartoe? *Streven*, mei 1980, blz. 706-713.
- POLEKAR. Exportobsessie bedreigt tewerkstelling. *De Nieuwe Maand*, mei 1980, Nr 4, blz. 337-347.
- POLLAIN J. L'immigration en chiffres. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 139-146.
- RAES B. Werkloosheid 1980: beleving, begeleiding, beleid. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 5, blz. 283-293.
- RENDERS J. Grote eensgezindheid: de werkloosheid zal blijven aangroeiën. *De Gids op maatschappelijk gebied*, oktober 1980, Nr 10, blz. 765-774.
- SANTAGATA F., THONON F. Le chômage des étrangers. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 151-155.
- SMETS P.F. La crise des mentalités. *Revue générale*, novembre 1980, pp. 3-15.
- SPINNEWYN F. Determinanten van de werkloosheidsduur. *De Gids op maatschappelijk gebied*, maart 1980, Nr 3, blz. 229-244.
- THOMAS D. Eurosystem... ou de l'efficacité d'un certain capitalisme. *La Revue Nouvelle*, janvier 1980, N° 1, pp. 75-81.
- THYS A. La liberté, les entreprises privées et l'Etat. *Revue générale*, février 1980, pp. 17-30.
- VANCAUWENBERGHE M. Pour une plus juste répartition de la charge des moyens de subsistance accordés par les Centres publics d'aide sociale. *Socialisme*, février 1980, N° 157, pp. 61-71.
- VAN DEN DOEL H. De economie van de onbetaalde rekening. *De Nieuwe Maand*, mei 1980, Nr 4, blz. 295-309.
- VAN DER STEICHEL R. De vrouwelijke werknemer in de werkloosheid. *Rechtskundig Weekblad*, 15 november 1980, col. 683-712.
- VANDEWALLE G. Bezinning over het industrieel beleid. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 4, blz. 204-212.
- VAN RAEMDONCK C. Uitgangsvragen betreffende werkloosheid en werkloosheidsduur. *De Gids op maatschappelijk gebied*, maart 1980, Nr 3, blz. 245-255.
- VERMEULEN D. Strijd, stabilisering en crisis. *De Nieuwe Maand*, november 1980, Nr 9, blz. 623-628.

2. La politique budgétaire, fiscale et monétaire

- ABRAHAM J.-P., BERCKMANS A., DEFEYT P., GERARD M., KESTENS P., LOWENTHAL P., REDING P., THYS-CLEMENT F. Les effets macro-économiques d'une réduction des Impôts en Belgique. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1980, N° 85, pp. 3-30.
- ADAM M.-C. Stratégies d'intervention, flux de capitaux et double marché des changes. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1980, N° 86, pp. 155-192.
- BERCKMANS A., THYS-CLEMENT F. La relance économique passe-t-elle par une diminution des dépenses publiques? *Bulletin de documentation, Ministère des Finances*, janvier 1980, pp. 121-135.
- BIENSTMAN M. Het inkomensherverdelend effect van de negatieve inkomensbelasting. *De Gids op maatschappelijk gebied*, februari 1980, Nr 2, blz. 141-150.
- BRASSEUR G. Les crédits de fonctionnement de la recherche scientifique. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Georgin*, 1980, N° 1, pp. 51-57.
- CAMUS R. Paramètres de la fonction de contrôle externe des finances publiques. *Administration publique*, février 1980, pp. 1-14.
- CORNILLIE J. Strijd tegen belastingontduiking. *De Gids op maatschappelijk gebied*, aug.-sept. 1980, Nr 8-9, blz. 647-654.
- COUMANS W. Wie vindt dat hij te weinig belasting betaalt, mag zijn vinger opsteken? *De Gids op maatschappelijk gebied*, juni-juli 1980, Nr 6-7, blz. 517-527.
- COUMANS W. Het fiscale programma van de regering Martens III is alleen electoraal efficiënt. *De Gids op maatschappelijk gebied*, juni-juli 1980, Nr 6-7, blz. 569-573.
- CUYPERS L. De reële evolutie van de centrale overheidsuitgaven (periode 1963-1977). *Bulletin de documentation, Ministère des Finances*, juin-juillet-août 1980, pp. 35-84.
- CYPRES C. Deniers publics et entreprise privée. *Cahiers marxistes*, février 1980, N° 81, pp. 1-6.
- DEBRA J., DELVAUX A. Les jeux de la banque et des banques. *La Revue Nouvelle*, février 1980, N° 2, pp. 117-126.
- DE BRUYN P. Fiscale en marktmechanismen in de Belgische banksector. *De Gids op maatschappelijk gebied*, januari 1980, Nr 1, blz. 69-73.
- DE CLERCO W. Een jaar Europees monetair stelsel. *Bulletin de documentation, Ministère des Finances*, novembre 1980, pp. 5-28.
- DE GRAUWE P. Le taux de change, l'emploi et la Banque Nationale. *La Revue Nationale*, février 1980, N° 2, pp. 148-157.
- DELHAYE R. Le budget de l'Etat 1980. *Bulletin de documentation, Ministère des Finances*, février 1980, pp. 23-98.
- DE MEYER W. La péréquation cadastrale et ses émotions fiscales. *Progrès*, 1980, N° 69, pp. 2-5.
- DE PAUW M. Begrotingsnormering op middellange termijn. Het E.G.-systeem van de «repères budgétaires structurels». *Bulletin de documentation, Ministère des Finances*, février 1980, pp. 99-155.

- DESCHAMPS R. Monnaie, politique monétaire et emploi. *La Revue Nouvelle*, février 1980, N° 2, pp. 129-143.
- DESMET M. Les banques exportent-elles des capitaux? *Wallonie 80*, N° 5, pp. 359-362.
- DESWERT G. Een verleiding met ijskoude handen. *De Gids op maatschappelijk gebied*, april 1980, Nr 4, blz. 315-331.
- DEVOLF P. De rechtspositie van de Bankcommissie. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, januari-februari 1980, Nr 1, blz. 28-37.
- Les effets macro-économiques du Budget. Colloque du 30 mai 1980; Institut belge des Finances publiques. *Bulletin de documentation. Ministère des Finances*, novembre 1980, pp. 29-201.
- GEENS G. Pourquoi les placements en titres belges sont-ils intéressants? *Bulletin de documentation. Ministère des Finances*, janvier 1980, pp. 5-14.
- GFENS G. La déréquation cadastrale. *Bulletin de documentation. Ministère des Finances*, février 1980, pp. 3-21.
- GIGANTELLI A. Les théories de l'inflation. *Bulletin de documentation. Ministère des Finances*, 1980, mars, pp. 123-169; avril, pp. 45-93.
- HATRY P. L'Etat belge en faillite? *Bulletin de documentation. Ministère des Finances*, décembre 1980, pp. 5-14.
- HERMANUS M. Faut-il sauver les comptes chèques postaux? *Socialisme*, février 1980, N° 157, pp. 3-8.
- JACOBS P. Analyse van de Rijksschuld voor de periode 1970-1979 volgens de optiek van de looptijdcompositie. *Bulletin de documentation. Ministère des Finances*, avril 1980, pp. 5-44.
- K.W.B. Nationaal Secretariaat. *Zwaar:geld. Zwartboek fiscale fraude*. D.A.P., Brussel, blz. 261.
- LETOURS N. L'Etat marchand et sa Banque mystérieuse. *La Revue Nouvelle*, février 1980, N° 2, pp. 158-168.
- LETOURS N. La Banque, comme si vous y étiez... *La Revue Nouvelle*, février 1980, N° 2, pp. 169-173.
- LETOURS N. Finances publiques. Fuite des capitaux, justice fiscale, déficit budgétaire. *La Revue Nouvelle*, mars 1980, N° 3, pp. 228-230.
- MEULDERS D. Réforme des systèmes fiscaux. *Bulletin de documentation. Ministère des Finances*, juin-juillet-août 1980, pp. 25-33.
- MEULDERS D. L'équité horizontale et le choix de l'unité de taxation. *Bulletin de documentation. Ministère des Finances*, juin-juillet-août 1980, pp. 5-23.
- MEULDERS D. Evolution de l'effet redistributif de l'impôt des personnes physiques entre 1969 et 1973. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1980, N° 88, pp. 491-505.
- POLEKAR. Positie van de munt, exportobsessie en tewerkstelling. *De Gids op maatschappelijk gebied*, april 1980, Nr 4, blz. 337-350.
- POLEKAR. Positie van de munt, exportobsessie en tewerkstelling. *Vlaams marxistisch tijdschrift*, 1980, Nr 2, blz. 45-59.
- La préparation rationnelle des décisions d'investissements publics. Colloque du 18 mai 1979; Institut belge des Finances publiques. *Bulletin de documentation. Ministère des Finances*, janvier 1980, pp. 15-119.
- ROELANTS L. Les principes de l'action budgétaire des gouvernements, 1961-1979. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 11 avril 1980, N° 878, 21 pages.
- ROUSSEAU R. Het eerste EMS-jaar. *De Gids op maatschappelijk gebied*, Januari 1980, Nr 1, blz. 35-47.
- ROUSSEAU R. Bokkesprongen op de enge goudmarkt. *De Gids op maatschappelijk gebied*, februari 1980, Nr 2, blz. 127-140.
- ROUSSEAU R. Typen gelidhoeveelheden of M0, M1 en M2. *De Gids op maatschappelijk gebied*, april 1980, Nr 4, blz. 437-449.
- ROUSSEAU R. Wispelturige rentevoeten. *De Gids op maatschappelijk gebied*, december 1980, Nr 12, blz. 971-979.
- TRINE A. Pour la PME écrasée par les formalités: les secrétariats sociaux agréés d'employeurs. *Wallonie 80*, N° 1, pp. 61-68.
- VAN DER STEEN D. Entre les lignes des rapports de la Banque Nationale. *La Revue Nouvelle*, février 1980, N° 2, pp. 174-187.
- VAN DE VOORDE A. Van staatswaarborg naar regionale waarborg. *Bulletin de documentation. Ministère des Finances*, décembre 1980, pp. 15-77.
- van HOORN J. jr. De internationale onderneming en de fiscaliteit. *Rechtskundig Weekblad*, 21 juni 1980, col. 2883-2894.
- VLEMINCKX A. Seizoenschommelingen in de openbare financiën. *Bulletin de documentation. Ministère des Finances*, sept.-oct. 1980, pp. 3-55.
- VUCHELEN J. Een vergelijking van empirische benaderingen voor prijsverwachtingen. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1980, N° 85, pp. 31-60.
- X. Trois propositions-clés du PCB. *Cahiers marxistes*, novembre 1980, N° 88, pp. 6-11.

3. La politique sociale

- BAEYENS M. Bouwen om te wonen: enkele beleidsbeschouwingen. *Kultuurleven*, 1980, Nr 3, blz. 272-282.
- BASTENIER A. Profiteurs de la sécurité sociale? *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 156-163.
- BASTENIER A., DASSETTO F., DELCOURT J. Demain les Immigrés. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 251-262.
- BASTENIER A., DASSETTO F. La population immigrée en Belgique et le système de sécurité sociale. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 5 décembre 1980, N° 901, 24 p.
- BOCKLANDT F. Particuliere diensten voor gezins- en bejaardenhulp. *De Gids op maatschappelijk gebied*, november 1980, Nr 11, blz. 873-876.
- BRUYNINCKX E. De sociale zekerheid voor de hervorming. Financiële betekenis, sociale doelmatigheid en economische repercussies van het vigerend bijdragenstelsel. *Bulletin de documentation. Ministère des Finances*, mars 1980, pp. 27-43.

- CARLIER M. La genèse de l'Assurance Maladie-Invalidité obligatoire en Belgique. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 14 mars 1980, N° 872-873, 47 p.
- CLEEMPOEL H. L'Assurance-Maladie en question. *Socialisme*, avril 1980, N° 158, pp. 161-169.
- CLOTUCHE G. Le financement de la sécurité sociale. *La Revue Nouvelle*, novembre 1980, N° 11, pp. 461-469.
- COLAES C. Bevoegdheidsproblematiek bij de verruiming van de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, april-mei 1980, Nr 4-5, blz. 331-376.
- DANCET G. Nominal and effective tariffs and the protection of labor in Belgium. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1980, N° 85, pp. 61-95.
- DASSETTO F. Aux sources du racisme et de la xénophobie. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 201-212.
- DE BEYS X. La sécurité sociale, ses privilèges, ses discriminations. *La Revue Nouvelle*, novembre 1980, N° 11, pp. 411-420.
- DE BEYS X. Réinventer la sécurité sociale. *La Revue Nouvelle*, novembre 1980, N° 11, pp. 470-482.
- DE BEYS X. La femme enceinte et l'assurance-invalidité. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Georgin*, 1980, N° 3-4, pp. 375-380.
- DELEECK H. De hervorming van de sociale zekerheid. *De Gids op maatschappelijk gebied*, januari 1980, Nr 1, blz. 74-77.
- DELEECK H. Doelmatigheid en hervorming van de sociale zekerheid. *De Gemeente*, februari 1980, Nr 319, blz. 79-85.
- DELPEREE A. Beschouwingen over de hervorming van de sociale zekerheid. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, maart 1980, Nr 3, blz. 231-255.
- DELPEREE A. Nouvelle politique sociale de pouvoir local. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Georgin*, 1980, N° 1, pp. 59-66.
- DELPEREE A. La réforme des systèmes de sécurité sociale dans une perspective familiale. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Georgin*, 1980, N° 2, pp. 209-226.
- DENAAYER J. De beperkingen van de rechten en de cumulatieregelen in de pensioenregeling voor werknemers. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, oktober 1980, Nr 10, blz. 839-900.
- DESCAMPE E. La sécurité sociale en chiffres. *La Revue Nouvelle*, novembre 1980, N° 11, blz. 447-452.
- DESCAMPE E. L'assurance-maladie aujourd'hui. *La Revue Nouvelle*, novembre 1980, N° 11, pp. 453-460.
- DE SCHUTTER B. Naar een kostenbewuste gezondheidszorg. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 5, blz. 294-307.
- DE TROYER F. Wonen en bouwen in het gezinsbudget. *Kultuurleven*, 1980, Nr 3, blz. 249-260.
- d'HOLLANDER H. De huisvesting : echte en valse problemen. *Kultuurleven*, 1980, Nr 3, blz. 238-248.
- DIERICKX L. Ziekenhuizen beheren : Wetgeving als struikelsteen. *De Nieuwe Maand*, april 1980, Nr 3, blz. 218-225.
- ENCISO A. Eléments pour un dialogue. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 245-250.
- ERGO P. Les jeunes, cet autre « problème de l'énergie ». *Cahiers marxistes*, janvier 1980, N° 80, pp. 3-26.
- ERNOTTE J.-L. Réflexions militantes à propos de la grève des soins. *Socialisme*, juin 1980, N° 159, pp. 269-273.
- FOIDART G. La grève des médecins vue de la Gauche. *Socialisme*, juin 1980, N° 159, pp. 229-234.
- GERADIN P. Pouvoirs et contre-pouvoirs dans l'entreprise. *La Revue Nouvelle*, octobre 1980, N° 10, pp. 333-347.
- GOFFART V. Et si l'on mettait tout cela ensemble. *La Revue Nouvelle*, novembre 1980, N° 11, pp. 483-489.
- HELLEMANS N. Geneesmiddelenwetgeving en therapievrijheid. *De Nieuwe Maand*, april 1980, blz. 248-256.
- IVANOVIC M., MACAR M., SOMMER M. La retraite et sa préparation. *Wallonie 80*, N° 2, pp. 125-130.
- JAMIL P., CICEKCILER N. Femmes turques en Belgique. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 241-244.
- JOLIE R. Ook de artsen hebben een rol in de gezondheidszorg. *De Nieuwe Maand*, april 1980, Nr 3, blz. 204-209.
- KETS L., SCHREURS M. Het apothekersberoep in de verdrukking. *De Nieuwe Maand*, april 1980, Nr 3, blz. 226-236.
- LAGROU E. Geïntegreerde woonomgeving : utopie of illusie. *Kultuurleven*, 1980, Nr 3, blz. 238-248.
- LAMBRECHT M., TOLLET R. Population et population active d'ici 1985 et l'an 2000. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 16 mai 1980, N° 881-882, 38 p.
- LEMAN J. Un quasi-ghetto à Anderlecht. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 191-194.
- LEMAN J. La seconde génération : deux migrations en une seule vie. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 213-217.
- LEUNDA J. Les associations de parents espagnols. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 238-240.
- LEUS I. Wat heeft de artsenstaking teweeggebracht ? *De Gids op maatschappelijk gebied*, februari 1980, Nr 2, blz. 168-171.
- LEUS I. Wil men nog solidair zijn ? *De Gids op maatschappelijk gebied*, februari 1980, Nr 2, blz. 172-175.
- LEUS I. Worden de sociale zekerheidsgelden verspild ? *De Gids op maatschappelijk gebied*, juni-juli 1980, Nr 6-7, blz. 499-515.
- LEUS I. Wie ontvangt gelden uit het sociale zekerheidsstelsel ? *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, september 1980, Nr 9, blz. 710-766.
- LIESENBORGHS J. L'école des Immigrés. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, blz. 218-223.
- MAES M. Onze houding t.o.v. de gastarbeider. Van platitudes naar een evenwichtige attitude. *De Gids op maatschappelijk gebied*, april 1980, Nr 4, blz. 299-314.
- MORGENTHAL L. Beschouwingen over het deskundig onderzoek in sociale aangelegenheden. Over enkele gevallen van ongeschiktheid. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, juli-augustus 1980, Nr 7-8, blz. 531-580.

- MORISSENS L. De l'inégalité des revenus à l'inégalité des satisfactions. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1980, N° 86, pp. 235-260.
- NUYENS Y. Gezondheidsbeleid in België. *De Nieuwe Maand*, april 1980, Nr 3, blz. 180-203.
- NYS H. Meer gezondheid met minder voorzeleningen. *De Nieuwe Maand*, april 1980, Nr 3, blz. 210-217.
- PANCIERA S. Le droit de vote des immigrés : enjeu passéiste ou de classe ? *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 230-237.
- PEEMANS-POULLET H. Aux origines de la sécurité sociale. *La Revue Nouvelle*, novembre 1980, N° 11, pp. 428-436.
- PEEMANS-POULLET H. Une conquête des travailleurs ? *La Revue Nouvelle*, novembre 1980, N° 11, pp. 437-446.
- PERRIN G. Over de financiering van de sociale zekerheid. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, oktober 1980, Nr 10, blz. 791-815.
- POUCET T. La grève des soins et sa mise en scène. *La Revue Nouvelle*, mars 1980, N° 3, pp. 243-254.
- POUCET T. Les médecins et leur Ordre. *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1980, N° 5-6, pp. 505-509.
- POUCET T. La représentativité du Dr Wynen ou l'art du trompe-l'œil. *Socialisme*, juin 1980, N° 159, pp. 261-267.
- QUAETHOVEN P., COLLA A. Consomptie van ziekenhuiszorgen. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, januari 1980, Nr 1, blz. 3-78.
- REMY M., FEAUX V. La nécessaire transformation de l'Ordre des médecins et pharmaciens. *Socialisme*, juin 1980, N° 159, pp. 241-248.
- RENSON W. Des pensions et des pensionnés : histoire belge. *Progrès*, 1980, N° 72, pp. 1-4.
- SAUVY A. Le vieillissement démographique et le phénomène de rejet. *Wallonie 80*, N° 5, pp. 303-316.
- SMEESTERS B. Les entraves ou regroupements des familles. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 187-190.
- STEELE P. Kinderen van gastarbeiders in ons onderwijs. *Streven*, aug.-sept. 1980, blz. 987-1001.
- VAN CAUWENBERGHE J.-C. Réflexions sur la politique de la santé publique. *Socialisme*, juin 1980, N° 159, pp. 249-259.
- VANDEBORRE G. L'action sociale d'affinité à l'égard des personnes âgées. *Mouvement Communiste*, avril 1980, N° 548, pp. 126-129.
- VANDENSCHRIK J. La parole immigrée. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 195-198.
- VANEMPTEN A. Vragen rond de uitbouw van Diensten. *De Gids op maatschappelijk gebied*, mei 1980, Nr 5, blz. 407-425.
- VAN HEMELRYCK L. Probabiliteit en dialectiek in de vorming en ontwikkeling van eenvoudige sociaal-ekonomische systemen. *Vlaams marxistisch tijdschrift*, 1980, Nr 2, blz. 71-90.
- VAN HOECK N. De herverdelende werking van het sociale zekerheidsstelsel in België. *De Gids op maatschappelijk gebied*, augustus-september 1980, Nr 8-9, blz. 635-646.
- VAN LEUVEN K. Omwille van een goede gezondheidszorg. *Kultuurleven*, 1980, Nr 3, blz. 195-198.
- VANNES J. Over de toepassing van de individuele normatieve bepalingen van de collectieve arbeidsovereenkomst. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, juni 1980, Nr 6, blz. 451-469.
- VAN ROMPAEY C. Le carrousel des chômeurs. *La Revue Nouvelle*, novembre 1980, N° 11, pp. 421-427.
- VLAEMINCK S. Inspraken en bewonersparticipatie. *Kultuurleven*, 1980, Nr 3, blz. 261-271.
- X. Document : le parti communiste de Belgique, les médecins et la santé. *Cahiers marxistes*, janvier 1980, N° 80, pp. 45-48.
- X. La PCB, les hôpitaux et la santé. *Cahiers marxistes*, avril 1980, N° 83, pp. 33-43.
- X. Plaats voor gehandicapten. *Streven*, december 1980, blz. 207-220.

4. Les crises gouvernementales

- ANDRE P., HAUBERT B. Au-delà de la gestion : la politique. *La Revue Nouvelle*, juillet-août 1980, N° 7-8, pp. 35-43.
- BOSMANS J. Een kaarsje... *De Gids op maatschappelijk gebied*, april 1981, Nr 4, blz. 378-385.
- BOSMANS J. Martens III : een « mariage de raison ». *De Gids op maatschappelijk gebied*, mei 1980, Nr 5, blz. 481-486.
- BOSMANS J. Een rijsoefening of goede start ? *De Gids op maatschappelijk gebied*, juni-juli 1980, Nr 6-7, blz. 603-608.
- BOSMANS J. Een regering op de tocht. *De Gids op maatschappelijk gebied*, oktober 1980, Nr 10, blz. 793-797.
- BOSMANS J. Martens IV : een reddingsboei in de crisis ? *De Gids op maatschappelijk gebied*, november 1980, Nr 11, blz. 897-902.
- BOSMANS J. Het regeringswerk in een stroomversnelling. *De Gids op maatschappelijk gebied*, december 1980, Nr 12, blz. 999-1004.
- DALOZE J. Une dégradation peut-elle définitive ? *Revue Générale*, février 1980, pp. 3-9.
- DÉLPERÉE F. De crise en crise (I) (II). *Journal des Tribunaux*, 6 septembre 1980, pp. 469-473 ; 13 septembre 1980, pp. 485-488.
- DÉ MEYER W. Un gouvernement sans enthousiasme... et sans volonté politique ? *Progrès*, 1980, N° 70, pp. 2-3.
- DEWACHTER W. Het referendum zal aan de Belgische politieke besluitvorming voorbijgaan. *Wetenschap en Journalistiek*, Leuven, Cecowe, 1980, blz. 83-92.
- GIJSSELS J. De staat in slechte staat. *Kultuurleven*, 1980, Nr 1, blz. 26-44.
- HELLA A. Le vrai visage du gouvernement. *Revue Générale*, août-septembre 1980, pp. 77-81.
- HOLVOET L., PLATEL M. De regeringsvorming Martens I. *Res Publica*, XXII, 1980, N° 3, pp. 333-370.
- HOLVOET L. België : het falen van de linkerzijde of de opkomst van de CVP-staat. *Kultuurleven*, 1980, Nr 1, blz. 12-15.
- HOLVOET L. België : over een anti-demokratische stroming. *Kultuurleven*, 1980, Nr 2, blz. 104-106.
- HOLVOET L. België : crisis in meervoud. *Kultuurleven*, 1980, Nr 3, blz. 210-212.
- HUYSE L. De gewapende vrede. Politiek in België tussen 1945 en 1980. *Kritak*, Leuven, 1980.
- LAUVAUX P. Le droit de dissolution. Quelques aspects constitutionnels de l'exercice et des effets du droit de dissolution au cours des crises politiques récentes. *Administration publique*, novembre 1980, pp. 246-254.

- MOERS J. L'équipe (?) Martens III. *La Revue Nouvelle*, juillet-août 1980, N° 7-8, pp. 3-6.
- RENARD C. Une « union nationale » antipopulaire. *Cahiers marxistes*, juin 1980, N° 85, pp. 1-8.
- ROWIES L. De Eyskens-Merlot à Martens III : les dosages gouvernementaux (1968-1980) (I) (II). *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 17 octobre 1980, N° 895, 35 p. ; 21 novembre 1980, N° 900, 31 p.
- TRENCHEVAL. Politique : 36 cadres spéciaux très temporaires et une autruche. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 123-138.
- VANACKERE H. Regering Martens in zware moeilijkheden. *De Gids op maatschappelijk gebied*, januari 1980, Nr 1, blz. 95-99.
- VANACKERE H. De geschiedenis herhaalt zich. *De Gids op maatschappelijk gebied*, februari 1980, Nr 2, blz. 178-182.
- VANACKERE H. Komt er een paasel voor Wilfried Martens ? *De Gids op maatschappelijk gebied*, maart 1980, Nr 3, blz. 288-293.
- VERSTRAETEN H. Pers en macht. Een dossier over de geschreven pers in België. *Leuven, Kontak*, 1980, 178 blz.
- X. Un détournement du suffrage universel. *Cahiers marxistes*, septembre 1980, N° 88, pp. 1-5.

5. La révision de la Constitution

- ALEN A. Staatshervorming : de nieuwe grondwet en haar uitvoeringswetten. *Cepess Documents*, 1980, Nr 2-3, 188 blz.
- ALEN A. La réforme de l'Etat : la nouvelle constitution et ses lois d'exécution. *Documents Cepess*, 1980, N° 2-3, 182 p.
- BAECK L. Staatshervorming : zure wijn in oude zakken. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1980, Nr 2, pp. 203-224.
- BRASSINE J. La réforme de l'Etat (II) : de la Commission du Sénat au gouvernement Martens II, du 24 octobre 1979 au 24 janvier 1980. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 21 mars 1980, N° 874-875, 77 p.
- BRASSINE J. La réforme de l'Etat (III) : du gouvernement Martens III ou vote des lois institutionnelles sous le gouvernement Martens III. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 10 octobre 1980, N° 893-894, 41 p.
- CLOSET C.-L. Un avenir pour Bruxelles : utopies et réalités. *Revue Générale*, février 1980, pp. 31-47.
- CRAENEN G., DEWACHTER W. De Belgische grondwet van 1831 tot heden. Nederlandse en Franse teksten. *Leuven, Acco*, 1980, 124 blz.
- DAUBIE C. Parlement et gouvernement de législature ou les perspectives d'une révision de l'article 71 de la Constitution belge. *Annales de droit*, t. XXXIX, 1/1980, pp. 21-66.
- DELPEREE F. Droit constitutionnel. *Bruxelles, Larcier*, 1980, 495 p.
- DELPEREE F. La nouvelle grammaire constitutionnelle. *Wallonie 80*, N° 6, pp. 413-420.
- DELPEREE F. La vie de la Constitution. *Annales de droit*, t. XXXIX, 2-3/1980, pp. 123-133.
- DE STEHPE P. A propos d'une « mercuriale » ? *Journal des Tribunaux*, 22 novembre 1980, pp. 665-668.
- DUMON F. « Quo vadimus ? » (I) (II) (III). *Journal des Tribunaux*, 20 septembre 1980, pp. 501-508 ; 27 septembre 1980, pp. 521-533 ; 4 octobre 1980, pp. 541-544.
- DUMON F. « Quo vadimus ? ». *Rechtskundig Weekblad*, 6 december 1980, col. 889-914 ; 13 december 1980, col. 953-970 ; 20 december 1980, col. 1017-1052.
- HELLA A. Pourquoi pas une consultation populaire ? *Revue Générale*, février 1980, pp. 11-15.
- HELLA A. Et si l'on demandait l'avis des citoyens ? *Revue Générale*, mars 1980, pp. 81-85.
- HELLA A. Régionaliser... et après ? *Revue Générale*, juin-juillet 1980, pp. 82-85.
- HUBIN J.-P. Le maintien de la parité linguistique au sein du Conseil des Ministres en cas d'absence ou de défection d'un Ministre. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Georgin*, 1980, N° 2, pp. 235-249.
- LEJEUNE Y., SIMONART H. Réflexions sur l'interprétation de l'article 78 de la Constitution. *Annales de droit*, t. XXXIX, 2-3/1980, pp. 135-146.
- MOUREAUX Ph. Réformes institutionnelles. Les lois d'août 80. Bruxelles, 1980, 118 p.
- PERIN F. La réforme de l'Etat. *Wallonie 80*, N° 6, pp. 439-448.
- SCHRANS G., MARESCAU M. Het Europese recht vergeten bij de Staatshervorming ? *Rechtskundig Weekblad*, 4 oktober 1980, col. 281-296.
- VANWELKENHUYZEN A. Les compétences régionales et communautaires. *Wallonie 80*, N° 6, pp. 423-437.
- VEKEMAN R. Het eerste bevoegdheidsconflict tussen de wet en het decreet voor het Hof van Cassatie en de Wetgevende Kamers. *Rechtskundig Weekblad*, 3 mei 1980, col. 2403-2412.
- VEKEMAN R. En nogmaals de toetsing van de wet aan de grondwet. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, juli-augustus 1980, Nr 4, blz. 322-328.
- La révision de la Constitution (juin-juillet 1980). *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 26 septembre 1980, N° 892, 30 p.

6. La régionalisation déjà réalisée

- BAETEN R., VERDOODT A., VERMOERE H. La langue et la société en Belgique. Une Introduction à la bibliographie et un guide pour la recherche. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), supplément au Courrier hebdomadaire*, 9 mai 1980, N° 880, 4 p.
- BARREZEELE G. Fiskaal federalisme en de staatshervorming. *De Nederlanden*, Antwerpen, 1980, 135 blz.
- BRASSINE J. Les matières « culturelles » + les matières « personnalisables » = les matières « Communautaires » ? (I) (II). *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 5 septembre 1980, N° 889, 27 p. ; 12 septembre 1980, N° 890-891, 43 p.
- DE BROUWER J.-L. Coup d'œil sur la régionalisation de l'administration. *Wallonie 80*, N° 3-4, pp. 255-265.
- DE BROUWER J.-L. Le point sur la régionalisation de l'administration. *Administration publique*, novembre 1980, pp. 227-245.

- DE JONGE M. De eerste communautaire match in het decennium '80. *De Gids op maatschappelijk gebied*, februari 1980, Nr 2, blz. 158-163.
- DELRUELLE-VOSSWINKEL N., FROGNIER A.-P. L'opinion publique et les problèmes communautaires. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 9 mai 1980, N° 880, 28 p.
- HEREMANS D., VAN ROMPUY P. Economische facetten van de regionalisering - de Belgische staats hervorming. *Maandschrift Economie*, 1980, Nr 3, blz. 97-110, Nr 4, blz. 175-192.
- MAES R. Het cultuurpact - pluralisme in een open democratie. *Wetenschap en Journalistiek*, Leuven, Cecowe, 1980, blz. 145-172.
- PEFFER M. Quels moyens financiers pour les Régions et les Communautés. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Georgin*, 1980, N° 2, 185-208.
- RASKIN E. Van binnenuit bekeken. De herinneringen van een VU parlements lid. De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen, 1980, 216 blz.
- SIX L. Enkele tendensen in het geregionaliseerde huisvestingsbeleid. *ECO-Brabant*, december 1980, Nr 27, blz. 26-34.
- VAN ROMPUY P., VERHEIRSTRAETEN A. Regionale onevenwichten in België. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1980, Nr 2, pp. 245-263.
- VAN ROMPUY P., VERHEIRSTRAETEN A., UYTTEBROEK F. De regionalisering van de overheidsontvangsten en -uitgaven en de interregionale financiële stromen. 1975-1978. *CES*, Leuven, 1980, 87 blz. + bijlagen.
- VERHEIRSTRAETEN A. De Leuvense economen en het federalisme. *Onze Alma Mater*, 1980, Nr 3, blz. 140-160.
- WEISHERBS D., KERVYN de LETTENHOVE A. Essai de répartition régionale des comptes de l'état. *Bulletin de l'IREs*, 1980, N° 58, pp. 1-23.
- X. Belgique 1980 : la réforme de l'Etat. *L'Europe en formation*, 1980, N° 240, 112 p.
- X. Vlaamse economie en staats hervorming. Vlaams Nationaal Studiecentrum, Brussel, 1980, 36 blz.

7. La situation de la Flandre

- BRUGMANS H. La mutation de l'Eglise en Flandre. *Socialisme*, août-octobre 1980, N° 160-161, pp. 351-357.
- CAUWELIER D. Welzijnzorg voor Vlamingen in Brussel. *De Gids op maatschappelijk gebied*, maart 1980, Nr 3, blz. 195-207.
- CLIQUET R. et al. Aanvraag, uitvoering en evaluatie van vrijwillige heelkundige anticonceptie bij man en vrouw in Vlaanderen. *Bevolking en Gezin*, mei 1980, Nr 1, blz. 95-120.
- DEBROCK W. Les organisations culturelles flamandes. *Socialisme*, août-octobre 1980, N° 160-161, pp. 365-371.
- DEBUNNE O. Le combat pour le socialisme en Flandre. *Socialisme*, août-octobre 1980, N° 160-161, pp. 329-337.
- DEBUSSCHERE R. Effectiviteit van de anticonceptie in Vlaanderen. Resultaat van de NEG0-III-onderzoek. *Bevolking en Gezin*, mei 1980, Nr 1, blz. 5-28.
- DESTOOP F. De binnenlandse berichtgeving op de Vlaamse Televisie. *Ons Erfdeel*, 1980, Nr 3, blz. 350-356.
- DILLE R. L'organisation de la laïcité en Flandre. *Socialisme*, août-octobre 1980, N° 160-161, pp. 359-363.
- DOBBLAERE K. Seculariseringsprocessen in Vlaanderen. *Tijdschrift voor Sociologie*, 1980, Nr 1, blz. 5-20.
- EYSKENS G. Vijftig jaar welvaartsontwikkeling in Vlaanderen. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1980, Nr 2, blz. 289-300.
- FLEERACKERS J. De Nederlandse Taalunie : een verantwoording. *Ons Erfdeel*, 1980, Nr 4, blz. 485-499.
- HERREMANS M. Les Flamands bruxellois. *Socialisme*, août-octobre 1980, N° 160-161, pp. 339-349.
- HUYPENS J. De plaatselijke nieuwsfabriek. Regionaal nieuws in de Vlaamse kranten. *Politica*, juni 1980, Nr 2, blz. 143-168.
- MEERSMAN M. Om en rond zestig jaar KAV. *De Gids op maatschappelijk gebied*, mei 1980, Nr 5, blz. 395-405.
- PAUWELS L. Een nieuw omroepdecreet. *De Gids op maatschappelijk gebied*, februari 1980, Nr 2, blz. 164-168.
- PEREMANS W. Vijftig jaar Vlaamse Universiteit. *Onze Alma Mater*, 1980, Nr 4, blz. 228-250.
- RASKIN B. Vlaams feminisme met veel gezichten. *De Nieuwe Maand*, december 1980, Nr 10, blz. 712-717.
- ROBERTI J.-M. La presse écrite au Nord du pays. *Socialisme*, août-octobre 1980, Nr 160-161, pp. 373-386.
- SIMON J.-M. L'avenir culturel de la communauté française. *Cahiers marxistes*, janvier 1980, N° 80, pp. 55-56.
- VANACKERE H. Jeugd - Geloof - Kerk. *De Gids op maatschappelijk gebied*, augustus-september 1980, Nr 8-9, blz. 619-634.
- VANDEPUTTE O. Wat voor Nederlands in het voortgezet onderwijs in Vlaanderen? *Ons Erfdeel*, 1980, Nr 5, blz. 694-702.
- van de WALLE A.R. Kerk in Vlaanderen en het kerkgebeuren in Nederland. *Ons Erfdeel*, 1980, Nr 5, blz. 674-682.
- VERHULST H. Van gelijke kansen voor jongens en meisjes in studie- en beroepsopleiding. *De Gids op maatschappelijk gebied*, maart 1980, Nr 3, blz. 209-228.
- VERMEYLEN P. Quelques réflexions en marge. *Socialisme*, août-octobre 1980, N° 160-161, pp. 391-395.
- WILMOTS J. Het Nederlands taalgebied als uitgangspunt voor een buitenlands cultuurbeleid. *Ons Erfdeel*, 1980, Nr 5, blz. 733-739.
- X. De financiële achterstelling van de Vlaamse universiteiten en het universitair onderzoek in Vlaanderen. Vlaamse Interuniversitaire Raad, Brussel, 1980, 25 blz.

8. La situation de la Wallonie

- BAZIER F. « La concertation namuroise » et la lutte pour l'affichage libre. *La Revue Nouvelle*, juillet-août 1980, N° 7-8, pp. 44-47.
- BINAME J.P., LAMBERT G. A la recherche d'une économie namuroise. *La Revue Nouvelle*, juillet-août 1980, N° 7-8, pp. 15-34.
- BRUYERE M. Le secteur des non-ferreux en Wallonie. *Wallonie 80*, N° 3-4, pp. 205-228.
- BUSQUIN Ph. La politique énergétique : une dimension régionale ? *Bulletin économique du Hainaut*, 1980, N° 35, pp. 5-7.
- DEFAJ J. Pour une réforme radicale de la politique industrielle. *Wallonie 80*, N° 5, pp. 319-336.
- DE GRAUWE P. Aspect van de economische achteruitgang van Wallonië. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1980, Nr 2, blz. 225-243.
- DEHOUSSE J.-M. Installation du nouveau Conseil le 24 mars 1980. *Wallonie 80*, N° 2, pp. 147-162.
- DELLEVOET C. La construction de logements sociaux dans le Brabant wallon de 1970 à 1979. *ECO-Brabant*, décembre 1980, N° 27, pp. 35-43.
- DELLEVOET C. De sociale huisvesting in Waals-Brabant tijdens de jaren zeventig. *ECO-Brabant*, december 1980, blz. 35-43.
- de WASSEIGE Y. Enjeux d'une politique wallonne de l'énergie. *Wallonie 80*, N° 2, pp. 91-97.
- DUVIEUSART E. Pour l'indépendance de la Wallonie. Duvieusart, Charleroi, 1980, 134 p.
- FONTAINE J. L'industrie aéronautique. Les entreprises de Wallonie en profonde mutation. *Wallonie 80*, N° 1, pp. 17-25.
- FONTAINE J. Brief uit Wallonië 1 : Wallonië-Bruxelles. *Kultuurleven*, 1980, Nr 1, blz. 15-18.
- FONTAINE J. Brief uit Wallonië - 2 : Het echte 1830. *Kultuurleven*, 1980, Nr 3, blz. 213-215.
- GILOT A. Les explorations et l'industrie des fabrications métalliques. *Wallonie 80*, N° 2, pp. 99-111.
- GRYSPEERDT A. Quelques tendances récentes de l'animation socio-culturelle en Belgique francophone au cours de la décennie 1970-1980. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 22 février 1980, N° 870, 23 p.
- GUILLAUME A. Namur les écoles, Namur les Facs. *La Revue Nouvelle*, juillet-août 1980, N° 7-8, pp. 65-68.
- HEBRANT J.-M. L'évolution du non-emploi dans l'arrondissement de Liège. *Wallonie 80*, N° 3-4, pp. 267-285.
- HENRY E. La rénovation urbaine en Wallonie. *Mouvement Communal*, décembre 1980, N° 554, pp. 415-418.
- ISTACE M. Valorisation de la forêt dans la province de Luxembourg. *Wallonie 80*, N° 2, pp. 133-145.
- KERVYN A., VANDEN BERGHE C., WEISERBS D. Les salaires sont-ils plus élevés en Wallonie ? *Wallonie 80*, N° 5, pp. 339-357.
- LEDENT P. L'INIEX - Centre de recherche technologique au service de la Wallonie ? *Wallonie 80*, N° 3-4, pp. 229-242.
- LELUBRE D., MARECHAL L. Namur mort ou vif. Urbanisme à la bruxelloise ou développement maîtrisé ? *La Revue Nouvelle*, juillet-août 1980, N° 7-8, pp. 48-64.
- MICHELINI M. L'industrie du vêtement en Wallonie et à Bruxelles. *Wallonie 80*, N° 1, pp. 27-37.
- MOMMEN E. Le chauffage urbain en Wallonie. *Bulletin économique du Hainaut*, 1980, N° 35, pp. 27-29.
- ORIANNE P. Entre communes et région : une gestion publique intermédiaire ? *Wallonie 80*, N° 2, pp. 113-122.
- PANIER C. Namur. Vie culturelle : un « bia bouquet ». *La Revue Nouvelle*, juillet-août 1980, N° 7-8, pp. 69-78.
- PIRAUX M. Le tourisme agricole en Wallonie. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 14 novembre 1980, N° 899, 25 p.
- PIRAUX M. L'hôtellerie en Ardenne-Meuse. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 19 décembre 1980, N° 902, 33 p.
- PIROTTE C. Le TAU : un projet wallon qui cherche à s'implanter. *Wallonie 80*, N° 6, pp. 375-388.
- SIMONS P. Waalse opinies omtrent de regionalisatie : waarom regionaliseren en wat beoogt Wallonië voor de toekomst ? *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1980, Nr 2, blz. 265-288.
- SMETS P.-F., UREEL J.-P. La Wallonie, pôle de croissance pour l'industrie chimique. *Wallonie 80*, N° 3-4, pp. 191-203.
- TORDEURS L. La Wallonie dans les plus interrégionaux. *Wallonie 80*, N° 1, pp. 3-14.
- VILLERS P., DEWALE M., DUCARME J.-P. La recherche énergétique : un champ d'action pour la région. *Wallonie 80*, N° 6, pp. 451-457.

9. Les communes et les provinces

- ALEN A. Procehandelingen van en tegen gemeenten. Maarten Kluwer, Antwerpen, 1980, 265 blz.
- BEKK F. Zuivere versus gemengde intercommunales. Een casy study : Oost-Vlaanderen. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 3, blz. 182-187.
- BERGER J.-M. Les centres publics d'aide sociale et les comités de protection de la jeunesse : concurrents, frères jumeaux ou partenaires ? *Mouvement communal*, juin-juillet 1980, N° 550, pp. 215-220.
- BERGER J.-M. Les centres publics d'aide sociale et les étrangers. *Mouvement communal*, août-septembre 1980, N° 551, pp. 294-298.
- BERGER J.-M. De openbare centra voor maatschappelijk welzijn en de vreemdelingen. *De Gemeente*, oktober 1980, Nr 325, blz. 358-364.
- BERGER J.-M. Les décisions de la Chambre de recours de la province du Hainaut. *Mouvement Communal*, octobre 1980, N° 552, pp. 341-348.
- BREYNE P. Problemen van het gemeenschappelijk onderwijs. *De Gemeente*, juni-juli 1980, Nr 323, blz. 223-228.
- CLAES J. Het verleden en de toekomst van de computer in de gemeente. *De Gemeente*, oktober 1980, Nr 325, blz. 320-328.

- DAENENS M. Fusions ds communes, An III. Le point de vue des secrétaires communaux. *Mouvement Communal*, août-septembre 1980, N° 351, pp. 273-277.
- DAENENS M. Drie jaar na de fusies. *De Gemeente*, november 1980, Nr 328, blz. 380-384.
- DEOM D., de KERCHOVE G. L'intérêt communal. *Annales de droit*, t. XXXIX, 2-3/1980, pp. 147-205.
- DESCHOUWER A. De ontvanger van het OCMW. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, januari-februari 1980, Nr 1, blz. 46-57.
- FAVRESSE J. Convention nationale sur la qualité de la vie. Obligations et compétences des communes. *Mouvement Communal*, août-septembre 1980, N° 551, pp. 259-264.
- GINSBURGH V., PESTIEAU P. Politique et budgets communaux. *Centre de recherche et d'Information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 25 avril 1980, N° 879, 18 p.
- HELLA A. Est-ce la fin des provinces? *Revue Générale*, avril 1980, pp. 74-77.
- LAGASSE D. L'in-érêt communal; application à la matière de l'urbanisme. *Annales de droit*, t. XXXIX, 2-3/1980, pp. 207-215.
- LALUWERYSEN S., WUYTS H. Een bestuurswetenschappelijke analyse van de plaatselijke besturen in West-Europa. Departement Politieke Wetenschappen, Leuven, 1980, 2 delen, 620 blz. + XVII.
- LEBOUTTE J.-M. De gemeentelijke urbanisatiebelasting. *De Gemeente*, januari 1980, Nr 318, blz. 6-9.
- MOERMAN F. A quoi servent les Centres publics d'aide sociale. *La Revue nouvelle*, janvier 1980, N° 1, pp. 61-69.
- ROWIES L. Les projets de fusions de communes dans la région bruxelloise (1975-1979). *Centre de recherche et d'Information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 6 juin 1980, N° 885, 28 p.
- TANGHE M. Naar een verkeersvriendelijke gemeente. *De Gemeente*, april 1980, Nr 321, blz. 138-140.
- VAN BENEDEN J. OCMW voorzitter en secretaris : opposenten of medewerkers in een sociale instelling? *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, juli-augustus 1980, Nr 4, blz. 338-341.
- VAN OUTRIVE L. De verwaarlozing van de gemeentepolitie. *De Nieuwe Maand*, september 1980, Nr 7, blz. 513-523.
- VERELST F. De openbare centra voor maa'schappelijk welzijn en de gunning van opdrachten voor aanname van werken, leveringen en diensten. *De Gemeente*, augustus-september 1980, Nr 324, blz. 286-294.
- VISEUR G. La responsabilité des administrateurs communaux en matière de prévention des incendes. *Mouvement Communal*, (I) 1980, janvier, N° 545, pp. 10-15; (II) février, N° 546, pp. 43-49; (III) mars, N° 547, pp. 101-104.
- WILLEMS C., KIEKENS L. Voorlichting ja, voorlichting neen? Voorlichting en participatie : ideaal of realisme? *De Gemeente*, december 1980, Nr 327, blz. 428-435.

10. La situation des partis politiques

- BREPOELS J. De Vlaamse socialisten : vernieuwen, maar hoe? *De Nieuwe Maand*, mei 1980, Nr 4, blz. 348-364.
- CEULEERS J. De verruimingsgedachte in de BSP : de lokale weerstanden. *De Nieuwe Maand*, januari 1980, blz. 36-40.
- CEULEERS J. De splitsing van de Belgische Socialistische Partij. Een B te veel. *Res Publica*, XXII, 1980, Nr 3, blz. 373-382.
- DEBUNNE Oscar. Het administratief congres van 8-9 maart 1980. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 2, blz. 65-69.
- DENECKERE M. Maakt partijvernieuwing een kans in de BSP? *De Nieuwe Maand*, januari 1980, Nr 1, blz. 27-35.
- DENECKERE M. Partij, regering en macht. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 5, blz. 257-261.
- DETIEGE L. Geen feministen in de socialistische beweging? Een te negatieve benadering. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 2, blz. 109-111.
- DE WINTER L. Twintig jaar polls, of de teloorgang van een vorm van interne partijdemocratie. *Res Publica*, XXII, 1980, Nr 4, blz. 563-585.
- DUSSART R., LEWIN R., VAN GEYT L. Politisation des luttes. *Cahiers marxistes*, mai 1980, N° 84, pp. 1-7.
- GELDOLF W. Progressieve frontvorming 11 jaar geleden. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 2, blz. 102-107.
- HANCKE L. Het manifest « Doorbraak 79 » : de achtergronden. *De Nieuwe Maand*, januari 1980, Nr 1, blz. 17-26.
- HELLA A. Les socialistes et le fascisme rouge. *Revue Générale*, novembre 1980, blz. 91-94.
- HELLA A. Les présidents de parti devraient se mouiller. *Revue Générale*, décembre 1980, blz. 92-95.
- LAUF E. Het bieftstusocialisme van de *Nieuwe Maand*. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 2, blz. 119-126.
- LEFEVRE P. Le FDF : seize ans d'expérience pluraliste. *Res Publica*, XXII, 1980, N° 3, pp. 385-399.
- MAES E. De Rode Leeuwen (1968-1979). *De Nieuwe Maand*, januari 1980, Nr 1, blz. 86-90.
- MOINS J. Le PCB, les cahiers et les problèmes communautaires en Belgique. *Cahiers marxistes*, mai 1980, N° 84, pp. 37-47.
- MULIER R. Waar zitten de feministen in de socialistische beweging? *De Nieuwe Maand*, januari 1980, Nr 1, blz. 76-85.
- PLATEL M. De Volksunie 1977-1979. Toch uit de oppositie. Een vergissing of niet? *Res Publica*, XXII, 1980, Nr 3, blz. 401-429.
- Redactioneel standpunt. Een toekomst voor de BSP in Vlaanderen? *De Nieuwe Maand*, januari 1980, Nr 1, blz. 2-8.
- RUYS M. De Volksunie : opgang, inzinking, uitdaging. *Ons Erfdeel*, 1980, Nr 2, blz. 231-238.
- SCHAMP W. « De Morgen » : één jaar open en progressief. *De Nieuwe Maand*, januari 1980, Nr 1, blz. 94-109.
- VAN ANTWERPEN R. Waar socialisten niet thuis zijn. *De Nieuwe Maand*, januari 1980, Nr 1, blz. 91-93.
- VAN DEN BOSSCHE L. Doorbraak 79-80. *Socialisme*, août-octobre 1980, N° 160-161, blz. 387-390.

- VANDERMOTTEN C. Le poids électoral du PCB et de la gauche en Wallonie et à Bruxelles. *Cahiers marxistes*, septembre 1980, N° 86, pp. 26-40.
- VANDEWALLE G. De economische doctrine van de BSP: de evolutie na 1945. *De Nieuwe Maand*, januari 1980, Nr 1, blz. 41-53.
- VAN DE WAUWER D. De Vlaamse BSP in cijfers. *De Nieuwe Maand*, januari 1980, Nr 1, blz. 9-16.
- VAN HAEGENDOREN M. De Volksunie ziet het zo. Profiel en optreden van een partij. *Vlaams-Nationale Standpunten*, 1980, Nr 6-7, 40 blz.
- VANNESTLE L. Marx kontra KPB. Een discussietekst. *Vlaams marxistisch tijdschrift*, 1980, Nr 1, blz. 27-38.
- VERMEULEN D. De BSP als cliënteelpartij. De sociaal-democratie en haar bindingsmechanismen. *De Nieuwe Maand*, januari 1980, Nr 1, blz. 54-59.
- WILLEMS M. Jong-socialisten in de BSP: een problematische positie. *De Nieuwe Maand*, januari 1980, Nr 1, blz. 60-75.
- WITTE E. De evolutie van de rol der partijen in het Belgische parlementaire regeringssysteem. *Res Publica*, XXII, 1980, Nr 1-2, blz. 7-34.
- X. Le Parti Communiste de Belgique (1971-1944). Actes de la journée d'étude de Bruxelles - 28 avril 1979. Chema, Bruxelles, 1980, 152 p.
- X. Le PCB a-t-il un projet de société? *Cahiers marxistes*, mai 1980, N° 84, pp. 13-31.
- X. De SP in het postcommunautair tijdperk. *De Nieuwe Maand*, november 1980, Nr 9, blz. 596-600.
- X. Congrès social du FDF - Décembre 1980. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Georgin*, 1980, N° 3-4, pp. 287-360.

11. Problèmes de la justice

- Belgische Liga voor de verdediging van de rechten van de mens. Van voorwaardelijk naar vroege invrijheidstelling - een stuk nieuwe strafrechtbedeling. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 2, blz. 77-89.
- BERNS-LION N. Le monde des magistrats en Belgique (II). *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 8 février 1980, N° 867, 32 p.
- CAPELLE J. Naar een nieuwe wet inzake private milities? *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 1, blz. 36-55.
- CHATEL M.E.J. Het Europees verdrag tot bescherming van de mens en het Belgisch strafprocesrecht. *Rechtskundig Weekblad*, 2 februari 1980, col. 1473-1479.
- COENE M. Een nieuwe UNO-conventie: het verdrag tot afschaffing van de discriminatie ten aanzien van de vrouw. *Rechtskundig Weekblad*, 7 juni 1980, col. 2739-2752.
- C.V.H. Vers un Conseil supérieur de la magistrature? *Journal des Tribunaux*, 25 octobre 1980, p. 589.
- DÉ KOCK M., BRAECKMAN C. Les libertés malades du pouvoir. Ed. Vie Ouvrière, Bruxelles, 1980, 302 p.
- DELAHAUT P.J. Les contrôles non juridictionnels des décisions en matière de commandes publiques. *Administration publique*, février 1980, pp. 15-29.
- DUELZ A. L'Office des étrangers: un pouvoir non contrôlé qui déborde ses compétences. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 184-186.
- EVERS F. De vervreemding tussen burgers en politiediensten wegwerken door een ombudsdienst? *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 2, blz. 97-100.
- FIJNAUT C., HAUBERT B., WILLAME J.-C. Halte! Police. *La Revue Nouvelle*, avril 1980, N° 4, pp. 353-367.
- FIJNAUT C. Politie en politie. *De Nieuwe Maand*, september 1980, Nr 7, blz. 494-497.
- FIJNAUT C. Het geheime wapen van de Rijkswacht. *De Nieuwe Maand*, september 1980, Nr 7, blz. 498-512.
- GEERTS F. VAN DER HALLEN J. Welzijnswerkers over de behoefte aan rechtshulp. *De Nieuwe Maand*, november 1980, Nr 9, blz. 639-648.
- GEERTS P. Rechtshulp in België. Een overzicht. *De Nieuwe Maand*, november 1980, Nr 9, blz. 629-638.
- GRIBOMONT B., DE BEYS X. La protection du consommateur contre les clauses abusives. *Les Cahiers du Centre d'Etudes Jacques Georgin*, 1980, N° 2, pp. 251-263.
- JERKOVIC J. Criminalité: l'ère du soupçon. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 164-171.
- LINDEMANS J. Het optreden in rechte van groeperingen ter verdediging van de individuele of collectieve belangen van hun leden. *Rechtskundig Weekblad*, 5 april 1980, col. 2081-2094.
- MARTENS A. Les luttes des immigrés et leur signification. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 225-229.
- MICHEL G. Moet de balie verdwijnen? *De Nieuwe Maand*, november 1980, Nr 9, blz. 653-661.
- MOINS J. Danger de droite? *Cahiers marxistes*, février 1980, N° 81, pp. 24-31.
- PANIER C. Une communauté répressive européenne? *La Revue Nouvelle*, avril 1980, N° 4, pp. 381-394.
- PANIER C. Mantien de l'ordre. De la suite dans les idées et dans les faits. *La Revue Nouvelle*, octobre 1980, N° 10, pp. 290-294.
- RIGAUX F. La condition des travailleurs migrants en Belgique. *Mouvement Communal*, 1980, N° 549, pp. 165-172.
- SMITS M. Het arbeidshof van Antwerpen: aan een lustrum toe! *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, september 1980, Nr 9, blz. 614-678.
- SPRIET A. Rechtshulp. En wat deed het OCMW? *De Nieuwe Maand*, november 1980, Nr 9, blz. 649-652.
- STORME M. Rechtspraak in opspraak. Kluwer, Antwerpen, 1980, 163 blz.
- TAVERNE M. L'étranger au cœur d'un conflit de droit. *La Revue Nouvelle*, septembre 1980, N° 9, pp. 181-183.
- VAN DEN WIJNGAERT C. Euroterrorisme en « espace judiciaire européen »: de fundamentele rechten van het individu in het gedrang? *Rechtskundig Weekblad*, 31 mei 1980, col. 2675-2692.
- VANKEERBERGHEN J.-P. Communistes et libertés. *Cahiers marxistes*, mai 1980, N° 84, pp. 53-63.
- VAN OUTRIVE L. Opleiding van politie in België. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 2, blz. 90-96.
- VERMEYLEN P. De magistratuur in vraag. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 1, blz. 3.

- VERMEYLEN P. L'affaire Graindorge. *Socialisme*, avril 1980, N° 158, pp. 141-159.
 WILLIAME J.-C. De quelques garanties élémentaires... *La Revue Nouvelle*, avril 1980, N° 4, pp. 371-373.
 X. Rapport over de Lantingevangenis. *De Nieuwe Maand*, november 1980, Nr 9, blz. 671-676.

12. Politique de la défense nationale

- ADAM B. Les dépenses militaires de la Belgique dans l'OTAN. *La Revue Nouvelle*, mars 1980, N° 3, pp. 234-237.
 ADAM B., ARCO P. L'installation des armes nucléaires de théâtre à longue portée (LRTNF) en Belgique. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 30 mai 1980, N° 863-884, 46 p.
 BARTALITS L.I.S. De Nato en het aanbod van Breznev. *Streven*, Januari 1980, blz. 353-364.
 COOLSAET R. Gezocht : defenstebeloid voor « marginaal » land. *De Nieuwe Maand*, april 1980, Nr 3, blz. 257-264.
 HELLA A. Si tu veux la paix... *Revue Générale*, Janvier 1980, pp. 81-85.
 HELLA A. La quiétude et la liberté. *Revue Générale*, mai 1980, pp. 94-97.
 LHOEST J.-L. Tous azimuts : les conditions de la défense nationale. *Socialisme*, avril 1980, N° 158, pp. 171-173.
 P.E. Une autre défense. *Cahiers marxistes*, septembre 1980, N° 86, couverture, p. 3.
 REYCHLER L. Internationaal politiek terrorisme en wereldveiligheid (III). *Politica*, 1980, Nr 1, blz. 42-56.
 REYCHLER L. Kontra-terreur strategie. Afdeling Internationale Betrekkingen, Leuven, 1980, Nr 2, blz. 50.

13. La politique étrangère

- CLAES W. La Chine et l'Europe. *Studia Diplomatica*, XXXIII, N° 4, 1980, pp. 361-381.
 DE RAEYMAEKER O. La Belgique et les conflits Israélio-arabes. *Studia Diplomatica*, XXXXIII, N° 5, 1980, pp. 577-616.
 DU BOSCH J. Agir pour la détente. *Cahiers marxistes*, février 1980, N° 81, pp. 19-23.
 FOTINO N., BALUTA-KISS L. Cent ans depuis l'établissement des relations diplomatiques roumano-belges. *Studia Diplomatica*, XXXIII, N° 3, 1980, pp. 327-334.
 GOFFIN E., PLAS V. Les actions promotionnelles de l'OBCE. *Wallonie 80*, N° 5, pp. 365-371.
 HELMREICH J.E. From Paris to Cannes : Belgium's fight for priority reparation payments August 1921 - January 1922. *Studia Diplomatica*, XXXIII, N° 4, 1980, pp. 383-410.
 SIDJANSKI D. Le Parlement européen. *Res Publica*, XXII, 1980, N° 3, pp. 471-501.
 THOMPSON E.P., MEDVEDEV R. Dialogue sur le désarmement nucléaire. *Cahiers marxistes*, septembre 1980, N° 86, pp. 41-47.
 VAN DE MEERSSCHE P. Bilan Belgisch buitenlands beleid 1979. *Res Publica*, XXII, 1980, Nr 3, blz. 453-470.
 VAN LAER R. Ontwikkelingshulp, voor wie ? *De Gids op maatschappelijk gebied*, augustus - september 1980, Nr 8-9, blz. 685-687.
 VAN STADEN A. De morele factor in de buitenlandse politiek van Nederland en België. *Kultuurleven*, 1980, Nr 8, blz. 702-710.
 VERCAMMEN-VAN DEN VONDER V. Industrialisatiecontracten. Algemene beschouwingen over het sluiten van contracten met ontwikkelingslanden. *Rechtskundig Weekblad*, 25 mei 1980, col. 2611-2629.
 VERVLIEET E. Gebonden ontwikkelingssamenwerking. Ontwikkelingshulp en buitenlandse handel. *De Gids op maatschappelijk gebied*, augustus-september 1980. Nr 8-9, blz. 679-684.

14. La politique vis-à-vis du Zaïre

- HUYBRECHTS A., MUDIMBE V.Y., PEETERS L., VANDERLINDEN J., VAN DER STEEN D., VERHAEGEN B. Du Congo au Zaïre : 1960-1980. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, Bruxelles, 1980, 424 p.
 LOUWAGIE A. Les finances et l'économie du Zaïre en mauvaise posture. *Progrès*, 1980, N° 70, pp. 9-18.
 WILLAME J.C. Les relations belgo-zaïroises. *Res Publica*, XXII, 1980, N° 3, pp. 433-451.

15. Les partenaires sociaux

- COULON-CORNELIS C., DUPRIEZ F. A propos des élections sociales de 1979. *Socialisme*, février 1980, N° 157, pp. 73-85.
 ENGELS J. Le rôle politique des syndicats. *Progrès*, 1980, N° 71, pp. 1-3.
 GEYERS P. Sociale verkiezingen (1979). Wie maakt(e) er werk van ? *De Gids op maatschappelijk gebied*, december 1980, Nr 12, blz. 907-928.
 Groep ACW militanten. Politieke comités voor een politiek profiel van het ACW. *De Gids op maatschappelijk gebied*, juni-juli 1980, Nr 6-7, blz. 557-561.
 JOYE P., LEWIN R. Christelijke arbeidersbeweging en politiek 1967-1980. *De Nieuwe Maand*, november 1980, Nr 9, blz. 605-622.
 MARTENS B. Vakbondstrategieën t.o.v. technologische vernieuwing. *De Gids op maatschappelijk gebied*, juni-juli 1980, Nr 6-7, blz. 529-540.
 MODEN J., SLOOVER J. Le patronat belge. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, Bruxelles, 1980, 328 p.
 SILON P. De vakbeweging op nieuwe wegen. *De Gids op maatschappelijk gebied*, oktober 1980, Nr 10, blz. 741-749.

- SPINEUX A. Les élections syndicales de 1979 (I) (II) (III). *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 20 juin 1980, N° 886-887, 43 p. ; 27 juin 1980, N° 888, 36 p. ; 24 octobre 1980, N° 896-897, 55 p.
- STROOBANT M. De syndicale vrijheid vrijwaren. *Socialistische Standpunten*, 1980, Nr 1, blz. 26-35.
- VERMAERE J., GEYSELS J. Roeren in het ACW. *De Nieuwe Maand*, november 1980, Nr 9, blz. 601-604.
- WEYNS P. Onderzoek naar politieke opstelling van het ACW. *De Gids op maatschappelijk gebied*, augustus-september 1980, Nr 8-9, blz. 655-675.
- X. Evolution des structures internes de la FGTB et de la CSC. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 25 janvier 1980, N° 866, 30 p.
- X. Politieke beweging in het ACW ? *De Nieuwe Maand*, augustus 1980, Nr 6, blz. 466-471.

L'Année politique 1976 Politiek Jaarboek

Nouvelle série n° 1 — Nieuwe reeks n° 1

SOMMAIRE — INHOUD

Préface

Inleiding. Koppen uit het politieke nieuws van 1976.

Jan CEULEERS, De regering Tindemans, de partijen en het overleg onder de gemeenschappen.

Jacques BRASSINNE, Bilan des conseils culturels et des conseils régionaux.

Rudolf MAES, De samenvoeging van de gemeenten. Studie van het besluitvormingsproces.

Léon-Eli TROCLET, Front commun syndical et nouveau pacte social.

Yvo NUYENS, Pax medica op de helling ?

Mariette VERRYCKEN, De werkzaamheden van de staatscommissie voor ethische problemen.

Bertrand J. DE CLERCQ, De discussies rond een legalisering van opzettelijke abortus.

René CYPRES, Les problèmes de l'énergie et le rapport de la Commission des Sages.

Jean-Claude WILLAME, Le rapport Tindemans et les élections européennes.

Mark DEWEERDT, De politieke opiniepeilingen in België in 1976.

Wladimir S. PLAVSIC, Bibliographie de l'année politique 1976.

VOLUME XIX, N° 2 - RES PUBLICA - BUNDEL XIX, N° 2

L'Année politique 1977 Politiek Jaarboek

Nouvelle série n° 2 — Nieuwe reeks n° 2

S O M M A I R E — I N H O U D

Inleiding. Koppen uit het politieke nieuws van 1977.

Vic VAN ROMPUY, De budgettaire, financiële en monetaire politiek van België in 1977.

Marie-Louise OPDENBERG, La politique de l'emploi dans une période de chômage et d'inquiétude sociale.

Jan CEULEERS, Dagboek van een kabinetsformatie.

Xavier MABILLE, L'évolution des partis politiques en 1977.

Staf LAUWERYSEN, Het beleid van de provincies.

Jef VAN DER PERRE, Evolutie van de wetenschapspolitieke problematiek in België gedurende het voorbije decennium (1968-1977).

Michel TAVERNE et Albert MARTENS, L'année 1977 pour les immigrés.

Jef MATON, De crisis in de staalnijverheid, pogingen tot opvijzelen en beleidskeuzen.

Christian FRANCK, La politique extérieure de la Belgique en 1977.

Mark DEWEERDT, De politieke opiniepeilingen in België in 1977.

Wladimir PLAVSIC, Bibliographie de l'année politique 1977.

L'Année politique 1978 Politiek Jaarboek

Nouvelle série n° 3 — Nieuwe reeks n° 3

SOMMAIRE — INHOUD

Mark DEWEERDT, Overzicht van het Belgisch politiek gebeuren in 1978.

Nicole DELRUELLE-VOSSWINKEL, Evolution de l'opinion publique en Belgique entre les élections d'avril 1977 et celles de décembre 1978.

Luk BOONE, Ophefmakende falingen in de perswereld.

G. VAN GHELUWE, C. LISABETH en E. MANGE, Recente economische ontwikkelingen in Vlaanderen.

Michel QUEVIT, L'année économique en Wallonie : 1978, des perspectives inquiétantes pour l'avenir de l'économie wallonne.

Marc PLATEL, De politieke krisissen in 1978 : de crisis van het politiek vertrouwen.

William FRAEYS, Les élections législatives du 17 décembre 1978. Analyse des résultats.

Mark DEWEERDT, Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 17 december 1978.

L. HUYSE, L. VAN OUTRIVE, C. FYNAUT, L. DUPONT en T. PETERS, Justitiebeleid in de jaren zeventig.

Jozef SMITS, De politieke opiniepeilingen in België in 1978.

Wladimir S. PLAVSIC, Bibliographie de l'année politique 1978.

L'Année politique 1979 Politiek Jaarboek

Nouvelle série n° 4 — Nieuwe reeks n° 4

SOMMAIRE — INHOUD

Mark DEWEERDT, Overzicht van het Belgisch politiek gebeuren in 1979.

Luc HOLVOET en Marc PLATEL, De regeringsvorming Martens I.

Jan CEULEERS, De splitsing van de Belgische Socialistische Partij. Een B te veel.

Pierre LEFEVRE, Le FDF : seize ans d'expérience pluraliste.

Marc PLATEL, De Volksunie 1977-1979. Toch uit de oppositie. Een vergissing of niet ?

Jean-Claude WILLAME, Les relations belgo-zaïroises.

Paul VAN DE MEERSSCHE, Bilan Belgisch buitenlands beleid 1979.

Dusan SIDJANSKI, Le Parlement européen.

Jozef SMITS, De politieke opiniepeilingen in België in 1979.

Wladimir PLAVSIC, Bibliographie de l'année politique 1979.

Iconographie de la propagande électorale des élections européennes en Belgique — Iconografie van de propaganda voor de Europese verkiezingen in België.

RES PUBLICA

Tijdschrift voor Politologie — Revue de Science Politique

Uitgegeven door het — Publié par le **Politologisch Instituut**
Hoofdredacteur — Rédacteur en chef : **Wilfried DEWACHTER**

Redactieadres — Adresse de la rédaction

E. Van Evenstraat 2B, B-3000 Leuven

Kaftontwerp — Maquette : Lutt Clijsters

De bijdragen moeten persklaar aangeboden worden, getypt met dubbel interlinie. Zij moeten vergezeld zijn van een Engelstalige samenvatting van maximum 150 woorden. De niet opgenomen manuscripten worden niet teruggezonden.

Vanaf de jaargang 1981 wordt voor de Nederlandse teksten uitsluitend nog de voorkeurspolling aanvaard.

Het Politologisch Instituut neemt geen verantwoordelijkheid op zich voor de uitgebrachte meningen; deze verbinden alleen de auteurs.

Het is toegelaten de artikels hetzij integraal, hetzij samengevat, over te nemen. De referenties moeten nochtans nauwkeurig aangeduid worden (naam van de auteur, titel van het artikel, nummer en bladzijden van het tijdschrift). De vertaalrechten zijn voorgehouden voor alle landen.

Les articles qui nous sont envoyés devront être dactylographiés en double interligne et accompagnés d'un court résumé (max. 150 mots) en anglais. Les manuscrits non insérés ne sont pas rendus.

Le « Politologisch Instituut » n'assume pas la responsabilité des opinions émises; celles-ci n'engagent que les auteurs.

La reproduction, soit intégrale, soit abrégée, des articles est autorisée. Toutefois, les références doivent être indiquées avec précision (nom de l'auteur, titre de l'article, numéro et pages de la revue). Les droits de traduction sont réservés pour tous pays.

Abonnements- en verkoopvoorwaarden van het tijdschrift Conditions d'abonnement et de vente de la revue

	B.F. - F.B.
1. Jaarlijks abonnement (4 nummers) — Abonnement annuel (4 numéros)	
persoon - personne	700
instelling - institution	1.500
Uitsluitend voor België: student (mits vermelding van de universiteit, de studierichting, het studiejaar en het inschrijvingsnummer aan de universiteit) - Uniquement pour la Belgique: étudiant (en mentionnant l'université, l'orientation et l'année des études, le numéro d'immatriculation	400
2. Verkoop per nummer (nog uitsluitend vanaf 1975) - Vente au numéro (à partir de 1975 seulement)	300
Dubbel nummer (nog uitsluitend vanaf 1975) - Numéro double (à partir de 1975 seulement)	600
3. Volledige verzameling van 1962 tot 1974 inbegrepen: België: 2.500 B.F. - Andere landen: 3.500 B.F.
Collection complète de 1962 à 1974 inclus: Belgique: 2.500 F.B. - Autres pays: 3.500 F.B.	

ZETEL VAN HET INSTITUUT — SIEGE DE L'INSTITUT

Politologisch Instituut: Egmontstraat 11, B-1050 Brussel — rue d'Egmont 11, B-1050 Bruxelles
Rekening - Compte: 091-0034240-28

Het tijdschrift RES PUBLICA wordt uitgegeven
met de steun van het Ministerie van Nationale Opvoeding

La revue RES PUBLICA est publiée
avec le concours du Ministère de l'Éducation nationale

Wettelijk depot - Dépôt légal: D/RP 1981/2-3/1173

Cedrukt in België — Imprimé en Belgique

RES PUBLICA

Belgian Journal for Political Science

Editor : Wilfried DEWACHTER

Address : Van Evenstraat 2B, B-3000 Leuven

Manuscripts to be considered for publication should conform to the following requirements : two type-written copies (double-spaced) must be submitted, ready for press ; they must include a summary in English, not longer than 150 words. Manuscripts that are not accepted are not returned.

The « Politologisch Instituut » bears no responsibility for opinions expressed by authors ; the latter are solely responsible for the opinions they forward.

It is permitted to partially or completely reproduce articles published in RES PUBLICA, provided that complete references [i.e. : name, issue number and pages of the journal, name of the author(s), title of the article] are clearly indicated. Copyright for translations is reserved for all countries.

Annual subscription and sales conditions

1. Annual subscription (4 Issues)	
Individuals	700 B.F.
Institutions	1.500 B.F.
Students (only in Belgium)	400 B.F.
2. Single issue (only from 1975 on)	300 B.F.
Double issue (only from 1975 on)	600 B.F.
3. Complete collection 1962-1974	
Belgium	2.500 B.F.
Other countries	3.500 B.F.

PUBLISHER

POLITOLOGISCH INSTITUUT : Egmontstraat 11, B-1050 Brussels

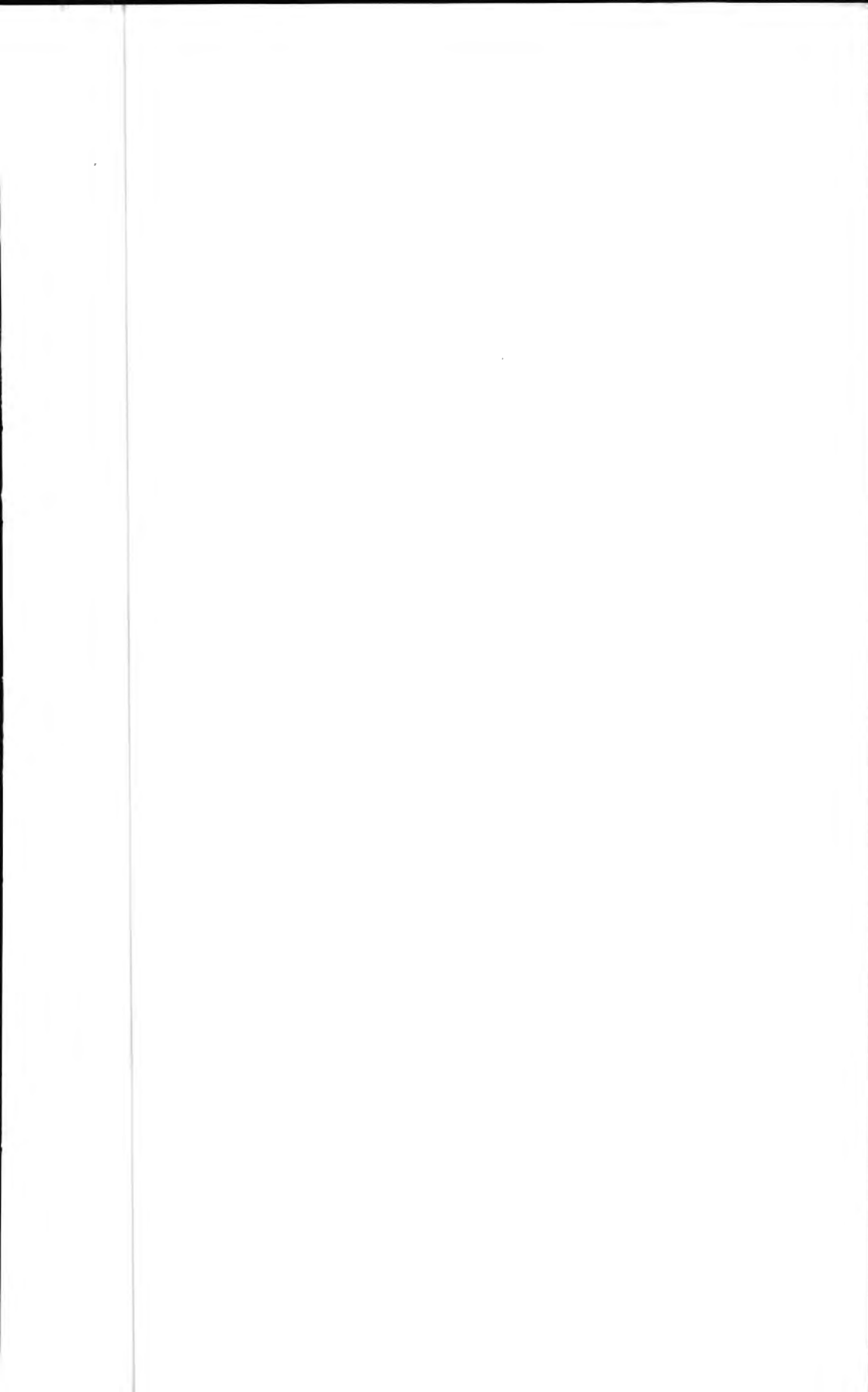
Bank account : 091-0034240-28

The journal RES PUBLICA is sponsored by the Ministry of Public Education

The articles of Res Publica are abstracted in the following journals

- ABC POL SCI.
Advance Bibliography of Contents : Political Science and Government.
- International Bibliography of the Social Sciences
Bibliographie internationale des sciences sociales.
- International Bibliography of Political Science
Bibliographie internationale de science politique.
- International Bibliography of Economics
Bibliographie internationale de science économique.
- Social Sciences Citation Index. An International Multidisciplinary
Index to the Literature of the Social, Behavioral and Related Sciences.
- Sociological Abstracts.
- Bulletin analytique de documentation politique, économique et sociale
contemporaine.

Printed in Belgium

IMPRIME EN BELGIQUE / GEDRUKT IN BELGIE

par / door

L'IMPRIMERIE DES SCIENCES S.A.

Dir. : Ch. SCHROEF
Avenue Emile de Beco laan 75
B-1050 Bruxelles - Brussel